

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Algirdas AŽUBALIS

Diana BUILIENĖ

Rolanda KAZLAUSKAITĖ-MARKELIENĖ

VALSTYBINĖ KALBA LIETUVOS KARIUOMENĖJE (1918–1940)

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO
LIETUVOS KARO AKADEMIJA

Algirdas AŽUBALIS
Diana BUILIENĖ
Rolanda KAZLAUSKAITĖ-MARKELIENĖ

VALSTYBINĖ KALBA
LIETUVOS KARIUOMENĖJE
(1918–1940 M.)

MONOGRAFIJA

VILNIUS, 2010

UDK 355.5(474.5)(091)

Až-07

Monografijoje aptariami valstybinės lietuvių kalbos įvedimo Lietuvos kariuomenėje, karybos lietuviškosios terminijos kūrimo klausimai 1918–1940 m. Analizuojamas karininkų dalyvavimas tobulinant bendrinę lietuvių kalbą. Pateikiamos 73 aktyviausiųjų šių visų procesų dalyvių biografijos. Monografija skirta kariūnams, magistrantams, doktorantams, besigilinantiems į karybos lietuviškosios terminijos ir kalbos kultūros problemas.

Recenzavo:

Lietuvos žemės ūkio universiteto Profesinės pedagogikos ir psichologijos katedros vedėjas prof. (HP) dr. SIGITAS DAUKILAS

Šiaulių universiteto Ugdymo sistemų katedros profesorius dr. ARKADIJUS KISELIOVAS

Atsakingasis redaktorius ir autorių grupės vadovas – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros profesorius habil. dr. ALGIRDAS AŽUBALIS

Monografija apsvartyta ir jos leidimui pritarta Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros posėdyje 2009 m. gruodžio 17 d. (protokolo Nr. VN-15(2)).

© Algirdas Ažubalis, 2010

© Diana Builienė, 2010

© Rolanda Kazlauskaitė-Markelienė, 2010

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2010

ISBN 978-9955-423-94-2

TURINYS

1. Valstybinės lietuvių kalbos įsigalėjimas Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)	7
1.1. Karybos lietuviškosios terminijos kūrimas	7
1.2. Kaip valstybinės lietuvių kalbos buvo mokomi karininkai.....	28
2. 1918–1940 m. lietuviškos karinės periodikos straipsniai apie karybos terminus ir lietuvių kalbą	33
2.1. Straipsniai apie karybos terminus	33
2.2. Straipsniai apie lietuvių kalbą	73
3. Asmenys, aktyviausiai kūrę lietuviškąją karybos terminiją ir diegę valstybinę lietuvių kalbą kariuomenėje	113
IŠVADOS	183
SANTRAUKA	184
SUMMARY	185
SUTRUMPINIMAI.....	186
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ.....	195
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	202

ĮVADAS

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedra nuo 2000-ųjų metų tiria edukacinius procesus, vykusius Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m. 2007 m. išėjo pirmoji to tyrimo metu parengta kolektyvinė monografija apie karinės pedagogikos raidą Lietuvoje nagrinėjamoju laikotarpiu¹. Dėl įvairių priežasčių į šią monografiją nebuvo sudėta visa, kas buvo sumanyta iš pradžių. Kadangi karinio rengimo klausimai dabar vėl labai aktualūs, buvo sumanyta išleisti dar vieną, kiek plonesnę, bet išsamią monografiją².

Tragiška Aldonos Mackevičienės (1960–2004) mirtis neleido iki galo išanalizuoti dar poras aktualių tuo metu problemų – Lietuvos kariuomenės karininkų valstybinės lietuvių kalbos mokėjimo tobulinimo, lietuviškos pedagoginės karybos terminijos kūrimo. Kadangi savo vos pradėtus tyrimus ir apibendrinimus A. Mackevičienė nusinėšė su savimi į Anapilį, suspėjusi paskelbti vos vieną straipsnį³ ir perskaityti pranešimą konferencijoje (Marijampolė, 2004), laikėme būtinu išanalizuoti šiuos klausimus. Analizės metu gimė vėl nauja monografija. Beje, dabartinė Lietuvos kariuomenė gali naudotis visa grupele karybos terminijos žodynų⁴. Šie žodynai buvo parengti remiantis lie-

¹ **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F.** Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). Vilnius, 2007.

² **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Žilėnienė V.** Karinis rengimas Lietuvos mokykloje (1929–1940 m.). Vilnius, 2009.

³ **Mackevičienė A.** Literatūros skyriaus veikla pirmaisiais Nepriklausomos Lietuvos metais//Ugdymo problemos realiųjų ir retrospektyvų kontekste. Marijampolė, 2004.

⁴ Civilinės aviacijos terminų žodynas. Vilnius, 1996; **Kisinas E.** Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas. Vilnius, 2002; **Kisinas E.** Artilerijos ir raketų enciklopedinis žodynas. Vilnius, 2003; NATO terminų žodynas. Vilnius, 2006; **Smetona A.** Karybos žodynas. Vilnius, 1995; **Čiočys P. A., Janukevičius J., Jasiulionis E., Kisinas E. S., Kopūstas R., Lapinskas R., Norgėla J., Venckus A., Žarys P.** Enciklopedinis karybos žodynas. Vilnius, 2008.

tuvių bendrinės kalbos, tarptautinių žodžių ir kai kuriais specialiaisiais žodynais⁵. Atrodytų, ką čia bereikia tyrinėti. Tačiau visada svarbu pažvelgti į bet kurio reiškinių genezę. Taigi šios monografijos tyrimo objektas – valstybinės lietuvių kalbos skeleddimas Lietuvos kariuomenėje 1918–1940 m.

Tyrimo tikslas: *Ištirti, kaip Lietuvos kariuomenės kūrmosi ir stiprėjimo laikotarpiu buvo diegiama į jos veiklą valstybinė lietuvių kalba, kaip buvo kuriama lietuviška karybos terminija, kas buvo pagrindiniai jos kūrmo iniciatoriai ir vykdytojai, kokios yra to meto ir dabartinių lietuviškos terminijos kūrėjų veiklos sąsajos.*

Tyrimo metodai:

1. *Karinės lietuviškos periodinės spaudos, skirtos Lietuvos kariuomenės karininkams, straipsnių apie lietuvių kalbos įdiegimą į kariuomenės veiklą analizė.*

2. *Archyvinių dokumentų analizė.*

3. *1918–1940 m. kūrusių lietuvišką karybos terminiją, besirūpinusių kalbos grynumu Lietuvos kariuomenėje asmenų biografijų paieška.*

4. *Interviu su kai kuriais dabartinių karybos terminijos žodynų autoriais, monografijoje aprašytų asmenų artimaisiais.*

Naudojantis šiais metodais ir buvo parengta skaitytojo dėmesiui pateikiama monografija. Joje yra 3 skyriai. Pirmajame, pavadiname „Valstybinės lietuvių kalbos įsigalėjimas Lietuvos kariuomenėje (1918–1940 m.)“, yra du poskyriai: 1) „Karybos lietuviškos terminijos kūrmas“ ir 2) „Kaip valstybinės lietuvių kalbos buvo mokomi karininkai“. Pirmasis poskyris skirtas lietuviškos karybos terminijos kūrmo istorijai apžvelgti. Antrajame aptariama, kaip buvo realizuojamas Lietuvos kariuomenės karininkų, pirmajame Nepriklausomybės dešimtmetyje silpnokai mokėjusių bendrinę ir rašytinę lietuvių kalbą, nes jie mokslus buvo baigę ne lietuvių kalba, arba kitataučių, valstybinės kalbos mokymas, kaip tas mokymas buvo tobulinamas ir antra-

⁵ Chemijos terminų aiškinamasis žodynas. Vilnius, 2003; Elektrotechnikos terminų žodynas. Kaunas, 1999; Fizikos terminų žodynas. Vilnius, 1979; Kartografijos ir geodezijos terminų žodynas. Vilnius, 2000; Matematikos terminų žodynas. Vilnius, 1994; Radioelektronikos terminų žodynas. Vilnius, 2000; Ryšių technikos terminų penkiakalbis žodynas. Vilnius, 1994.

jame Nepriklausomybės dešimtmetyje. Antrajame skyriuje „1918–1940 m. lietuviškos karinės periodikos straipsniai apie karybos terminus ir lietuvių kalbą“ aptariami visi „Mūsų žinyno“ ir „Kardo“ straipsniai, kuriuose rašoma apie karybos lietuviškos terminijos kūrimo problemas (pirmasis poskyris) bei apie bendrinės rašomosios lietuvių kalbos vystymąsi (antrasis poskyris). Trečiajame skyriuje „Asmenys, aktyviausiai kūrę lietuviškąją karybos terminiją ir diegę valstybinę lietuvių kalbą kariuomenėje“ aptarta skyriaus pavadinime įvardytų 73 asmenų biografijos, visos šios biografijos apibendrintos. Pateiktos asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės, yra sutrumpinimų sąrašas.

1. VALSTYBINĖS LIETUVIŲ KALBOS ĮSIGALĖJIMAS LIETUVOS KARIUOMENĖJE (1918–1940 M.)

1.1. Karybos lietuviškosios terminijos kūrimas

Jau XIX a. pradžioje stebimos lietuvių nacionalinio susipratimo, atgimimo užuomazgos, spėjusios ryškiai pasireikšti caro valdžios po 1831 m. sukilimo uždaryto Vilniaus universiteto auklėtinio Simono Daukanto (1793–1864), vėliau vyskupo Motiejaus Valančiaus (1801–1875) ir kitų darbuose. Uždarius Vilniaus universitetą, lietuvių jaunimas stengėsi studijuoti kituose Rusijos imperijos universitetuose, tarp jų – ir artimiausiame Lietuvai Tartu (Estija) universitete¹, būrėsi į ratelius, draugijas, aktyviai dalyvaudami lietuvių nacionalinio atgimimo veikloje, bendradarbiaudami lietuviškoje spaudoje, nors ji po 1863 m. sukilimo ir buvo uždrausta, tačiau M. Valančiaus ir jo sekėjų pastangomis imta leisti Prūsijoje ir knygnešių gabenta į Lietuvą bei slapta ji joje platinta. Kadangi buvo uždraustas ir mokymas mokykloje lietuvių kalba, steigtos slaptosios „daraktorių“ mokyklos, joms rašyti vadovėliai. Šioje veikloje aktyviai dalyvavo lietuviai studentai ir mokslus baigę inteligentai². Tačiau neturint valstybingumo bendrinė lietuvių kalba, lietuviškoji terminija kūrėsi nelengvai.

Aprimus Nepriklausomybės įtvirtinimo kovoms, Lietuvos vyriausybė susirūpino lietuvių bendrinės valstybinės kalbos grynumu. Apie tai rašė Antanas Vireliūnas (1887–1925), pabrėždamas, kad buvo sudaryta „Komisija <...> Ministerių Kabineto įsakymu <...> visų mokslo sričių ir visų praktikos gyvenimo reikalų terminams nustatyti ir suvienodinti.

1 **Ажубалис А., Буйлене Д.** Тартуский университет и Литва // *Математика бретаминае жа бретајате коолитамине.* Tartu, 1997, p. 5–6.

2 **Ажубалис А.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. Kaunas, 1993; **Ажубалис А.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities (2-as papild. leid.). Kaunas, 1997; **Ажубалис А.** Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pr. – 1940 m.). Vilnius, 1997; **Ажубалис А., Буилиенė Д.** Pirmoji lietuviška matematinė knyga // *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai.* T. 17. Vilnius, 1999, p. 349–354.

Kiek atsimenu, iniciatyvą tokiai komisijai sudaryti yra pakėlęs J. Jablonskis, turbūt paragintas tokios Latvių komisijos pavyzdžio³. Pirmasis šios komisijos posėdis ir įvyko 1921 m. balandžio 21 d. Jono Jablonskio (1860–1930) bute. Pirmieji komisijos nariai buvo Kazimieras Būga (1879–1924), Aleksandras Dambrauskas-Adomas Jakštas (1860–1938), Pranas Dovydaitis (1863–1940), J. Jablonskis, Pranas Mašiotas (1863–1940), Antanas Smetona (1874–1944), Juozas Tumas-Vaižgantas (1869–1933), Adomas Varnas (1879–1979) ir A. Vireliūnas. Jau per porą metų komisijos sudėtis pakito. Į ją buvo pakviesti kun. Morkus Morkelis (1893–1957), Izidorius Tamošaitis (1889–1943), Jonas Avižonis, M. Zinkevičaitė, Jonas Martynas Laurinaitis. Iš komisijos išėjo J. Tumas-Vaižgantas (išėjimo priežastis neaiški), A. Varnas (dvi priežastys: prastas komisijos darbo organizavimas ir nepakankamas atlyginimas už darbą joje), J. Avižonis (dėl sveikatos būklės), J. Jablonskis (dėl lėto komisijos darbo). Tačiau, kaip rašė A. Vireliūnas, J. Jablonskis iki pat 1923 m. sausio 18 d. „visuomet dalyvaudavo Komisijos ir ruošiamųjų darbų komisijėlės (vadinamosios „Darbo komisijėlės“ – DK) posėdžiuose. Tačiau sausio 18 d. jis visai atsisakė dalyvauti tiek DK, tiek komisijos darbuose, motyvuodamas maždaug tuo, kad iš jos darbo nematęs naudos, kad laikraščių kalbai pagerėti terminai vis tiek nepadėsia, kad šių dienų laikraštiniams kalbos grynumas nerūpįs ir k.“⁴ Toliau A. Vireliūnas rašė: „Įsakyme, kuriuo sudaryta Komisija, numatyta visa eilė komisijėlių, kaip antai: a) filosofijos ir teologijos; b) fizikos-matematikos ir gamtos mokslo; c) technikos ir kt., jos turi būti sudaromos suinteresuotų valstybės įstaigų. Jų tikslas sudaryti projektuojamųjų terminų sąrašai, kurie paskiau turi būti svarstomi Komisijos pilnaty. Lig šiol tik viena Kr. Apsaugos M-ja buvo sudariusi tokią komisijėlę telefonijos terminų reikalams.

Komisija iš savo pusės buvo sudariusi komisijėles matematikos, literatūros, geografijos reikalams. Praktika parodė, kad Komisijos pilnaties posėdžiuose tik tie terminų sąrašai mažiau „sukliūva“, kuriems svarstyti prieš

³ **Vireliūnas A.** Apie terminologijos komisiją // Lietuva, 1923, Nr. 23, p. 5.

⁴ Ten pat, p. 5.

tai yra dalyvavęs katras nors iš kalbininkų – J. Jablonskis arba K. Būga.

Todėl buvo sudaryta vadinamoji „DK“ iš abiejų įvardytųjų kalbininkų ir Komisijos sekretoriaus A. Vireliūno. Tai „DK“, kartu su atitinkamosios šakos ar įstaigos referentu, ir buvo pavesta apdoroti duodamųjų Komisijai terminų sąrašai. Praktika parodė, kad ta „DK“, posėdžiaudama kas savaitė ne mažiau kaip po du kartu, gali visai pakankamai paruošti darbo savaitiniams Komisijos posėdžiams⁵.

Pirmasis straipsnis⁶ mus labiausiai dominančia tema – apie karybos terminijos kūrimą – pasirodė „Mūsų žinyne“ 1923 m. Jo autorius – majoras J. M. Laurinaitis. Kadangi šiame straipsnyje aptariama daug dalykų, kurių dabar jau nebegalima tiesiogiai patikrinti, nes kai kuriuos jame minimus šaltinius turėjo tik pats straipsnio autorius, tai pasistengsime atpasakoti itin nuosekliai. Kartu šis straipsnis yra labai informatyvus, apžvelgiantis pačias karybos lietuviškos terminijos ištakas.

Straipsnyje rašoma, kad poreikis turėti lietuvišką karybos terminiją iškilo Rusijoje 1917 m., kai pradėjo organizuotis atskiri lietuviški kariniai daliniai. Pabrėžiama, kad tas organizavimasis vyko stichiškai, nes Rusijoje tuomet susikūręs Lietuvių karininkų sąjungos Centro komitetas dirbo nerangiai ir tokių dalinių organizavimu ėmė rūpintis tik 1917 m. liepos mėnesį, o pirmą leidimą suorganizuoti „Lietuvių atsargos batalioną“ Smolenske šis komitetas gavo jau iš vyriausiojo bolševikų kariuomenės vado praporščiko Nikolajaus Krylenkos (1885–1938). Kiti lietuviški daliniai: „I Atskiras lietuvių batalionas“, lietuvių kavalerijos eskadronas, „Atskiras lietuvių abazų⁷ batalionas“, „I atskiras Sibiro Lietuvių Batalionas Vytauto Didžiojo vardo“ ir Kaukazo lietuvių batalionas (teturėjęs tik vieną kuopą) buvo suorganizuoti pačių lietuvių karių iniciatyva. Visi tie daliniai buvo tik atskiros lietuviškos salelės Rusijos kariuomenėje, neturėjo bendros lietuviškos vadovybės. Todėl oficialiai juose buvo vartojama rusų

⁵ Ten pat, p. 5–6.

⁶ **Laurinaitis J. M.** Terminologijos darbas mūsų kariuomenėje. 1917–1923 // Mūsų žinynas, T. 6, Nr. 16.

⁷ Gurguolių

kalba, o lietuvių kalba buvo tik vidaus kalba. J. M. Laurinaitis teigia, kad tik du priešpaskutiniai daliniai rašė įsakymus lietuviškai. Žinant to meto Rusijos valstybės ir kariuomenės būklę, savaime aišku, kad „tokiose pakrikusiose situacijose niekas nesirūpino iškovoti visoms dalims teisę vartoti lietuvių kalbą, niekas nesirūpino ją ginti, niekas nesirūpino karo raštų išleisti lietuvių kalba ir sudaryti karo terminologiją, kad lietuvių kariuomenė galėtų lietuviškai mokytis ir įsakymus leisti. Negeriau tuo atžvilgiu pradžioje buvo, rodos, ir pas estus, latvius, musulmonus ir ukrainiečius <...>. Vien tik lenkai bene bus vartoję oficialiai savo kalbą ir savo statutus leidę“⁸. Čia J. M. Laurinaitis turėjo galvoje Rusijos kariuomenės generolo leitenanto Juzefo Dovboro-Musnickio (*Dowbor-Muśnicki*, 1867–1937) 1917 07 Baltarusijoje suformuotą I lenkų korpusą, vėliau sėkmingai kovojusį prieš bolševikus. Kadangi gen. J. Dovboras-Musnickis buvo Juzefo Pilsudskio (*Pilsudski*, 1885–1935) politinis priešininkas, po 1920 m. iš Lenkijos kariuomenės jis atsistatydino⁹.

Nesulaukdami pagalbos iš viršaus, lietuviai kariai vietose patys ėmėsi iniciatyvos. Pirmieji žingsniai buvo žengti Voroneže 1917 m. vasarą: „Čia podporučikas J. Šarauskas su praporščiku Variakoju surašė kiek rikiuotės mokymo terminų ir kartu su J. Jablonskiu juos nustatė <...>. Tuos pirmuosius terminus J. Šarauskas nuvežė į *Atskirą lietuvių batalioną* (jam esant Vitebske). Bet kadangi čia įsakymai buvo rašomi rusų kalba, o mokymo beveik nebuvo – tie terminai šviesos nepamatė. Pirmą ir paskutinį kartą lietuvių komanda čia buvo pavartota 1918 m. pradžioj (vasario gale), kai batalionas gynė rusų cerkvę nuo plėšikų gaujos, kuri norėjo „nusavinti“ cerkvės turtus.“¹⁰ Beje, šis batalionas anksčiau buvo dislokuotas Galicijoje ir žygiuodamas dainuodavo lietuviškai, sukeldamas didelį gyventojų susidomėjimą. „Lietuvių atsargos batalione“ Smolenske, nors ten buvo daug dėmesio skirta kareivių švietimui, lietuvių kalbos įvedimo

⁸ Laurinaitis J. M. Terminologijos darbas mūsų kariuomenėje. 1917–1923 // Mūsų žinynas, T. 6, Nr. 16, p. 81.

⁹ VLE. T. 5, p. 100, 105.

¹⁰ Laurinaitis J. M. Terminologijos darbas mūsų kariuomenėje. 1917–1923 // Mūsų žinynas, T. 6, Nr. 16, p. 81–82.

klausimu nieko padaryta nebuvo. Tą patį galima pasakyti apie kavalerijos eskadroną. „Atskirame lietuvių abazų batalione“, esant jam Raudonojoje armijoje, įsakymai matyt buvo rašomi lietuviškai. J. M. Laurinaitis aptariamame straipsnyje pateikė galbūt pirmą išlikusį lietuvišką karinį dokumentą (skliaustuose – išblukusios ir jo paties atkurtos teksto dalys):

„Į S A K I M A S

Atskiram Lietuvių Abazų Batalionui.

N 3

14/1 vasario diena 1918 metų.

Eiliniam Skyriui.

§ 1.

(Ske)lbiu, kad šia diena aš stojau Batalijono viršininku.

(Pa)matas: batalijono vyru visotino susirinkimo šios dienos protokolas.

§ 2.

Priede skelbiu ištrauką iš protokolo, pavestojui man (ba)talijono vyrų visotino susirinkimo, apie admini(stra)cijos (rinki)mą: mane – batalijono viršininku, Bronisla(vo) Vasiliausko I transporto viršininku.

(P)riedas: Ištrauka iš visotino Batalijono susirinkimo protokolo.

§ 3.

Atvykusi Batalijono komplektavimui veterinarijos (gy)ditoja Justina Kancleri-Drapa, įtraukti į batali(jon)o saraša ir užrašyti pinigų mokėjimui prie Batali(jo)no štabo sulig atestato, o visoms kitoms maiti(nim)o rušims I transporte nuo 15 sausio dienos š/m.

§ 4.

Veterinarijos gydytoja Kancleri-Drapa skiriu (v)iresniuojau batalijono veterinarijos gydytoju.

§ 5.

Viresniajam veterinarijos gydytojui Kanclerui-Drapui (įsa)kau rytoj sausio 2 diena, dalyvauti kaipo ekspertui komisijoj paskirtoje (įsaki-mu) etapiniam ukės skyriuj „Echo“ sausio 30 diena š/m, priėmimui iš 74 Inžinerines darbo družinos arklių, vežimų, pa(kinktu), ir kito ukės turto.

§ 6.

Keičiant įsakimo Batalijonui № 2, § 3 paliepiu Voldemara Carnecki ir Alfona Deksnį užrašyti maitinimos: - pinigais prie batalijono štabo, visomis kitomis maitinimo rušims I transporte nuo (sau)sio 12 dienos 1918 metų.

Ukio Skyrius

§ 7.

Tris tukstančius rublių (3000 r.) gautu nuo 124 abazų batalijono viršininka prie rašto № 185 nuo sausio 31 dienos š/m. sulig paliepimo eta-pines transporto dalies užveždetojo nuo sausio nuo sausio 29 dienos š/m. № 89160, užrašyti pinig(n)ei knygoi įeigosna į ukės sumas.

Pasiraše laikinai pildas Batalijono

Viršininko pareigas Čarneckis.

Raštvedis Deksnis.¹¹

Taigi matome, kad, lyginant su šiandiena, lietuvių kalba sunkiai skynėsi kelią į kariuomenę. Jau šio pirmojo dokumento autoriai buvo gerokai prasi-lenkę ne tik su dabartine, bet ir su tuometine lietuvių kalbos gramatika ir sintakse. Bet tai buvo pirmosios pastangos vartoti lietuvių kalbą kariuome-nėje ir jų niekinti nevalia! „Kita vertus, – rašo J. M. Laurinaitis, – pavartę ir šių dienų (1924 m. – A. A., D. B., R. K.-M.) kariuomenės dalių įsaky-mus, daug panašiai rašytų rastumėm, ypač rašybos ir sintaksės atžvilgiu.“¹² Daugiau apie šio batalijono veiklą diegiant lietuvių kalbą žinių nėra.

Daugiausia toje srityje, J. M. Laurinaičio nuomone, nuveikė „I Atskiras

¹¹ Ten pat, p. 82–83.

¹² Ten pat, p. 83.

Sibiro Lietuvių Batalijonas Vytauto Didžiojo vardo“: „1919 m. gegužės 27 dieną (Novo-Nikolajevske) lietuvių karininkų grupė, – poručikas Linkevičius, poručikas Tomkus, podporučikas Navakas, karužas (straipsnio autorius paaiškina, kad tai – praporščikas – *A. A., D. B., R. K.-M.*) Podgaiskis, karužas Kasakaitis, – rašydami Lenkų kariuomenės Vadui Rytų Rusijoje sutarties projektą dėl lietuvių kariuomenės dalies (bataliono, pulko) organizavimo lenkų kariuomenėje, įrašo punktą: „komanda ir kalba dalyje priverstinai lietuvių“. Lenkai, priimdami visas sąlygas, priėmė ir šitą. Birželio mėnesį pradėjo organizuotis batalionas.“¹³ Terminai buvo verčiami iš lenkų kalbos. Komandos buvo panašios į 1924 m. vartotas Lietuvoje. Kuopa vadinta būriu, būrys – skyrium, rikiuotė – „rinda“, dalis – kuopa. Podopručikas Pranas Klimaitis ir poručikas Juozas Tomkus išvertė rikiuotės statutą, poručikas Kazys Navakas – drausmės statutą. Šie karininkai nustatė komandas ir rikiuotės terminus, juos net išspausdino. Buvo suprojektuoti kulkosvaidžio terminai. Taigi šiame batalione buvo padaryta daugiausia, nes jame jau nebebuvo jaučiama rusų įtaka. Tačiau, žinant liūdną šio bataliono likimą, tikėtis, kad koks nors rašytinis jo dokumentacijos palikimas būtų išlikęs, sunku.

Apie bataliono likimą rašė jo vadas ats. mjr. Petras Linkevičius. 1919 11 25 Črepanovo geležinkelio stotyje, traukiantis į Tolimuosius Rytus, bataliono karininkus apsupo apie 30 bolševikų infiltruotų jo kareivių, pasipriešinimo metu žuvo karininkas Petras Černeckis, kiti buvo paimti į nelaisvę, uždaryti į kalėjimus ir lagerius, 12 09 penki karininkai: Alfonsas Navikas (kilęs iš Panevėžio apskr.), Vytautas Kasakaitis (iš Kauno), Steponas Malioris (iš Rygos), Bronius Šukevičius (iš Šiaulių) ir Jonas Eidukas (iš kur kilęs, nežinoma) ir 3 kareiviai buvo užkapoti kardais. Kareiviai, pasinaudoję bolševikine betvarke, pamažu išsibėgiojo ir daugelis grįžo į Lietuvą. Pavyko grįžti ir gyviems likusiems karininkams, jie buvo iškeisti į bolševikus, laikytus Lietuvos kalėjimuose. Beje, daliai karininkų gyvybę išgelbėjo kareivių lietuviškai parašyti laidavimo raštai: „Čekos pirmininkas klausė mus, ką reiškia tie kareivių parašai ir kas tuose

¹³ Ten pat, p. 84.

lapuose lietuviškai parašyta. Turiu priminti, kad Steponaičiui (infiltruotų bolševikų vadeivai – *A. A., D. B., R. K.-M.*) reikalaujant, buvo surašytas atskiras kiekvienam karininkui laidavimo lapas. Surašytas jis buvo lietuviškai, kaip ir visas kitas susirašinėjimas kad buvo vedamas batalione. Ši aplinkybė, galima sakyti, stebuklingai išgelbėjo likusiųjų karininkų gyvybes. Čekos nariams paaiškinau, kad tai laidavimas. Nesiteiraudami, kokios rūšies tas laidavimas, čekos nariai savo tarpe, mums girdint, pradėjo aiškinti, kad tai esąs kareivių laidavimas, kad mes esame lojalūs raudoniesiems, nes, girdi, tikrieji kontrrevoliucionieriai jau sukapati. Iš tokio jų pasikalbėjimo supratome esą išsigelbėję.¹⁴

Kritiškai pasisakė J. M. Laurinaitis apie Lietuvių karininkų sąjungos Centro komiteto veiklą, kuris stokojo veiklumo kalbant ne tik apie lietuvių kalbą, bet ir pačių karinių lietuviškų dalinių kūrimą. Tik 1917 m. pabaigoje buvo sudaryta lietuviškų karybos terminų komisija. Į ją įėjo pirmininkas podporučikas J. M. Laurinaitis ir du civiliai, rekomenduoti Rusijoje gyvenusių lietuvių inteligentų, kaip geriausiai mokėję lietuvių kalbą: Vladas Požėla (1879–1960) ir Antanas Purėnas (1881–1962). Pradžioje imtasi kurti rikiuotės mokymo terminus. Tačiau dėl bolševikinės betvarkės komisijai buvo sunku susirinkti – tai pavyko padaryti tik 2 kartus. Apsvarstyta ir priimta apie 30 terminų. Tačiau per suirutes jų rinkinėlis dingo. Taigi į Lietuvą buvo sugrįžta tuščiomis rankomis.

1918 m. pabaigoje Lietuvos kariuomenės kūrimo darbas prasiėjo Vilniuje. Dar net nesant Apsaugos ministerijos štabo, buvo įkurta Literatūros komisija: pirmininkas J. M. Laurinaitis, nariai – Stajė Naginskas, Petras Ruseckas ir Pranas Tvaronas. Šią komisiją pavedė J. M. Laurinaičiui sudaryti Stasys Šilingas Valstybės tarybos komisijos, kuriai buvo pavesta ginti Lietuvą, vardu. Komisija pradėjo darbą, svarstydama pėstininkų rikiuotės komandas ir terminus. Kad darbas būtų sėkmingas, į talką buvo pasikviestas pripažintas autoritetas – kalbininkas J. Jablonskis. Jis dirbo labai atsakingai, neprašydamas jokio atlyginimo. Jau gruodžio mėnesį buvo išleistas pirmas karinis lietuviškas leidinys –

¹⁴ Linkevičius P. Sibiro batalionas. Kaunas, 1939, p. 181–182.

„Pėstininkų rikiuotės komandos ir terminai“. Tai buvo pagrindas rikiuotės mokymui (taisykles imant iš rusiško statuto) ir tolesniam darbui kuriant karybos terminiją. Nemaža terminų buvo tebevartota ir 1924 m., nors kai kas ir buvo pakitę: *naujininkas* virto *naujoku*, *domė!* – *ramiai!*, *maldai kepures šalin!* – *maldai kepures nusiimk!*, *ištiesta rikiuotė* – *tiestinė rikiuotė*, *kuopa* – *būrys*, *rata*, *pusratė* – *kuopa*, *puskuopė*, *atsarga* – *rezervas*, *kamanda* – *komanda*. J. M. Laurinaitis prisimena ir Literatūros komisijos savotišką savavaliavimą dėl rezoliuciją pasirašiusiojo asmens pavardės: „Viceministeris, kaip žinom, buvo generolas Kondratavičius. Jis tuos terminus patvirtino ir rezoliuciją rusiškai parašė, be abejo, pasirašydamas. Literatūros Komisija, matydama didelį jo nepopuliarumą, pati jo negerbdama ir lyg nujausdama, kad jo valdžios dienos jau suskaitytos, nepadėjo po rezoliucija jo pavardės; ji kažkaip lyg pati dingo pirmame mūsų kariuomenės leidiny, kad daugiau nebepasirodytų.“¹⁵ Kadangi niekas taip ir nepaklausė, kodėl nėra tos pavardės, 1919 m., leidžiant II leidimą, buvo pasavaliauta dar daugiau: paliekant tą pačią rezoliuciją, kai kas jau buvo knygutėje pakeista. Knygutėje buvo 97 komandos ir apie 40 terminų.

Be pėstininkų rikiuotės komandų ir terminų, Vilniuje buvo sukurti įgulos tarnybos terminai. Kaip šio darbo rezultatas 1918 m. Kaune buvo išleistas „Laikinis garnizono (įgulos) statutas“, o patobulinus šį leidinį, 1920 m., – „Laikinis įgulos statutas“. Vilniuje buvo svarstomi dar „Laikinis drausmės (disciplinos) statutas“ ir „Laikinis kariškų santykių ir pareigų statutas“. Jie buvo vėliau išspausdinti Kaune.

Netekus Vilniaus, Lietuvos kariuomenės kūrimo ir stiprinimo darbai vyko laikinojoje sostinėje – Kaune. Vietoje Vilniuje sukurtos Literatūros komisijos Kaune buvo sukurtas Krašto apsaugos ministerijos Literatūros skyrius. Jame karinių leidinių leidimu pradžioje rūpinosi tik vienas žmogus – karininkas P. Ruseckas. J. M. Laurinaitis pateikia P. Rusecko atsiminimus: „Jokios terminologijos komisijos, kaip dabar, nebuvo. Nebuvo ko ir pasiklausti, su kuo pasitarti, juo labiau, kad nebuvo ir laiko tam dalykui nei man, nei kitiems. Daugybę terminų prisieidavo „sudaryti“ tiesiog

¹⁵ Ten pat, p. 86.

susitikus su kuo nors štabo koridoriuje, gatvėje ir t. t., nes aš buvau pasidaręs tų terminų „autoritu“ (autoritetu. – *A. A., D. B., R. K.-M.*), nesant tikriems kalbos bei terminų autoritams. Staiga pašaukdavo į štabą ir paklausdavo, kaip tokį ar tokį dalyką pavadinti. Pasižiūrėjęs į lubas pavadindavau, nes kito išėjimo nebuvo, todėl kad reikėjo keisti rusų kalbą į lietuvių kalbą. Tuo būdu kūrėsi „Kariškas lietuviškai-rusiškas ir rusiškai-lietuviškas žodynelis“, nes kiekvieną žodį, terminą, kur tik pagaudavau, įrašydavau į judamąjį (kortelių) žodyną. Daug netobulumų turėjo ta mano po visą Lietuvą medžiojama terminologija, nes kiekvienai progai pasitaikius klausdavau kiekvieno, kas galėjo daugiau manęs žinoti, betgi tas darbas tada užkišo vieną mūs kariuomenės spragų – iš tada dažnai iš oro pagautų terminų, kaip dabar matyti, didesnė dalis ligi šiai dienai laikosi ir dargi tvirtai prigijo.¹⁶ Pamažu P. Ruseckas gavo pagalbinių. Pirmiausia – besimokusį Voroneže ir baigusį gimnaziją Kaune Jurgį Štuopį, kuris greitai „pasidarė <...> dešiniąja ranka, perrašinėdamas <...> skubotai rašytus ir todėl neaiškius rankraščius, net ištaisydamas kalbos paklaidas, išdavinėdamas į dalis knygas ir t. t. Žodžiu, tai buvo uolus, niekam nematomas darbininkas“¹⁷. Studentas Saliamonas Antanaitis daug prisidėjo prie artilerijos terminų rinkinio, kuris iš pradžių išėjo šapirografuotas, parengimo. Muzikas studentas Kazimieras Viktoras Banaitis irgi daug čia pagelbėjo. Taigi 1919 m. šapirografu buvo išspausdinti: 1) artilerijos terminai; 2) šautuvo ir kulkosvaidžio terminai – 162 žodžiai; 3) šautuvo terminai – 118 žodžių (sudarė komisija, kurios pirmininkas buvo P. Ruseckas, o nariai – karininkai Marijonas Jagučanskas ir S. Dirmantas; 4) laikinos komandos šaudymui iš kulkosvaidžio; 5) raitelių rikiuotės 28 komandos (pasirašė Krašto apsaugos ministerijos komisija – karininkai Pranas Liatukas (pirmininkas) ir nariai Stasys Nastopka ir Edvardas Adamkavičius. Tų leidinėlių 1924 m. J. M. Laurinaitis nebeužtiko, bet jų terminai buvo surinkti „Kariškame lietuviškai-rusiškame ir rusiškai-lietuviškame žodynelyje“, išleistame 1919 m. Jame buvo apie 1500 terminų, buvo sudėti visi terminai

¹⁶ Ten pat, p. 87.

¹⁷ Ten pat, p. 87–88.

iš aukščiau minėtų šapirografuotų leidinėlių, taip pat pridėti karo technikos (automobilizmo) ir karo teisės terminai. Tai „buvo brangus darbas, kurio vaisiais daug kas pasinaudojo. Kadangi 1920 m. terminologijos srityje nieko nebuvo atskirai padaryta, tai <...> to karo žodynelio pasirodymu pasibaigė pirmasis laikotarpis, kada terminologijos darbas ėjo pusiau organizuotai ir labai sunkiose sąlygose. Taigi to pirmojo laikotarpio darbus sumesdami matome, kad buvo paliestos karo dalykų sritys:

- 1) pėstininkų (rikiuotės mokymas),
- 2) artilerijos (patranka, kulkosvaidis, šautuvas),
- 3) kavalerijos (rikiuotės komandos),
- 4) technikos kariuomenė (automobilis),
- 5) karo teisė.

Buvo paliestos, bet toli gražu nepabaigtos. Tam nebuvo laiko ir jėgų. Buvo duota tai, kas mokėta ir galėta duoti. Darbas turėjo eiti toliau, bet jau organizuotai¹⁸. Augant, tobulėjant kariuomenei, pradėjo augti ir karinių spaudinių (vadovėlių, instrukcijų) skaičius. Jei 1919–1920 m. Literatūros skyrius pats rašė, vertė, leido, tai 1921 m. to darbo nebegalėjo aprėpti jį pakeitęs Karo mokslo skyrius, kuriame buvo daugiau ir profesionalesnių darbuotojų. Bet spaudiniams rengti reikėjo turėti turėti terminiją. Jai toliau rengti 1921 10 01 įsakymu kariuomenei Nr. 236 sudaroma „Krašto Apsaugos Ministerijos Centralė Terminologijos Komisija“ iš karo mokslo skyriaus karininkų: pirmininko – kpt. J. M. Laurinaičio, ir narių – lt. Kazio Kepalo ir lt. Juozo Bukotos. Šiai komisijai buvo iškeltas uždavinys – parengti kariuomenei karo ir technikos terminiją. Kaip rašo J. M. Laurinaitis, „Ta viena Komisija negalėjo dirbti paskirtąjį darbą, nes šių dienų karo mokslas ir technika yra labai išaugę, turi daugybę šakų – specialybių, kurių terminams nustatyti reikia ne tik kalbos, bet ir karo specialistų. Taigi tuo pačiu įsakymu buvo sudaryta dar padedamosios specialės Terminologijos Komisijos šiose Kr. Aps. Ministerijos valdybose ir skyriuose: 1) Technikos, 2) Artilerijos, 3) Aviacijos, 4) Tiekimų, 5) Sanitarijos, 6) Veterinarijos, 7) Armijos Teisme ir 8) prie Kariuomenės

¹⁸ Ten pat, p. 88.

inspektorius¹⁹. Darbo tvarka buvo numatyta tokia: specialiosios komisijos turėjo suprojektuoti sau reikalingus terminus ir siųsti centrinei komisijai, o pastaroji, apsvačiusi, pataisiusi – Švietimo ministerijos Terminologijos komisijai. Tik pastarosios komisijos patvirtinti terminai turėjo tapti privalomi kariuomenei. Ši darbo tvarka nelabai pasiteisino: prastai dirbo arba visai nedirbo specialiosios komisijos, labai ilgai trukdavo terminų tvirtinimas Švietimo ministerijos komisijoje. Mat pastaroji rinkdavosi kartą per savaitę ir sugebėdavo per vieną posėdį apsvastyti tik apie 100 terminų. Visi rekomenduoti priimti terminai dar buvo skelbiami „Lietuvos“ dienraštyje ir po mėnesio, sulaukus atsiliepimų iš skaitytojų, svarstomi dar kartą ir tada galutinai paskelbiami „Švietimo darbo“ (toliau – ŠD) žurnale. Taigi darbas vyko labai lėtai. O reikalingų spaudinių leidyba sustoti negalėjo. Todėl 1923 02 19 įsakymu kariuomenei Nr. 30 „Krašto Apsaugos Ministerijos Centralė Terminologijos Komisija“ buvo pavadinta „Krašto Apsaugos Ministerijos Terminologijos Komisija“. Ji buvo pavaldi Karo mokslo skyriaus viršininkui. Ši komisija gavo teisę spręsti, kuriuos terminus siųsti Švietimo ministerijos terminologijos komisijai, o kuriuos tvirtinti pačiai. Tokiu atveju terminai buvo skelbiami „Kario“ bei „Mūsų žinyno“ žurnaluose ir tapdavo privalomi. Į komisiją vietoje ltn. J. Bukotos buvo paskirtas kpt. P. Ruseckas. Nauja tvarka paspartino terminų kūrimo ir tvirtinimo darbą, bet komisijai teko didesnė atsakomybė. Bet, kadangi du komisijos nariai – mjr. J. M. Laurinaitis ir vyr. ltn. Kazys Kepalas – priklausė ir Švietimo ministerijos komisijai, tad galėjo nuolat bendradarbiauti su didžiaisiais Lietuvos kalbininkais. Aukščiau minėtuose žurnaluose paskelbtieji terminai buvo skelbiami su sąlyga, kad juos visą mėnesį nuo paskelbimo galima buvo kritikuoti.

Pagalbinės specialiosios terminologijos komisijos irgi veikė, sudarius jas priede prie minėto įsakymo. Jų skaičius ir sudėtis parodyti 1 lentelėje.

¹⁹ Ten pat, p. 89.

1 lentelė

Specialiosios terminologijos komisijos Krašto
apsaugos ministerijos valdybose ir skyriuose
(1921 m.)²⁰

Kur veikė komisija	Komisijos pirmininkas	Komisijos nariai
Artilerijos viršininko valdyba	Plk. ltn. Jeronimas Vyšniauskas	Plk. ltn. Vaclovas Janavičius, vyr. ltn. Leonas Valkūnas, ltn. Juozas Vėbra
Kavalerijos divizijos štabas	Vyr. ltn. Petras Gužas	Karo vald. Alfonsas Kundrotas, vyr. ltn. Antanas Žilys
Aviacijos viršininko valdyba	Vyr. ltn. Antanas Gustaitis	Vyr. ltn. Juozas Pranckevičius, vyr. ltn. Domas Šidlauskas
Karo technikos valdyba	Mjr. Povilas Žadeikis	Kpt. Juozas Gabrys, karo vald. Alfonsas Jurskis
Kariuomenės intendantūra	Karo vald. Pranas Žebrauskas	Karo valdininkai Jonas Vėžys ir Voldemaras Vachauzas
Karo sanitarijos skyrius	Gyd. plk. Vladas Ingelevičius	Gyd. kpt. J. Brundza, karo vald. Jarošekas
Karo veterinarijos skyrius	Vet. gyd. plk. ltn. Petras Mironas	Vet. gyd. kpt. Pranas Kvedaras, vet. gyd. kpt. Justinas Kancleris-Drapas
Kariuomenės teismas	Plk. ltn. Emilis Vimeris	Kpt. Petras Budrevičius, vyr. ltn. Mikas Mataitis

Šių komisijų parengtus terminus arba tvirtindavo centrinė terminologijos komisija, arba siūsdavo tvirtinti Švietimo ministerijos komisijai.

Darbas smarkiai pasistūmėjo į priekį ir 1923 m. jau buvo patvirtinti 5 sričių terminai (2 lentelė).

²⁰ Ten pat, p. 90.

2 lentelė

1923 m. patvirtinti kariniai terminai²¹

Terminijos sritis	Terminų skaičius	Kur terminai buvo paskelbti
Ryšiai (telefonizacija)	349	MŽ Nr. 10, 11; Kr Nr. 10–15; ŠD Nr. 3–4
Transportas (keliai)	207	MŽ Nr. 12; Kr Nr. 17–19
Aviacija	278	MŽ Nr. 12; Kr Nr. 20–22
Artillerija	831	MŽ Nr. 13; Kr Nr. 28–30, 32
Karo teisė	563	MŽ Nr. 14

Iš viso: 2228

Pastaba: čia Kr – „Karys“, MŽ – „Mūsų žinynas“, ŠD – „Švietimo darbas“.

Baigdamas šį išsamų straipsnį, J. M. Laurinaitis pabrėžė: „Mūsų terminai yra padaryti iš rusų kalbos, kuri yra lyg ir pagrindinė kalba. Visai retai kur pavartota vokiečių kalba ir visiškai mažai prancūzų kalba. Taigi, imdami pagrindinius terminus iš rusų kalbos, kuri yra mūsų kartai prieinamesnė ir suprantamesnė, neturėtumėm pamiršti, kad terminai yra daromi ne vienai šiai dienai, kad jie pasiliks ir kitoms kartoms, kurioms rusų kalba jau bus labai tolima. Todėl būtų labai naudinga, kad terminologijos komisijos, kur tik galėdamos, greta rusų kalbos termino teiktų ir kitų (prancūzų, vokiečių, lenkų ir latvių kalbų) bent po vieną terminą. Iš to būsime mūsų karo žodynas pasidarytų daug turtingesnis.“²² Beje, terminai svarstymui buvo pateikti „Mūsų žinyne“²³. Lietuvos centriniam valstybės archyve (toliau – LCVA) yra storoka byla²⁴, kurioje susegti dokumentai apie

²¹ Ten pat, p. 90.

²² Ten pat, p. 91.

²³ Artillerijos terminai // 1923, Nr. 13, 16, 17; Kariuomenės Intendantūros tiekiamų dalykų terminai // 1923, Nr. 18; Kavalerijos terminai // 1923, Nr. 19; Minosvaidžių technikos terminai // 1923, Nr. 18; Terminai aviacijos reikalams // 1923, Nr. 10; Terminai Kariuomenės Teismo reikalams // 1923, Nr. 14; Terminai kelių reikalams // 1923, Nr. 10; Terminai telefonijos reikalams // 1923, Nr. 10, 11.

²⁴ LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 73.

aukščiau minėtų komisijų sudarymą ir veiklą. Įdomesnius apžvelgsime. II karo apygardos viršininkas 1924 02 23 raštu Nr. 382 iš A. Panemunės kariuomenės vadui rašo:

„Pranešu Tamstos, Ponas Vade, žiniai, jog kariuomenės dalys esančios priverstos vartoti barbarizmus rašomuose aktuose, reikalavimuose ir įvairiuose susirašinėjimuose, kaip antai: *komandirovka, išbrokojimas, ploščius, kurtka, rancas, brička, šėpa, lenciūgas, napilnikas, cvekas, liktarnia, lopeta, viedras, lineika* (kursyvas dokumentuose mūsų. – A. A., D. B., R. K.-M.) ir t. t., kadangi ligi šiol dar nėra oficialiai nustatytų terminų daugiau ūkio srityje. Iš man pavestos Apygardos dalių vadų negaliu reikalauti vartoti tikslesnius terminus, juo labiau kad kariuomenės Intendantūros nustatyti terminai <...> nėra tikslūs ir jųjų dauguma – barbarizmai. Kariuomenės Intendantūros išduodamose turto knygosose terminai taipogi nevienodi. Tokiu būdu kariuomenės dalys neturi kuo pastoviai vadautis ir kiekviena savarankiai vartoja savotiškus barbarizmus.

Prašau Tamstos parėdymo.

Pulkininkas (neįskaitomas parašas)

Karo valdininkas

Tiekimo Sk. Viršininkas (Grigaliūnas).²⁵

Raštas vizuotas neįskaitomai pasirašyta rezoliucija: „Term. Kom. Pagreitinti terminų nustatymo darbą. 24 III 7.“

Krašto apsaugos ministerijos Terminologijos komisijos pirmininkas mjr. J. M. Laurinaitis savo 1924 08 24 raporte Karo mokslo valdybos viršininkui rašė: „K. A. M. Terminologijos Komisija turi dabar surinkusi arti 4500–5000 terminų, surašytų atskirose kortelėse. Tas skaičius gali dvigubai padidėti šių metų pabaigoj, nes visos karo įstaigų terminologijos komisijos yra prašytos baigti darbą š. m. spalį mėn. 1 d. Iš tos medžiagos turės susidaryti mūsų karo žodynas. Be to, tam žodynui reikės daug terminų išrinkti iš Šv. Min. Termin. Komisijos paskelbtų terminų. Numatau, kad bendras žodžių skaičius gali išaugti ligi 15 000. Tokio dydžio žodynui sutvarkyti ir parašyti reikia didelis darbas padėti. Tas darbas dar sun-

²⁵ LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 73. L. 33.

keja tuo, kad pagreičiui manau rašyti du žodynus: vieną rusiškai lietuvišką, o kitą lietuvišką su 2–5 lyginamomis kalbomis (rusų, vokiečių, prancūzų, latvių, lenkų), kiek tik bus galima jų prižvejeti. Rusiškai lietuvišką žodyną reikėtų surinkti šiais metais. To padaryti nei vienas, nei vyr. leitenantui *Kepalui* padedant aš negaliu, nes reikia redaguoti leidiniai, posėdžiauti K. A. M. Term. Komisijoj ir žodynai galima dirbti tik pripuolamai. O reikia, kad žodynui dirbtų mažiausia du žmonės, nes kitaip tektų laukti žodyno dar metus kitus. Kad žodyno darbas nestovėtų ir tuo nedarytų žalos mūsų karo kultūrai, prašau komandiruoti man į talką 2–3 mėnesiams 2 p. pulko vyr. leit. *Majų*, kuris jau yra įpratęs spaudos darbe ir pakankamai moka lietuvių kalbos. Manau, kad jis turėtų gauti tokią pat (bataliono vado) algą, kaip dabar gauna. Vyr. leit. *Majus* pareiškė, kad jis mielai pasidarbuotų karo žodynui.²⁶

Kai kuriuose „Kardo“ straipsniuose irgi nagrinėti bendrieji lietuvių kalbos tobulinimo klausimai. Kpt. Juozas Jakubėnas²⁷ pasisakė prieš rusiškų posakių „*peredal (soobčil) po telefonu*“ pažodinio vertimo vartosena Lietuvoje: „perdaviau (pranešiau) per telefoną.“ Siūlė paskutinius du žodžius pakeisti vienu – „telefonu“. Posakį, kuris irgi yra tiesioginis vertimas iš rusų kalbos, „kas čia maišo, netaiškykit“ siūlė keisti posakiu „kas čia kliudo, nekliudykit“.

„Kardo“ žurnale kriptonomu N. N. pasirašęs asmuo rašė: „Nors gyvename jau kelintus taikos metus, tačiau iki šiol nesulaukiame savo raštvedybos vadovėlio. Tiesa, turime kelis kariuomenei įsakymus, kuriais mėginama kiek paaiškinti kai kurie atskiri klausimai, liečią raštvedybą, bet kadangi tie įsakymai nesistematizuoti, o patys klausimai neužtenkamai išplėsti, tai kiekviena dalis aiškina kaip išmanydama. Kai kurios dalys net pačios išleido savo raštvedybos taisykles, ir todėl susidarė tokia painiava, jog toliau apie tai tylėti nebegalima, nes kariuomenei tat nesveika.“²⁸ Kritikavo „saviveiklą“ gaminantis dalių ir jų padalinių kampinius spau-

²⁶ LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 73. L. 34.

²⁷ **Jakubėnas J.** Kalbos mažmožiai // *Kardas*, 1925, Nr. 6, p. 11.

²⁸ **N. N.** Raštvedybos vadovėlio belaukiant // *Kardas*, 1926, Nr. 18.

dus, karininkų ir karo valdininkų asmeninius spaudus... Nebuvo nurodymų, kaip rašyti karių tarnybos lapus, įsakymus, lydraščius, raportus. Beveik netvarkomi buvo dalių archyvai. Todėl raštvedybos vadovėlis buvo tiesiog nepaprastai būtinas. Deja, jo teko laukti gana ilgai – tokie vadovėliai ar mokymo priemonės pasirodė tik po 1990 metų.

Rengiantis Lietuvos nepriklausomybės 20-mečiui karinės kalbos raišdą apžvelgė plk. lt. J. M. Laurinaitis: „karine kalba vadinsiu tą kalbą, kuri liečia karybą, kariuomenės organizaciją, jos vidaus tvarką, mokymą ir aprūpinimą. Tai labai platūs dalykai. Iš vienos pusės, jie turi daug bendros reikšmės žodžių, iš kitos pusės – reikalauja saviško galvojiimo, atskirų sąvokų ir žodžių, kurių kitoms tautos gyvenimo, mokslo ar darbo šakoms nėra reikiamos. Taigi **karinė sritis tautos kalbą turtina**. Bet tautos karinė kūryba ir kartu jos bendrinės kalbos turtinimas tegali eiti tautoje, kuri turi savo kariuomenę. Tauta, kuri jos neturi, ne tik negali kurti karinės kalbos, bet ir savo gyvąją kalbą užteršia neišvengiamomis svetimybėmis, ateinančiomis iš svetimų kariuomenių, kuriose tenka tarnauti vyrams. Ar seni tie laikai, kad ir mūsų tauta vertėsi tokiais žodžiais, kaip **šinieliūs, pulemiotas, vztodnas komandyras, okopas, feltfebelis, karaūlas** ir panašiomis rusybėmis ar pusiau rusybėmis, ėjusiomis iš rytų; ir **mašinpučkė, krygė, regimentas, liuduoti** ir daugybė kitų vokietybių, ėjusių iš vakarų. Neutrūko ir pietų kaimyno žodžių – **živnastis, karužas** (choraży), **užprovyti, strielba** ir p. Tokį palikimą mes gavome, pradėdami steigti savo tautinę kariuomenę. Iš senosios Lietuvos kariuomenės beveik nieko nepaveldėjome. Tada raštas dar nebuvo įsigalėjęs, o ėmus vartoti raštą nukrypta į svetimias kalbas – gudų, lotynų, lenkų. Iš senesnių laikų dabartinei savajai kalbai tegavome **raitininką**, lotyniškos kilmės **statutą** ir bendresnės reikšmės **karą, kariauti, karių, vadą** ir t. t. Antra vertus, jei senoji kariuomenė ir būtų turėjusi savo tautinę kalbą, mes vis tiek maža tebutume laimėję: per daug didelis laiko tarpas mus nuo jos skiria, ir patys karybos dalykai kinta, reikalaujami vis naujų žodžių, naujų aparimų. Todėl, pradėdami steigti savo kariuomenę, turėjome kartu kurti ir savo karinę kalbą – terminus, komandas, sąvokas, perlaužti svetimą galvojiimą, įprastą svetimose kariuomenėse ir įkaltą svetimose moky-

klose. Tas darbas, pasireiškęs 1917 metais, tebeina ligi šių dienų ir niekada nesustos.“²⁹ J. M. Laurinaitis aptarė 20 metų, praėjusių nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, karinės kalbos formavimosi pasiekimus dar vykstant Nepriklausomybės kovoms: „per 2-jus karo metus kariuomenei išleista 78 knygelės, kurios jau pajudino tokius pagrindinius kariuomenės dalykus: bendruosius statutus, kautynes, šaudybą; ginklų rūšis – pėstininkus, kavaleriją, artileriją, inžineriją; kariuomenės organizaciją ir tarnybas – teismą, sanitariją, intendantūrą; toliau eina auklėjimas, propaganda, istorija, dailioji literatūra ir t. t. Nors tai buvo mažutės, plonutės knygelės, bet jų daugumą turėjo išversti iš svetimų kalbų, kai kurias parašyti, o visas parengti spaudai Literatūros skyriaus 2–3 žmonės. Dėl to galima numatyti, kad gilintis į kalbos grynesnę kūrybą nebuvo nei laiko, nei tinkamų aplinkybių. Žodinei šio laikotarpio, ypač 1919 metų, kūrybai atstovauja „Kariškas lietuviškai-rusiškas ir rusiškai-lietuviškas žodynėlis“. Čia, be kitų žodinių medžiagos ir šiaip žinomų žodžių, duota ir naujų. Tarp tų naujų yra ir tokių: **antpulti** – mes dabar sakome **pulti**, **apsišarvavimas** – dabar tai mūsų **appranga**, **bukšas** – dabar jau **įvaras**, **dežuras**, **dežuruoti** – dabar tik **budėtojas**, **budėti**, **liakieruoti** – sakome **lakuoti**, **medicinos piaustymas** – mūsų **skrodimas**, **momonėlis** – tegali būti tik **momenėlis** (iš *muomuo*, kaip *akmuo* – *akmenėlis*), **palikti ant laido** – dabar sakome **laiduoti**, **paišelis** – virto **pieštuku**, pasiuntmenė (*razsyllka*) – nesuprantamas ir neteisingas padaras, **šastata** – mūsų **šastatas**, **parako užtaisa** – dabar **užtaisas**, **šąskaituoti** – tik **skaičiuoti**, **įnešas** – tegali būti **įnašas** ir t. t. Čia turime daug ir įvairių žodžių darybos ir kitokių klaidų. Laimei, ne visi tokie žodžiai pateko į raštus, o kas pateko – vėliau palaipsniui išnyko. <...> Nepasizymėdama gražumu ir taisyklingumu, tų leidinių kalba turėjo kitą svorį, būtent paprastumą ir tautos dvasios galybę, <...> kuri tada turėjo lemiamos reikšmės.“³⁰

1921 m. prasidėjo taikaus darbo etapas. „Kiek visas kariuomenės darbas nepriklausomybės karo laiku pasižymėjo dvasiniu veržlumu (ekspan-

²⁹ Laurinaitis J. M. Karinės kalbos brendimas // Karys, 1938, Nr. 10, p. 235.

³⁰ Ten pat, p. 256.

sija), – rašė J. M. Laurinaitis, – tiek taikos laiku ėmė reikštis gilesnis tyrimas, specialėjimas, našesnis darbų pasiskirstymas.³¹ Karo metu daugiausia buvo verčiama, stengiantis kaip galima viską lietuvininti, mintis reikšti lengvai, suprantamai. „Taikos metu ėmė daugiau atsirasti savų veikalų, – tęsė J. M. Laurinaitis, – pagrįstų naujesniais šaltiniais. Tik pradžioje buvo rašoma nelietuviškai arba labai blogai lietuviškai. Dabar kalbos taisytojai susidūrė su gyvais autoriais, kurie įkyriai reikalavdavo laikytis jų galvojimo. Nuo to laiko ėmė skambėti karininkų lūpose dar daugiau svetimybių, laikytų tarptautinėmis neliečiamomis šventenybėmis; atsirado sieksninių sakinių, kuriuose sunku būdavo sugaudyti mintį.“³² Tačiau buvo ir kuo pasidžiaugti: pagerėjo žodžių daryba išplėtus karybos terminijos kūrimo darbą ir jį derinant su valstybine komisija. Visame šiame reikale aktyviai reiškėsi žymiausieji mūsų kalbininkai J. Jablonskis ir K. Būga. „Rašomieji veikalai žymiai pagerėjo, **karininkai, tikrieji karinės kalbos kūrėjai, ėmė labai domėtis gimtąja kalba**, patys pradėjo galvoti apie svetimų, kareiviams nesuprantamų žodžių prastinimą ir lietuvinimą, o karo vadovybė, norėdama sustiprinti tą kalbinį kultūrėjimą, įvedė į aukštąją karo mokyklą, generalinio štabo kursus, lietuvių kalbos lektūrą, kurioje bendradarbiauja ir mūsų universitetinės jėgos – daktarai Salys ir Skardžius. Yra dar blogybių. Girdime kariuomenėje sakant **kad užimti, kad padarius, prašau parėdymo** ir t. t., bet tokių blogybių yra ir tarp kitų specialybių žmonių. Tačiau greta tų blogybių auga ir gerų vertybių. <...> Jei pirmiau mes tenkinomės šiaip taip žodį nusikalę ar iš gyvosios kalbos šiaip taip prisitaikę ir žodyno rinkinyje (kartotekoje) tenkinomės viena rusų palyginamąja kalba, tai dabar elgiamės apdairiau ir renkamės visų kaimynų kalbas, pridedant prancūzų <...>:

neprielėkis, -io *sm.*, coup *m.* court, Kurzchuss *m.*, nedoliót *m.*, sztral *m.* krótki, tūvlidums *m.*

pérlėkis, -io *sm.*, coup *m.* long, Weitschuss *m.*, pereliót *m.*, sztrał *m.* długi, pārlidums *m.* <...>

³¹ Ten pat, p. 256.

³² Ten pat, p. 256.

Tai būsimas žodynas, kuris kada nors pasirodys ir apvainikuos nemažomą ilgų metų karinės kalbos darbą.

Baigiant tenka pasakyti, kad **beįdros kalbos negerovės**, – kaip štai valstybinio terminologijos darbo stoka, rašybos, kirčiavimo, tarties ir kitų bendrinės kalbos dalykų nesutvarkymas ir dėl viso to tinkamos kalbinės literatūros neturėjimas, – **kenkia ir karinės kalbos spartesnei pažangai**. Šiuos reikalus sutvarkius, visuomenėje išnyktų svyravimas, abejingumas dėl kalbos dalykų, o kariai pirmieji tą žygį pasveikintų ir vykdytų.³³

Deja, kiekviena sritis neišvengia skaudžių praradimų. Ne išimtis buvo ir lietuvių kalba. Labai gražų ir dalykišką nekrologą parašė J. M. Laurinaitis: „Ar buvo atgijusios Lietuvos laikais civilio asmens laidotuvės, kur taip gausiai ir gyvai būtų dalyvavusi kariuomenė, kaip prof. Jablonskį lydint į amžinybę? Ne. O per tą laiką mirė Žemaitė, prof. K. Būga, inž. Petras Vileišis... Jie turėjo didžiųjų nuopelnų, ir kariuomenė jiems visiems, ypač prof. Būgai, pareiškė savo pagarbą. Bet tokio masinio susikaupimo, kaip prof. Jablonskio laidotuvėse, nebuvo. Tai kas jungė tą paliegusį, prometėjišką lietuvių kalbos Sokratą su mūsų ginkluotąja jėga? Tą ir noriu čia paliesti trumpais bruožais.“³⁴ Toliau J. M. Laurinaitis apžvelgė J. Jablonskio nuopelnus Lietuvos kariuomenei: „Lietuvos kariuomenės gyvybė, kaip žinome, pradėjo rodytis Rusijoje 1917 m., revoliucijos gaisre. Tarp įvairių organizacinių klausimų ten kilo ir reikalas pritaikyti gimtąją kalbą kariuomenės mokymo reikalams. Pirmas žingsnis – sudaryti lietuviškas komandas, bent pėstininkams. Ir to darbo iniciatyva kilo ne kur kitur, bet Voroneže, kur gyveno J. Jablonskis. Čia pirmieji lietuvių kariškųjų komandų iniciatoriai, paporučikis Juozas Šarauskas ir praporščikas Jonas Variakojis, anų metų vasarą kartu su Jablonskiu sudarė pirmąjį lietuviškų komandų rinkinį. Komandos buvo patekusios į atskirą lietuvių batalioną. Bet panaudoti jas teko tik vienintelį kartą ir ypatinga proga, kada batalionas gynė ir apgynė Vitebske rusų pravoslavų cerkvę nuo revoliucinių plėšikų. Komandos nebuvo išspausdintos. Nepasiekė jos ir besifor-

³³ Ten pat, p. 256–257.

³⁴ Laurinaitis J. M. Prof. Jono Jablonskio atminimui // Kardas, 1930, Nr. 4, p. 50.

muojančios Lietuvos kariuomenės vadovybės Vilniuje 1918 m. ir terminų kūrimo darbas pradėtas buvo iš naujo. Reali pradžia – aukščiau minėtieji „Pėstininkų rikiuotės kamandos ir terminai“ (27 komandos ir apie 40 terminų). Šis leidinėlis pradžioje atstojo pėstininkų rikiuotės statutą. „Tas pirmutinis kariuomenės leidinys pažodžiui buvo aptartas su J. Jablonskiu, neėmusiu už darbą jokio atlyginimo, – rašė J. M. Laurinaitis. – Su Jablonskiu Vilniuj buvo tariamasi ir kitų sričių terminais, nors ir pati literatūros komisija turėjo narį kalbininką St. Naginską. Susidariusį glaudų kontaktą tarp krašto ap. minist. literatūros komisijos ir Jablonskio sudarė 1919 m. pr. įvykiai: rusų raudonosios armijos antplūdis, mūsų valdžios persikėlimas į Kauną.“³⁵ Kaune literatūros skyrius turėjo dirbti labai intensyviai, nors jau nebeturėjo St. Naginsko, nebuvo Kaune ir K. Būgos, ir J. Jablonskio. „Santykiavimas su Jablonskiu Kaune atgijo tik 1921 m. gale, – toliau rašė J. M. Laurinaitis, – kada buvo sudaryta kr. aps. m-jos terminologijos komisija su 8 specialiom komisijom. Ministerių kabineto nustatyta tvarka kr. apsaugos m-jos terminologijos komisija turėjo priklausti švietimo term. ministerijos komisijos, kur Jablonskis dirbo dviem atvejais: 1921–1923 ir 1925–1926 m. Šiais laikotarpiais Jablonskis yra susidūręs su mūsų telefonijos, artilerijos, sanitarijos, veterinarijos, administracijos ir k. terminais. Greta šito oficialaus darbo su juo buvo daug kartų tariamasi kariuomenės ir jai reikalingais bendrosios kalbos klausimais. Kariuomenės spaudos asmenų santykiavimas su Jablonskiu pasibai-gė 1926 m., kada jam jau reikėjo duoti poilsio prieš amžinybės kelionę.“³⁶ J. M. Laurinaitis rašė: „jo daugiausia esu mokytas, patartas“.

„Taigi matome, kad prof. Jablonskis dirbo Lietuvos kariuomenei tiek, kiek ji iš jo reikalavo, beveik visą jos gyvavimo laikotarpį: Rusijoje bandant gimti, Vilniuj gimstant, Kaune stiprėjant ir tobulėjant. Susilpnėjęs gydėsi tarp karių ir mirė kariuomenės įstaigoje. Ar bereikia didesnio bendrumo? <...> Prof. Jablonskis davė kalbos gramatikų ir įvairių kalbos dalykų, kuriiais mito ir minta mūsų kariškasis žodis, kaip ir visa lietuvių literatūra.

³⁵ Laurinaitis J. M. Prof. Jono Jablonskio atminimui // Kardas, 1930, Nr. 4, p. 50.

³⁶ Ten pat, p. 50–51.

Štai dėl ko 1920 m. literatūros skyrius savo iniciatyva subūrė periodinės spaudos veikėjus, kad šie pasveikintų prof. Jablonskį 60 m. sukakties proga, ir pats aktyviai dalyvavo reikšdamas didį džiaugsmą.

Štai dėl ko šių metų vasario 25 d. jo laidotuvėse gedėjo visa kariuomenė.³⁷ Tikrai prasmingas nekrologas.

1.2. Kaip valstybinės lietuvių kalbos buvo mokomi karininkai

Kadangi nemaža dalis Lietuvos kariuomenės karininkų, tarnavusių kariuomenėje pirmajame Nepriklausomybės dešimtmetyje, išsilavinimą buvo įgiję rusiškose gimnazijose, aukštosiose ir karo mokyklose, kai kuriems kildavo sunkumų dėl lietuviškos rašybos, prastai jie išmanė ir Lietuvos istoriją bei geografiją. Be to, dalis karininkų buvo ir nelietuviai. Nelietuviškai dalis karininkų kalbėjo ir šeimose: žmonos buvo rusės, lenkės. Tai kartais sukeldavo net jaunesnių karininkų – lietuvių – pasipiktinimą. Plk. ltn. Juozas Listopadskis, baigęs IV Lietuvos karo mokyklos laidą, tarnaudamas Anykščiuose, rašė: „Tuo metu prie pulko buvo prisišlieję nemaža svetimų elementų, pavyzdžiui rusų: Lapuchinas, Zmychovas ir dar keletas, vokiečių – Jeneris, Varšukas, kurie nemokėjo lietuviškai, o savo šeimose kalbėjosi vien savo kalba. Šios svetimybės pasireiškėdavo veik visur, o ypač viešuose susiėjimuose. Kapitono Lapuchino žmona net juokdavosi: esą „kas iš tos lietuvių kalbos? Su ja nuvažiuosi tik nuo Anykščių iki Virbalio, ir viskas.“

Mes, IV laidos karininkai, buvome sudarę tvirtą lietuvininkų būrį ir nebuvome linkę tūpčioti prieš svetimtaučius. Buvome įsipareigoję nekalbėti kitaip, tik lietuviškai. O kas lietuviškai nemoka, tegu išmoksta arba važiuoja ten, iš kur atvažiavo. Šitaip elgdamiesi turėjome net ne vieną tarnybinį nesusipratimą, dėl kurio teko įsikišti net vyriausiajam štabui.³⁸ Laimė, kad jau buvo kitokia situacija, negu 1812 m. Rusijoje,

³⁷ Ten pat, p. 51.

³⁸ **Listopadskis J.** Laisvės ir vergijos metai. Vilnius, 1993, p. 23.

aprašyta Levo Tolstojaus (1828–1910) „Kare ir taikoje“: partizanaujan-tys rusų valstiečiai užpuolė rusų karininkus-aristokratus, nes jie kalbė-jo tarpusavyje prancūziškai. „Bet šis reiškinys buvo trumpalaikis, – tęsia J. Listopadskis. – 1924 m. įvyko pirmoji Lietuvos kariuomenės demobi-lizacija. Daug netinkamų karininkų buvo atleisti. Kariuomenė atsikratė svetimų elementų.“³⁹ Apie tai liudija archyvų dokumentai, panaudoti kitų autorių⁴⁰. Tie nelietuviai, kurie stengėsi išmokti lietuvių kalbos ir buvo perspektyvūs karininkai, aišku, kariuomenėje buvo palikti. Tačiau kraš-to apsaugos ministras dr. Leonas Bistras (1890–1971) 1925 m. patvirtino programas iš lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos ir geografijos, pagal kurias tokie karininkai turėjo išlaikyti įskaitas. Šių programų turinys buvo toks:

Lietuvių kalba.

Diktantas.

Lietuvos istorija.

1. Lietuvos valstybės pradžia.
2. Lietuva unijos laikais.
3. Lietuvių tautos pastangos išsivaduoti iš rusų jungo.
4. Lietuvių tautos atgimimas.
5. Nepriklausomos Lietuvos atkūrimas.

Lietuvos geografija.

Rašoma viena iš šių temų:

1. Nepriklausomos ir okupuotos Lietuvos teritorija ir jos sienos.
2. Lietuvos keliai.
3. Lietuvos gyventojai.
4. Lietuvos ūkis ir pramonė.
5. Lietuvos kaimynai⁴¹.

Šių egzaminų rezultatai buvo tiesiogiai siejami su karininkų atestavi-mu: „1926 m. balandį buvo pradėtas jų tinkamumo Lietuvos ginkluoto-sioms pajėgoms atestavimas: visi karininkai (net gydytojai ir karo valdi-

³⁹ Ten pat, p. 23–24.

⁴⁰ LKK, T. 2–8.

⁴¹ LCVA, F. 929, Ap. 6, B. 111, L. 14.

ninkai) privalėjo išlaikyti lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos ir geografinės egzaminus. Reikalavimai buvo gana aukšti (gimnazijos kurso), todėl beveik visose kariuomenės dalyse susidarė <...> besimokančių karininkų grupės.⁴²

Todėl jau 1926 m. „Karde“ randame žinutes: „**Lietuvių kalbos kursai**. 2. (antro, – taip tada rašyta, nusižiūrėjus į vokiečius ir latvius. – A. A., D. B., R. K.-M.) ulonų pulko karininkų ir karo valdininkų suorganizuoti lietuvių kalbos kursai š. m. vasario mėn. 27 d. baigėsi. Kursai intensyviai veikė nuo 1925 m. spalio mėn. Kursų klausytojai suspėjo išeiti lietuvių kalbos kursą gimnazijos programos ribose.“⁴³ „Lietuvių kalbos egzaminai karininkams tuo tarpu vyksta Kauno įguloje. Iš lietuvių kalbos buvo rašomas diktantas“⁴⁴ ir t. t.

Lietuvos centrinio valstybės archyvo bylose yra nemaža aktų, kuriuose nurodoma, kad atitinkamos komisijos priiminėdavo šias įskaitas. Štai, pvz., 1929 m. sausio 10 d. Panevėžyje komisija, kurios pirmininkas buvo I Karo apygardos štabo viršininkas gen. št. plk. ltn. Kazys Tallat-Kelpša, o nariai: Kėdainių apskr. komendantas plk. ltn. Mikas Rėklaitis, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Mindaugo IV pėstininkų pulko karininkas gen. št. mjr. Vaclovas Žadeika ir Karo mokslo valdybos atstovas mjr. J. M. Laurinaitis, priėmė įskaitas iš šių karininkų: plk. ltn. Juozo Skorulio (1893–1972), adm. kpt. Martyno Huffo (?–?), adm. kpt. Zacharo Kuznecovo (1895–?), adm. kpt. Jokūbo Trečioko, vyr. ltn. Afanasijaus Kazano (1898–1953), vyr. ltn. Jono Jurašo (1899–1941), ltn. Juozo Būtėno (1898–1976). Komisijos protokole nurodyta, jog šie karininkai sėkmingai šias įskaitas išlaikė⁴⁵. Pažymėsime, kad kur kas sudėtingesnius egzaminus kai kuriems iš šių karininkų teko laikyti gyvenime. Štai kas rašoma apie vieną iš jų neseniai paskelbtuose memuaruose. Dailininkas Jonas Mackonis (1922–2002) juose apie savo žmoną rašo: „Jos tėvas,

⁴² **Laukaitytė R.** Dr. Leonas Bistras // Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai. T. 2. Vilnius, 2009, p. 111.

⁴³ **S. St.** Lietuvių kalbos kursai // Kardas, 1926, Nr. 7, p. 107.

⁴⁴ Lietuvių kalbos egzaminai // Kardas, 1926, Nr. 10, p. 160.

⁴⁵ Ten pat. L. 10.

Afanasijus Kazanas, Nepriklausomybės kovų savanoris, Lietuvos kariuomenės kapitonas dabar kali lageriuose. Motina taip pat nuteista dešimčiai metų katorgos. Vyresnysis brolis Igoris keturiasdešimt trečiaisiais žuvo kautynėse su sovietų diversantais. Kitas brolis, Mykolas, „Lokio“ būrio partizanų vadas, su dviem bendražygiais vienoje sodyboje netoli Dusėtų buvo išduotas ir enkavėdistų apsuptas. Trys vyrai iki paskutinio šovinio atsisauė, paskui granata susisprogdino.⁴⁶ Kitur J. Mackonis rašo: „Iš vieno kalinio sužinojome, kad Afanasijus Kazanas jau prieš metus, tai yra 1953-ųjų rugpjūčio 1 dieną, per Vorkutos kalinių streiką-sukilimą krito nuo enkavėdistų kulkos. Taigi mano uošvis, Zarasų rusas, nepriklausomybės kovų savanoris, Gedimino ordino kavaliereus atidavė savo gyvenimą ir gyvastį Lietuvai, paaukojo ant jos švento aukuro abu savo sūnus – Igorį ir Mykolą.“⁴⁷

Taigi karininkas Afanasijus Kazanas ir jo pėdomis nuėję sūnūs Igoris (1924–1943) ir Mykolas (1925–1945) gyvenimo egzaminą išlaikė nepaprastai garbingai, nors tai kainavo jiems brangiausia, ką žmogus turi, – gyvybę... Sibire pabuvojo J. Skorulis, JAV atsidūrė J. Būtėnas, nežinomas M. Huffo ir Z. Kuznecovo likimas, karo pradžioje žuvo J. Jurašas, įžymaus režisieriaus Jono Jurašo tėvas. Taigi ir jų gyvenime buvo rūsčių ir tragiškų egzaminų...

Ne viskas iš karto ėjosi sklandžiai. Kriptonimu M. pasirašęs autorius piktinasi, kad Aukštuosiuose DLK Vytauto karininkų kursuose dėstomos vokiečių ir prancūzų kalbos, bet nedėstoma lietuvių kalba: „Nesiteisinkime, kad reikalingos mums tik karo žinios; Lietuvos karininkams ne mažiau turėtų būti svarbu, kad tos karo žinios būtų lietuvišku rūbu apvilktos. Nors A. D. L. K. Vytauto Kursai ne tam, kad kalbos mokytų, bet lietuvių kalbos mokymas visumet gali būti pateisinamas. Štai, kad ir karininkui, išėjusiam A. D. L. K. Vytauto Kursus dar stovi prieš akis lietuvių kalbos egzaminai. Siurprizas netikėtas. Vadinas, kursai nedavė karininkui to, ką jis pirmoj eilėj turėjo įgyti.

⁴⁶ Mackonis J. Boružės odisėjos. Vilnius, 2003, p. 105.

⁴⁷ Ten pat, p. 134.

Tatai turėtų būti atitaisyta, ir A. D. L. K. Vytauto Kursuose turi būti įvesta pakartoti ne tik karo mokslas, bet ir lietuvių kalba, be jau dėstomos Lietuvos istorijos ir geografijos.⁴⁸ Beje, aukščiau minėtas J. Listopadskis, taip pat mokėsis tuose kursuose, prisimena, kaip kursų klausytojai kovodavo su svetimybėmis dėstytojų kalboje: „Vieną kartą generolas Jackus, dėstydamas pėstininkų taktiką, pasakė rusiškai: „Klin klinom vyšibai“. Plk. ltn. Sprangauskas šį jo posakį užfiksavo ant popieriaus taip: didelis nupjauto medžio kelmas jau gerokai įskeltas, jo plyšyje buvo pleištas, o generolas Jackus trumpu kiteliuku, trumpomis rankovėmis, bet ilgais rankogaliais, plikas, riesta nosimi (jo būdingi bruožai), paėmęs didžiausios figūros ltn. Jodaugą, jo sėdyne kala pleištą į kelmą. Apačioje užrašyta: „Taip klausytojai suprato dėstytojo posakį: „Klin klinom vyšibai“. Nors ten jokios pavardės nefigūravo, bet generolas Jackus sužinojo ir sukėlė triukšmą, tačiau nieko nelaimėjo.“⁴⁹ Lietuvių kalbos taisyklingumui dėmesio buvo skiriama vis daugiau ir daugiau.

⁴⁸ M. Klaida // Kardas, 1926, Nr. 11, p. 175.

⁴⁹ Listopadskis J. Laisvės ir vergijos metai. Vilnius, 1993, p. 49.

2. 1918–1940 M. LIETUVIŠKOS KARINĖS PERIODIKOS STRAIPSNIAI APIE KARYBOS TERMINUS IR LIETUVIŲ KALBĄ

2.1. Straipsniai apie karybos terminus

J. Laurinaitis savo straipsnyje¹ aptarė terminus: *karininkas*, *vadyba* ir *žinyba*, *liuosas*, *pasiliuosuoti*, *kariūnas*, *parubežinis* ar *pasienio pulkas*, *Zarasai*, *Ežerėnai*, *sąstatas* ir *sudėtis*, *organizuotė*, *komplikuotė*, *eikvoti pini-gus*, *pėstija*, *pėstininkai*.

Žodis *karininkas* gimė Rusijoje 1917 m., prasidėjus tarnaujančių jos kariuomenėje lietuvių tautiniam judėjimui. Pirmoji tautinė lietuvių organizacija Rusijos kariuomenėje buvo pavadinta „Lietuvių karininkų sąjunga“. Taigi žodis *karininkas* buvo ne filologų sukurtas, jis pats savaime atsirado ir įsigalėjo. Šis žodis reiškė visus kariškius. Kadangi Rusijoje lietuvių daliniai greitai buvo išformuoti ar išblaškyti, šio termino koks nors tolesnis vartojimas toje šalyje tapo neaktualus.

1918 12 02 Krašto apsaugos ministerijoje, Vilniuje, buvo nuspręsta karininkų (*oficierių*) organizuojamoje Lietuvos kariuomenėje neturėti, o vadovauti turėtų vadai, karo dalykų specialistai. Kaip juos kitaip pavadinti, nuspręsta nebuvo. Trumpai galiojo terminas *instruktorius*, netrukus buvo pradėtas vartoti terminas *karininkas*. Jis galutinai įsigaliojo Kaune. Oficialiuose dokumentuose buvo rašoma: „kuopos vadas, *karininkas* N.“, „Krašto apsaugos ministras, *karininkas* N.“ ir t. t. Po kurio laiko įvedami ir laipsniai, o bendroji sąvoka *karininkas*, kuriai subordinuoti visi kariniai laipsniai nuo leitenantų iki generolų, išliko ir kalboje įsigalėjo. Beje, latviai irgi išvengė *oficieriaus* ir įsivedė terminą *virsnieks*.

Taigi Rusijoje *karininkas* buvo vartojamas kaip dabar vartojamos sąvokos *karys* (*kariškis*) ekvivalentas, vėliau ši sąvoka susiaurėjo iki dabartinės jos apimties.

¹ Laurinaitis J. Kalbos reikalai // Mūsų žinynas, 1923, t. 4, Nr. 10.

Panašiai sudarytų žodžių lietuvių kalboje yra labai daug: giesmininkas, nuomininkas, ūkininkas ir t. t. Jie nereiškia jokios viršenybės prieš atitinkamos specialybės ar žmonių grupės kokius nors kitus jų narius. Taigi ir *karininkas* nereiškia jokios viršenybės prieš kareivius, puskarininkius. Todėl straipsnio autorius siūlo tarptautinį žodį *oficierius*, beje, ne primygtinai. Siūlymas nepriegijo.

Terminą *vadyba* siūlo taikyti vietoje žmonių nelabai vartojamos *žinybos*. Pirmasis terminas irgi nepriegijo.

Terminas *liuosas* kildinamas iš vokiškojo *lösen*, atėjo per Mažąją Lietuvą, buvo vartojamas Vakarų Lietuvoje. 1918 m. neatsargiai priimtas pirmuosiuose karybos terminijos darbuose, ėmė plisti kariuomenėje („*pa-liuosuoju nuo tarnystės*“ ir pan.). Pasiūlyti terminai *laisvas*, *iššivadavo*, *paleistas*, *atleistas*. Jie visi įsigalėjo ir kariuomenėje, ir bendrinėje kalboje.

Terminas *kariūnas* imtas vartoti 1922 m. Juo pasirūpino Karo mokykla, kurioje pradėta suprasti, kad suaugusius besimokančiuosius vadinti *mokiniais* netinka. Siūlyti terminai *kadetas*, *junkeris* ir *karužas* buvo atmesti. Vokiečių *der Junker* ir prancūzų *cadet* reiškia tą patį – jauną bajorą, kandidatą į karininkus. Rusijoje šiems žodžiams buvo suteikta tokia prasmė: *kadetas* – uždaru sukarintų mokyklų (kadetų korpusų) auklėtinis, *junkeris* – karo mokyklos klausytojas. *Karužas* – taip kurį laiką buvo vadinami Lietuvos karo mokyklos auklėtiniai – buvo pirmasis karininko laipsnis. Įvedus plačią karininkų laipsnių skalę, bandyta *karužais* vadinti karo mokyklos auklėtinius, bet greitai atsisakyta, nes tai buvo vertinys iš lenkų kalbos žodžio *chorąży* (vėliavininkas). Pasitarus su prof. Kazimieru Būga, terminas *kariūnas* buvo priimtas, nes yra gana skambus, rodo ryšį su kariuomene, atitinka lietuvių kalbos darybos modelius (*lydūnas* – lydi, *lavūnas* – valdo laivą ir pan.).

Pagal vokišką *Grenzregiment* ar rusišką *пограничный* ir kai kada žmonių pavartojamą *rubežių* („jų rubežiai sueina“, Jono Mačiulio-Maironio (1862–1932): „eina garsas nuo rubežiaus“) kurį laiką trumpai vartota sąvoka *parubežinis pulkas*. Nors būta pasipriešinimo, siejant terminą *siena* tik su pastatu, bet vis dėlto imtas vartoti terminas *pasienio pulkas*.

Daugelis mūsų Lietuvos miestų ir miestelių įvairių svetimtaučių valdo-

vų buvo pavadinti nelietuviškai (*Virbalis* – lenk. *Wierzbolów*, *Klaipėda* – vok. *Memel* ir t. t.). Tokia lemtis buvo ištikusi ir *Zarasus* (carinėje Rusijoje – *Новоалександровск*). J. M. Laurinaitis rašė: „Jei tai daro svetimi elementai – tiek to: jų primesti vardai žmonių kalboje neprigyja. Bet kai patys lietuviai prasimano, tai jau blogiau: kad ir prasimanymas, bet nesvetimas lietuvių kalbai, ima ir pradeda įsigalėti“². Taip kuri laiką buvo atsitikę su vietoje *Zarasų* bandytais vartoti *Ežerėnais*. O imta šį vietovardį vartoti bijantis lenkiško vietovardžio *Jeziorosy*. Garsus lietuvių kalbininkas Kazimieras Jaunius (1848–1908) apie 1900 m., bijodamas lenkiškumo, vartojo net *Ežeriūnus*. O miesto vardas *Zarasai* yra sėliškos kilmės. Jie sakydavo *ezeras*, apsuptą ežerų miestą pavadino *Ezerasais*, kurie laikui bėgant virto aukštaitiškais *Azarasais*, vėliau – *Zarasais*. Tad *Ežerėnų* pavadinimas buvo nebūtinai, nes aplinkinių vietovių gyventojai vartojo *Zarasus*. J. Laurinaitis pasisakė irgi už tai. Pamažu *Ežerėnų* buvo atsisakyta. Beje, prof. Zigmas Žemaitis (1884–1969), karštas lietuvis patriotas, kilęs nuo Tverėčiaus, nors dar sunkiau prigijant jo pirštiesiems *Šventėnams* (vietoje *Švenčionių*), šio pavadinimo atkakliai laikėsi iki pat gyvenimo pabaigos³.

Pagal rusiškąjį *состав*, vokiškuosius *der Bestand*, *die Kriegsgliederung*, *die Kriegstärke* Lietuvoje imtas vartoti *sąstatas*: „bataliono *sąstatas*: trys šaulių kuopos, viena kulkosvaidžių kuopa“ bei pan. Žodžio *sąstatas* etimologija (kilmė) – iš žodžių (*su*)*statyti*, panašiai, kaip *sąrašas* (*surašyti*). Tad logiškai aukščiau minėta frazė turėtų skambėti „batalionas *sustatytas* iš trijų šaulių kuopų ...“. Lietuviškai geriau skamba „bataliono *sudėtis*: trys šaulių kuopos ...“ (remiantis, kad ir žodžiu *padėtis* ir pan.). Taip dabar kalboje ir priimta. O išliko, pvz., traukinio *sąstatas*.

J. Laurinaitis kritikavo Nepriklausomybės pradžios laikraščius, brukusius skaitytojams priesagą *-uotė*: *darbuotė*, *manifestuotė*, *okupuotė*, *mobilizuotė* ir t. t. Rėmėsi prof. K. Būga, pažymėdamas, kad kai kur žmonės tą priesagą vartojo: 1) *važiuotė* (Dusetose, Aluntoje: „Kokia žydo *važiuotė* (= *vežimas*, *rogės*)!; vysk. Motiejus Valančius: „Pradėjo visokias *važiuo-*

² Ten pat, p. 139.

³ Profesorius Zigmas Žemaitis. Vilnius, 2008, p.13.

tes dirbti“); 2) *kapotė* – bulvėms, lapams ir t. t. kapoti (Pažėrai); 3) *paklotė* – paklodė (Kvėdarna, Linkmenys); 4) *mazgotė* – indams plauti skuduras (Plokščiai, Žemaitija); 5) *nešiotė* – mažų vaikų auklė (Žagariškiai prie Kauno); 6) *niekotė* – gelda (Rygiškių Jonas); 7) *žvejotė* – žvejyba; 8) *šienautė* – šienapjūtė (Kvėdarna); 9) *pagautė* (*pagautis*): „Daug darbo su linais, ale už tat labai gera *pagautis* gaspadoriui“ (Kupiškis); 10) *bėgtė* – bėgimas; 11) linų *grižtė* (Kupiškis), tačiau „Šie pavyzdžiai paimti iš senovės laikų“⁴. XX a. pradžioje naujiems žodžiams sudaryti priesaga *-uotė* nebevartota, ją pakeitė: 1) *-imas* (bėgimas, važiavimas); 2) *-tojas, -toja* (nešiotojas, nešiojoja); 3) *-tuvas, -tuvis* (leistuvas, mazgotuvis). „Taigi prof. Būga išveda, kad tų vienuolikos pavyzdžių nepakanka pateisinti minėtiems naujoviškumams, o priesaga *-tė*, kaip mirusi, nebetinka naujiems žodžiams daryti.

Beje, čia pat Būga užkliudė Rygiškių Jono Lietuvių Kalbos Gramatikos terminus *linksniuotė, asmenuotė, žodį vaizduotė* ir mūsų terminą (iš „Lietuvos“ paimtą) *rikiuotė*. Gramatikos dalykus paliekam pačiam Rygiškių Jonui ginti, o dėl mūsų *rikiuotės* tik pasigailėsim, kad nedavė tinkamesnio termino“⁵. J. Laurinaitis šį pasigailėjimą sieja su tobuliau, anot jo, sudarytais terminais: rusišku *cmpoū*, vokiškais *das Exerieren, die Formation*, latviškais *ierinda, rinda*. „Vartodami *rikiuotę*, betgi rašysim *mobilizacija, organizacija, okupacija, kombinacija*, kaip ir mūsų kaimynai daro“, – baigė J. Laurinaitis⁶. Beje, šalia *rikiuotės* ir dabar vartojame *skan-duotę, tatuiruotę*.

Pasisakė J. Laurinaitis ir prieš posakio *aikvoti pinigų* vartojimą tokiuose sakiniuose: „Jono Pagirio *išaikvotus* pinigus *x* sumoje įrašyti į išlaidų žurnalą“, „Gautąjį avansą *išaikvojau* švietimo reikalams“, „Pinigų *aikvojimo* taisyklės to reikalo nenurodo“ ir t. t. „Kiek man yra žinoma, – rašė J. Laurinaitis, – žodis „aikvoti“ žmonių kalboje reiškia peiktiną ir ne normalų dalyką. „Petras visą savo turtą pavedė Jonui, o jį *išaikvojo*, vėjais

⁴ Laurinaitis J. Kalbos reikalai // Mūsų žinynas, 1923, t. 4, Nr. 10, p. 140.

⁵ Ten pat, p. 140–141.

⁶ Ten pat, p. 141–142.

paleido“. „Kaimynas visus pinigus *išaikvojo* (ištekšliojo), be kepurės paliko“ ir t. t.

Todėl manau, kad „aikvoti, aikvojimas“ normalioms gyvenimo sąlygoms netinka. Kas *aikvoja* (tekšlioja), tas blogai daro. O valstybės pinigai ne tam duodami, kad *išaikvojęs* dar įrašytum į *išlaidų* žurnalą ir pasiteisintum. Svetimo turto aikvojimas yra kriminalis dalykas⁷. Šiuos terminus siūlo keisti terminais *leisti, leidimas, išlaidos, naudoti*. Beje, dabar rašoma: *eikovoti, eikvojimas*.

Kurį laiką Nepriklausomybės pradžioje vartotas terminas *pėstija* (rus. *пехота*, vok. *die Infanterie*). „Bet <...> pasirodė, kad tokie žodžiai, kaip *pėstija*, yra padaryti tik iš daiktavardžio: iš žmogus – *žmonija*, iš draugas – *draugija* ir t. t. Panašios konstrukcijos <...> buvo pasirodęs žodis *bendrija* (iš bendras), bet jo šiandien jau niekas nebevartoja (dabar vėl vartoja ir gana plačiai. – *A. A., D. B., R. K.-M.*). Taigi nepatogu vartoti ir *pėstija*, nors tas žodis trumpas ir skambus. <...> Tuo labiau, kad *pėstininkai* yra ir Juškos dainų rinkiny. Taip yra pasidarę ir latviai sau terminą *kajnieki* ir *kajnieks*. Tuo dėsniu einant, reikės atsisakyti ir nuo *raitijos*, vartojant *raitininkai* <...> ir *raitininkas* <...>. Nieko negalima pasakyti ir prieš tarptautinius žodžius *kavalerija* ir *kavaleristas*.

Reikia dar pasakyti, kad Juškos liaudies dainų rinkiny yra žodis *arklininkas*. Bet šiandien *arklininkas* jau kitaip suprantamas: tai žmogus kuris gano arklius“, – rašė J. M. Laurinaitis⁸. Dabar *arklininku* suprantame ir žmogų, kuris prižiūri arklius, plačiai vartojame *raitelį*, o norėdami skambiau išsireikšti pavartojame ir *pėstiją, raitiją*.

Antrojoje straipsnio dalyje mjr. J. M. Laurinaitis aptarė terminus: *inžinierius, sekretorius, užduotis, uždavinys, puolimas, apšaudomasis plotas, techniškoji ar medžiaginė dalis, Kaišiadorys, Kazlų Rūda, Šeštokai*, siulė, kaip reikia ištaisyti Povilo Matulionio (1860–1932) žemėlapiu terminus ir kaip vartoti trumpinį *mjr.*

J. M. Laurinaitis dėl pirmųjų dviejų terminų rašybos pasisakė: „štai

⁷ Ten pat, p. 141.

⁸ Ten pat, p. 141.

kalbos „modernistai“ paleidžia laikraščiuose *autoris, inžinieris, sekretoris*, ir tie padarai paplinta, jau kaip terminai, ir kariuomenės raštuose.

Čia, matyti, suklaidino panevėžiečių tarmė, kur iš tikrųjų yra sakoma *gaspadoris, liktoris*. Tačiau ir ši tarmė pateisinti čia *-is* negali, nes ten kilmininko lytis yra ne *gaspadorio*, bet *gaspadorios, liktorios*. O tai visiškai atstoja visų vartojamą kilmininko lytį *gaspadoriaus*, nes panevėžiečių tarmėje žodžio galo dvibalsis *au* virsta vienbalsiu *o*: aš *ėjo* (ėjau) <...>, aš *buvo* (buvau) <...>, aš *rašio* (rašiau) ir t. t.⁹. Taigi J. M. Laurinaitis siūlė rašyti taip, kaip rašome dabar: *autorius, inžinierius, inspektorius, instruktorius, sekretorius* ir t. t. Toliau jis rašė: „kai kas gali pasakyti: jei tariame ir rašome inspektorius (инспектор), gubernatorius (губернатор), tai turėtume rašyti ir motorius (мотор). Nors taip ir reikėtų, bet rašysime, ir turbūt paliks motoras“¹⁰.

Aptardamas terminus *užduotis* ir *uždavinys*, J. M. Laurinaitis rašė: „Kurį laiką mūsų raštai vartojo *užduotį* reikalui задача: „N pulkui duota užduotis paimiti tą ir tą poziciją“ ir p. Kadangi šios reikšmės задача (военная) eina lygiagrečiai su matematikos terminu задача, tai ir mums reikia imti mūsų lietuvių matematikos terminas. Z. Žemaičio „Geometrijos ir trigonometrijos terminų rinkinėlis“ ir M. Šikšnio „Aritmetikos ir algebros terminų žodynėlis“ tam reikalui vartoja terminą *uždavinys*: geometrinis, trigonometrinis uždavinys; uždavinio sprendimas; uždaviniai laikui skaičiuoti ir t. t.“¹¹. Taigi „*Uždavinys* yra įsigalėjęs terminas, jį priimam karo terminologijai ir nebejudinam. Tik mes vartosime *taktikos, taktiškas, strategijos, strategišką, karo, karišką, geometrijos, geometrišką* ir t. t. *uždavinys*. Šiam reikalui galūnė *-inis* (geometrinis, trigonometrinis) kaip ir netinka, todėl ją atmetam“¹². Dabar vartojama *taktinė užduotis*¹³. Toliau J. M. Laurinaitis rašo: „Betgi karo kalba turi dar kitą panašų terminą, su kuriuo mes turi-

⁹ Laurinaitis J. M. Kalbos dalykai // Mūsų žinynas, 1924, t. 6, Nr. 18, p. 675.

¹⁰ Ten pat, p. 675.

¹¹ Ten pat, p. 675.

¹² Ten pat, p. 675.

¹³ Čiočys P. A., Janukevičius J., Jasiulionis E., Kisinas E. S., Kopūstas R., Lapinskas R., Norgėla J., Venckus A., Žarys P. Enciklopedinis karybos žodynas. Vilnius, 2008, p. 652.

me susidurti, tai задание, pvz., высший начальник полученное задание распределяет на частные задачи. Iš prasmės ir konstrukcijos задание ir задача yra labai artimi žodžiai. Ir sunku net spręsti, kada vienas ir kada kitas reikia vartoti <...>. Bet juos reikia skirti, kaip kai kurie karo specialistai sako, tai tinkamesnio žodžiui задание lietuviško draugo negalima rasti kaip *užduotis*: aukštesnysis viršininkas gautąją užduotį skirsto į atskirus uždavinius (atskirais uždaviniais); iš užduoties viršininkas daro atskirus uždavinius¹⁴. Taigi nors ir nelabai sklandžiai, straipsnyje abu šie terminai pavartoti labai tiksliai. Toliau J. M. Laurinaitis rašė: „*Užduotis* – žodis taisyklingas, nors dirbtinis, bet turi giminaičių: *pagautis, papiūtis* ir k. <...>. Užėjus kalbai apie uždavinį ir užduotį, prašosi aptarti ir jų lydūnas – решать. Vienur kitur raštuose matyti vartojant, o kalboje dažniausiai tenka girdėti žodžiai *rišti, išrišti*; jis to uždavinio (klausimo) nemoka *rišti*, nemokėjo, negalėjo *išrišti*. Z. Žemaičio terminų rinkiny randame tam reikalui *spręsti, išspręsti* (iš čia sprendimas – решение [rats veiksmas] – ir sprendinys – išvada): „aš sprendžiu uždavinį, jis savo uždavinį jau išsprendė“. Metais anksčiau išleistame M. Šikšnio žodynylyje randame dar ir *daryti*. Šis terminas matematikoje turbūt mažiau yra įsigalėjęs už pirmąjį. Mūsų raštuose jo visai nematyti. Tačiau gal nevertėtų visiškai bijoti žodžio *daryti*, nes jis visiems galams tinka. O *spręsti*, kurį mes šiandien vartojam, kai kada rodos, kaip ir sunkoka vartoti: „kariuomenė uždavinius *sprendžia* karo laukuose“ ir „kariuomenė uždavinius *dar* laukuose“ – kas būtų geriau, pasakyti nemoku. Šiandien vartojam *spręsti, sprendimas (sprendinys)*. Gal vertėtų pabandyti vartoti *daryti, darymas*, bet *rišti, rišimas* – laukan!¹⁵. Dabar „laukan“ yra išmestas ir *daryti, darymas*, nors kai kurių mokytojų matematikos pamokose vis dar girdėti: „*Darom, darom!*“.

Toliau J. M. Laurinaitis rašė: „Pirmieji mūsų raštai <...> vartojo *antpulti* – наступать. Iš čia *antpuolis* – наступление. „Antpuolant, kol žmonės dar judesyje, šaudyti neleidžiama“. <...> „Juo labiau laukiamas prieš antpuolis, juo daugiau kariuomenė saugojama“. Šios ištraukos paim-

¹⁴ Laurinaitis J. M. Kalbos dalykai // Mūsų žinynas, 1924, t. 6, Nr. 18, p. 675.

¹⁵ Ten pat, p. 675–676.

tos iš 1919 metų „Laikinojo Rikiuotės Statuto“ 70 psl. Šie terminai, matyti, buvo pasidaryti einant analogija *atkristi – atkritys* (ligonis buvo pasveikęs, bet nuo atkričio mirė). <...> Analogija, mano išmanymu, nevykusi ir *antpulti* su *antpuoliu*, kaip nevykę nauji kaltiniai žodžiai, netinką prasmei turi išnykti. Dabar vartojama *pulti* ir *puolimas*. <...> Iš to turime dar pasidarę *puolamąšias* kautynes¹⁶. Beje, čia J. M. Laurinaitis kiek neteisus – *antpuolis* lietuvių kalboje išliko ir yra gana plačiai vartojamas. „Be to, <...>, – rašė J. M. Laurinaitis, – kurį laiką, labai neilgą, buvo vartojama *puolis* vietoj senojo *antpuolio* ir šių dienų *puolimo*. Bet dabar tas žodis įsodintas į tikrąją vietą. *Puolio* giminėlė gausinga: šuolis, dūžis, bliūvis, kirtis, smūgis, mūšis, šūvis – ką jie reiškia kiekvienam <...> aišku, t. y. momento veiksmas, trumpas, staigus ir kai kada skaudus. Taigi *puolis* teko pavartoti kaip tik savo reikalui – налет: belaisviams pagauti daroma pasalos (засада) arba *puolis* (налет) <...>. Todėl reikia *puolis* ir *puolimas* skirti“¹⁷. *Puolis* nepriėjo, dabar vartojamas *antpuolis*¹⁸.

„Iki šiol tebevartojam terminus *apšaudomasis plotas*, *apšaudomas laukas*: reikia žiūrėti, kad priešo prieigos būtų apšaudomos; renkant sekimo (sekamuosius) punktus, reikia vengti apšaudomų vietų ir t. t., – rašė J. M. Laurinaitis, – tai yra ne kas kita, kaip tik rusų terminų pamėgdžiojimas. Rusas sako „*обрабатываемое поле*“, bet lietuvis tesako dirbamas(is) laukas, pjaunamos pievos. Mūsų žodžiai apdaužyti, aptrankyti, apjuokti – nereiškia visiškai, kaip reikiant sudaužyti, sutrankyti, išjuokti, o tik kiek. Taigi ir *apšaudomas* laukas bus *nevisiškai šaudomas*, o tik dalinai“¹⁹. Tad siūlė vartoti *šaudomas(is)*. Dabar vartojamas *šaudymo laukas*²⁰.

¹⁶ Ten pat, p. 676.

¹⁷ Ten pat, p. 676.

¹⁸ Čiočys P. A., Janukevičius J., Jasiulionis E., Kisinas E. S., Kopūstas R., Lapinskas R., Norgėla J., Venckus A., Žarys P. Enciklopedinis karybos žodynas. Vilnius, 2008, p. 22.

¹⁹ Laurinaitis J. M. Kalbos dalykai // Mūsų žinynas, 1924, t. 6, Nr. 18, p. 676.

²⁰ Čiočys P. A., Janukevičius J., Jasiulionis E., Kisinas E. S., Kopūstas R., Lapinskas R., Norgėla J., Venckus A., Žarys P. Enciklopedinis karybos žodynas. Vilnius, 2008, p. 316.

Kėlė J. M. Laurinaitis ir klausimą, kaip reikia sakyti: „Techniškoji ar medžiaginė (kulkosvaidžio statuto, aprašymo) dalis?“²¹. Terminą „medžiaginė kulkosvaidžio dalis“ jis laikė nesąmone. Tai nevykusio rusiško termino „*материальная часть*“ vertimas: „*Medžiaginis* reiškia tą pat, kaip *medinis, geležinis, akmeninis, kaulinis* ir t. t., kas iš ko padaryta. <...> O mokslas, kalbėdamas apie kulkosvaidį, turi galvoj ne jo medžiagą, bet pačią techniką: kaip sudarytas, kokios dalys, dalelės, ką jos daro kulkosvaidžiui šaudant. Taigi tą mokymo šaką reikėtų vadinti techniškąja dalimi, kaip ir vokiečiai vadina *Technikteil*, arba stačiai „kulkosvaidžio technika“, kaip ir „kulkosvaidžio taktika“.

Tuo pat keliu eidami turėsime artilerijos pabūklų, minosvaidžių ir kitų karo technikos dalykų mokymo techniškąsias dalis, techniką²². Dabar vartojama *techninė dokumentacija, techninės sąlygos*²³.

Toliau J. M. Laurinaitis svarstė, kaip reikia rašyti – „Kaišedoris“ ar „Kaišiadorys“: „Tas sudurtinis vardas įvairiai tariamas ir įvairiai rašomas. Jis turi du dalyku, kurie klaidina žmones. Pirmas – tai jungiamasis balsis, o antras – galūnė. Dažniausiai yra rašoma Kaišedoris(iai). Bet mūsų kalba jungiamojo balsio *e* neturi. Turi tik *a* (saldžiarūgštis, variakojis, virvagalis ir t. t.); *ė* (žemėlapis, upėtakis i k.); *i* (žvakigalis, arkligonis ir k.); *y* (brangymetis, saldymedis, dailyrastis ir k.); *o* (šikšnosparnis, galvosūkis ir k.); *u* (pasturgalis ir k.); *ū* (kojūgalis, viršūgalis ir k.) <...>. Taigi gali būti tik Kaišiadoris, kaip tuščiaviduris, ne tušteviduris.

Kitas dalykas painesnis, nes nežinia, kaip vietos žmonės galūnę taria: ar Kaišidoris (kaip Kupiškis, Kvietiškis, Joniškis), ar Kaišiadorys (kaip Panevėžys, Pasvalys, Švenčionys), ar Kaišidoriai (kaip Batakliai, Dauksiai, Kamajai). Šios visos galūnės, mano supratimu, galimos, bet kuri jų tikroji – pasakyti nemoku. Mes rašysime *Kaišiadorys*, kaip yra parašyta Šviet. Ministerijos išleistame P. Matulionio Lietuvos žemėlapy, kurio vardus yra

²¹ Laurinaitis J. M. Kalbos dalykai // Mūsų žinynas, 1924, t. 6, Nr. 18, p. 676.

²² Ten pat, p. 676.

²³ Čiočys P. A., Janukevičius J., Jasiulionis E., Kisinas E. S., Kopūstas R., Lapinskas R., Norgėla J., Venckus A., Žarys P. Enciklopedinis karybos žodynas. Vilnius, 2008, p. 617.

žiūrėjęs ir prof. K. Būga. Bet šio vardo įvairus vartojimas sako, kad būtų pravartu, jei vienas kitas karys ar šiaip inteligentas išsiklausytų vietoje žmonių kalbos, kaip jie ten taria, ir, jei pasirinktoji galūnė būtų netikra, viešai pasakytų spaudoj“²⁴. Taigi kolegos buvo skatinami talkininkauti, įsijungti į lietuvių literatūrinės kalbos tobulinimą.

Įdomūs buvo samprotavimai: „Kazlų Rūda ar Kazlai? Šeštakavas ar Šeštokai?“. „Spaudoj ir šiaip tarnybos reikaluose buvo vartojama *Kazlų Rūda*. Kartą „Lietuvoj“ mačiau barantis, kad be reikalo esąs vartojamas dvilypis vardas, kad žmonės tesaką *Kazlai*. Dar kuriam laikui praėjus toj pačioj „Lietuvoj“ skaičiau korespondenciją iš *Ožių Rūdos*. P. Matulionio žemėlapy parašyta *Kazlų Rūda*. Taip mes ir vartosime. <...> Vietos žmonės, kiek žinau, sako *Šeštakavas*. Taip parašyta ir Matulionio žemėlapy. Bet Geležinkelių Valdyba, tiesdama naują geležinkelį, pavadino jį „Kazlų Rūda – Šeštokai“²⁵.

„1923 metų gale, kai reikėjo siųsti Lietuvos žemėlapi su lietuviškais vietų vardais vokiečių geografijos įstaigai „Justus Perthes“ (Gothoje), buvo sudaryta komisija iš trijų ministerijų atstovų: Švietimo Ministerijos – prof. K. Būga, Žemės Ū. ir V. T. – prof. P. Matulionis ir Kr. Ap. Ministerijos – majoras J. M. Laurinaitis. Ši komisija, pasiremdama vietų žmonių nurodymais, pataisė kai kuriuos P. Matulionio žemėlapio vardus“²⁶, – rašė J. M. Laurinaitis. 3 lentelėje pateikti tie pataisymai.

²⁴ Laurinaitis J. M. Kalbos dalykai // Mūsų žinynas, 1924, t. 6, Nr. 18, p. 677.

²⁵ Ten pat, p. 677.

²⁶ Ten pat, p. 677.

3 lentelė

P. Matulionio žemėlapiu vietovardžių taisymai

Kaip išspausdinta	Kaip pataisyti
Popės ež.	Popos ež. (dabar Papio ež.)
Budendyčiai	Būtingė
Aleksandrija	Truikinai (Aleksandrija)
Skaistgiris	Skaisgirys (dabar – Skaistgirys)
Šipiliai	Šiupyliai
Kuža	Kūra (dabar – Kura)
Grūzdžiai	Gruzdžiai
Šiladis	Šiladys (dabar – Šiladis)
Gegedžiai	Gegiedžiai (dabar – Gegedžiai)
Brūnaviškis	Brunava
Suostas	Suostai
Suvainiškiei	Suvainiškis
Oniškis	Onuškis
Pakriaunys	Pakriauniai
N. Ulyčia	Naujaulyčiai
Beinaravas	Balnarava (dabar – Beinorava)
Šilgalis	Šilagalis (dabar – Šilagalys)
Vadaktai	Vadaktėliai
Dotnuvėlė	Dotnuva
Būbiai	Bubiai
Nevaičiai	Nevočiai
Tūbiniai	Tūbinės
Upynas	Upyna
Graužiai	Graužai (dabar – Graužiai)
Didkiemė	Didkiemis
Ukmergė	Vilkmergė (Ukmergė)
Graužiečiai	Graužėčiai (dabar – Graužiečiai)
Bakšėnai	Bakšionys (dabar – Bakšėnai)
Nemaniūnai	Nemajūnai
Skersabalai	Skersabalis (dabar – Skersabalai)

Kalbėdamas apie žodžio *majoras* trumpinimą, J. M. Laurinaitis pasiskė už santrumpas *mjr.*, *mr.*, *m.*, bet prieš santrumpą *maj.* Dabar vartojame *mjr.*

Dar viename aptariamojo straipsnio tęsinyje J. M. Laurinaitis aptarė terminų *radiotelegrafas* ir *radijas* vartojimą: „Pastebėta, kad *radiotelegrafas* mūsų raštuose ir kitur yra įvairiai rašomas: *radio-telegrafas*, *radio telegrafas*, *radijo-telegrafas* ir *radijo telegrafas*.<...> Mes rašome ir rašysime *radiotelegrafas*. <...> Kur būtinai reikia panaudoti *radio*, reikėtų vartoti *radiją* <...> , tik iš to nereikėtų eiti toliau ir nereikėtų rašyti „*radijotelegrafas*“, „*radijo telegrafas*“ ir t. t.“²⁷.

Toliau J. M. Laurinaitis peikė rezoliuciją „Sulig prigulmybės“: „Taip skamba dabar ne viena rezoliucija. Seniau ji dar labiau skambėjo, buvo labiau paplitusi. Tai yra labai trumpas ir lengvas būdas viršininkui pažymėti savo sprendimą ar nuomonę. Toks trumpas posakis kiek palengvina ir raštinėms darbą. Tik ne taip reikėtų ta mintis reikšti. Posakis „sulig prigulmybės“ <...> yra kiaurai rusiškos dvasios padaras, nevykęs vertimas iš „po prinadležnosti“. Prielinksnis „sulig“ mūsų kalboj eina tik su įnagininku. <...> Taigi reikėtų rašyti „sulig prigulmybe“. Bet „prigulmybe“ yra nevertotinas žodis. Todėl visas posakis niekai.

Kad būtų galima iš „sulig prigulmybės“ išsisukti, nurodysiu keletą pavyzdžių. 1. Bylą nusiųsti *kam pridera*, *kur reikia* <...>. 2. Prašymą įteikti *kam reikia*, *kur reikia*, *kam pridera* <...>. 3. Daiktus, pinigus atiduoti *kam pridera*, *kam reikia*, *kieno yra* <...>. 4. <...> *Kaip pridera*, *kaip reikia*; *Jums pridera*, *Jums priklauso*, *Jūsų reikalas* <...>. 5. Siunčiama *Jums*, gražinama *Jums* <...>. Kai kada galima ir be to <...>: *1. bataliono vadui*, *Rikiuotės skyriaus viršininkui*, *kapitonui Vaitkui*“²⁸.

„Posakiai „*atkreipti domę*“, „*kreipti domę*“, „*atkreipti dėmesį*“ ir „*kreipti dėmesį*“ yra labai dažnai vartojami, – rašė J. M. Laurinaitis. - <...> . *Domė* yra nevertojamas ir ujamas žodis. Jį šiandien atstoja *dėmesys*. <...> taigi, *domę* atmetant, galima būtų sakyti *kreipti*, *atkreipti dėmesį*. Bet įsižiūrėjus

²⁷ Laurinaitis J. M. Kalbos dalykai // Mūsų žinynas, 1924, t. 6, Nr. 21, p. 534–535.

²⁸ Ten pat, p. 536.

į vartojamus pavyzdžius, kad tas posakis dažnai vartojamas be reikalo ir gadina mūsų kalbos dvasią²⁹, J. M. Laurinaitis siūlė vartoti įvairesnių žodžių: „*primenu*“, „*išspėju*“, „*žiūriu*“, „*ākinu*“.

Pasisakė J. M. Laurinaitis ir prieš posakį „turėti omeny“, siūlė keisti jį: „reikia žinoti, atsiminti, turėti galvoje“.

Dar vienas J. M. Laurinaičio straipsnis buvo skirtas karybos žodyno rengimo problemoms nagrinėti. „Kalbėdami apie karišką žodyną, – rašė jis, – turime galvoje dvi žodyno rūšis: 1) kalbų lyginamąjį bei gretinamąjį, kur greta pagrindinės kalbos žodžių statomi tokios pat reikšmės kitos ar kitų kalbų žodžiai ir 2) žodžių reikšmės aiškinamąjį bei enciklopedinį, kur ta pačia kalba yra aiškinama žodžių reikšmė.“

Mes teturime pirmosios rūšies žodynėlį – „Karišką lietuviškai-rusišką ir rusiškai-lietuvišką žodynėlį“, išleistą 1919 metais. Šis žodynėlis yra labai mažutis ir labai netobulas mūsų laikams³⁰. Tuo metu egzistavo dvi nuomonės: 1) nedaug karininkų teigė, kad paprastas lyginamasis žodynas jau nebereikalingas; 2) daugiau buvo teigiančių, kad toks žodynas reikalingas. Žodynas pradėtas rengti 1921 m. 1927 m. jau buvo pririnkta keletas tūkstančių žodžių (7 dėžutės po 50 cm ilgio). Kortelės tvarkomos tokiu būdu:

„**artilèrija**, *-jos sf. ar. – r. artillèrija f., vk. Artillerie f., pr. artillerie f., l. artylerja f., lt. artilerija f.*

apkasų artilèrija f. – r. tranšeinaja artillerija f., vk. Grabenartillerie f., pr. artillerie f. de franchée, l. artylerja f. okopova, lt. ierakumu artilerija f.

apsiaustišs artilèrija ir t. t.

(Čia *sf. ar.* reiškia „sfera – artilerija“, *r.* – „rusiškai“, *f.* – moteriška giminė, *vk.* – „vokiškai“, *l.* – „lenkiškai“, *lt.* – „latviškai“). Beje, dabar pri-

²⁹ Ten pat, p. 536–537.

³⁰ Laurinaitis J. M. Kariškojo žodyno reikalu // Mūsų žinynas, 1927, t. 13, Nr. 37, p. 82.

imta *transėjinė artilerija*³¹, *apsupimo artilerija*³².

„Čia duoti tokie pavyzdžiai, kaip iš tikrųjų turėtų būti parašytas visas žodynas. Tik taip idealiai surašyti visus žodžius ir terminus nepasiseks. Bus tokių žodžių, kurie teturės gal tik vieną svetimų kalbų kaimyną“³³, – rašė J. M. Laurinaitis. Tai jis aiškino kitų kalbų karybos terminų nepastovumu, žodynų netobulumu. Žodyne buvo siekta atspindėti šias karybos sferas: 1) artilerija, 2) elektra, radijas, telefonas, telegrafas, 3) fortifikacija, 4) gimnastika, sportas, 5) įgulos tarnyba, 6) jūra, laivynas, 7) komandos, 8) kulkosvaidis, 9) minosvaidis, 10) mokymas, 11) oreivystė, aviacija, 12) pionieriai, 13) pėstininkai, 14) rikiuotė, 15) ryšiai, susisiekimas, 16) raštinė, administracija, 17) raiteliai, 18) sanitarija, 19) šaudyba, 20) šautuvai, 21) taktika, 22) technika, 23) tiekimas, 24) topografija, 25) teisė, 26) veterinarija. Be specialių terminų, bus ir bendros reikšmės žodžių. „Ne visos specialybės yra vienodai aprūpintos terminais: vienos turi daugiau, kitos mažiau, – rašė J. M. Laurinaitis. – Pagrindą žodynui sudarė Krašto Apsaugos M-jos ir Švietimo Ministerijos terminologijos komisijų nustatyti terminai, mūsų kariuomenės pirmieji raštai ir praktikos keliu susidarę žodžiai“³⁴. Deja, dabartiniams karybos terminijos kūrėjams surinktosios medžiagos likimas yra nežinomas³⁵.

1925 m. kariniam gyvenimui plačiau nušviesti pradėjo eiti populiarus žurnalas karininkams „Kardas“. Jame irgi nemažai rašyta tiek bendraisiais, tiek karybos terminijos klausimais. Kriptonomu St. Č. pasirašęs autorius siūlė vietoje komandų „Žengte marš! Bėgte marš!“ vartoti „Žengte (žingsniais) ženkl! Bėgte bėkl!“: „Kam čia reikalingas svetimas žodis, jei turim savą, kuris dargi geresnis už tą svetimąjį, nes suprantamesnis, skam-

³¹ Čiočys P. A., Janukevičius J., Jasiulionis E., Kisinas E. S., Kopūstas R., Lapinskas R., Norgėla J., Venckus A., Žarys P. Enciklopedinis karybos žodynas. Vilnius, 2008, p. 635.

³² Ten pat, p. 32.

³³ Laurinaitis J. M. Kariškojo žodyno reikalu // Mūsų žinynas, 1927, t. 13, Nr. 37, p. 83.

³⁴ Ten pat, p. 83.

³⁵ Algirdo Ažubalio asmeninis archyvas (toliau – AAAA). Interviu su E. S. Kisinu medžiaga.

besnis, aštresnis už jį? Tatai suprantama buvo pirmomis mūsų nepriklausomo gyvenimo dienomis, kada mes per daug tebebuvo me prisigėrę rusų raugo. Bet šiandien, po septynerių metų nepriklausomo gyvenimo, metas jau atstatyti tą žodį. <...> tasai „marš“, rékaujamas per visas viešas ir patriotingas iškilmes, kur tiktai dalyvauja kariuomenė, šauliai, skautai, gadina visą patriotingąją nuotaiką, žadinamą tų iškilmių, nes primena rusų saldotus su afcieriais, ir apskritai ima dvelkti rusų dvasia³⁶.

Šis straipsnis greitai susilaukė atsakymo. Jį parašė J. M. Laurinaitis. Pirmiausia jis pabrėžė, kad „jaustuko <...> reikšmę įgijęs „marš“ eina iš prancūzų „*marcher*“ – eiti žengti, žygiuoti, važiuoti ir t. t.; iš čia ir „*marche*“ ėjimas, žygis ir t. t. Tas žodis yra taip supasaulėjęs, kaip nė vienas kitas: jis kaip komanda kariuomenei rikiuoti yra vartojamas visoj Europoj (pranc. *marche*, vok. *marsch*, rus. *марш*, latv. *marš*, lenk. *marsz* ir t. t.), gal tik vienų čekų nebevartojamas, ir yra toli nukeliavęs už Europos sienų. Ir į mūsų kalbą „marš“ įsiveržė ne per pirmuosius karo raštus, bet kur kas anksčiau; jis irgi yra labai žinomas žmonėms (karių ir nebeminiu) ir turi kur kas platesnes kalbines šaknis, kaip slaviško atspalvio³⁷. Toliau straipsnyje rašoma, kad St. Č. paėmė tik dvi komandas, kuriose vartojamas „marš“. Tačiau tų atvejų yra daugiau, ir vien siūlomų žodelių „ženk“ ir „bėk“ nepakaks. Antai komandoje „aplank marš!“ jau reikėtų žodelio „suk“. J. M. Laurinaitis teigė, kad iš viso reikėtų vietoje „marš“ net 8 žodžių: „ženk“, „bėk“, „suk“, „jok“, „traukis“, „skersuok“, „tankėk“, „važiuok“. Taigi: „1) „marš“ nėra joks rusicizmas ir mūsų kalbai jis tekenkia tiek, kiek kenkia *armija*, *batalionas*, *divizija*, *maršas*, *ponas*, *prezidentas*, *respublika* ir t. t. – taip vadinami skolintiniai žodžiai, net dar mažiau, nes tėra vartojamas tik rikiuotėje ir tam tikrais atvejais; 2) galima būtų tas „marš“ išvyti lauk, bet tam prireiktų daug savų žodžių įvairiems rikiuotės veiksmams tiksliai nustatyti, dar daugiau joms iškalti, o kokia būtų nauda?“³⁸.

³⁶ St. Č. Žengte ženkl! (arba: Žingsniais ženkl). Bėgte bėk! // Kardas, 1925, Nr. 14, p. 17.

³⁷ (Laurinaitis J. M.) J. M. Ls. Ar „marš“ gadina mūsų kalbą // Kardas, 1925, Nr. 17, p. 11.

³⁸ Ten pat, p. 12.

Dar viename straipsnyje J. M. Laurinaitis aptarė sąvokas *naikintojas* ir *naikintuvas*: „Šitą klausimą svarstant pirmiausia reikia atmesti nuomonę, kad tą daiktą, kurio vardas ginčijamas, sudarą du elementai; žmogaus buvimas čia lyg turįs nulemti vardą. Tokios dvilypės sąvokos daikto vardui ieškoti negali būti: ir tobuliausia mašina neveikia be žmogaus valios ar jo jėgos. <...> Žmogus veikėjas čia bus naikintojas, o jo naikinamajam prietaisui, visam aparatui labai tinka naikintuvo vardas. <...> To klausimo gal ir nebūtų, jei mes neturėtumėm tų kalbų dvasios, kur nėra priesagų gyviems ir negyviems daiktams vadinti (pvz., *сѣіотѣік* ir *приказѣік*, *radiateur* ir *gouverneur*). Ir man atrodo, kad „lygintojas“, „arėjas“, „kūlėjas“ (kuliamosios mašinos dalis), kaip prietaisai yra atsiradę iš negrynų lietuviškų lūpų. <...>. Taigi ir manau, kad turėdami *lėktuvą* (patys orininkai vartodavo *lakstytuvą*, tik ne *lakstytoją*) neturime jokio pagrindo atsisakyti nuo *naikintuvo*. Mašina nėra veikėjas ir jai priesaga *-ojas* negali „mačyti“³⁹. Bet toliau autorius teikia mums dabar nebepriimtinius patarimus: „Nesklandus pasakymas išeitų *lėktuvas – naikintuvas*. Kada reikia pasakyti šias abi sąvokas, galima sakyti *naikinamasis lėktuvas*. Lėktuvų yra *žvalgomųjų, bombarduojamųjų, naikinamųjų* ir t. t.“⁴⁰.

Toliau J. M. Laurinaitis nagrinėjo problemą „skaitmenys (čia neteisingai vartojamas terminas, reikia sakyti „skaičiai“ – *A. A., D. B., R. K.-M.*) su taškais“: „Vokiečiai yra įpratę visuose raštuose skirti kiekinius ir kelintinius (arabiškus ir romėniškus) skaitmenis (kai sakome vienas, du, trys ... ir pirmas, antras, trečias ...), kelintinius skaitmenis rašo su taškais, o kiekinius be taškų. Jie rašo: <...> Praėjo 1 (<...> viena) diena. Praėjo 1. (pirma) diena. <...> Latviai irgi kuo griežčiausiai skiria kiekinius ir kelintinius skaitmenis“⁴¹. Karo mokslo valdyba irgi kai ką buvo išleidusi su taip rašomais skaičiais. Siūlė taip rašyti visur, taip sutaupant vietas, nes kelintinius skaitvardžius galima pakeisti skaičiais su taškais. Tačiau šis siūlymas nebuvo išgirstas. O latviai – tai jie juk buvo veikiami vokiečių taip pat, kaip ir

³⁹ (Laurinaitis J. M.) J. Lts. Šis tas iš kalbos // Kardas, 1927, Nr. 7–8, p. 112–113.

⁴⁰ Ten pat, p. 113.

⁴¹ Ten pat, p. 114.

lietuviai savo laiku – lenkų.

Jaun. ltn. Jonas Valiulis rašė apie reikalą suvienodinti šaunamųjų ginklų dalių pavadinimus. Šalia *vamzdžio* kai kurie karininkai ir net spausdinti šaltiniai vartojo *tūtą*, *kiaurymę*. Šalia *dužiklio* buvo vartojamas *skiltuvas*, *skeltuvas*. *Saugiklis* dažnai buvo vadinamas *atsarga*, *saugikliu-regulatoriu*. *Nuleidžiamoji svirtis* kai kada buvo vadinama *šuniuku*, *spyna* – *užraktu*, *stabdiklis* – *spynakabliu*, *įgrąžas* – *išdroža*, *graižtva* ir t. t. Tai nenormalu, „kareiviui neturi kilti abejojimų, kuri jo ginklo dalis dužiklis, kuri skeltuvas <...>, išleidžiant naujas statutų laidas, reikėtų suvienodinti vienos paskirties dalių pavadinimus <...> visiems <...> ginklams“⁴².

Slapyvardžiu Puskalbininkis pasirašęs autorius pasisakė prieš kreipinius „Tamsta viršila“, „Tamsta kapitone“, siūlė vietoje „tamsta“ vartoti „ponas“⁴³. Jam greitai atsakė J. M. Laurinaitis. Jis teigė, kad dar 1919 m. Vidaus tarnybos statuto laikinoji „užuomazga“ buvo nustačiusi tokį kreipimąsi: „Visi kariškiai <...> vienas kitą vadina „tamsta“. Jaunesnieji, kalbėdami su vyresniaisiais, turi juos vadinti „ponais viršininkais“ ir „tamsta“. Viršininkai jaunesniuosius vadina „tamsta“ arba „kareivi“, „viršila“ ir t. t. <...> Jei viršininkas žodžiu sveikina kareivius, šie atsako: „Sveikas, tamsta“ <...> Duota progos vengti žodžio „ponas“, jei kas nenorėtų jo vartoti. <...> Tik prisiminkime 1918 ir vėlesnių metų visuomeninius ir politinius vyksmus. Juk dėl jų mūsų karininkai Vilniuje buvo atsidėję parsivežto „apiciero“ vardo ir net laipsnių“⁴⁴. Toliau J. M. Laurinaitis rašė: „1921 metais, rengiant Vidaus tarnybos statutą, vėl buvo užkliūta už minėtojo kreipimosi. Gal savaime, o gal į prancūzus nusižiūrint, tuo laiku buvo paskleista posakis „mano pulkininke“, „mano generole“ ir t. t. Atsirado to posakio mėgėjų, kurie norėjo jį įstatutinti. Man, laisvam statuto vertėjui, tas reikalas parūpo ir tris kartus tariausi su Jablonskiu ir Būga. Abu kalbininkai nebuvo linkę „poniuotis“; Būga karščiauosi dėl tarnybinio kreipimosi „mano

⁴² **Valiulis J.** Reikėtų suvienodinti pavadinimus // Kardas, 1931, Nr. 7, p. 102.

⁴³ **Puskalbininkis.** Dėl vieno netaisyklingo kariuomenės kalbos posakio // Kardas, 1931, Nr. 8, p. 115.

⁴⁴ **Laurinaitis J. M.** Dėl karių tarnybinio kreipimosi // Kardas, 1933, Nr. 3, p. 44.

<...>“ <...> (čia gerų bičiulių, šeimos, maldos kalba) ir, pagaliau, buvo paliktas tas kreipimasis, kurį dabar turime. Jablonskis net kablelį pastatė, kad pagrindinis kreipimosi žodis ryškiau būtų atskirtas nuo kaitomo pridėtinio. <...> Tokį kreipimąsi pateisina ir mūsų gyvoji kalba. <...> Tamsta, kunige (-ėli), tikrą teisybę sakai!“⁴⁵. Toliau J. M. Laurinaitis rašė: „Laiko dvasia pasikeitė. Jau seniai visi poniuojamės. Kovoti su tuo reiškiniu nėra prasmės. Jis įsigalėjo visoje mūsų valstybėje, oficialiuose ir privačiuose santykiuose. <...> Todėl <...> reikėtų „poną“ įstatutinti. Tada turėtumėm vieną kreipimąsi vietoj dabartinių dviejų <...>. Mažiau būtų painiavos“⁴⁶.

J. L. Bukota pasisakė dėl terminų *brustveras*, *traversas*, *avangardas*, *ariergardas*. Pirmasis yra per rusų kalbą atėjęs iš vokiečių kalbos, likusieji – iš prancūzų kalbos⁴⁷. Šie terminai, jo nuomone, keistini, bet tai daryti reikia atsargiai, nes jie jau yra įėję į kariuomenės žodyną.

Jaun. ltn. Antanas Krasnickas (Audronis) svarstė, koks terminas geresnis: *patrulinkininkas* ar *žvalgas*? Siūlė apsisistoti ties antruoju⁴⁸.

Viktoras Kamantauskas rašė: „Rusai daugybėje iš graikų ar lotynų kalbų per Vakarų Europos kalbas pasiskolintų žodžių garsą *h*, kurio neturėjo savo kalboje, pavadavo garsu *g* <...>. Kai kurie lietuviai, kuriems teko iš-eiti mokslas rusų mokykloje ir turėti reikalo daugiau su rusų, kaip su kitomis kalbomis, irgi buvo pasekę šį rusų įprotį ir buvo pradėję lietuviškai <...> rašyti: *garmonija*, *gidrantas*, *gigiiena*, *gotentotas*, *Gaga*...

Bet kalbininkams sudraudus šį beprasmišką mūsų kalbos rusinimą, ir tos nelemtosios lytys su *g* (vietoj *h*) ėmė nykti ir dabar <...> skolinius iš svetimų kalbų su *h* dabar <...> visi kiek nusimaną žmonės ir rašo su *h* <...>, nors yra viena kita išimtis <...> (*abitas*, *angaras*, *eretikas*, *erezija*, *isterija*, *istorija*). <...> Tačiau dvi nelemtos lytys su *g* <...> mūsų kariuomenėje yra taip stipriai įsikerėjusios <...> – *gusaras* ir *gaubica*. Jos yra tokios pat rasybės, kaip ir kitos lytys su *g* <...>, kuriomis vienu laiku mūsų kalba

⁴⁵ Ten pat, p. 44.

⁴⁶ Ten pat, p. 45.

⁴⁷ Bukota J. L. Dėl kariškų terminų keitimo // Kardas, 1931, Nr. 10, p. 146.

⁴⁸ Krasnickas A. Patrulinkininkas ar žvalgas? // Kardas, 1931, Nr. 11, p. 164–165.

mirguliuote mirguliavo. Jau būtų metas ir jos išimti iš apyvartos ir padėti į mūsų kalbos senienų muziejų⁴⁹.

Prie šio klausimo dar buvo grįžta niekieno nepasirašytame straipsnyje: „1. Iki šiol laimingai tarpo *gusaras*. Tačiau pastaruoju metu mūsų žymiausiasji kalbininkai (dr. Skardžius, dr. Salys) ėmė jį uiti. Apie tai rašyta *Vaire, Lietuvos Aide* ir *Gimtojoje Kalboje*. Reikalaujama rašyti ne *gusaras*, bet *husaras* (arba dar *husaras, uzaras*).

Husaras yra atkeliavęs net iš Vengrijos. XV amžiaus pabaigoje Vengrijos karalius *Mathias Corvinus* išleido įsakymą, pagal kurį 20 ūkininkų turėjo duoti valstybei vieną raitininką. Vengriškai *husz* – dvidešimt, *huszar* – dvidešimtasis. Kai kas įrodinėja, kad *husaras* yra kilęs iš italų *corsare* – plėšikas (slavų *kursar, gursar, gusar, chusar*), bet tai netiesa.

1546 m. *husaras* jau sutinkamas ir Vokietijoje. Ten jis vadinamas *Huser, Husser* arba *Huusseer*. O apie 1600 m. jau *Husar*.

Iš pradžių *husarai* buvo šarvuoti ir sunkiais ginklais ginkluoti raitininkai, o paskui lengvieji raitininkai.

Iš vokiečių *husarą* pasiskolino rusai. Kadangi bendrinėje rusų kalboje nėra *h* garso, tai rusai rašė ir tarė *gusar*. Šį žodį iš rusų pasiskolinome mes <...>. Ir jis mums tiko, nes mes taip pat neturime *h*. Tačiau rašome: *himnas, higiena, herbas, hetmonas, hektaras*, nors bet visi lietuviai taria: *gimnas, gigiiena, gerbas, getmonas, gektaras*.

Todėl savaime suprantama, kad dėl vienodumo reikia rašyti *husaras*, o ne *gusaras*. Bet jeigu kas tars *gusaras*, per daug nenusidės.

Huzaras tebevartojamas tik Mažojoje Lietuvoje. Čia šakninis *s* pavirto *z* dėl vokiečių kalbos įtakos. Bendrinei kalbai jis netinka.

Usaras labai retai tesutinkamas liaudies dainose ir labai mažai kam pažįstamas. Nesakome: *imnas, igiena, erbas, etmonas, ektaras*, taigi nevartotinas ir *usaras*.

2. *Ulonas* yra kilęs iš turkiško žodžio *ohlan (oghlan)* – jaunikaitis, jaunuolis, tarnautojas. XVI amžiuje lenkai iš Lietuvos totorių sudarė lengvųjų, ietimis ginkluotų, raitininkų pulkus. Tų pulkų kariai buvo vadinami

⁴⁹ Kamantauškas V. *Gusaras, gaubica* // Kardas, 1933, Nr. 15, p. 296.

totorių pasiskolintu iš turkų skoliniu *ulonais*. Tuo būdu šis žodis *ulan* pateko į lenkų kalbą. Iš lenkų jį pasiskolino vokiečiai, rusai ir lietuviai.

Tačiau šis žodis lietuviškai turi būti rašomas ne *ulanas*, bet *ulonas*, nes slaviskų skolinių priesaga *-an* lietuvių kalboje *-onas*, pvz.: *pan* – ponas, *baran* – baronas, *pagan* – pagonas, *balvan* – balvonas ir t. t.

Tiesa, vienoje rytiečių aukštaičių tarmėje (Svėdasų – Užpalių apylinkėje) tariama *ulanas*, bet ten tariama ir *žmagus*, *kaja*, *bralis* ir t. t., nes jų tarmėje nėra *o* garso.

3. *Dragūnas* yra kilęs iš graikiško *drakon* – gyvatė, slibinas. Iš *drakon* yra kilęs lotynų *draco* ir prancūzų *dragon*.

Iš pradžių dragūnai buvo sunkieji raitininkai, ginkluoti ilgu šautuvu, dviem pistoletais ir tam tikru kardu. Tai buvo tarytum raitieji pėstininkai. Pvz., Fridricho Vilhelmo I laikais vokiečių dragūnai turėdavo mokėti tiek pėstinę, tiek raitinę rikiuotę ir būdavo ginkluoti šautuvais su durtuvu. Jų vėliavose būdavo išsiuvinėtas slibinas. Paskui dragūnai virto lengvaisiais raitininkais.

Dragūnai buvo paplitę visoje Europoje ir visur buvo vadinami prancūziniu skoliniu. Mes, lietuviai, dragūną esame pasiskolinę iš slavų (*dragun*). Taigi turime rašyti ir tarti *dragūnas*, bet ne *dragunas*, kaip kai kurie vis dar rašo ir taria. Slavų priesaga *-un* atitinka mūsų priesagą *-ūnas*, pvz.: *svogūnas*, *bizūnas*, kaip *bėgūnas*, *atskalūnas*, *atėjūnas*, *palaidūnas* ir t. t.

Seniau ir husarai, ulonai ir dragūnai skyrėsi apranga ir ginklais. Ilgainiui jie visi virto lengvaisiais raitininkais ir vieni nuo kitų tesiskyrė tik drabužiais ir tradicijomis. Didysis karas parodė, kad toks raitininkų skirstymas nebeturi jokios prasmės. Taigi po Didžiojo karo beveik visose valstybėse jie ir išnyko⁵⁰. Beje, šiuo metu žodžio „ulonas“ kilmė aiškinama kiek kitaip: Abiejų Tautų Respublikos kariuomenės gretose yra buvęs narsus raitelių kariuomenės pulkininkas Aleksandras Ulanas, kilęs iš Lietuvos totorių. Jo garbei ir buvusi pavadinta raitelių kariuomenės rūšis.

Kapitonas Juozas Žlabys, atsiliepdamas į šį straipsnį, rašė: „vienu tarpu kariuomenės įsakymuose (1923 m.) stačiai buvo vadinama ir rašoma

⁵⁰ Husaras, ulonas, dragūnas // Kardas, 1938, Nr. 15, p. 348.

„*usarai*“. Bet paskum tų pačių įsakymų pradėta vėl vadinti ir rašyti „gusarais“. <...> Žinoma, <...> suspėta paklausti ir mūsų didžiojo kalbininko a. a. Jablonskio. Atsakyta, kad gusaras galįs būti su „g“. (Aš čia visų smulkmenų nepamenu, bet klausė tada pulko kapelionas kun. Kirvelaitis).

Man pačiam teko klausiti prof. Balčikonio. Čia gavau tokį atsakymą: gusaras – nelietuviškas, bet jis dabar plačiai pasklidęs žodis, taip kad „bėdos nebūsią“, jei vadinsime, tarsime, rašysime su „g“. taigi tuo ir vėl buvo nusiraminta⁵¹.

Dar viename straipsnyje V. Kamantauskas aptarė pulkų pavadinimus, susijusius su Lietuvos kunigaikščių vardais: „Du mūsų kariuomenės pulkus, rodos, dar ir šiandien kai kas vadina „Butegeidžio“ ir „Vaidato“ vardais. Bet tos mūsų kunigaikščių vardų lytys nėra teisingos. Taisyklingoji pirmojo vardo lytis yra Butegėdis, o antrojo Vaidotas. Štai kodėl.

Mūsų dvikamienių asmenvardžių kamienus pirma dažnai jungdavo tam tikru jungiamuoju balsiu (i). Tas jungiamasis balsis yra gražiai išlikęs mūsų Didž. Kunigaikščio Gedimino varde: Ged-i-minas (paskum jis iškrito, ir šiandien iš to asmenvardžio išriedėjusi pavardė jau yra tariama Gedmina). Tokį pat jungiamąjį balsį turime ir iš senovės išlikusiame varde Alg-i-mantas (yra žinoma ir lytis Alg-mantas). Plg. dar.: Gin(i)-tautas, Taut(i)-ginas, Vis(i)-kantas, Vis(i)-kintas.

„Butegeidžio“ varde turime tą patį jungiamąjį balsį ir todėl tą vardą turime rašyti Butegėdis. <...>

Netaisyklingoji „Vaidato“ lytis yra atsiradusi iš netaisyklingai atlietuvinintos slaviškosios to vardo lyties. Slavai, kaip žinoma, liet. kalbos *o* nuo senų senovės verčia *a* (1445 m. akte jau randame rašant *gorod Radynia* (Rodūnė), *Birštan* (Birštonas) <...>). Galimas dalykas, kad rytų lietuviai XII – XIV šimt. tarė *o* kaip ilgą *a*, kaip daug kur dar ir šiandien taria. Kad narsiojo Kauno gynėjo vardas reikia rašyti su *o*: Vaidotas, pirštu prikišamai rodo kiti panašiai padaryti vardai: Giniotas, Miniotas, Taujotas, Viliotas ir t. t.⁵²

⁵¹ Žlabys J. Gusaras dėl „gusaro“ // Kardas, 1934, Nr. 2, p. 3.

⁵² Kamantauskas V. Butegėdis, Vaidatas // Kardas, 1934, Nr. 3, p. 59.

Leitenantas J. Būtėnas siūlė vietoje „viršilos“ termino naudoti „kuopininką“⁵³. Siūlymas neprigijo.

Aviacijos majoras Antanas Mačiuika rašė: „Vienas aktualių dalykų yra <...> subendrinimas kariškosios terminologijos kariuomenėje. <...> Ar tinka sakyti kraštutinai lietuvinant karo terminus, pvz.: *Ofenziva – puolimas – defenziva – gynimasis* (ofenzyvoje gali būti puolimo ir gynimosi, taip pat ir defenzyvoje) ir t. t.

Ar visai tas pat, pvz.: *sulaužyti, nugalėti moraliai ir sulaužyti, nugalėti dvasia; karo menas – karyba; užtikrinti – laiduoti; pastarajame kare – paskutiniame kare; bendrai – apskritai; prašau ar prašom* ir t. t.

Nemažai užtinkame kariuomenės dalių susirašinėjimuose bei įsakyimuose tokių pasakymų, kurie pradeda įgyti „pilietybės teisių“, kaip pvz.: *sulig įsakymo, nesant galimybės, sulig parėdymo, eventualiai, permanentiniai, preciziniai* ir t. t.

Kalbos vienodumas valstybės gyvenime turi didelės svarbos, be jo kažin ar būtų įmanomas valstybės gyvenimas. Juo labiau kalbos vienodumas ir vienodas terminologijos supratimas turi būti kariuomenėje. Sunkiąją valandą „vienodos kalbos“ ir vienodų terminų trūkumas gali tekti brangiai kariams apmokėti. <...> Senasis rusų priežodis, kurį mėgdavo senieji rusų generolai: „*Soldatu vredno dumat*“⁵⁴, skaudžiai rusus nubaudė. Tik negalvojantieji galėjo taip pralaimėti karą visuose frontuose ir viduje⁵⁵. Taigi autorius čia išreiškia itin didelį susirūpinimą vieningos terminijos nebuvimo pasekmėmis.

Kriptonimu TILI pasirašęs autorius, sutikdamas su mjr. A. Mačiuika, parašė humoreską „Terminologijos palaidumo vaisiai“, kurią čia ir pateikiame:

„Užėinu kartą pas majorą Gurklį pulkutės sudaryti, o jis piktas, kaip katinas, ir, ūsus pastatęs, prunkščia.

⁵³ **Būtėnas J.** Dėl „viršilos“ termino // Kardas, 1934, Nr. 4, p. 62.

⁵⁴ „Солдату вредно думать“ – „Kareiviui žalinga galvoti“.

⁵⁵ **Mačiuika A.** „Kardo“ ir kariškosios terminologijos reikalu // Kardas, 1934, Nr. 5, p. 82.

– Tfu, ti čarts!... Spjaudosi, kaktą nosine šluostydamas, o plaukai stačiai garuoja.

– Na, manau sau, čia karštos pirties būta. Ar tik ne dėl balinės suknios pasikalbėta?.. Ir tuoj dilgtelėjo man dar truputį jį pakaitinti, nes tokiais atvejais pulkutė – vienas malonumas.

– Ką, – sakau, – tur būt iš pamokslo grįžai, kad toks nuvargęs?

– Iš kokio, čarts, pamokslo?

– Kaip, iš kokio? Juk visas miestas plepa, kad į „Vyrų apaštalavimo draugiją“ esi įsirašęs ir kad ne tik pamokslų uoliai klausais, bet ir pats juos droži.

– Kavardakas!.. Čarts žino kas... Ot žiūrėk, – ir numojo ranka į gembinę.

Dirstelėjau, kur sukabinti jo rūbai ir nustebau. Rūbai šlapi šlaputėliai, net varva, o po gembine latakas...

– Kas, po velnių? Tu į šulinį buvai įsirioglinęs?..

– Iš konkūrų, parėjau... Be to, pėsčias ir dar tokiam ore... Supranti?

– Iš konkūrų?.. Na, pas ką gi Dievas vežiojo ir ką bei kam perši? Jau ar ne kapitoną Variklį pas ciocią Fruzią buvai nugabenęs? Nieko, nieko... Padori bus pora, tik ta koja ilgesnė kiek. Na, tiek to, gyvenimas viską išlygins. Bet kodėl, po šimts pypkių, tokiam ore? Turbūt, bijai, kad jaunikis neatvėstų...

– Bijau, po čartų, kad tu nepasiųstum. Ir, rodos, jau pradedi, – iškošė jis pro ūsus.

– Ko pyksti? Juk pats sakeisi, kad iš piršlybų ir dar pėsčias grįžęs.

– Ne iš piršlybų, tfu ti čarts! Sakiau, kad iš konkūrų, supranti, – išgonkų. Iš gonkų, su įnirtimu kartojo jis. – Tfu. Dabar jas vadina arklių lenktynėmis, rungtynėmis, o ne piršlybomis.

– Vadinas, iš arklių lenktynių?.. Na, ir gražus nesusipratimas... Mat, Vaižgantas, rodos, konkūrus piršlybomis vadino; taip ir romanuose rašoma... Bet kodėl gi iš tų savo konkūrų pėsčias parrėpliojai? Juk tokus bėrius turi?

– Taigi, vis, mat, dėl tos kalbos evoliucijos: kai kalbam vieną, suprantam kitą, – numykė majoras. – Tu irgi, mat, konkūrus vadini piršlybo-

mis, o vežikas gonkas – gonkomis. Bet jo gonkos ne konkūrai ir ne arklių lenktynės. Ot ir viskas. Iš ryto nuvežė jis mane į arklių lenktynes, o aš jam ir sakau: „važiuok namo, o 16 valandą paduok arklius prie gonkų ir palauk“.

Konkūrai baigėsi. Laukiu Jono. Laukiu iki 18 val., o jo vis nėra. Pradėjo lyti... Nu, ir parėjau sumirkęs iki kaulų.

– O vežikas?

– Nagi Jonas prie mano buto su arkliais stovi ir mirksta. „Ką, – sakau, – čarts tave žino, čia darai? Kodėl arklių nepadavei?“. „O kad tamsa, pons majore, – atsako jis, – įsakei paduoti prie gonkų. Jau trys valandos, kaip čia stoviu...“

– No to, ar čia gonkos, tu kvaiša? Sakyk, ar tu turi galvą?.. O jis įtariai mai į mane žiūri ir, rodydamas pirštu į namus, sako: „Štai čia yra“. Staiga jis nušoka nuo sėdynės, atsargiai paremia savo ranka mano alkūnę ir sako: „Pons majore, leiskite padėti...“ Supranti... Tfu ti čartas!

Aš pasileidau juokais, o majoras siuto.

Prisikvatojęs kiek tilpo ir paguosdamas majorą, papasakojau jam kitą nuotyki, jau iš savo atsitikimų.

Grįžtu kartą iš tarnybos ir matau: mano pasiuntinys Šermukšnis, įsibridęs iki kelių į kūdrą, ilgu smaigu bado kažin kokį viršuj vandens plūduriuojantį daiktą. Prieinu arčiau ir, o Viešpatie! – mano uošvės viršugalvis iš vandens kyšo.

– Kas atsitiko? Ką čia darai, Šermukšni? – klausiu susijaudinęs.

O jis atsistojo ir man ramiai atsako:

– Nuskandinau pagoną, tik dar plaukai plūduriuoja.

– Ar pasiutai! – surikau aš. – Argi nežinai, kad ir uošvių skandinti negalima. Juk ir ji žmogysta!..

Lūpos automatiškai rezgia maldą už mirusius, o vaizduotėj po kiekvieno amžinatilsį, „amen“ vietoje, išdygsta: 300 litų už karstą, 300 litų už žemę kapinėse, 300 litų klebonui...

– Ak, velne, ką tu pridirbai...

Tik staiga šaltas šurpas mane nukrėtė: iš savo buto išgirdau:

– Tamsta, prašau namo...

Uošvės balsas. Atsigręžtu – gi ji stovi lange, šonus įsirėmus, ir mane piktais žvilgsniais veria. Saulės spindulys, pataikęs į jos pliką pakaušį ir nuo jo atšokęs, virpančiu zuikučiu kutena man dešinę akį.

– Ak! Vadinasi, ji gyva. Šitiek pergyvenimų velniop nuėjo.

Pareinu namo, o čia, vyruti tu mano... Žmona isterijoje, o uošvė staciai ant sienų lipa. Tikras pragaras. Uošvė šaukia: mano pasityčiojimai esą ją visai pribaiğę, ir ji su dukteria, tariant, mano žmona, tuojau išvažiuoja.

Bet kas čia po šimts pypkių?

Šermukšnis sakosi, esą aš liepęs uošvę skandinti, ir jis kokį tai paibelį skandina, o uošvė rėkia, kad aš, tarytum, iš jos tyčiojuos.

Vis dėlto netrukus viskas paaiškėjo. Mat, mažasis mano sūnus kažin kur rado seną antpetį ir, man pasigerindamas, padėjo jį ant rašomojo stalo. Aš, radęs šią dovaną, sviedžiau po stalą. Vaikas to nematė.

Ateinu po pietų, o antpetis vėl ant stalo. Dar kartą nusviedžiau. Antpetis atsidūrė ant kito stalo. O ant jo stovėjo natūralaus dydžio gipsinis Darvino biustas. Žmona buvo karšta jo garbintoja. Uošvė turėjo nelemtą paprotį: eidama gulti ar į vonią, Darvinui ant galvos savo pariką užtempdavo (ji buvo plika kaip kelias). Turbūt dėl šitų papuošalų tarnaitė jį kukliai pagonu vadino. Štai, tas pagonas ir atnešė nelaimę. Pamatęs antpetį ant stalo ir pritrūkęs kantrybės, pasišaukiau savo Šermukšnį ir sakau jam:

– Nutrenk kur nors į balą tą „pogoną“, kad mano akys jo daugiau nematyty.

Kai išėjau į darbą, jis ir ėmėsi mano įsakymą vykdyti. Tik, vieton antpečio, uošvės pariku papuoštą pagoną nunešė į kūdrą ir paskandino. Štai ir viskas.

Taigi, konkūrai, gonkos, pagonai, paviršutiniškai žiūrint – visai nekaltos sąvokos, o kiek jose galimų nelaimių glūdi!..⁵⁶. Taip humoristiškai buvo paremtas mjr. A. Mačiukos straipsnis, tvirtinęs, kad karybos terminija turi būti nustatyta ir visuotinai priimta.

Gen. št. mjr. Juozas Rapšys rašė: „Pavarčius mūsų kariuomenės status, pamatysime, kad juose knibždėte knibžda daugybė lietuivio širdžiai ir

⁵⁶ **TILI.** Terminologijos palaidumo vaisiai // Kardas, 1934, Nr. 6, p. 108–109.

ausiai svetimų, o kai kuriems, mažiau išsilavinusiems, ir visai nesuprantamų žodžių: avangardas, ariergardas, flangardas, postas, patrulis, berma, lafetos ir t. t. Mėgsta juos ir mūsų periodinė spauda <...>. Žinoma, karininkams dėl tokių žodžių ypatingų sunkumų nėra, o kartais jie net ir naudingi, bet kareiviai išmokyti tų žodžių ir jų reikšmes suprasti, tai jau tikras vargas⁵⁷. Siūlė, kad būtų vadovaujamas ne vien „iš aukščiau“ nuleistais terminais: „Reikia duoti tuo reikalu išsitariti bei naujų žodžių pasiūlyti dalių vadams, kurie dažniau praktiškai su vienu ar kitu žodžiu susidurdami, geriau, man rodosi, gali ir dėl jų tinkamumo spręsti. Juk neretai pasitaiko ir tokių žodžių, kurie labai nenoromis prigryja, ir tie, kurie juos vartoja, paties gyvenimo būna verčiami nukalti kitą, jų nuomone, tinkamesnį žodį. Taip įvyksta dėl to, kad dalims primetama kuri nors naujenybė, visai jų neatsiklausus. O būna net ir taip, kad kurį nors nemėgstamą žodį – terminą patys kareiviai perkrikštija ir kartais gan vykusiai. <...> Teko girdėti, kad esą projektuojami tokie pakeitimai: avangardas esąs pakeičiamas „priešakinė sauga“, ariergardas – užpakaline sauga ir t. t. <...> Kariuomenėje viskas turi būti paremta trumpumu ir greitumu. Kuo mažiau raidžių bei žodžių, tuo greičiau, tuo geriau <...>. man rodosi, kad, jei negalima rasti kuriai nors sąvokai tinkamo, seno lietuviško žodžio, tai geriausia kaltis naujas, bet kalti taip, kad tuo pačiu metu jau ir pati sąvokos reikšmė (tikslas) būtų pasakoma, ir kad tie žodžiai būtų aiškiai suprantami, siunčiami telefonu“⁵⁸.

Kapitonas Petras Jakštas aptarė kelių terminų teigiamas ir neigiamas puses. Pirmiausia jis svarstė, kokį terminą „pėstija“ ar „pėstininkai“ pasirinkti. Apie pirmąjį jis rašė: „Tai nevykęs padaras. Jis yra padarytas pagal žodžius: **draugija, lapija, vyrija, vilkija, vergija** ir t. t. Bet šie žodžiai padaryti iš daiktavardžių: **draugas, lapas, vyras, vilkas, vergas**, o **pėstija** – iš būdvardžio **pėsčias**. Mes turime daiktavardį **pėstininkas**. Taigi galėtų būti **pėstininkija**, bet nieku būdu ne **pėstija**.

Bet ir šio žodžio mums nereikia. **Pėstininkai** visiškai tinka pėsčiošios kariuomenės sąvokai. Jau K. Širvydo žodyne (1713 m.) **pėstinin-**

⁵⁷ **Rapšys J.** Svetimieji žodžiai mūsų statutuose // Kardas, 1934, Nr. 6, p. 116.

⁵⁸ Ten pat, p. 116.

kai (pestininkai) – *piechota, lud pieszy, peditus, pedestres copiae*, o **pėstininkas** (pestynikas) – (*piechota ieden z pieszych, pedes*). <...> Mes, turėdami seną lietuvišką žodį **pėstininkai**, nebeprivalome jokių kitų svetimybų ir naujadarų naudoti⁵⁹. Nors tarptautinis terminas – *infanterija* – kartais Lietuvoje pavartojamas. Taip pat jis pasisakė ir prieš terminą „kavalerija“: „Kavalerija atsirado iš lot. **caballus** – arklys ir virto tarptautiniu terminu (it. *cavalleria*, pr. *cavallerie*, vok. *Kavallerie* ir t. t.). Bet mums nėra būtino reikalo ši žodį vartoti. Kaip išsiverčiame be **infanterijos**, taip galime išsiversti be **kavalerijos**, nes mes turime labai tinkamą, gerą ir gražų lietuvišką žodį **raitininkai**, kurį randame K. Širvydo <...> žodyne <...> (raytinikay, raiti) – iezda, equitus, o **raitininkas** (raytinikas, raytas) – *iezdiec, konny, eques, equestris*. Ks. Bohusz'o žodynyje (1806 m.) **raitininkai** – *konnica*. S. Daukantas buvo mėginęs vartoti **jotis**, bet šis žodis neprigijo⁶⁰. Tačiau *kavalerija* prigijo, vartojama bene dažniau, negu *raitininkai*. Toliau P. Jakštas aptarinėjo terminus „vachmistras“ ir „viršila“: „Mūsų raitininkai kažin kodėl pamėgo **vachmistrą**. Juk tai vokiškas žodis: die **Wache** arba **Wacht** – sargyba ir der **Meister** – viršininkas. Tą žodį iš vokiečių pasiskolino rusai, o iš rusų paveldėjome jį ir mes, lietuviai. Bet mes turime labai gerą lietuvišką žodį **viršila**, kurį vartoja visų kitų ginklų rūšių kariuomenė. Todėl jau būtų metas tą nereikalingą skolinį išmesti iš mūsų kalbos. Be to, mūsų kariuomenėje oficiališkai nustatyto vachmistro laipsnio nėra⁶¹. Tolesnio svarstymo klausimas: „municija ar šaudmens“? P. Jakštas rašė: „Žodis *municija* yra kilęs iš lot. *munio* <...> – įtvirtinti, pridengti, ginti, saugoti. *Munitio, onis* – įtvirtinimas, įrengimas, apkasai, mūrinė siena. XVI amžiuje prancūzai ėmė vartoti šį žodį kita prasme. *Munitio* – siauresne prasme, šaunamųjų ginklų reikmenės, o platesne prasme šaunamieji ginklai, sprogstamosios medžiagos, sviediniai, šoviniai ir t. t.

Šis žodis pateko ir į lietuvių kalbą. Kai kas mėgsta juo vadinti šovinius arba sviedinius arba, apskritai, šaunamąją bei sprogstamąją medžią-

⁵⁹ Jakštas P. Kalbos kraitelė // Kardas, 1936, Nr. 3, p. 75.

⁶⁰ Ten pat, p. 75.

⁶¹ Ten pat, p. 75.

gą. Bet mes, lietuviai, galime puikiai išsiversti ir be šio skolinio. Mes jau turime tinkamą lietuvišką žodį *šaudmens*, kuris jau vartojamas mūsų karinėje spaudoje. Jis yra taisyklingai padarytas iš veiksmažodžio *šaudyti*, kaip augmuo, augmens (augti), želmuo, želmens (želti), rašmuo, rašmens (rašyti)⁶². Beje, dabar abu terminai, taisyklingiau parašyti, naudojami lygiomis teisėmis: *amunicija*, *šaudmenys*.

„Vesti karą“ ar „kariauti“ – svarstė toliau P. Jakštas: „Kai kas mėgsta rašyti ir sakyti: italai ir abisinai *veda karą* (= kariauja), *vedančios karą* (kariaujančios) valstybės rūpinasi <...>. Tokie posakiai nelietuviški. Jie yra patekę iš svetimų kalbų. Senovės romėnai sakydavo: *bellum gerere*, *bellum ducere*, *bellum trahere*. Ši posakį paveldėjo romanų tautos, iš šių rusai, o iš rusų ir mes.

Bet mes, lietuviai, turime žodį *kariauti* ir su juo galime išsiversti. Žodis *vesti* tevertotinas tik kitais atvejais, pvz.: *vesti kuopą*, <...> arklį, <...> (ap-
sivesti) žmoną ir t. t.

Vietoje *karo vedimas* galime vartoti labai gerą, seną, lietuvišką žodį *karionė*. Jį vartoja visi senieji mūsų rašytojai. K. Širvydo žodyne karionė – *wyprawa woienna*, *expeditio exercitus*, *woyna*, *bellum*, *bitwa*, *pugna*. Kuršaičio žodyne karionė (jis rašo *karonė*, nes jo žodyne greta *kariauti* yra ir *karauti*) – *der Kampf*, *die Schlacht*; karionvietė – *das Schlachtfeld*.

Kaip vartojame *keliauti*, *kelias*, *keliavimas*, *kelionė*, taip turime vartoti ir *kariauti*, *karas*, *kariavimas*, *karionė*⁶³. Paskutinis terminas dabar retas – tik senose liaudies dainose jį galima išgirsti.

„Perduoti, atiduoti, įduoti, siųsti“ – šie veiksmažodžiai yra P. Jakšto svarstymo objektas: „Pats veiksmažodis *perduoti* – geras, lietuviškas žodis. Deja, tik jis labai dažnai klaidingai vartojamas. Gyvojoje kalboje paprastai jis vartojamas tik tuo atveju, kai norima pasakyti, kad duodama daugiau, negu reikia. Pvz., sakoma: *kasininkas perdavė 2 litu*, *uošvis davė*, *bet neperdavė* (daugiau nedavė) ir t. t.

Bet mes dažniausiai vartojame *perduoti* visai kita prasme, būtent, kai

⁶² Ten pat, p. 103.

⁶³ Ten pat, p. 103.

norime pasakyti, kad kas nors duodama, atiduodama, siunčiama ir t. t. Sakome: *perdavė įsakymą, perdavė telefonogramą, perdavė pareigas* ir t. t. Taip sakyti negalima, nes mūsų *perduoti* nėra rusų *peredavat'*, vokiečių *hinübergeben*. Priešdėlis *per-* ir prielinksnis *per* kai kuo skiriasi. Taigi kalbamąja prasme vartoti *perduoti* reikia vengti. Galime ir be jo išsiversti, pvz.: atidavė (įdavė, pasiuntė) įsakymą, telefonogramą, atidavė pareigas ir t. t.⁶⁴ Dabar vis tik prigijio *perduoti*⁶⁵.

Straipsnio „Kalbos kraitelė“ tęsinyje kitame žurnalo numeryje P. Jakštas pradžioje įdėjo poleminių kavalerijos leitenanto V. V. straipsnelį „Kavalerija ar raitininkai?“ Jame leitenantas V. V. rašė: „Remtis Širvydo raštais šiuo atveju kažin ar būtų tikslu, nes tuose raštuose, be šio, autorius paimto „lietuviško“ žodžio *raitininkai* yra be galo daug ir tokių lietuviškų žodžių, kurių šiandien lietuvių kalbos kiek pramokęs lietuvis nieku būdu nelaiškys grynais lietuviškais žodžiais. <...> Jis yra vokiškos kilmės (*reiten* – joti) ir teikti jam kurių pirmenybių negu žodžiui *kavalerija*, vargu bau būtų tikslu.

Kalbant dėl žodžio *kavalerija*, tektų neužmiršti, kad ir patys vokiečiai, ir rusai, ir lenkai, nors ir turi: *ieзда, iezdiec, konny, reiter* vis tik nuo žodžio *kavalerija* neatsisako. <...> Šalia *kavalerijos* turime ir *aviaciją*, ir *artilėriją*, ir *inžineriją*, ir dar daug kitų, Turime ir žodį *lakūnas*, iš kurio tokiu pat pasisekimu galima padaryti *lakūniją*, kaip iš *pestininko* *pestininkiją*.

Išbraukdami *kavaleriją*, o šalia jos palikdami visą eilę kitų nelietuviškų žodžių, tikslo nepasieksime“⁶⁶. P. Jakštas V. V. atsakė taip: „Žinoma, Širvydo žodyne yra ir nelietuviškų žodžių. Bet jų niekas visų ir neperša. Tačiau vis dėlto Širvydo raštai buvo, yra ir bus svarbus lietuvių kalbos šaltinis. Nors Širvydas ir nesimokė lietuviškoje gimnazijoje, bet vis dėlto jis daugiau nusimanė kalbos dalykuose, negu tūlas mūsų šviesuolis.

Šiandien nerasime nė vienos kalbos, kurioje nebūtų svetimų žodžių.

⁶⁴ Ten pat, p. 103.

⁶⁵ Čiočys P. A., Janukevičius J., Jasiulionis E., Kisinas E. S., Kopūstas R., Lapinskas R., Norgėla J., Venckus A., Žarys P. Enciklopedinis karybos žodynas. Vilnius, 2008, p. 205.

⁶⁶ V. V. Kalbos kraitelė. Kavalerija ar raitininkai? // Kardas, 1936, Nr. 5, p. 136.

Jie įvairiausiai būdais patenka iš vienos kalbos į kitą. Lietuvių kalboje taip pat yra daug svetimų žodžių. Vieni jų – neprašyti svečiai. Juos reikia išvyti. Kiti skoliniai. Jie jau yra įgiję pilietinių teisių. Jų liesti nebegalima. Taigi, jei žodžiai: *raitas*, *raitelis*, *raitininkas* būtų ir skoliniai, tai jie jau mūsų kalbos turtas. *Raitininkai* yra ne tik mūsų senuosiuose raštuose, bet ir vietovardžiuose (Alytaus apskr. Merkinės vlsč.. kaimas ir Raseinių apskr. Girkalnio vlsč. vienkiemis).

Bet tikriausiai sakytieji žodžiai gryni lietuviški. Juk lietuviai ir germanai – indoeuropiečiai. Jie yra paveldėję iš prokalbės bendrų žodžių. Vokiečių *reiten* yra atsiradęs iš germanų prokalbės *reidh* – judėti su kieno nors pagalba. Iš *reidh* yra kilę: senovės vokiečių aukštaičių *ritan*, olandų *rijden*, anglosaksų *ridan*, anglų *ride*, vokiečių *reiten* ir kiti veiksmazodžiai. Iš jų atsirado daiktavardžiai: anglosaksų *hridder*, senovės vokiečių aukštaičių *brittara* arba *rittara*, vokiečių *Reiter* ir *Ritter* ir t. t.

Lietuvių kalboje taip pat yra savaiminiai veiksmazodžiai *riedėti* (*riedu*, *raida*), *rietėti* (*rietu*), kurių reikšmė ta pati, kaip ir germaniškojo *reidh*. Todėl iš jų ir galėjo atsirasti <...> *raitininkas*. Juk vokiečių *Rad* ir lietuvių *ratas*, indų *ratha* (*rathas*), lotynų *rota* taip pat giminiški žodžiai, ir kai kas gali sakyti, kad mūsų *ratas* yra skolinys.

Čia neiškinama, kaip sakytieji žodžiai atsirado, nes visa tai jau yra labai plačiai išaiškinta lyginamosios kalbotyros vadovėliuose.

Todėl taip griežtai tvirtinti, kad *raitininkas* nelietuviškas žodis, negalima. Be drąsos, reikia dar nusimanyti kalbos dalykuose.

Iš karto, žinoma, visų nelietuviškų žodžių pakeisti lietuviškais negalima. Kai kurių gal ir visiškai nepakeisime. Tačiau turime pirmiausia naudotis savais žodžiais, kurie jau yra mūsų pačių kalboje, o paskui po truputį keisti ir svetimuosius. Juk *lėktuvas* išstūmė *aeroplaną*, *ramovė* – *kliubą*, *vadovietė* – *komandavimo punktą* ir t. t.

Raitininkai, kaip ir pėstininkai, jau seniai žinoma kariuomenės rūšis. Todėl jie ir vadinami lietuvišku žodžiu. Artilerija, inžinerija, aviacija dar palyginti neseniai atsirado. Todėl neturime ir lietuviškų tinkamų žodžių. <...> Visa tai, kas aukščiau pasakyta dėl *raitininkų*, nėra iš piršto išlaužta, bet iš šių knygų yra paimta: 1) *Etymologisches Wörterbuch der*

deutschen Sprache von Friedrich Kluge (1921 m. leid. 358 ir 367 psl.), 2) *Einführung in das Studium der indogermanischen Sprachwissenschaft von Dr. Jos. Schrijnen* (1921 m. leid. 152 psl.), 3) *Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen von Karl Brugmann* (1922 leid. 411 §) ir 4) *K. Būga. Kalba ir senovė. I d.* (1922 m. leid. 90 psl.)⁶⁷.

P. Jakštas rašė ir toliau. „*Raitija*, kaip ir *pėstija*, padaryta netaisyklingai <...>. Todėl šis žodis netinka.

Raitarija taip pat netinka, nes tai svetimas žodis, paskolintas iš lenkų, o lenkai pasiskolino iš vokiečių. Iš vokiečių *Reiter* lenkai pasidarė pasidarė *rajtar* – <...> senovės raitininkas su vokiška apranga <...>. Iš *rajtar* atsirado *rajtarja* – vokiškieji raitininkai. Iš lenkų *raitarija*, kaip ir *parapija*, pateko į lietuvių kalbą.

Todėl vietoj *raitija* ir *raitarija* reikia vartoti *raitininkai*“⁶⁸. Tame pačiame straipsnyje jis užbaigė ir ginčą dėl *naikintojo* ir *naikintuvo*: „*Naikintojas* – labai geras ir lietuviškas žodis. Deja, tik jis dažnai klaidingai vartojamas. Juk priesaga *-intojas* reiškia gyvą padarą, žmogų, o ne įrankį ar prietaisą, pvz.: *maitintojas* – žmogus, kuris maitina, *malšintojas* – kuris malšina, *kankintojas* – kuris kankina ir t. t.

Tačiau kai kas *naikintoju* vadina tam tikrą lėktuvą, skiriamą priešui naikinti. Negyvam daiktui, įrankiui, prietaisui, padargui pavadinėti tinka priesaga *-uvas* (*-uvai*), pvz.: *skustuvas*, *suktuvas*, *šautuvas*, *kultuvas* (*karštuvai*, *mestuvai*, *mintuvai*) ir t. t. Todėl šiuo atveju tegali būti *naikintuvas*“⁶⁹. Toliau P. Jakštas svarstė, kas geriau tinka: *užsiėmimai* ar *pratimai*: „*Užsiimti*, *užsiėmimas*, *užsiėmimai* – lietuviški žodžiai, bet jie klaidingai vartojami. *Užsiimti* – kuo nors apsikrauti (Kuršaičio žodyne – *auf sich nehmen*, *meistens von einer Last*, *Beschverde*), į ką nors įsigilinti, kuo nors labai susirūpinti (jis labai užsiėmęs ir manęs nebemato). Bet šį žodį labai dažnai vartojame vietoje rusų *zanimat’sia*, lenkų *zająć się*, vo-

⁶⁷ Jakštas P. Kalbos kraitelė. Pėstininkas vis dėlto nori ginti raitininkus // Kardas, 1936, Nr. 5, p. 136–137.

⁶⁸ Jakštas P. Kalbos kraitelė // Kardas, 1936, Nr. 6, p. 158.

⁶⁹ Ten pat, p. 158.

kiečių *beschäftigen* – ką nors veikti, dirbti, kuo nors verstis. Tai, žinoma, atsitiko dėl rusų kalbos pamokos.

Užsiėmimai – ne rusų *zaniatije* ir vokiečių *Beschäftigung*. Todėl pastarųjų žodžių vietoje turime sakyti: *darbas, verslas, amatas*.

Kariuomenėje labai įsigalėjo *užsiėmimai*. Tai rusų *zaniatija* vertimas. Turime sakyti *pratimai, pamokos* <...>: Kuopa išėjo į *užsiėmimus* = kuopa išėjo į pratimus (į šaudyklą, į lauką); kuopa *užsiiminėja* klasėje = kuopa *mokosi* klasėje; šiandien *užsiėmimų* nebus = šiandien pratimų (pamokų) nebus; *užsiėmimai lauke* = lauko pratimai; *užsiėmimai klasėje* = pamokos (paskaitos) ir t. t.⁷⁰. Kritikavo ir nevykusius naujadarus *mokomietis* ir *mokomistas*: „Kažin kas ėmė ir sugalvojo naują žodį *mokomietis* – mokomosios kuopos ar komandos kareivis, mokinys. Deja, šis žodis netinka. Priesaga *-ietis* reiškia kilmės vietą, pvz.: *kaunietis* (nuolatinis Kauno gyventojas arba kilęs iš Kauno žmogus), *šiaulietis, kupiškietis* ir t. t. Lietuvos rytų aukštaičiai dar turi priesagą *-ėnas*, kuri taip pat reiškia vietą, apylinkę, bet ją labai gerai skiria nuo *-ietis*, pvz.: *kupiškietis* (= Kupiškio miesto gyventojas) ir *kupiškėnas* (= Kupiškio parapijos gyventojas). Tačiau mokomoji kuopa – kariuomenės dalinys, o ne vieta. Todėl šios priesagos, tiek *-ietis*, tiek *-ėnas* ir netinka. Be to, reikia žinoti, kad priesaga *ietis* gali būti pridedama tik prie daiktavardžio liemens, o *mokomoji* juk yra esamasis neveikiamasis dalyvis.

Taip pat netinka ir *mokomistas* <...>, nes priesaga *-istas* nelietuviška. Žodžiai su šia priesaga – skoliniai, pvz., *ekonomistas, gimnazistas, mašinistas, artistas* ir t. t. Jos vietoje lietuvių kalba turi priesagą *-ininkas*. Taigi galėtų būti *mokomininkas* arba *mokininkas*. Tačiau ir šie žodžiai nevertotini, nes turime labai gerą žodį *mokinys*. Su juo galėtumėm ir išsiversti. Tačiau, jei kam šis žodis nepatinka, tai galima būtų prirėikus pasidaryti ir naują žodį. Pvz., karo mokyklos mokinys vadinamas dabar *kariūnu*. Taigi mokomosios kuopos ar komandos mokinį gal būtų galima vadinti *mokūnu* (lakūnas, <...>, žygūnas) ar kaip kitaip. Bet ir pastarasis žodis čia neperšamas, o tik minimas kaip pavyzdys. Naują žodį padaryti ne taip lengva. Reikia pagalvoti. Taigi ir galvokime: gal ką ir sugalvosite. O tuo tar-

⁷⁰ Ten pat, p. 158.

pu verskimės su *mokiniu*.

Apskritai tie, kurie imasi žodžių darybos, pirma turėtų pasimokyti lietuvių kalbos ir gerai susipažinti nors su Rygiškių Jono „*Lietuvių kalbos gramatikos*“ (1922 m. leidimas) §§ 284–312 ir Augusto Leskien'o „*Die Bildung der Nomina im Litauschen*“ („*Abhandlungender philologisch-historischen Classe der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften*“ XII Band. Leipzig bei S. Hirzel. 1891)⁷¹. Pasisakė P. Jakštas ir dar vienu klausimu: „Pėstininkų pulkų kariai dažnai vadinami *gediminiečiais, algirdiečiais, mindaugiečiais, kęstutiečiais* ir t. t. Šie žodžiai yra padaryti iš tikrinių daiktavardžių: *Gediminas, Algirdas, Mindaugas, Kęstutis* ir t. t.. Darybos atžvilgiu jiems nieko prikišti negalima. Tačiau <...> priesaga *-ietis (-iečiai)* reiškia vietą. Vadinasi, ji čia netinka.

Kai kas sako: *gediminėnas, algirdėnas, mindaugėnas, kęstutėnas* ir t. t. Patys žodžiai ir čia labai geri, bet priesaga *-ėnas* reiškia taip pat vietą <...> ir dar giminystę: *varnėnas, brolėnas, tetėnas, Petrėnas, Šimėnas, Adomėnas* ir t. t. <...> Bet pulko kariai siejami ne su vieta ir ne su giminyste, o su pulko globėju, su jo idėjomis, su jo pasekėjais. Todėl šiuo atveju geriausiai tinka priesaga *-ininkas*. Mūsų kalboje jau panašių žodžių yra, pvz.: *plečkaitininkas, hitlerininkas, zasininkas* ir t. t. Todėl reikėtų sakyti ir rašyti: *gedimininkas (ai), algirdininkas, vytautininkas, mindaugininkas, kęstutininkas, margininkas, butegeidininkas, vaidotininkas* ir *vytenininkas*. O kun. Birutės karininkų šeimų moterų draugijos nariai turėtų vadintis *birutininkėmis*, bet ne *birutietėmis*⁷². Šie pasiūlymai neprigijo. Dabar vartojama *gediminaičiai, algirdaičiai, birutietės*.

Kriptonimu J. N. pasirašęs autorius (Juozas Namajūnas) rašė: „Dažnai p. p. karininkų per pratimus ir pamokas vartojami žodžiai ir išsireikšimai žodžiu ir raštu ir vietoje jų teiktini:

⁷¹ Ten pat, p. 159.

⁷² Ten pat, p. 159.

Klaidingai	Teisingai
Berekalingi daiktai	Nerekalingi daiktai
Be 15 min. šešios (slav.)	Šeštos 45 min.
Pasiūsiu į priekį savęs	Išsiūsiu, pasiūsiu į priekį
Apie NN. Vienkiemis	Apie NN vienkiemį (apie su galininku)
Žvalgai randasi (slav.)	Žvalgai yra
Pasiteirauti pas juos (slav.)	Pasiteirauti, sužinoti iš jų
Padaliniai (<i>pa</i> – slav.)	Daliniai
Pasiekė tilto	Pasiekė tiltą
Kad išpildžius, apėjus, palengvinus, sustabdžius ir t. t.	Kad išpildytų, apeitų, palengvintų, sustabdytų ir t. t. (<i>po</i> – <i>kad</i> – šalut. sakiny – tariamasis reiškimas), arba norint išpildyti, apeiti ir t. t.
Klesė	Klasė
Konvertas	Vokas
Dienos bėgyje	Per dieną
Priimti sprendimą (slav.)	Nuspręsti
Penkių valandų bėgyje	Per penkias valandas
Turėti omeny (slav.)	Turėti galvoje, atsiminti
Žingeidus mūšio epizodas	Įdomus mūšio nuotykis, atsitikimas, epizodas
Išsidėstysiu kautynėms (rus. – <i>raspoložus</i>)	Užimsiu vietą, barą kautynėms
Savo parėdymą (slav.) Tamsta būsit apsvarstęs	Savo įsakymą Tamsta būsite apsvarstęs
Atiduosiu parėdymą (slav.)	Įsakysiu, nurodysiu, liepsiu
Daryti sužinojimą (slav.)	Sužinoti
Ir šparina risčia (german.)	Ir lekia, joja risčia
Vot kaip manevruosiu	Ot, štai, va kaip manevruosiu
Išnešti sprendimą	Nuspręsti
Atidengti ugnį (labai įsigalėjęs rusicizmas)	Paleisti ugnį, imti, pradėti šaudyti
Artillerijos ugnis gali duoti gerų išvadų	Gali gerai pavykti, nusisekti
Tęsti puolimą toliau	Pulti toliau, varyti puolimą toliau
Savistoviai atidengti ugnį	Savarankiškai pradėti, paleisti ugnį
Daciti iki nustatytos ribos	Nueiti, prieiti iki nustatytos ribos

Pradiskutuosime šitą klausimą	Išdiskutuosime, išgvildensime šitą klausimą
Laike atsitraukimo	Atsitraukiant, atsitraukimo metu, laiku
Per tai reikia žinoti	Dėl to, todėl, užtat reikia žinoti
Mestis atakon	Atakuoti, pradėti ataką, pulti atakon
Apart to	Be to
Nearbūtinai paskirti 3 klm. valandai	Būtinai paskirti 3 klm. per valandą
Kariumenė (tarm.)	Kariuomenė
Atimti priešininkui galimybę	Kad priešininkas nebegalėtų
Pravesti žvalgybą slapta	Atlikti, įvykdyti žvalgybą slapta, išžvalgyti, žvalgyti slapta
Sulig azimuto	Sulig azimutu (<i>sulig</i> su įnagininku), pagal azimutą
Išmesti pabūklą pirmyn	Iškišti, išstumti pabūklą į priekį, pirmyn
Kad išlošti laiką	Norint laimėti laiko, laikui laimėti, kad būtų laimėtas laikas
Kulipka	Kulka
Skaičiau knygą anglų kalboje parašytą	Skaičiau knygą, parašytą angliškai
Liusas kelias	Laisvas kelias
Daug atneš naudos (<i>prinesiot</i>)	Daug duos naudos ⁷³

Nepasirašytame straipsnyje⁷⁴ pateikti su paaiškinimais šie terminai: *apėjimas, ardomoji ugnis, artėjimas, artėjimo rikiuotė, ataka, atsipalaidavimas, atsparos lizdas, atsparos mazgas, atstumas, baras, bendro veikimo artilerija, dalis, dalinys, draudžiamoji ugnis, išeities riba, junginys, kontrataka, lėkštoji ugnis, maskavimas, manevras, naikinamoji ugnis.*

Juozas Namajūnas svarstė *parolės, leidimo* ir *atsiliepimo* terminus. Prie straipsnio yra redakcijos priedas, kad „naujoje pataisytoje „Vidaus tarnybos statuto VI d. Sargybų tarnyba“ laidoje <...> vietoje „*parolės*“ bus „*atsiliepimas*“. Tuo būdu šis terminas suvienodinamas, o paliekama ne sveti-

⁷³ J. N. Kalbos kertelė // Kardas, 1936, Nr. 11, p. 305.

⁷⁴ Kalbos kertelė // Kardas, 1936, Nr. 23, p. 630.

ma *parolė*, bet lietuviškesnis *atsiliepimas*⁷⁵.

Kriptonimu B. V. pasirašęs autorius pateikė sąrašą⁷⁶ sukirčiuotų karybos terminų, pateiktų prof. dr. Prano Skardžiaus (1899–1975) knygoje „Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas“:

pulko aikštė, -ės, áikštę
 aňtpetis, -čio
 apsiaũstas, -ai („ploščius“)
 barjėras, -ai
 baromėtras, -ai
 belaĩsvis, -ė
 brezeňtas, -ai
 bufėtas, -ai
 bústas, -ai
 bústinė, -ės
 centimėtras, -ai
 didvyris, -io
 elektrà, -ėktros
 gáirė, -ės (ne „gaĩrė“)
 ĩgulà, -òs, ĩgulà
 kanonadà, -ãdos
 kariniňkas, -ai
 karžygỹs, karžygio
 pulko krautùvė, -ės
 liũdijimas, -ai
 mašinà, -os
 orkėstras, -ai
 paragrãfas, -ai
 pulkiniňkas, -ai
 pũskarininkis, -io
 viršilà, -ilos.

⁷⁵ **Namajūnas J.** Parolė, leidimas ir atsiliepimas // Kardas, 1937, Nr. 10, p. 243.

⁷⁶ **B. V.** Dažnesniųjų kariuomenėje vartojamų žodžių kirčiavimas // Kardas, 1937, Nr. 2, p. 49.

Tame pat žurnalo numeryje B. V. iškėlė ir tokį klausimą: „Kuopose, eskadronuose, baterijose skiriami budėtojai ir vadinamieji tvarkiniai. Šiuo atveju vartojamas „tvarkinio“ pavadinimas yra netikslingas ir keistas. Mes sakome:

rašyti, rašytojas, rašinys,
karpyti, karpytojas, karpinys,
daryti, darytojas, darinys,
sakyti, sakytojas, sakinys.

Vadinasi priesaga -inys žymi ne patį veikiamąjį asmenį, bet dirbamąjį, atliekamąjį ar atliktą objektą. Taigi, tas žmogus, kuris tvarko, yra tvarkytojas, o ne tvarkinys⁷⁷. Dabar prigijo *tvarkdarys*⁷⁸.

J. M. Laurinaitis rašė: „Mūsų įsikalbėta vadinamųjų „tarptautinių“ žodžių neliečiamybės dogma ima pati griūti. Buvo laikai, kad be *ariergardo, avangardo, tereno* ir panašių „tarptautybių“ (jų niekada nebuvo!) rodos negalėjome nė gyventi, o dabar jų niekas nebepasigenda! Įvyko persilaužimas, įsigalėjo sveika kalbos kritika. Priežastis labai paprasta: įsitikinta, jog ne vis tiek kokia kalba kareivius mokome. Toliau eina ne tiek juntamas, bet dar svarbesnis dalykas: mums ne vis tiek kokią kalbos kultūrą kuriame – ar tautinę, atsparią, ar beveidę, viską priimančią, kaip buvo „bromų“ ir „žiwatų“ laikais. Kuo, sakysime, *eventualus* geresnis už *nesmeritelną, komandiruoti* už *bumeliuoti* ar *aspiracija* už *cnatą* ir p. Kalbos kultūros akimis žiūrint, čia tėra tik įtakų ir laiko skirtumai, daugiau nieko“⁷⁹. Viską sulietuvinti nėra reikalo, bet: „Prieš keletą metų vienas pulko vadas iškėlė būtiną reikalą sulietuvinti 5 ar 6 taktikos žodžius, kuriuos kareiviams sunku esą įkalti. Ta proga buvo apklaustos visos kariuomenės dalys – ir tokių žodžių susilaukta 2000 su viršum! Būtų didelė klaida manyti, kad čia yra tik mūsų kareivių ar karininkų tamsumas. Kalbos aišku-

⁷⁷ B. V. Tvarkinys ar tvarkytojas? // Kardas, 1937, Nr. 2, p. 49.

⁷⁸ Čiočys P. A., Janukevičius J., Jasiulionis E., Kisinas E. S., Kopūstas R., Lapinskas R., Norgėla J., Venckus A., Žarys P. Enciklopedinis karybos žodynas. Vilnius, 2008, p. 641.

⁷⁹ Laurinaitis J. M. Kalbos naujienos ir senienos // Kardas, 1938, Nr. 4, p. 98.

mo, vaizdumo ir artimumo ieško visos tautos⁸⁰. Pateikė artilerijos inspekcijos parengtus lietuviškus tarptautinių žodžių pakaitalus: amortizatorius – švelnintuvas, busolė – kàmpratis, kompresorius – stabdytuvas, korektorius – taisytuvas, kvadrantas – laipsniálygis, panorama – kàmphis. Pasiūlymas nepriėjo, dabar vartojami pirmieji terminai – tarptautiniai žodžiai. Toliau J. M. Laurinaitis rašė: „Kokios reikšmė turi aukštų pareigūnų kalba visos kariuomenės kalbai, rodo šis pavyzdys. Prieš dešimtį su viršum metų vyr. štabe ir aukštuosiuose karininkų kursuose veikė įtakingas karininkas, kuris žodį *pratimas* <...> , nesuvokdamas jo kilmės, keletą metų kalė karininkams sužalotu kirčiu – **prátimas**. Ir pasidarė, kad tas nelemtas *prátimas* užkrėtė visus karininkus, geriausius lietuvius, šie išmokė ir tebemoko taip tarti kareivius – *prátimas* paplito jau visuomenėje. Skubiai ir tvirtai reikia taisyti. Ne **prátimas**, bet **pratimas** (iš *pràsti*), kaip **nešimas** (*něšti*), **kasimas** (*kàsti*) <...>. **Pratimo** negalima gretinti su tokiais žodžiais kaip **prátinimas** (iš *prátinti*), **skátinimas** (skátinti) <...>. Tuo pačiu šūviu pasiraginkime tarti **kariúomenė**, **visúomenė**, ne **kariuomėnė**, **visuomėnė**“⁸¹.

Dar viename straipsnyje J. M. Laurinaitis aptarė kai kuriuos artilerijos terminus. Jis siūlė: „**busolę** (*goniometre-bussole*, *Richkreis*, *busól*, *kaptomierz-busol*) ir toliau vadinti **busole**; **stabdytuvą** (*frein*, *Robbremse*, *kompressor*, *oporowrotnik*) pakeisti **stabdigražiu**.

Visi kiti žodžiai (kampis, laipsniálygis, švelnintuvas, taisytuvas), paskelbti *Kardo* 4 nr. pasilieka.

Kad *stabdigražis* žodžių darybos požiūriu nieko neklaidintų, reikia priminti, jog jis padarytas ne du veiksmažodžius (*stabdyti* ir *gražinti*) sudūrus (taip žodžiai nedaromi), bet naujadarą daiktavardį **stabdį** (vard. *stabdys*) sudūrus su veiksmažodžiu **gražinti** (plg. *kulkosvaidis* ir p.). Aiškinant, žinoma, galima sakyti, kad tas prietaisas **stabdo** ir **gražina**. <...> Tuo pat galima pateisinti ir mūsų **gyvenvietę** (*gyvena + vieta*)⁸².

⁸⁰ Ten pat, p. 98.

⁸¹ Ten pat, p. 98.

⁸² Laurinaitis J. M. Dėl artilerijos terminų // *Kardas*, Nr. 10, p. 248.

Kriptonimu P. pasirašęs kapitonas rašė: „Mūsų kariuomenės dalių raštinėse vis dar tebesigirdi šitoki pasakymai: *prašau parėdymo, laukiau parėdymo, iki atskiro parėdymo, neturiu parėdymo* ir t. t. Šitoki „parėdymai“ įsakymo prasme ir nevartotini. Žodžiai: *parėdymas (rėdymas)* ir *parėdyti (rėdyti)* yra slaviški, mūsų kalboje jie visai ką kita reiškia, tat nevartotini.

Žmonės sako: „Į svečius eidamas gražiau pasirėdýk, apsilvilk naują švarą. Aprenk vaiką, aprėdýk, vesiuos jį svečiuosna. <...>“.

<...> Milkės žodyne yra: „**galvos rėdas**“ – galvos papuošalas. Kuršaičio žodyne užrašyta: **parėdas, -o, <...>, rėdas, -o, <...>, rėda, -os, <...>, rėdymas, <...>, aprėdau, <...>, išrėdau, <...>, nurėdau, <...>, perrėdau.**

Iš šių pastabų <...> matome, jog mūsų „parėdymas“ buvo vartojamas klaidingas. *Rėdymas, parėdymas* ir *rėdyti, parėdyti* reiškia ne *įsakymą, įsakyti*, bet *puošimą, dabinimą* ir *puošti, dabinti, gražinti*.

Šis „parėdymas“ į mūsų tarnybinius susirašinėjimus nevykusiai yra įsibrovęs analogijos keliu iš rusų kalbos žodžio „*распоряжение*“. Jo vietoj reikia vartoti: *įsakymą, paliėpimą, nurodymą, pranešimą*⁸³.

1940 m. pavasarį jaun. leitenantas Antanas Gerdaitis „Karde“ paskelbė platų straipsnį apie ginkluotės terminologiją. Pabrėžė, kad 1939 m. gruodžio mėn. 29 d. įsakymu kariuomenei Nr. 112 buvo įsakyta suvienodinti „ginklavimo turto terminologiją pagal atitinkamus statutus. Labai gerai, kad juridiniais nuostatais įpareigojama laikyti vienodumo „krikštijant“ ginklavimo turta pagal statuta, o ne pagal lakią vaizduotę. Šiuo straipsniu aš noriu panagrinėti klausimus:

1. Priežastys, dėl kurių atsirado ginklavimo turto terminologijos nevienodumas įvairiose kariuomenės dalyse;

2. Ar pakanka vien išleistos juridinės normos ginklavimo turto terminologijai suvienodinti ir

3. Ginklavimo turto terminologijos vienodumo išlaikymo galimybės ateityje.

Ginklavimo turto terminologijos nevienodumui atsirasti yra šios priežastys:

⁸³ P. Nevartokime „parėdymo“ įsakymo prasme // Kardas, 1938, Nr. 11, p. 275.

1. Techninių pavadinimų žodyno stoka.
2. Pastangos pavadinimu kuo daugiausia apibūdinti daiktą.
3. Turtui trūksta standartų ir komplektavimo.
4. Knygvedybos sistemos neišlaikymas⁸⁴.

Apie pirmąjį nevienodumą A. Gerdaitis rašė: „Ne paslaptis, kad mūsų kalba stokoja žodžių, kuriais galėtų pavadinti įvairius pramonės gaminius, ypač technikos srityje. Kariuomenė kiekvienais metais praturtina savo gėrybių kiekį ginklais ar jų dalimis, ar kitomis reikalingomis reikmenėmis, kurioms ir stokojama pavadinimų. Be to, įvairios technikinės priemonės atsiranda kas kart naujesnės ir patobulintos. Todėl tenka kalti vis naujus žodžius ir tuo praturtinti kalbos žodyną. Tokiems naujadarams atsirasti yra dvi galimybės: 1) vertimas iš svetimų kalbų ir 2) kasdieninio gyvenimo praktika. Pirmieji naujadarai esti aukštesnių pareigūnų kabinetinio darbo vaisiai, o antrieji – žemesnių pareigūnų, kurie su techninėmis priemonėmis kasdien susiduria, jas vartodami. Toks kelias naujadarams atsirasti turi šiuos nesklandumus: 1) naujadarai-pavadinimai, kilę iš aukštesnių pareigūnų kabineto, kartais esti negyvenimiški, klausą režią, bet trumpesni ir 2) naujadarai-pavadinimai, kilę iš žemesnių pareigūnų, ne techniniai, ilgį, kartais nereikalingų žodžių perpildyti <...>. Neturima pastovaus pagrindo, pagal kurį daiktas pavadinamas. Kartais daiktai pavadinami pagal tikslą, sistemą, laiką, svorį, ilgį, daikto patalpavimo vietą ir t. t.⁸⁵ Apie pastangas pavadinimu kuo daugiausia apibūdinti daiktą A. Gerdaitis rašė: „Čia pasireiškia žemesnių pareigūnų laki vaizduotė <...>. Čia <...> daroma klaida, save apgaulinėjame įsitikinimu, kad tik ilgas pavadinimas gali sukelti daikto vaizdą. <...> Tikslumo pasieksime, kai pavadinimus duosime kuo trumpiausius ir ryškiausius“⁸⁶.

Apie trečiąją priežastį A. Gerdaitis rašė: „Kariuomenės dalyse ginklavimo turtas gali būti **tinkamas** arba **netinkamas**, o ne **senas** ar **naujas**, ką dažnai parodo mūsų sąskaitybės knygos. Dažnai ginklavimo turtas, ski-

⁸⁴ Gerdaitis A. Ginklavimo turto terminologija // Kardas, 1940, Nr. 7, p. 165.

⁸⁵ Ten pat, p. 165.

⁸⁶ Ten pat, p. 165.

riamas tam pačiam tikslui, yra pagamintas iš nevienodos medžiagos ir tuo pačiu pajamuojamas pagal medžiagos rūšį, atskirose sąskaitose. <...>. Čia būtų tiksliausia kalbėti apie standartizuotus ginklavimo turto kompleksus, kurie karių vartojami kaip vienetai⁸⁷.

Apie „knygvedybos“ sistemos neišlaikymą A. Gerdaitis rašė: „prie dabartinės Knygvedybos vedimo sistemos prigaminama daug ginklavimo turto pavadinimų“⁸⁸. O „pilną ginklavimo turto terminologiją pasieksime, kai imsime tinkamesnių priemonių, kurios bus šios:

1. Komisija.

2. Administracijos darbo racionalizavimas⁸⁹.

Komisijos darbo tikslai: „a) sudaryti techninių pavadinimų žodyną ir b) atskaitomybės suprastinimą“⁹⁰. O kitą tikslą „galėsime pasiekti, davę administracijai mokslinio darbo pagrindus ir atitinkamai paruoštus pareigūnus“⁹¹.

2. Straipsniai apie lietuvių kalbą

Tiek visuomenėje, tiek kariuomenėje jau pirmajame Nepriklausomybės dešimtmetyje daug rašyta pavardžių sulietuvinimo klausimu. Vyr. ltn. K. Kepalas rašė: „Mūsų Steigiamojo Seimo priimtas įstatymas draudžia keisti piliečiams savo pavardes leisdamas tik pridėti lietuviškas galūnes (suprask; as, is, us). Daug kas aiškina tą įstatymą taip, kad pavardės reikia palikti tokios, kaip jos buvo užrašytos rusų dokumentuose. Taigi, jei buvo užrašyta „Dovgird“ – vadinasi lietuviškai Dovgirdas; jei buvo užrašyta „Dovnorovič“, tai – Dovnorovičius. Daugelis taip ir daro. Nors kai kas drįsta dėlto pakeisti „Dovgird“ Daugirdu, o „Dovnorovič“ Daunoravičium. Argi reikėtų, iš tikrųjų, taip tiksliai laikytis rusų pavardės rašymo būdo? Reikia neužmiršti, kad rusai ir netyčia jas darydavo.

⁸⁷ Ten pat, p. 166.

⁸⁸ Ten pat, p. 166.

⁸⁹ Ten pat, p. 166.

⁹⁰ Ten pat, p. 166.

⁹¹ Ten pat, p. 166.

Kraipė pritaikindami savo ausiai ir liežuviui, kaip lengviau jiems ištarti. Čia jiems padėdavo ir mūsų klebonijos, kurios seniau buvo lenkiško raugo primirkusios ir stengdavosi dar sulenkinti mūsų pavardes. Dažnai pasitaikydavo, kad tas pats žmogus būdavo vienaip užrašomas krikštijant bažnyčioje, kitaip valsčiaus raštinėje. Valsčiai kartais ir „lietuvindavo“ pavardes netyčiomis. Pavyzdžiui, pavardės „Žigė“, „Zovė“ ir panašios raštininkui išrodydavo keistos, nes jis buvo pratęs girdėti, kad paprastai lietuvių pavardės baigiasi galūnėmis as, is, us. Taigi iš „Žigės“ ir padarydavo „Žigis“, o iš „Zovės“ – „Zovas“. Būdavo ir tyčia keičiamos pavardės. Pavyzdžiui, vienam turtingam ūkininkui nepatiko jo pavardė „Ožys“. Jis pavaišino degtine raštininką ir visą valsčių, ir prašė užrašyti „Kazlauską“. Taip ir buvo padaryta. Nors žmonės ir ligi šiol tebevadina jį už akių Ožiu, tik į akis, norėdami jam įtikti, vadina „Kazlauską“⁹². Beje, vienam autorių (A. Ažubaliui) irgi teko susidurti su dviem kurioziškais atvejais. Pirmasis – Nepriklausomos Lietuvos laikų matematikas, vadovėlių autorius Juozas Stoukus (1886–1946). Jis buvo kilęs iš Palangos, tikras žemaitis, jo tikroji pavardė, aišku, buvo Stoukus. Bet kai tėvas valsčiuje jį įregistravo, tai pagal analogiją su žemaitiška „douna“ pasakė „Stoukus“, o raštininkas kruopščiai užrašė. Taip dokumentuose ir liko⁹³. O dabartiniai redaktoriai kartais autoriaus straipsniuose, manydami, kad padaryta korektūros klaida, ištaiso tą pavardę į „Stonkus“. Kitas atvejis buvo toks. Autoriui dirbant Telšių rajono Ubiškės vidurinės mokyklos direktoriumi, joje fiziką dėstė buvęs 1941 m. tremtinys, Jakutsko mokytojų instituto auklėtinis Algis Bložys (1925–1997). Jis buvo tikras garsaus lietuvių poeto Vytauto Bložės pusbrolis. Pavardės galūnę „-is“ A. Bložiui „padovanojo“ tremtinių gyvenvietės komendantas. Kai jaunuoliui reikėjo išvykti į mokslus Jakutske, paprašytas pažymos su pavarde Bložė, komendantas jį išbarė: „Ką tu čia mane nori apgauti?! Visų lietuvių pavardės bai-

⁹² **Kepalas K.** Kaip rašyti pavardės? // Mūsų žinynas, 1923, t. 4, Nr. 10, p. 142.

⁹³ **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. Kaunas, 1993, p. 107–108; Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities (2-as papild. leid.). Kaunas, 1997, p. 114–116; Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pr. – 1940 m.). Vilnius, 1997, p. 290.

giasi arba galūne „-as“ arba „-is“. Tai kurią tau rašyti? Tu čia manęs neapgaudinėk!“ Jaunuolis norėjo kuo greičiau susitvarkyti reikalus, todėl sūtko pasiimti galūnę „-is“, kurią Lietuvoje pakeitė į „-ys“, nes su „-as“ būtų buvę Lietuvoje daugiau nepatogumų, o ir pažymos labai skubiai reikėjo... Teko sutikti su KGB „kalbininko“ valia, tuo labiau, kad kito „kalbininko“ Josifo Stalino (1879–1953) valia jam teko mokytis Jakutske...

K. Kepalas siūlė rašyti pavardes taip, kaip vietos žmonės taria, o nežiūrėti, kaip ji buvo iškraipyta rusų: „Reikia dar pastebėti, kad pavardės galūnė „ovič“ dabar paprastai lietuvinama darant iš jos „avičius“. Bet žmonės toli gražu ne visoje Lietuvoje taip tą galūnę lietuvinama. Pavyzdžiui, žemaičiai čia vartoja galūnę „avičia“; taigi žemaičiams taip reikėtų ir rašyti. O kai kurie lietuviai rytiečiai vartoja šia galūnę „aučius“: Jonaučius, Antanaučius. Jie turėtų taip ir rašyti“⁹⁴. Šis pasiūlymas priimtas nebuvo, pavardės imtos rašyti remiantis citatos pradžioje minėtu būdu. Toliau K. Kepalas rašo, kad daugelis lietuvių iš tiesų jau tuo metu stengėsi lietuvininti savo pavardes: „Ypač daug kas nori atsikratyti slaviskųjų galūnių „ovič, evič, ovski, evski, inski“. Gal visai keisti savo pavardę būtų ir nelabai patogu. Bet nereikėtų drausti tas galūnes atmesti arba pakeisti lietuviškomis „aitis, onis, ūnas, ietis, iškis“. Tuo labiau kad tas keitimas pateisinamas ir istorijos. Pažiūrėję į XV ir XVI amžiaus Lietuvos bajorų sąrašus, matome, kaip tos pavardės pasidarė: imama buvo tėvo vardas ir prie jo pridama galūnė arba „aitis“ arba „ovič“. Tuo būdu to paties „Butrimo“ vaikai dažnai vadinami įvairiai: vienas brolis – Butrimaitis, kitas – Butrimovič. Kitų gi pavardės padarytos iš tos vietos, kur gyveno, arba nuo to dvaro, kurį valdė, pavadinimo. Pavyzdžiui, Kulvos savininkai – vieni vadinasi Kulviečiais, kiti Kulviškiais. Biržų savininkai – vieni Biržiškiai, kiti Biržanskiai, Stulgių savininkai – vieni Stulgiškiai, kiti Stulgiečiai, tretieji Stulginskiai“⁹⁵. Toliau K. Kepalas aptarinėjo moterų pavardžių rašymą. Jo nuomonė nesiskyrė nuo dabar priimto rašybos būdo. Tik jis kritikavo tokį atvejį: „Jei tėvas Rimkevičius, tai jo dukterė – Rimkevičiūtė, o jei Rimkevičia

⁹⁴ Ten pat, p. 142.

⁹⁵ Ten pat, p. 142.

(žemaitis), tai tik tada jo duktė bus Rimkevičiaitė. Ji nieku būdu negali būti „Rimkevičaitė“, nes nėra kalbos „Rimkevičas“ arba Rimkeviča. Iš viso galūnė „čaitė“ svetima lietuvių kalbai, nes garsas č paprastai lietuvių kalboje minkštinamas. Išimtis, rodos, bus tik žodis „ginčas“ ir pavardė „Yčas“⁹⁶. Tačiau į šią rekomendaciją atsižvelgta nebuvo – buvo rašoma ir teberašoma: Gabrielė Petkevičaitė-Bitė (1861–1943), Elena (Alė) Žalinkevičaitė-Petrauskienė (1900–1986) ir t. t. Daugiausia įvairovės tuo metu buvo rašant kitataučių pavardes. K. Kepalas suskaičiavo net 5 vienos pavardės variantus to meto žiniasklaidos priemonėse: *Lloyd George, Loid Džordž, Lloyd George'as, Loid Džordž'as, Loid Džordžas*.

K. Kepalas pabrėžė, kad daugelis Europos tautų, vartojančių lotynų alfabetą, o anglai, prancūzai ir vokiečiai – dar ir vietovardžius, paimtus iš tų kalbų, kurios vartoja lotynų alfabetą, paprastai rašo taip, kaip tose kalbose jie rašomi. Visų tų žodžių tos tautos nelinksniuoja. Tai jiems daryti įprasta, nes ir savųjų žodžių mums įprastu būdu jos taip pat nelinksniuoja, t. y. nekeičia galūnių. „Jei mes priimtume tą pavardžių rašymo būdą, tai mums kiltų daug neaiškumų, ypač jeigu dar mes jų nelinksniuotume. Linksniuojant gi pavardę palikus svetimą jos rašybą jau būtinai reikėtų atskirti linksnio galūnė nuo liemens apostrofu ar kaip kitaip. Tik negalima daryti taip, kaip kai kurie mūsų rašytojai, būtent vardininko linksnį vartoja be jokios galūnės, o kituose linksniuose deda galūnes su apostrofu ar be jo. Bet ir tai liks daug keblumų. Žinok, tu dabar, žmogus, kaip kiekvieno veikėjo pavardė rašoma jo kalboje. <...> Kad nebūtų visų tų painiavų, geriausia būtų rašyti svetimos pavardės taip, kaip jos ištariamoms <...>. Taip rašant, kaip tariama jau galima drąsiai linksniuoti pridodant lietuviškas galūnes be jokių apostrofų, nes jau tada jie nebeturės jokios prasmės. Taip, rodos, mes ir darome su rusų pavardėmis ir dažniausiai su lenkų. Kam gi ir kitiems daryti išimty?“⁹⁷. Šis klausimas aktualus ir dabar, nes vėl turime panašią situaciją.

K. Abaras šiuo klausimu rašė: „Mums, karininkams, tenka būti užsie-

⁹⁶ Ten pat, p. 143.

⁹⁷ Ten pat, p. 143.

ny ir iš ten pas save svečių turėti, be to, spaudoje susirašinėjimuose nuolat yra minimos pavardės, tad šis nuolatinis rodymas visiems savo vergovės žymių, iš tikrųjų, mums negarbė. Pribrendęs jau būtų reikalas kariams išvartyti pirmas baras šiame darbe ir parodyti kitiems kelias. Aktyviai prisidėjome prie galutinio pančių nusikratymo, tad padėkime išnaikinti jų žymes⁹⁸. Pats straipsnio autorius ir eilė kitų karininkų taip ir pasielgė (Abaravičius pasikeitė pavardę į Abarą, Černiauskas – į Černių ir t. t.). Panaši iniciatyva yra iškelta ir šiuo metu. Tačiau labai ja nesizavima, o kai kurios ištekėjusios moterys keičiasi pavardes tokiu principu, nusiziūrėjusios į slaves bei latves.

Pavardžių rašymo problemą kėlė ir kpt. Juozas Justinas Mašiotas: „Kasmet gauname jaunus kareivius su jų priėmimo formuliais ir vidaus pasais. <...> Neretai pasitaiko, kad jaunas kareivis skaito klaidingai parašytą jo pavardę tiek priėmimo formuliere, tiek vidaus pase <...>. Į šį reiškinį galima būtų ranka numoti, jei jame nesislėptų didelės pasėkos, panašios į nutautinimą. Sakau „nutautinimą“ dėl to, kad klaidingas pavardžių ir tautybės rašymas dažniausiai išeina lietuvių nenaudai. <...> Dabartinių ėmimų naujokai yra gimę tada, kada į gimimo metrikų knygas buvo rašoma svetima kalba: rusiškai, vokiškai ar kaip kitaip. Nenuostabu, kad kiekvienas prieškarinis lietuvis turėjo, tarytum, dvi pavardes: vieną, kuria jį kaimynai ir jis pats save vadindavo, kitą – kurią jam įrašymo knygoj prikergdavo. Paimsime vieną lietuviškiausių pavardžių: „Kantautas“, kurią tarmiškai taria „Kantauc“. Šią pavardę rusiškai užrašydavo „Kontovc“. Šiandien rašo išrašą iš gimimo metrikų knygų. Ten parašytą pavardę raidė raidėn nurašo ir dar pridėdavo lietuvišką galūnę „as“; išeina nauja pavardė „Kontovcas“. O jei jis yra evangelikas, tai kažkieno ranka neretai tautybės skiltin įrašo „vokietis“. <...> Bet žinau atsitikimų, kad su jam priemta tauta turėjo tik tiek bendro, kad nueidavo į svetima kalba laikomas pamaldas, nes lietuviškų nebūdavo“⁹⁹. Siūlė „Su lietuviškų pavardžių dar-kytojais <...> griežtai kovoti. Rašas išrašus iš gimimo metrikų knygų tu-

⁹⁸ **Abaras K.** Pavardžių lietuvinimas // *Kardas*, 1933, Nr. 5, p. 90–91.

⁹⁹ **Mašiotas J. J.** Netikslumai naujokų formuliaruose // *Kardas*, 1935, Nr. 13, p. 289.

rėtų mokėti lietuviškas pavardes lietuviškai parašyti, nesvarbu, kiek tose knygose klaidų yra padaręs jo pirmtakūnas prieš 21 metus. Dedąs savo plunksną prie formuliario tautybės skilties ar tai skilčiai žinias teikias turėtų aiškiai žinoti, koks yra skirtumas tarp tautybės ir tikybos.

Toks kareivių pavardžių darymas ir tautybės pakeitimas nėra mano iš piršto išlaužtas dalykas. Įsitikinti užtektų patikrinti kad ir vienos kuopos formularius ir paklausinti pačius kareivius. Dažniausiai patys kareiviai pasisako lietuviškesnes pavardes, negu jos įrašytos formuliaruose. Visai suprantama, kad po slapyvardžiais (metrikų knygoje): „Kyllus, Kudyрко, Mačokas, Purtak“ slepiasi pavardės: Kylius, Kudirka, Mačiokas, Purtoкас. Aišku, kad tokio lietuvinimo, kaip <...> pridedant prie metrikuose parašytos pavardės galūnę „as“, čia dar nepakanka. Kai kada juk bandoma ir taip lietuvininti. Todėl ir gauname visokius „Genisus“, „Kyllusus“ ir t. t.

Savo laiku daug buvo rašyta pavardžių atlietuvinimo reikalu. Tuo klausimu kariai buvo labai susidomėję ir laukė, kada pagaliau galės numesti savo pavardžių svetimas galūnes. Bet tai bus galima padaryti tik paskelbus atitinkamą įstatymą. O dabar reikia tenkintis apsaugojant lietuviškas pavardes nuo jų gadinimo, o sugadintąsias stengiantis atitaisyti. Manau, kad čia galėtų pakakti paduoti suinteresuotiems asmenims <...> raportus ir juos pasiųsti tai įstaigai, kurioj pavardė buvo iškraipyta.

Kariai inteligentai sugeba patys savo pavardes apsaugoti nuo sugadinimo. Daug blogiau su mažamoksliais. Jiems būtina turėtų ateiti į pagalbą karininkas¹⁰⁰.

Šiuo klausimu rašė ir gen. št. plk. ltн. Juozas Rapšys: „Pavardžių atlietuvinimas eina lėtai ir kažkaip nerangiai. Ne tik visuomenėje, bet ir kariuomenėje, rodosi, kažko tikimasi, kažko laukiama, nors laukti, atrodo, nėra ko. Iš dalies galbūt čia turi įtakos ir lietuvių būdas: nesiskubinti, gerai apgalvoti ir tik paskui veikt, bet yra, be abejo, ir kitų priežasčių. <...> Tiesa, buvo momentų, kai ir čia, pavardžių atlietuvinimo klausime, buvo tam tikro užsidegimo, tam tikro dvasios pakilimo <...>. Rimtų priežasčių nėra <...>, bet įsivaizduojamųjų arba menamųjų gan daug <...>: pavardžių

¹⁰⁰ Ten pat, p. 289.

atlietuvinimas brangiai kaštuoja, susijęs su labai dideliais formalumais, reikėjo laukti nepaprastai ilgai užtrukusio pavardžių atlietuvinimo įstatymo, negalima rasti gražios ir tinkamos pavardės, pavardė istorinė <...>, yra ir tokių, kurie „iš principo“ nenori savo pavardės atlietuvinti, nes, jų nuomone, svarbu ne žmogaus išorinis, bet vidinis pasaulis, svarbu, kad žmogaus siela būtų lietuviška¹⁰¹. Pirmoji priežastis, anot J. Rapšio, nerimta – pavardės sulietuvinimas kainavo tuo metu 10 Lt. Karininkams tai nebuvo didelė suma. Antroji priežastis rimtesnė – formalumų buvo, bet jie irgi nebuvo neįveikiami. Apie kitas priežastis J. Rapšys rašė: „Kiekviena lietuviškai skambanti pavardė yra graži ir negalima dievai žino ko iš jos reikalauti. Dažniausiai negali surasti sau tinkamos pavardės tie, kurie nori, kad jų pavardės būtų tik vienintelės tokios visoj Lietuvoj. Man atrodo, kad čia irgi per daug dideli norai.

Mažiausiai pateisinamos vadinamosios istorinės pavardės. Istorinių pavardžių mes kaip ir neturime. Ar turime dokumentais pagrįstų mūsų didžiųjų kunigaikščių ainių pavardžių? Ar tarnauja mūsų kariuomenėje karininkais kunigaikščių Oginskių ar kitų ainiai? Nors nenoromis, tenka atsakyti neigiamai. Visa mūsų karininkija, su labai mažomis išimtimis, – tikriausi lietuviai, tik, deja, nemaža jų dalis su pavardėmis, „papuoštomis“ „*vičius*, *skas* ar *skis*“ galūnėmis, kurios dažniausiai nieko nepasako, kaip tik tai, kad jų protėviai tarnavo pas nelietuvį poną bernu, o daugiausia – urėdu ir, žinoma, kai po tokiems turėjo būti pridėti „*vič*“ ar „*ski*“. Tai ir visas tokių pavardžių istoriškumas. Žinoma, negalima jų kaltinti, kad jų tėvų pavardės buvo „papuoštos“, bet tik tenka stebėtis, kad progai esant neskuaba tokių papuošimų atsikratyti.

Priežasties, kad – svarbu ne drabužiai, o siela – ne tik kad nelaikau rimta, ne tik kad jos negaliu pateisinti, bet ir nesuprantu. <...> visai aiškus ir suprantamas dalykas, kad svarbiau lietuviška siela, o ne drabužiai, ne pavardė, bet visai nesuprantu, kuriems gi galams reikia tą lietuvišką sielą maskuoti, slėpti. Kam ją reikia rusišku ar lenkišku šydu dengti? <...>

Taigi, kaip matome, nėra rimtų priežasčių, kurios leistų nemažai kari-

¹⁰¹ Rapšys J. Dėl pavardžių atlietuvinimo spartos // Kardas, 1939, Nr. 2, p. 51.

ninkijos daliai dar ilgiau dėvėti svetimųjų jiems užvilktą drabužį <...>.

Na, o jeigu taip, tai sukruksime iš naujo ir meskime kiek galint greičiau į šalį tą, primenantį mums skaudų baudžiamos laikų ponų saivaliavią, nelietuvišką drabužį. Jei esame lietuviai, tai nesibijokime ir viešai savo pavardėmis tokie pasirodyti. Įvykdysime visu šimtu nuošimčių mūsų didžiausio dainiaus Maironio mestą šūkį: „Numesk, tėvyne, rūbą seną, kurį užvilko svetimi“. Numeskime mes, Maironio numylėtos Tėvynės sūnūs, svetimą drabužį ne tik nuo dvasios, bet ir nuo kūno¹⁰².

Kariuomenėje taip pat egzistavo panaši vietovardžių rašymo problema. Plk. lt. Kazys Pažemeckas rašė: „Kaip pėstininkų statuto II dal. 180c str. reikalauja, operaciniuose dokumentuose gyvenamųjų vietų pavadinimus mes rašome raidė į raidę taip, kaip jie pažymėti žemėlapiuose. Kadangi iki šiol dažniausiai vartojame vokiškus žemėlapius, tai ir mūsų vietovardžius priversti esame rašyti taip, kad jie tuose žemėlapiuose yra pažymėti. O žemėlapiuose, kaip žinome, tie vardai yra iškraipyti ir lietuviškai ausiai jie šiuurkščiai skamba“¹⁰³. Slenkant amžiams lietuviški vietovardžiai buvo kraipyti net tris kartus. Pirmiausia tai darė sulenkėję dvarininkai, rengdami jų nuosavybėje esančių vietovardžių registrus, pritaikydami vietovardžius lenkiškai tarsenai bei pridėdami prie jų lenkiškas galūnes. Vėliau rusai valdininkai tuos sulenkintus vietovardžius pritaikė rusiškai tarsenai ir taip deformuotus vietovardžius įrašė į žemėlapius bei kitus dokumentus. Vokiečiai persispausdino tuos žemėlapius su iškraipytais vietovardžiais, pritaikydami savo rašybos taisykles. Tokias metamorfozes patyrusius vietovardžius Lietuvos kariuomenė privalėjo vartoti savo operaciniuose dokumentuose. „Tie iškraipyti vietovardžiai yra mums nepakenčiami, jie primena mums buvusį svetimųjų jungą, – rašė K. Pažemeckas. – Kaip galima greičiau nuo jų atsikratyti. Jei kitaip negalima, tenka juos tuo tarpu vartoti raštuose, tačiau vieno galima išvengti – nevartoti jų žodinėj kalboj. Ir statutas kalba tik apie vietovardžių žymėjimą raštuose. Apie jų tarimą sta-

¹⁰² Ten pat, p. 51.

¹⁰³ **Pažemeckas K.** Dėl vietovardžių tarimo taktiškuose pratimuose // Kardas, 1937, Nr. 20, p. 470.

tutas nieko nesako. Vadinas, pasikalbėjimuose galime vietovardžius tarti lietuviškai¹⁰⁴. Tačiau, įpratus, ir kalbose, netgi oficialiuose manevrų aptarimuose, vietovardžiai tariami taip, kaip jie pažymėti vokiškuose žemėlapiuose. „Tačiau mūsų gimtojo krašto vardai mums daug geriau žinomi ir gražiau skamba lietuviškai – Alytus, Ukmergė, Varniai, Telšiai, o ne iškraipyti – *Olyta, Vilkomierz, Worny, Telszy*. Gaunamas paradoksas: vienur daromi žygiai, kad užsieniečiai nevertotų iškraipytų mūsų miestų vardų, kaip *Kowno, Memel* ir kt., o patys pas save mes juos vartojame¹⁰⁵, – tęsė K. Pažemeckas. Siūlė ir operaciniuose dokumentuose bent jau žymesnes vietas, kurių geografinė padėtis puikiai žinoma ir be žemėlapių, rašyti lietuviškai.

„Karde“, kaip jau minėjome, rašyta ir bendraisiais lietuvių kalbos reikalais.

J. M. Laurinaitis karininkams rašė apie terminijos darbo esmę: „Tauta kalba viena kalba, taigi ir šis darbas gali eiti viena vaga. Todėl su juo yra glaudžiai susijęs ir mūsų kariuomenės bei karo terminologijos tarpimas. Kalbėdami apie savo terminologijos reikalus būtina susiduriame su tuo, kas yra daroma valstybėje. Jei kai kada šis klausimas <...> atrodytų mums karininkams per siauras, tačiau šią valandą turime juo susidomėti. <...>. Lietuvių kalba yra seniausia iš indoeuropiečių <...> kalbų. Ji, ligi šiai dienai išlikus gyva, rodos turėtų būti tobuliausia ir turtingiausia. Tačiau jai lemta buvo nuošaliai stovėti nuo valstybės ir mokslo. Ji augo, bren-do ir gyveno kaime, kuris toli stovi nuo mokslo ir nuo painaus visuomenės gyvenimo. Taigi nenuostabu, kad įsikūrusi valstybė nerado pakankamai žodžių savo plataus gyvenimo ir darbo sąvokoms reikšti¹⁰⁶. 1921 m. kovo 29 d. ministrų kabineto įsakymu prie Švietimo ministerijos sudaryta Terminologijos komisija. Jai turėjo būti pavaldžios žinybinės komisijos, kurias turėjo sudaryti suinteresuotos įstaigos: 1) filosofijos ir teologi-

¹⁰⁴ Ten pat, p. 470.

¹⁰⁵ Ten pat, p. 470.

¹⁰⁶ (Laurinaitis J. M.) J. M. Ls. Terminologijos darbo esmė // Kardas, 1925, Nr. 8, p. 5.

jos; 2) fizikos-matematikos ir gamtos mokslų; 3) technikos; 4) medicinos; 5) teisės; 6) prekybos ir pramonės; 7) žemės ūkio; 8) karo; 9) administracijos; 10) meno. Kadangi įsakyme nebuvo aiškiai akcentuota, kas tas žinybines komisijas turi sudaryti, tai niekas, išskyrus Krašto apsaugos ministeriją, jų nesudarė. Į Švietimo ministerijos komisiją buvo pakviesti žymesni kalbos mokovai. Tačiau iki 1923 m. pabaigos ir ši komisija dirbo pasyviai. Darbas pagerėjo nuo 1924 m. ir tęsėsi iki 1925 m. kovo mėn. Pirmuoju laikotarpiu stengtasi lietuvinti tik iš rusų kalbos pasiskolintus žodžius, kiti tarptautiniai žodžiai neliesti. Antruoju laikotarpiu komisijoje grūmėsi trys požiūriai šiuo klausimu: 1) viską lietuvinti, nieko svetimo nepalikant; 2) kai ką lietuvinti, bet svarbesnių mokslinių terminų ar kalboje jau įsigalėjusių tarptautinių žodžių nekeisti, 3) tarptautinių žodžių nelietuvinti. „Lietuvinimo šalininkai įrodinėjo, kad svetimi žodžiai neduoda atsparumo prieš svetimas dvasią vergiančias įtakas, nekuria dvasios savarankiškumo ir t. t. Opozicija tiek blogybių svetimuose žodžiuose nematė. Jai atrodė, kad mokslas yra internacionalus, taigi ir jo terminai turi būti internacionalūs, ypač kad mūsų kartos šviesuomenė yra prie jų pripratusi. Pozicija vėl kibo, kad mes galvojame egoistiškai ir nesirūpinam apie pradedančias mokytis kartas, kurioms vis vien, kokius terminus vartosime, kad tik jų sąvoka būtų aiškiai suprantama. <...> Atkakliai ir karštai pakovojus daugumos buvo nusistatyta nesipriešinti lietuvinimui, bet nebraukti ir svetimų. Buvo palikta pačiai šviesuomenei ir gyvenimui pasirinkti kas labiau tinka“¹⁰⁷ – rašė J. M. Laurinaitis. Taip buvo nusiteikęs ir prof. K. Būga, kuris iki mirties dirbo komisijoje. Terminai buvo skelbiami spaudoje visuomenės kritikai, bet „šviesuomenė, matyti, nesidomėjo terminais ir jų nekritikavo. Vienas kitas griežtai pakėlė balsą tik pasirodžius p. Vireliūno geografijos metodikai „Kaip mokyti kraštotyros“. A. Vireliūnas paleido iš karto visus term. komisijos naujus terminus, o ko stigo – pasidarė. Visuomenė nustebo“¹⁰⁸ – toliau rašė J. M. Laurinaitis. Ar dėl tos kritikos, ar dėl kitų priežasčių Švietimo ministerija paleido komisiją ir sudarė nau-

¹⁰⁷ Ten pat, p. 6.

¹⁰⁸ Ten pat, p. 6.

ją. Toliau J. M. Laurinaitis svarstė, kas iš trijų aukščiau minėtų labiausiai tinka kariuomenei. Trečiasis kelias gimdytų žargoną. Nelabai tinka ir antrasis kelias – terminus ne visada galima tiksliai išversti, jie gali būti netikslūs kalbos atžvilgiu. Be to, niekas negali užkirsti kelio kalbų santykių plitimui. Todėl geriausias vidurinis kelias. „Bet jei reikėtų nustatyti skiriamoji siena, – rašė J. M. Laurinaitis, – kas galima, ir kas negalima lietuvininti – čia vienas griežtas mastas sunku būtų parinkti. Tačiau galima nedvejoti, kad yra mokslo ar technikos terminų, kurie nereikia lietuvininti, ir yra paprastos reikšmės žodžių, kurie iš tikrųjų gadina mūsų kalbą. Šitas dėsnius turėtų būti prieš akis kiekvieną terminą nustatant“¹⁰⁹. Tuo metu nusi-stovėjusios terminijos nebuvo niekur, tą jautė rašytojai, profesoriai, mokytojai, skaitytojai, studentai, mokiniai. Viską lietuvinant būtų įsigalėjęs dar didesnis chaosas. Todėl J. M. Laurinaitis siūlė: „1) reikia kuo greičiausiai nustatyti terminus svarbiausioms mokslo šakoms ir specialybėms; 2) nustatant terminus žiūrėti mokslo tikslumo ir kalbos grynumo; 3) terminologijos darbo tikslas turi būti ne „šalin svetimybės“, o „šalin Babelis“. Tai <...> trumpiausias ir tiesiausias kelias, Visas kitas pažiūras į terminologijos darbo reikšmę reikėtų palikti laisvai kūrybai“¹¹⁰.

Kitą straipsnį tame pačiame „Kardo“ numeryje paskelbė aukščiau minėtas A. Vireliūnas. Jis rašė: „Kai kurie lietuviai mano, sekdami J. Jablonskiu, kad *-iškas* priesaga rodanti daikto panašumą. Bet gyvosios kalbos pavyzdžiai to nepatvirtina. Įsitikinti tam prisiminkime ir supras-kime kad ir šiuos kalbos pavyzdžius: 1. Pienišką valgis, mėsišką valgis. 2. Atėjo du vyriški ir vienas moterišką <...>. Jau ir tie vieni pavyzdžiai pa-rodo, kad *-iškas* reiškia ne daikto (ar veiksmo) panašumą, ne palyginimą „toks kaip tas ar anas“, bet jo *būdingas (charakteringas) savybes*. Antai „pie-niškas valgis“ yra ne „toks kaip pienas“, bet jis turi būdingų *pieno savy-bių <...>*. Žmonių sakoma ir *karališka giria*. <...> Tos girios kadaise buvo *karaliaus*, todėl jų tvarkyme, valdyme buvo tų savybių, kurios būdingos karaliaus girioms tvarkyti ir valdyti. <...> Būtų labai gaila, <...> jei *-iš-*

¹⁰⁹ Ten pat, p. 6.

¹¹⁰ Ten pat, p. 7.

kas būtų vartojamas panašumui, o ne būdingoms daikto ar veiksmo savybėms reikšti. <...> *Kariškas klausimas* yra tas klausimas, kuriame yra būdingų karo savybių, kuris sprendžiamas atsižūrint karo reikalų. *Kariškas apdaras* yra toks, kuris karui turi reikalingų, būdingų savybių, kuriuo patogiausia kariauti.

Nuo *-iško* reikia skirti *-inis* ir *-ingas*.

-inis rodo arba *iš ko kas padaryta*, ar *kam kas skiriama, taikoma*, ar *kas kam tinka*, ar apskritai *kas su kuo turi kurio nors santykio laiko, vietos, tvarkos ar priežasties atžvilgiu*. Pvz.: 1. *Geležinis peilis* <...>. 4. *Tankinis rėtis* <...>. 7. *Aplinkiniai žmonės* <...>. 9. *Laukinė, vandeninė pelė*. <...> Jei klausimai, drabužiai, namai skiriami karo reikalams, tai jie *kariniai*.

Bet karinis daiktas dar gali būti visai nekariškas.

-ingas, J. Jablonskio nuomone, reiškias vidaus savybę. Bet tokią nuomonę griaua tokie žmonių kalbos pavyzdžiai, kaip: *petingas, kūningas žmogus*, <...>, *skardinga upė, liemeningas medis* <...>, rodo priesagą *-ingas* reiškiant ne ką kitą, kaip *savybės gausumą, apstumą*, plačiausia tų žodžių reikšme.

Rašomojoj kalboj labai dažnai, pasekę klaidinga nuomone, *-ingą* vartoja ir ten, kur jokio savybės gausumo, apstumo nėra. Pvz., sako <...> „*taktingas*, <...>, *sceningas*“ <...>, nors kartais tais žodžiais norima pasakyti tai, kas pasakytina žodžiais <...> *taktiškas*, <...>, *sceniškas*.

<...>

Reikia skirti *kareiviškas* nuo *kareivinis*, *kariškas* ir *karinis* <...>. Kas kita ir *karingas* <...>. Tinkamai *-iškas*, *-inis* ir *-ingas* vartojant, daug duoda kalbai lankstumo, minčiai tikslumo¹¹¹.

N. Grigas ragino mokyti savo kalbos, tiksliau – nedarkyti ir neužmiršti ir nedarkyti to, ko kiekviena mama lietuvė yra išmokiusi, teigdamas, kad „turbūt nėra pasauly nė vienos kiek kultūringesnės tautos, kuri taip nesirūpintų savąja kalba, kaip mes lietuviai“¹¹². Rašė, kad ne vienas

¹¹¹ **Vireliūnas A.** Ką reiškia mūsų kalboj priesagos *-iškas*, *-inis* ir *-ingas* // Kardas, 1925, Nr. 8, p. 14–15.

¹¹² **Grigas N.** Mokykimės savos kalbos // Kardas, 1926, Nr. 6, p. 88.

„inteligentas“ nusiskundžia, kad labai sunku suvaikyti „visas tas“ nosines, ilgąsias *y*, *ū* ir pan. Ir tai sakoma visai atvirai, neraudonuojuojant, galima įžvelgti net savotišką pasigyrimą ar pasididžiavimą, panašų į mokinio bravūrišką pasigyrimą klasės draugams, kad jis nieko nemokąs.

Gydytojas mjr. J. Brundza, pritardamas N. Grigui, aštriai kritikavo kalbą, vartojamą karinėse raštinėse: „1) Prisiunčiu daiktalapi išneštiems daiktams Karo ligoninėn *mirusiu* man pavesto pulko *naujoku Valaičiu Jonu*; 2) Nubaustą pulko *vadu* 3 paroms daboklės ...; 3) Prisiunčiu Tamstai atliktą *manimi* kvotą; 4) Prisiųsdamas man pavestos kuopos naujoko N kvotą *kas link* pavogtų nuo jo batų pranešu, kad už 1 paklodę yra *manimi* išreikalauti pinigai, gi pavogti batai *skaitosi ant jo*.

Manau, niekas čia cituotų raštų autorių nėra girdėjęs žmonėse taip sakanant: „Pieva *vyrais* nupjauta“, „pienas *kate* išlaktas“, „vaikas *tėvu* nubaustas“. <...>

Nebūtų nieko nuostabaus, jeigu taip sakytų ar rašytų koks nors pramokęs lietuvių kalbos svetimtautis; bet kada po tokio „perlu“ yra pasirašyta dviejų asmenų (viršininko ir raštvedžio), turinčių visai lietuviškas pavardes, tai darosi baisu pamanius, kokio laipsnio gali pasiekti savos kalbos jausmo atrofija!¹¹³. Ta proga autorius prisiminė vieną plakatėlį, kabojusį Kauno autobusuose: „Beržų vanduo – geriausia *nueiga* plaukams“ ir kad jis negreitai suvokė, kad reklamuojama priemonė naudojama anaiptol ne plaukų nuslinkimui skatinti, o jų priežiūrai – „*уход за волосами*“. Labai griežtai mjr. J. Brundza pasisako prieš žargoną naudojimą kalboje: „Šitos ligos mūsų inteligentijoje pastebima keletas rūšių. Paprasčiausia ir labiausiai išsiplatinusi rūšis – tai lietuviškai rusiškas žargonas. Kiek retesnės rūšys – lietuviškai prancūziškas, lietuviškai angliškas, lietuviškai vokiškas žargonai. Gali būti dar ir daugiau rūšių. Visa pareina nuo to, iš kur mūsų inteligentas tos ligos mikroba parsivežė. O kad mes tiems mikrobams jokio atsparumo nerodome, tai šventa teisybė. Yra žargonininkų, kurie kalbėdami lietuviškai tik retkarčiais kurias nors ryškesnes kalbos vietas pasako svetima kalba. Yra vėl tokių žargonininkų (daugiausia iš lie-

¹¹³ **Brundza J.** Dar žodis kalbos reikalu // Kardas, 1926, Nr. 12, p. 186–187.

tuviškai rusiškos rūšies), kurie kalba taip, kad juos girdint žmogus negali suvokti, kuria gi kalba pagaliau kalbama – ar lietuvių su rusiška priemaiša ar atvirksčiai, taip toji kalba panaši į kažkokį šlykštų jovalą. Dar yra žargonininkų, kurie mėgsta svetimiems žodžiams prisegti lietuviškas galūnes ir juos lietuviškai linksniuoti¹¹⁴. Žargono vartojimo priežastį majoras nusakė taip: „kadaisė rusų aristokratija buvo pripratusi „gražinti“ savo kalbą prancūziškais žodžiais ir ištaisais sakiniais; tuo mat jos norėta atsiskirti nuo liaudies ir parodyti savo civilizuotumą. Ar mes tais pačiais motyvais sekame rusų diduomene? Gal būt vieno kito mūsų inteligento dvasios degeneracija ir yra pasiekusi tokį laipsnį, jog sava kalba, nepagražinta kurios nors kultūringosios, jam atrodo per prasta“¹¹⁵. Siūlė karininkams nesekti tuo pavyzdžiu: „Ne tiktai savo tarpe neturime niekam nedovanoti žargonavimo, bet ir iš kiekvieno turime teisės reikalauti, kad tai, kas yra *visų* mūsų ir *visiems* mums brangus turtas, nebūtų darkoma ir teršiama“¹¹⁶.

Kriptonimu N. Gr. pasirašęs administracijos kapitonas Mikalojus Grigaliūnas kritikavo už prielinksnio *virš* vartojimą. Siūlė sakinius: „1. Susirinko *virš* šimto žmonių. 2. Užmokėjau *virš* trijų dešimtų litų. 3. Jis ten išbuvo *virš* trijų dienų“ keisti taip: „1. Susirinko *daugiau kaip* 100-as žmonių, susirinko 100-as žmonių *su viršum*. 2. Užmokėjau *daugiau kaip* 30 litų, užmokėjau 30 litų *su viršum*, užmokėjau *per* 30 litų. 3. Jis ten išbuvo *daugiau kaip* tris dienas, jis ten išbuvo tris dienas *su viršum*“¹¹⁷. Taip pat kritikavo posakius: „*viršžmogis*, *viršgamtiškas* reiškinyš, *virštarnybinis* puskarininkis“. Remdamasis žodžiais *antakis*, *antausis* siūlė rašyti: *antžmogis*, *antgamtiškas*, *anttarnybinis*. Paskutinis žodis neprigijo, vartojamas jo kritikuotas variantas. Kritikavo jungtuko *kad* vartojimą su bendratimi ar padalyviu: „1. *Kad* apgynus savo kraštą, reikia stiprinti kariuomenė. <...> 3. *Kad* geriau įsidėti į galvą, jis ėmė skaityti balsu“, siūlė keisti: „*Norint apginti* (kad apgintum) savo kraštą, reikia...“¹¹⁸ ir

¹¹⁴ Ten pat, p. 187.

¹¹⁵ Ten pat, p. 187.

¹¹⁶ Ten pat, p. 187.

¹¹⁷ (Grigaliūnas M.) N. Gr. Kalbos reikalai // Kardas, 1926, Nr. 14, p. 224.

¹¹⁸ Ten pat, p. 224.

pan. Kritikavo ir žodžio *privalo* įvairių modifikacijų bereikalingą naudojimą, siūlė keisti jas žodžiais: *turi, būtinas, nebūtinas*.

Kiek kitoku kriptonimu N. Gr-nas pasirašytame M. Grigaliūno straipsnyje kritikojamas žodis *esamas*: „1. *Esamas* šaly apyvartos *kapitalas* žymiai sumažinamas. 2. Gamybos reikalams *esamos* žalios *medžiagos* dažnai pritrūksta“¹¹⁹. Šiuose pavyzdžiuose neveikiamojo dalyvio *esamas* vartojimą M. Grigaliūnas laikė nepateisinamu, nes neveikiamoji rūšis reiškia ne būklę, ne vykstantį ar kieno vykdomą, bet iš kitur gaunamą veiksmą: „jis visų *baramas; dirbamas darbas*“. Aukščiau pateiktuose pavyzdžiuose M. Grigaliūnas siūlė vartoti veikiamosios rūšies dalyvius: *esąs (esantis) kapitalas, esanti medžiaga*. Toliau jis nagrinėjo žodžių *reikia* ir *reikalinga* vartojimą, kritikavo tokius sakinius: „Neužtenka išleisti įstatymus, bet *reikalinga* prižiūrėti jų vykdymą. <...> Norint gabenti tokį didelį šovinių skaičių, *reikalinga*, kad iškrovimo stotis būtų netoli nuo pozicijų“¹²⁰. Žodį *reikalinga* jis siūlė keisti žodžiu *reikia*. Pateikė ir taisyklingą abiejų žodžių vartojimo pavyzdį: „Žaislai vaikams *reikalingi*, bet mūsų Jonukui jų *neriekia*“¹²¹. M. Grigaliūnas kritikavo ir ne savo vietoje vartojamą vietininką bei įnagininką: „Suirusi sąmonė pasireiškia iliuzijų, haliucinacijų ir sapnų *pavidale*. Baimė apsireiškia *įvairiose formose*. <...> Vieną indą pripilsime *vandeniu*. <...> *Džiaugsmu* apimtas žmogus kalba daug ir gyvai. <...> Duotuose pavyzdžiuose pabrauktieji įnagininkai eina iš slavų kalbų. Mūsų žmonės, kurių slavų įtaka dar nepasiekė, panašiais atsitikimais niekados įnagininko nevartoja. Jie sako: *pripilk stiklą vandens*. <...> Be to, jie sako: *peiliu riektą* duona; *kirviu suskaldytos* malkos; šita dirva *arklu arta*. <...> Čia, kaip matome, žmonės griežtai skiria kilmininką nuo įnagininko. Tas skirtumas ypač aiškus ten, kur tie linksniai vartojami su neveikiamaisiais dalyviais <...>. Kur veikiamas asmuo iš kitur gauna veiksmą, o pats neveikia <...>, ten vartojamas įnagininkas“¹²². N. Gr-nas kritikavo

¹¹⁹ (Grigaliūnas M.) N. Gr-as. Šis tas iš kalbos // Kardas, 1927, Nr. 21, p. 306.

¹²⁰ Ten pat, p. 307.

¹²¹ Ten pat, p. 307.

¹²² Ten pat, p. 307.

ir žodžius *galutinas, dalinas, visuotinas*: „*Galutinas* karių paruošimo tikslas yra karas. Jausmų bei norų vienodumas yra tik *dalinas*. <...> *Visuotinas* karininkų suvažiavimas“¹²³. Siūlė tuos žodžius atitinkamai keisti žodžiais: *galutinis, dalinis, visuotinis*.

J. M. Laurinaitis, parinkęs pavyzdžių, iš „Kardo“ ir „Kario“, rodė, kaip reikia taisyklingai rašyti, suformuluodamas teiginius:

a) „Jungtukas *kad su bendratim* (išaugti, sustiprėti ...) ir *padalyviu* (apsaugo **jus**, dirbu**s** ...) <...> yra didžiausia klaida, slavizmas“¹²⁴.

b) „Iš šių visų blogumų matyti, kad mums daugiausia kenkia slavizmas ir tingėjimas ar nenorėjimas paprastai reikšti savo mintis. Pasitaisymo priemonės:

1) mesti pažiūras, kad kiekvienas gali rašyti ir redaguoti;

2) kas nori tą darbą dirbti ar bendradarbiauti, tas turi gerai pasiręgti, skaitydamas Būgos, Jablonskio, Balčikonies ir k. raštus (apie kalbos vadovėlius nė nekalbu);

3) nuolat sekti spaudoje kalbos dalykų rašinius, kurie duoda daug praktiškų patarimų ir naujų dalykų iškelia;

4) rašant reikia galvoti lietuviškai (kaip galėtų pasakyti ir suprasti nesugadintos kalbos kaimietis, tėvas, motina ...);

5) ką parašius reikia pasitarti su tvirtesniu lietuvininku;

6) nepamėgdžioti tų žodžių ar sąvokų, kurių nesupranti;

7) savo darbą (rašinį) branginti ir nemanyti, kad „ištaisys“ redakcija, nes tai negarbinga.

Taip elgdamiesi tikrai išvengtumėm savo laikraščiuose didesnių klaidų. Visi kalbos nemokame tobulai, visi klystame, tik vienas mažiau, kitas daugiau. Betgi klydimui yra ribos. Tad stenkimės nebekartoti klaidų“¹²⁵.

„Karde“ buvo nevengiama spausdinti ir civilių kalbininkų straipsnių apie besiformuojančios lietuvių literatūrinės kalbos problemas. Plačiame

¹²³ Ten pat, p. 307.

¹²⁴ (Laurinaitis J. M.) J. M. L-tis. Mūsų kalbos negalavimai // Kardas, 1927, Nr. 28, p. 400.

¹²⁵ (Laurinaitis J. M.) J. M. L-tis. Mūsų kalbos negalavimai // Kardas, 1927, Nr. 29, p. 415–416.

straipsnyje Stasys Dabušis analizavo problemą „Kodėl nemokame savosios kalbos?“. Pradžioje jis atsakė į klausimą: „Ar dėl to kalta mūsų rašyba?“. Tokia tema buvo organizuotos 1929 m. Lietuvos humanitarų draugijos diskusijos apie lietuvių kalbą. „Vienintelis diskusijų prelegentas p. Durys kalbėjęs visai kita tema, – rašė S. Dabušis, – būtent, kad literatūros kalbą turį sudaryti ne kalbininkai, o didieji rašytojai. Kurių mes neturį; diskusijų temą atsiminęs tik vienas asmuo iš publikos, būtent, p. Busilas; bet jis su jąja lengvai apsidirbęs: p. Busilui visas **kalbos nemokėjimas** kyla dėl netikusios **rašybos**, nelyginant kaip pernai ūkininkams javai neužderėję dėl radio smaigų. Šitaip lengvai apsidirbus su kalbos nemokėjimo priežastčių aiškinimu per kalbos diskusijas universiteto salėj, ne pro šalį būtų jos pagvildinti laikraščių skiltyse. Be to, išsiaiškinę tas priežastis, gal nusikratysime ta yda ir pradėsime mokėti kalbą“¹²⁶. Toliau S. Dabušis polemizavo su jo paminėtu pedagogu, jau tuomet garsiu daugelio vadovėlių pradžios mokyklai bei progimnazijai (aritmikos, geometrijos, elementoriaus, lietuvių kalbos gramatikos) ir didaktinių veikalų (dviejų dvitomių: pedagogikos pagrindų ir matematikos mokymo metodikos) autoriumi Antanu Busilu (1889–1951): „**P. Busilas** per daug **supainiojo kalbą su rašyba**, o tuo pačiu – pastarąją su raštu – kalbos išreiškimu regimais ženklais, nuo kurių niekad negali pareiti žymimieji kalbos elementai – žodžiai ar garsai: kokius juos pažymėsi, tokius ir turėsi – jei netiksliai, tai netikslūs, bet tuomet jau ir raštas nebebus raštas. Aiškiau kalbant, rašyba (raštas!) tinka ir taisyklingai, ir netaisyklingai kalbai reikšti. Kodėl? Dėl to, kad mes turim rašmenis ne atskiriems žodžiams ar skiemenims žymėti, o tiktai kelioms dešimtims **garsų**, iš kurių susideda žodžiai; taigi kiekvienas garselis turi sutartą savo rašmenėlį ar spaudmenėlį (spausdintą raidę), ir dėl to mes galim parašyti kad ir kebliausią ir netaisyklingiausią žodį, nes mes mokam žymėti kiekvieną jo garselį atskirai! Lygiai gerai šiandieniniu raštu galim išreikšti ir kuo taisyklingiausius žodžius ir kuo gražiausią kalbą“¹²⁷. Dar viena A. Busilo klaida: „pagal jo nuomonę išsina, kad kalbos nemo-

¹²⁶ **Dabušis S.** Kodėl nemokam savosios kalbos? // Kardas, 1929, Nr. 5, p. 80.

¹²⁷ Ten pat, p. 80–81.

kėjimas galįs pasireikšti tiktai atskirais žodžiais, netaisyklingu žodynu, o ne sintakse <...>, nes juk mūsiškis raštas (rašyba) neliečia **sakinio** <...>, o teliečia tik vien **žodžio** rašymą!¹²⁸. Kritikavo A. Busilo siūlymą pakeisti lietuvių rašybą – panaikinti ilgąsias ir nosines raides. Bet kaip tada bus galima atskirti žodžius „duryš“ ir „dūris“ (bus rašoma „duris“) bei kt.? Tada ilgai tektų galvoti, remiantis kontekstu, kaip ištarti žodį. „Ir čia dar geriau paaiškėja taisyklingos kalbos santykis su rašyba, – rašė S. Dabušis. – Drąsiai galime teigti taisyklingos kalbos mokėjimą visai nepareinant nuo jokios rašybos. Tai jau patvirtino gyvenimo pavyzdžiai. Ryškiausias jų – Žemaitės kalba. Kas rašė gražiausia, žodingiausia, liaudiškiausia kalba, jei ne Žemaitė, o juk ji mūsų rašybos visai nemokėjo. Galų gale galima puikiai mokėti savo kalba (pvz., – liaudis) ir niekad per gyvenimą nei raidės neparašyti, net ir nemokėti rašyti. Ir priešingas pavyzdys. Turime rašytojų ir vertėjų, rašybą gerai mokančių, o kalbos nemokančių, darančių baisiausių kalbos (žodyno, morfologijos ir sintaksės klaidų) (pvz., Puida, Morkūnas ir visa litanija į juodu panašių!)

Šiandieninė rašyba, žyminti ilguosius balsius greičiau pagirtina, negu peiktina, nes ji padeda išmokti kalbą iš knygų (skaitymų ar žodynų) ir tiems, kurie negali jos išmokti iš knygų (skaitymų ar žodynų), ir tiems, kurie jos negali išmokti iš liaudies lūpų; juk jei Žemaitės ar L. Pelėdos raštuose visi ilgieji ir trumpieji balsiai būtų pažymėti vienu ženklu, tai jų kiti net ir tikrieji žemaičiai (kitos tarmės) taisyklingai nepaskaitytų <...>. Dar bjauriau būtų aukštaičiui, kuris aibės žodžių turėtų vykti klausis į žemaičius <...>. Norint tobulinti rašybą, greičiau reikėtų prie josios šis tas pridėti negu atimti. Čia turiu galvoj kirčius ir priegaides. Tik sukirčiuotą ir supriegaidintą tekstą visi dorai paskaitytų¹²⁹. S. Dabušis pateikė pavyzdžių iš „Baro“ žurnalo (1925 m. išėjo 10 numerių, red. Faustas Kirša (1891–1964)), kuris buvo pasišovęs atsisakyti ne tik aukščiau minėtų ir nosinių balsių, bet ir é raidės: „*Onele gine Marele* (nežinia katra katra gine (vijo) ar gýnė (gelbėjo); galima net ketveriaip suprasti! Ir tai vis dėl rašy-

¹²⁸ Ten pat, p. 81.

¹²⁹ Ten pat, p. 82–83.

bos suprastinimo!“¹³⁰.

Kalbėdamas apie tikrąsias kalbos nemokėjimo priežastis ir jų pašalinimo būdus, S. Dabušis akcentavo: „Daugumas mūsų šviesuomenės dorai lietuviškai nepašneka – nuguduoja, nulenkuoja, nuvokiečiuoja ar dar kitur nuklajoja. Labiausiai man sopa galvą dėl mūsų mokytojų ir plunksnos darbuotojų savo kalbos nemokėjimo, nes jis užkrečiamas kaip kokia liga. Mokytojai sugadina savo mokinių kalbą, o rašytojai skaitytojų <...>.. Norint ligą pašalinti, reikia sužinoti josios priežastys <...>, svarbesnės jų – dviejų pobūdžių: istorinio (visuomeninio) ir psichologinio (asmeninio). Pirmoji, labai rimta priežastis, yra piktas mūsų laimuzės lėmimas <...>. Visur čia kalba nelemtai susidėjusi mūsų istorija, netolimós, atmenamós praeities vergystė, per kurią žudikiškai pasitėkėjo (įsiteikė) mums visi trys mūsų „švietėjai“ „kultūrintojai“ – gerbiamieji ponai lenkai, vokiečiai ir rusai, kurių dveji pirmieji ir šiandien, aūštančios tautos laisvės laikais, laiko prisimynę po purvinų, geležimis šarvuotų savo kojų po gerą plotą mūsų tėvynės <...> Jųjų dėka mes atsilikom kultūroje keletu šimtmečių ir praradome pusę savo žemių ir tautos! <...> Su mumis mūsų kaimynai pasielgė niekšišškai, šventvagiškai. O mes pasirodėm esą lepšiai, apsileidėliai ir begalviai, leidę užsirioglinti mums ant sprando ir lenkams, ir rusams, ir vokiečiams <...>. Mes dar tik kelinta dešimtis metų tepradėdam skintis kelią į kultūrą, į mokslą, į šviesą. Ir tą mokslo pradžių gavom iš svetimų rankų – iš pavergusių mus rusų, lenkų ir vokiečių. Mokykloje mokėmės rusiškai, lenkiškai, vokiškai ar kur toliau svetur ir prancūziškai, taigi ir savosios kalbos negalėjom išmokti: **greičiau užmiršom ir tai, ką buvom išsinešę iš gimtojo sodžiaus**. Bepigu mokėti savo kalba anglų, prancūzų, vokiečių ar rusų šviesuoliui. Jisai nuo mažiuko vaiko nesiskyrė su jaja ne tik namie, bet ir visuomenėj ir mokykloj. Ir ne tik visuomenėj ar mokykloj galėjo vartoti savo kalbą, – keliaudamas ar šiaip kur vienas būdamas galėjo pasiimti bet kokį literatūros ar mokslo kūrinį, gražia kalba rašytą, ir ne tik gėrėtis jo turiniu, o ir palaikyti santykius su savo kalba. Viso to neturėjom mes, bemoksliai ir beknygiai. Čia net su lenkais nega-

¹³⁰ Ten pat, p. 84.

lim susidėti. Jei ir jie neturėjo laisvos savo mokyklos, tai turėjo inteligentią (mums ją, bajoriją, jie suėdė!) ir jos sukurtą gausią savo **literatūrą**, kurią nesąmoningai padėjo jiems kurti ir mūsiškiai, nuo seniai jų sulenkinėti. Lenkas, ir svetimoj mokykloj mokydamasis, galėjo nenutolti nuo taisyklingos savo kalbos, skaitydamas savo rašytojus ir lenkiškai rašytas mokslo knygas (kad ir ne viską aprėpiančias). O mes neturėjome ne tik dailiosios raštijos, bet ir jokios, dėl to viską skaitėm svetimomis kalbomis – net ir laikraščius. Tai senosios mūsų šviesuomenės bėdà. Šiandieninė jaunuomenė jau šį tą turi – ir dailiosios raštijos ir mokslo veikalų, betgi ne viską, nes dar ne visų rašytojų veikalai perredaguoti gražia kalba, mokslo veikalai daugiausia rašyti prastoka kalba; laikraščiai spausdinami dar prastesne kalba, nes jų bendradarbiai dar vis daugiausia sėniai, kuriems, nutolus nuo gražiakalbio kaimo, sunkiau bepasitaisyti <...>. O laikraščiai ir žurnalai šiandien labai daug reiškia; jei kas ir išmoktų mokykloje gražios savo kalbos, tai laikraštinė kalba vis tiek ją nusmelks. Vadinasi, reikia taisyti laikraščių kalba. Tai galima padaryti, išmokus ir redaktorius, ir bendradarbius geros kalbos. <...> Jei pražiopsos kokią kalbos nesąmonę autorius, turi ją pašalinti redaktorius; jei rašytojas laikraštininkas ir gerai parašys, tai gali jo kalbą jam sugadinti redaktorius. Be jų, reikia pridėti ir knygų autoriai. Prieš išleisdami veikalą į saulės šviesą, tegu duoda savo rankraštį peržiūrėti vienam kitam savo draugui ar pažįstamam, rašančiam ar kalbančiam taisyklingai lietuviškai.

Kai mūs rašytojai, laikraštininkai ir valdininkai gražiai lietuviškai rašys, tai ir visuomenė gražiai kalbės, nes raštai ne tik kad nebegadins jai kalbos, bet dar nuolat jos ir mokys! Laikraščius visi skaito – ir valdininkai, ir kunigai, ir mokytojai, ir net liáudis – ir visi gadinasi kalbą dėl kelių dešimtų laikraštininkų apsileidimo! Gera kalba rašomi laikraščiai ir knygų nedarkytų kalbos nei kunigui, nei mokytojui, nei profesoriui, kuris, savo ruožtu, mažiau klaidintų savo klausytojus. Taigi pirmiausia turi sukrusti uoliau mokyti kalbos mūsų plunksnos darbuotojai. Visi turi prisivalyti savo žargonus – išmesti iš jų per amžius prižėlusią rusišką, lenkišką, vokišką ir kitokią įtaką. Jei kur svetimybės neprieštarauja mūsų kalbos dvasiai, tai galim jas palikti, jei nemokam kuo save užsivaduoti. Bet lie-

tuviškos liaudies kalbos sintaksės nekraipykim, neikim prieš josios dvasią! Nesidrovėkim pasimokyti kalbos iš liaudies, „bendraudami su jaja, netingėkim paimti į rankas gramatikų ir dora kalba rašytų knygų. Kas atsidėjęs išstudijuos bent vieną prof. Jablonskį (jo raštus, vertimus ir taisinius, pvz., Žemaitės ir Biliūno raštus), tas savo kalbos moksle jau toli nužengs.“¹³¹. Toliau S. Dabušis rašė, kad per mažai buvo turima kalbos vadovėlių, dar nebuvo lietuvių kalbos žodyno, o jo nebuvo dėl to, kad maža turėta kalbininkų: „prof. Jablonskis prirašė kitų kalbos vadovėlių, prof. Būga buvo užsimojęs milžinišką žodyną, bet už daugelio darbų nei vieno nestėgė padaryti ir pats su pasauliu skyrės; nedidžiausias prof. Kuršaičio lietuviškai vokiškas žodynas seniai išpirktas ir niekieno nebepakartojamas. Vadinas, visur dar mes naujakuriai ir, ne visus padargus būdami susimanę, ne viską dorai ir padaryti galime“¹³². Užbaigė šį ir dabar įdomų ir aktualų straipsnį S. Dabušis optimistiškai: „Žmogui beveik nieko nėra negalimo, ir kas tik panorės ir pasiryš, tas ir šiandien dorai išmoks lietuviškai, pasinaudojęs visomis galimomis priemonėmis – ir liaudies kalba, ir vadovėliais, ir knygomis, rinktine kalba rašytomis. Juk ir kalbininkai su kai kuriais rašytojais ne iš dangaus savo kalbos mokslą įsigijo“¹³³.

Zigmas Kuzmickis parašė labai poetiškų mokslo populiarinimo straipsnių apie kalbą. Pirmajame straipsnyje jis citavo kitus įžymius lietuvių mokslo ir kultūros veikėjus, akcentavusius gimtosios kalbos reikšmę. Percituosime šias labai vykusiai parinktas citatas: „Kaip pavienis žmogus, toks gyvas dalykas yra ir tauta. Jos ypatybės apsieiškia krauju ir kalba“¹³⁴ (Vilius Storosta-Vydūnas (1868–1953)); „Kalba, būdama ne šios dienos žmonių dienos žmonių kartos padaras, turi savo praeitį. Kalba be žmogaus viena pati negyvuoja. Kalbos praeitį tirdami, tuo patim jau tiriami ir taja kalba kalbančio žmogaus gyvenimo istoriją. Kalba prityrusiam kalbininkui – tikras istorijos šaltinis, nes šių dienų kalboje atsispindi praeita-

¹³¹ Ten pat, p. 85–87.

¹³² Ten pat, p. 89.

¹³³ Ten pat, p. 89.

¹³⁴ (Kuzmickis Z.). Z. K. Tautos dvasia // Kardas, 1929, Nr. 7, p. 97.

sis žmogaus gyvenimas, visa jo senovė. Ir mes, aisčių vaikai, vadinasi: lietuviai, latviai ir prūsai, norėdami pažinti savąją senovę, turime šauktis liudytoja kalbos, kuri viena tegali savo šviesa pratikti mūsų senovę uždegniančią miglą¹³⁵ (K. Būga); „Kijevo apyrbės (apygardos – A. A., D. B., R. K.-M.) vadas Dragomirov išdavė prisakymą, idant visiems kareiviams svetimtaučiams liuosose valandose daleista būtų kalbėti tarpu savęs kalba savo tėvų ir dainuoti savo krašto dainas. Priežastis to paliepmo buvo tai myris vieno čuvašo, kurs nusižudė išsiilgęs tėvynės. Nuo Dragomirovo tegul pasimokina visi norintieji užsitarnauti ant dėkavonės ir prisirišimo lietuvių <...>! O vėl ant mirusio čuvašo nurodau tūliems lietuviams: tegul jie taipos gi pasimokina iš to atsitikimo, kad kalba ir tautystė tai ne kokis ten civilizacijos išmislas, tik turi gilesnį pamatą – yra tiesa gamtos, su kuria juokas dirbti gan pavojingas dalykas“¹³⁶ (V. Kudirka).

Kadangi Z. Kuzmickis buvo aktyvus „Kardo“ autorius, tai, matyt, todėl kriptonimu J. P. pasirašęs autorius recenzavo jo „Lietuvių kalbos sintaksę“ (Kaunas, 1930). Pabrėžiama, kad tai jau penktasis lietuviškas sintaksės vadovėlis. Pradžioje rašoma: „autorius duoda ne tik atskirų sakinių, bet ir ištisių kūrinėlių <...>. Ypačiai į akį krinta gausūs brėžiniai ir schemas. Mat, autorius sakosi turėjęs galvoje veiklos principą. Vadinasi, norėta patys mokiniai įtraukti į darbą, savarankišką galvojimą, ieškojimą. Žinoma, tas labai svarbu vadinamajai darbo mokyklai, arba autoriaus labai mėgiamam laboratoriniam dalykų mokymo metodui. Girtina, kad autorius stengėsi tiksliai dalykus apibūdinti <...>. Vis delto pasitaiko ir netikslumų, ne visai vykusių apibrėžimų ir kitų dalykų“¹³⁷. Tarp tų „dalykų“ nurodomas trūkumas, kad „negalima sakyti, kad visais sakiniais ką tvirtiname. Juk dalyvių kalba ir yra tokia, kur sakytojas ne tvirtina, o tik abejojamas kito mintis pakartoja“¹³⁸. Neteisingai užsipuolama vadovėlyje naudota dėstymo metodika: „Vadovėlio metodas irgi vargu gali būti pavyz-

¹³⁵ Ten pat, p. 99.

¹³⁶ Ten pat, p. 107.

¹³⁷ J. P. Kalbos dalykai // Kardas, 1931, Nr. 11, p. 170.

¹³⁸ Ten pat, p. 170.

dingas. Laikydamasis laboratorinio sintaksės dėstymo principo, autorius pirmiau duoda eilę pavyzdžių, aiškinimų, o jau paskui apibrėžimų. Gal mokykloje ir patogiau pirmiau lentoje parašyti sakinių, o vėliau iš jų sudaryti taisyklę. Sakoma, kad tai pedagogiška. Gal. Tačiau vadovėlyje ieškoti kažkur išpraustų apibrėžimų baisiai nepatogu ir, pasakysiu, baisiai nepedagogiška. O pradžioje stambiomis raidėmis parašyti apibrėžimai daug labiau įkristų į atmintį¹³⁹. Čia ir išlenda „yla iš maišo“: recenzijos autorius yra šalininkas aiškinamojo mokymo su dogmatinio mokymo elementais, o Z. Kuzmickis savo sintaksės vadovėlyje bandė sieti aiškinamąjį mokymą su probleminio mokymo elementais, kas ir šiuo metu mokykloje laikoma progresyviu dalyku. Baigdamas recenzentas teigė, kad ši „sintaksė vis delto yra geresnė už kai kurias pirmiau išleistąsias. Kalba taisyklinga ir sklaidi. Pavyzdžiai daugiausia paties autoriaus surinkti <...>. Tačiau nors ir kiek sintaksių turime, bet tikros sintaksės dar laukiame. Žinoma, gal ir šių sintaksių tolimesni leidiniai bus visai tinkami. Tikrai laukiame“¹⁴⁰.

„Kalba dažnai yra takas, – rašė Z. Kuzmickis kitame savo straipsnyje, – kuriuo žmogus siekia gerovės. Ji – ginklas mūsų rankose, kuriuo galime pulti ir gintis; ji – liudininkas, rodamas, kas esame, piešiamas mūsų vidaus fizionomiją; ji – rūbai, kurie gali gražiai piešti mūsų asmenybę ir kurie gali sudarkyti tą asmenybę bjauriais skarmalais.

Kalba visų pirma yra mūsų dvasios – minčių, jausmų, norų – veidrodys. Ir todėl šiuo atžvilgiu kalbos gerumas pareina nuo mūsų asmenybės gerumo: juo turtingesnė, juo tobulesnė, skaidresnė yra mūsų asmenybė, mūsų inteligencija – juo turtingesnė, tobulesnė, skaidresnė darosi ir mūsų kalba.

Antra vertus, kalba yra rodiklis, kiek mes esame artistai. Juo aiškiau, tiksliau, pilniau, vaizdingiau žmogus moka išversti savo vidų, savo asmenybę kalbos ženklais – juo didesnio jo esama artisto. Tuo atžvilgiu visi esame artistai – vieni talentingesni, kiti netailingi, vieni gabūs, kiti – ne. Nelaimingas, iš tikrųjų, yra tasai žmogus, kuris nemoka pasirodyti, kas esąs, gyvuoju žodžiu – šnekamuoju. Nelaimingas, nes jo asmenybė

¹³⁹ Ten pat, p. 171.

¹⁴⁰ Ten pat, p. 171.

yra įmesta į gyvenimo kalėjimą, kur ji negali išvysti šviesos, žmonių¹⁴¹. Šnekamoji kalba atlieka tris uždavinius: kur reikia, ji veikia protą, kur reikia – vaizduotę („vaizduoklę“), kur reikia – jausmus. „Žmogus mąsto, protauja, tirdamas aplinką, gilindamasis į gyvenimo tiesas, – rašė Z. Kuzmickis. – Čia jis susidaro sąvokų, sprendimų. Šitą savo mąstomąją nuotaiką žmogus paprastai išsako tam tikra kalba; ją galėtume pavadinti prozine ar moksline kalba.

Žmogus ne tik mąsto, bet ir suvokia, savotiškai pagauna tai. Ką savo pojūčiais ir protu prieina. Čia jo viduje, sąmonėje iškyla tam tikrų vaizdelių, lyg piešte nupieštų, lipdyte nulipdytų, grote išgrotų. Juo daugiau gyvumo, juo daugiau reljefo, spalvų ir tonų apčiuopia žmogus savo dvasia – juo daugiau parodo jo vaizduoklė galios, savaimingumo. Žmogus fantastiškai jungia savyje įvairių išpūdžių kombinacijas, ir jei jis žodžio artistas – gražiai tat atvaizduoja kalboje. Kiti, klausydamiesi tokio žmogaus kalbos, rodosi, mato, girdi kažkokį kitą pasaulį, pilną pasakos ir šviesos. Tai – vaizdingoji kalba, operuojanti vadinamaisiais kalbos vaizdais.

Pagaliau mes galime ir jausmais reaguoti į gyvenimą, į jo reiškinius. Galime parodyti ir savo pasitenkinimo, džiugesio – ir nepasitenkinimo, nerimo, nusiminimo. Nuo to, kiek mokame tą savo emocionalinę, tariant jausminę nuotaiką žodžiais išreikšti – nuo to pareina mūsų kalbos emocionalumas, paremtas širdies šilima ar šalčiu¹⁴². Palygino, kaip savo geografijos vadovėlyje ir eilėraštyje pavasarį aprašė geografas Peliksas Šinkūnas (1891–1925) ir poetai Kazys Binkis (1893–1942) ir J. Mačiulis-Maironis. P. Šinkūno aprašyme išvelgė mąstymą, o K. Binkio bei Maironio – vaizduotę. Toliau Z. Kuzmickis analizavo dvi kalbos rūšis: praktinę ir grožinę. „Praktinė kalba reikalauja visų pirma aiškumo, tikslingumo ir ryškumo. Visa tat pareina nuo mąstymo ypatybių. Ieškojimas objektingų prižasčių reiškiniams yra mąstymo aiškumas; įmanomas išsakymas mąstymo paprastais žodžiais ir sakiniais atitinka tą mąstymą. Su aiškumu glaudžiai yra susijęs kalbos tikslingumas, kurio paslaptis glūdi žodžių semaziologi-

¹⁴¹ **Kuzmickis Z.** Praktinė ir grožinė kalba // Kardas, 1932, Nr. 9, p. 130.

¹⁴² Ten pat, p. 131–132.

joje (semantikoje – *A. A., D. B., R. K.-M.*). Svarbu gerai žinoti, ką kuris žodis reiškia, svarbu mokėt laiku prisiminti kaip tik labiausiai atitinkančią mūsų mąstymo elementus žodį. Kad galėtume kalbą padaryti tikslingą, turime turėti pakankamą žodžių kiekį, pakankamą žodyną.

Kasdieninio susikalbėjimo reikalui praktiškai užtenka tūkstančio žodžių, tačiau tikslingam pinesnio mąstymo išreiškimui reikia tų žodžių kur kas daugiau. Moljeras <...> savo kūriniuose yra pavartojęs 8000 žodžių, o Šekspyras – 14 000, o anglų kalbos žodynas priskaito atskirų žodžių per 70 000.

Kad kalba būtų aiški, neužtenka vien tikslingumo: reikia mokėti parinkti iš aibės tikslingų žodžių tie, kurie ..įmanomiausiai atvaizduoja mąstymo esmę. Šičia pažymėtina *ryški* kalba.

Šitie principai yra bendri visoms kalboms; tačiau yra ir specifinių kiekvienos kalbos principų; tai jos taisyklingumas ir grynumas.

Taisyklingai kalbės tas, kas yr visų pirma praktiškai pasižinęs su kalbos gramatika <...>. Žinoma, daug čia reiškia ir teorija, tačiau praktika vis dėlto nulemia kalbos taisyklingumą.

Kalbos grynumas pareina nuo to, kurią kalbos tarmę esame pasirinkę ir kiek jos nepainiojame erdvės ir laiko atžvilgiu su kitomis tarmėmis. Paprastai daugiausia yra kreipiama dėmesio į naujausio laikotarpio kalbos literatūrinę tarmę, kuri, šiaip ar taip, nėra pastovi, taip kad absoliutaus literatūrinės kalbos grynumo, aplamai, nėra, yra tik reliatyvus grynumas, turįs tam tikrą palinkimą į istorinį kitimą.

<...>

Sunku yra aptikti geros praktinės kalbos principai; dar sunkiau jie praktiškai vykdyti. Bet užvis sunkiau yra aptikti tie principai grožinei kalbai. Mat, grožinės kalbos uždavinys yra ne tik tiksliai ir aiškiai atvaizduoti kalbėtojo mąstymas, vaizduoklė ir jausmai, bet ir pati kalba padaryti tokia, kad ji imponuotų, kad ji savyje būtų kažkas gyva, gražu, stilinga. Ir jei praktinės kalbos idealas yra susijęs daugiau su praktika, tai grožinės kalbos idealas turi savo pagrindu talentą. Kas neturi iš prigimimo dovanos gražiai kalbėti, tas nekalbės gražiai kad ir kažin kas, nors praktiškai jis gali ir visai gerai kalbėti.

Grožinė kalba <...> turi būti skambi, ritminga. Skambumą dažnai užmuša šitokios kalbos ydos:

1. susikimšimas vienoj vietoj daugelio balsių, pvz., ponai įėjo į olą;
2. susikimšimas priebalsių, pvz., prašmatnūs žygdarbiai;
3. suplakimas vienodų garsų: šešios žąsys su šešiais žąsyčiais;
4. susikimšimas daugelio vienaskiemenių žodžių, pvz., ir aš, ir tu, ir jūs – tai vis ne tas;
5. susikimšimas vienoj vietoj daugiaskiemenių žodžių, pvz.: bruzgliuodami šikšnosparniškais šermukšni lazdziais, pasijuokdavome ilgasermėgiais senpalaikiais.

Grožinė kalba turi būti ritminga. Tat visai nereiškia, kad ji turi būti eiliuota: eiliuotoji kalba yra tik viena grožinės kalbos formų ir kartais gali toli gražu būti prastesnė už neeiliuotąją kalbą. Kalbos ritmas – tai jos melodija, tai jos muzika. Ir kaip melodija muzikoje turi neišaiškinamų paslaptinių ryšių su kompozitoriaus siela ir širdžia – lygiai taip pat ritmas kalboje yra susijęs su artistišku kalbėtojo ar rašytojo pajautimu, su slėpininga jo dvasios galia.

Grožinė kalba turi būti vaizdinga, o kur reikiant – emocionali. Jos garsose turime matyti varsų varsas, formų formas, reljefų reljefus, girdėti muzikos kvėpavimą, žmogaus raudą, juoką, vėjo staugimą, gamtos šnektą, turime, trumpais žodžiais – klausytis visų savo pojūčių galiomis, ne tik ausimis.

Kalbos vaizdingumo yra nurodoma visa eilė priemonių: ir epitetai, ir lyginimai, ir tropai, ir figūros. Tačiau viena reikia atsiminti: į tas visas grožinės kalbos priemones tegalime nukeliauti iš savo vidaus, iš savo dvasios; atvirkščias kelias kalbėtojui nėra įmanomas. Nes kalbėtojas kuria kalbos grožį, <...> ir figūras, ir tropus, ir periodinę, ir neperiodinę, ir eiliuotą, ir neeiliuotą kalbą, <...> įkvepia žodį stebuklingos galios, kuri žavi kaip Trojos Elena, kuri hipnotizuoja kaip Indų jogas, kuri prigauna kaip dykumos mirazžas, kuri degina kaip pragaro ugnis ir garbina kaip devintojo dangaus malda.

Kalba yra kelias į žmonių protą, į žmonių širdį; kalba yra kelias į dąsas, į pasaką. Kas valdo kalbą – valdo pasaulį, nes yra dvasios galiūnas –

karalius“¹⁴³. Tokią ilgą citatą įdėjome todėl, kad ji – himnas kalbai, kurį atpasakoti kitais žodžiais būtų sunku...

Kriptonimu Z. pasirašęs autorius pasisakė apie užsienio asmenvardžių ir vietovardžių rašybą: „siūlyčiau visus be išimties svetimus miestus, vietas, pavardes rašyti taip, kaip jie yra oficialiai priimti rašyti tuose kraštuose, kur jie yra arba iš kur jie kilę.

Juk jeigu ir visose lietuviškose knygose bei laikraščiuose rašysime Ženeva, tai vis dėlto, siųsdami į tą pačią Ženevą laišką, turėsime užrašyti *Genève*. Todėl atlietuviname tik savo lietuviškus, svetimų sudarkytus vietovardžius ir pavardes, o kas ne mūsų – nelieskime, – bus geriausia.

Juk mes patys džiaugiamės skaitydami svetimoje spaudoje *Kaunas* ir esami nepatenkinti, kai matome *Kovno* arba *Kowno*. <...> Kokių nepatogumų skaitytojams teikia sulietuvinti svetimi vietovardžiai, žino kiekvienas, kuris mėgina surasti juos žemėlapyje. Skaitytojas, atsiskleidęs atlaso vietovardžių <...> sąrašą, pirmiausia turi atspėti mįslę, kaip korespondentas sulietuvino (rašybos atžvilgiu) Amerikos, Afrikos ar kitos kurios nors šalies vietovardį <...>, nes tik nuo tos mįslės įspėjimo pasisekimo priklauso vietos radimas žemėlapyje.

Panašų reiškinį sutiksime, ieškodami enciklopedijoje sulietuvintos svetimtautiškos pavardės <...>. Turiu galvoje svetimą enciklopediją ar enciklopedinį žodyną, nes savo juk dar negreit teturėsime.

Jeigu jau dėl kurių nors sumetimų neišvengiamai reikėtų svetimus vietovardžius ir pavardes lietuvininti, tai, man rodosi, užtektų, paliekant svetimą oficialią rašybą, pridėti tik lietuviškas galūnes ir tai apostrofu atskirtas. Kas būtina norėtų pamokyti kitus teisingai žodį ištarti, galėtų kaip ir dabar dažnai praktikuojama, skliausteliuose parašyti lietuviškai¹⁴⁴. Atrodytų, lyg dabartinės Visuotinės lietuvių enciklopedijos (toliau – VLE) kūrėjai būtų perskaite šį „Kardo“ straipsnį – taip tiksliai joje laikomasi straipsnyje suformuluotų nurodymų. Galima tvirtinti kad straipsnio autorius – Z. Kuzmickis. Tuo labiau kad kitas taip pasirašytas straipsnis

¹⁴³ Ten pat, p. 134–137.

¹⁴⁴ (**Kuzmickis Z.**). Z. Ženeva ar Geneva? // Kardas, 1935, Nr. 4, p. 87.

labai primena Z. Kuzmickio straipsnį „Praktinė ir grožinė kalba“, kurį aptarėme aukščiau. O šiame straipsnyje rašoma: „Pažvelgę į mūsų didingos praeities istoriją, matome, kad Lietuvos didikai, bajorija, kartu, supranta, ir šviesuomenė arba tuometinė inteligentija lengvai pasidavė nutautinama, gaudė svetimus vėjus, nemokėjo atsispirti svetimoms įtakoms.

Darant išvadą, reikia manyti, ji buvo blogai išauklėta, neturėjo stipraus tautiško patriotinio pagrindo, todėl nebrangino kas sava, kas lietuviška.

Didikus, kaip visuomet esti, pasekė vidurinieji ir žemesnieji visuomenės sluoksniai. Yda plito ir pagaliau netekome daugybės tikrojo kraujo lietuvių, daugelio žymių žmonių. Dėl tokio tautiškai patriotinio ištižimo buvo įsivelta į nepatogias politines sąlygas, kurios privedė prie nepriklausomybės praradimo.

Netekusią vadų ir valstybinės nepriklausomybės tautą apgaubė tamsuma. Neprašyti globėjai laukė greitos mirties ir ėmėsi skaičiuoti ir vertinti vertingus ligonio palaikus. Tačiau lemta buvo kitaip, – sveikojoj tautos kūno dalyje – šiaudinėje pastogėje – tolydžiai skambėjo lietuviška daina, nenyko gyvas lietuviškas žodis ir dėl to šiandieną mes visi gerai žinome ir pripažįstame, kad lietuviškumas, lietuvių tautos gyvybė tapo išsaugota ne šviesiam bajoro didiko rūme, bet lūšnoje.

<...>

Sunkiais carų Rusijos tautinės priespaudos laikais daug mūsų tautiečių, ar tai valdžios persekiojamų, ar tai nenorėjusių skriaudėjams tarnauti, ar dar dėl kurių kitų priežasčių išvažinėjo, išsiblaškė po visą pasaulį; daugiausia susispietė laisvojoj Amerikoje. Pažvelkime, kuris elementas išieivių tarpe atsparėnis nutautinimui, su liūdesiu širdyje tenka konstatuoti, kad ir išieivių inteligentiškosios šeimos greičiau nutausta. <...> O prasto darbininko šeimoje lietuviška kalba ir papročiai išsilaiko daug ilgiau. <...>

Taigi iš patyrimo matome, kad ligi šiol lietuvių inteligento būta labai neatsparaus nutautinimui.

Savaime suprantama, <...> tuoj pat čia kils klausimas, o kaip gi dabar mūsų naujoji, atgavusios nepriklausomybę jaunosios Lietuvos šviesuomenės, didikų, <...> mūsų <...> aristokratijos karta? Ar ji, būdama kilusi iš

šiaudinės pastogės ir išsiauklėjusi aukų ir pasišventimo dvasioje, panaši į minėtą, tautiškai subankrutėjusią, diduomenę? Gal ji pasimokė iš praeities klaidų ir šiandien reiškia nutautinimui geležinį atsparumą?

Trumpai pasakysiu – dažno žodžiai labai gražūs, bet liūdna, nes daugelio veiksmai nelydimi žodžių.

<...>

Dažnas mūsų inteligentas, pasijutęs geresnėje materialinėje būklėje, tarytum iš meilės darydami gera savo jauniems įpėdiniams, nuodija jautrias mažučių sielas, niekindami brangiausią lietuviybės turtą, – savąją lietuvišką kalbą. Mažiems vaikučiams, dar neišmokus gerai lietuviškai kalbėti, pristato svetimtautes auklėtojas, <...> kad mokytų svetimos, tarytum geresnės kalbos. Jau pačioje kūdikystėje imama skiepyti nepasitikėjimas lietuviškumu ir viskuo, kas lietuviška. Pagalvokit, <...> ką reiškia žmogui jaunystėje gauti išpūdžiai <...>.

Čia nenoriu pasakyti, kad mokėti svetimų kalbų nereikalinga, priešingai, mums, mažai tautai, svetimos kalbos būtinai reikalingos, bet tą uždavinį palikim lietuviškajai mokyklai. <...>

Lietuvi inteligente, ypač karininke, jeigu tikrai nuoširdžiai myli savo kraštą, brangią tėvų žemę, jeigu gerbi ir brangini lietuviškumą, – neprisi-dėk laisvu noru prie nutautinimo darbo, nelįsk patsai į svetimą kilpą! Tegu tavo patriotizmas reiškiasi ne vien skambiais žodžiais ir reklaminiais savanaudiškais užsimojimais, bet ir gyvu, realiu, nuoširdžiai sąmoningu darbu. <...> Nekartok stambių praeities klaidų, kad tavęs nesmerktų palikuonys.

Apie tuos lietuvius „patriotus“, kurie savo vaikučius siunčia į svetimų laikomas mokyklas, nėra ko nė kalbėti, – parazitų visur būna, bet jie reikia naikinti¹⁴⁵. Ką čia bepridėsi. Ar ne panašius „vaizdelius“ stebime dabar, kai užsienyje pasitrynęs koks nors valdininkas ar karininkas, kalbėdamas lietuviškai sakinyje kelis kartus įterpia „a-a-a“.

Panašūs klausimai nagrinėti ir kriptonimu N. pasirašytame straipsnyje: „kai kurie iš mūsų dar tebesako: „Reikės bus nubausti“, „Šių reikalą sutvarkys patsai vadas kuopos“ ir pan., o susirašinėjime užtinkame dar šito-

¹⁴⁵ (Kuzmickis Z.). Z. Nekartokime praeities klaidų // Kardas, 1935, Nr. 5, p. 92.

kių dalykų: „Telefonu perkalbėta suma“, „Buvo manim jau nubaustas“ ir t. t. Tai, kaip matome, yra rusicizmas, su kuriuo kai kas dar vis negali atsiveikinti.

Kodėl taip yra? Atsakymas tik vienas – tokie asmenys nevertina, negerbia valstybinės kalbos, o gerbti ją ir tinkamai išmokti iki šiol nebuvo griežtai verčiami. Jau seniai laikas šiam „negalavimui“ padaryti galą.

Mūsų archyvuose prisirinko jau gana daug visokios medžiagos, kompromituojančios lietuvių kalbą. Jau praėjo tie laikai, kai tardymai ir kvotos Nepriklausomoje Lietuvoje kartais buvo daromi net rusų kalba, arba mišriai: rusų ir lietuvių kalbomis.

Mes, kariai, ypač karininkai, turime būti visur ir visiems geras pavyzdys. Deja, kai kurie iš mūsų savo minėtais rusicizmais yra ne geras, o blogas pavyzdys.

<...>

Nepamirškime, kad visuomenė iš atskirų karininkų sprendžia apie visą karininkiją. Jei, pavyzdžiui, karininkas su civiliais netaisyklingai kalba (vartoja rusicizmą), arba ką civilinei įstaigai netaisyklinga kalba parašo, tai tas įžeidžia ir žemina visą karininkiją. Ir tokie įžeidžiantieji lietuvių kalbą reiškiniai taip pat kenkia kariuomenei su visuomene suartėti.

Svarbu konstatuoti, kad ir tarp avansuojamų (pristatomų aukštesniam laipsniui gauti. – *A. A., D. B., R. K.-M.*) karininkų yra tokių, kurie nenori atsiveikinti su rusicizmais ir apskritai nesistengia pakankamai išmokti lietuvių kalbos, nors avansuojamieji karininkai visais žvilgsniais turėtų būti verti avansavimo, t. y., čia neturėtų būti pamiršti ir valstybinės kalbos reikalai. Priešingai, neišvengsime pamatuotų visokių kalbų, kad kariuomenėje galima kilti ir nemokant pakankamai lietuvių kalbos.

Iki šiol aukštesniam laipsniui įgyti karininkai nebuvo egzaminuojami iš lietuvių kalbos; atrodo, kad ir ateityje to nemanoma daryti, nes administracijos specialybės karininkams aukštesnei vietai užimti <...> dabar paskelbtame egzaminų tvarkaraštyje lietuvių kalbos egzaminas nepažymėtas, o reikalas, kaip matėme, yra būtinas.

Todėl būtinai reikėtų įtraukti į aukštesnei vietai užimti egzaminų skaičių ir lietuvių kalbą ir iš šio dalyko egzaminuoti karininkus raštu ir žodžiu.

Be to, viršininkai, atestuodami karininkus, turėtų atestacijos skiltyje „protinės ypatybės“ pažymėti ir apie jų lietuvių kalbos mokėjimą.

Šitokios priemonės, manau, nerangiuosius paskatintų susirūpinti lietuvių kalba ir ją bent pakankamai išmokti, kas net pakeltų patį karininkijos autoritetą¹⁴⁶.

Apie valstybinę kalbą ir kareivius kitataučius rašė kriptonimu A. J. pasirašęs autorius. Pirmiausia jis pasidžiaugė, kad valstybinė lietuvių kalba, oficialiai vartojama kariuomenėje, „susitvarkė. Tik kažin kaip greitai susitvarkys priežodžiai ir visi kiti „saldūs“ išsireiškimai, kurie gana neretai vartojami ir būtinai svetimos kalbos terminu ir turbūt tik todėl, kad sklandžiau ir ritmingiau išeina“¹⁴⁷. Dabar, deja, tų „saldžių“ posakių padaugėjo... O A. J. toliau rašė: „Lietuvos piliečiai, kaip žydai, rusai, vokiečiai ir lenkai, kurie sudaro tik nežymią mažumą, įsilieja kas metai į grynus lietuvių pulkus, greitai persiima karine drausme, o pareigas atlieka stropiai ir sąžiningai. Taip jie turi atlikti, nes kariuomenėje niekas niekam privilegijų neteikia, o reikalaujama vienodo, darnaus darbo, kad kuo geriau būtų galima visus lygiai parengti ir išauklėti <...>. Deja, mūsų kariuomenėje dar iki šiam laikui vis dėlto užsilikusi viena yda, kuri <...> gerokai žemina Lietuvos kariuomenės kario vardą <...>. Tų mažumų kariai, paleisti atosotogų ar į miestą, o kartais ir tarpusavy mėgsta viešai vartoti svetimą kalbą. Žinoma, toks viešas kario pasirodymas ir nelietuviškos kalbos vartojimas gali sukelti pašaliniuose daug įvairių kalbų ir sudaryti įvairių nuomonių apie Lietuvos kario lietuviškąją dvasią ir savo krašto kalbos gerbimą. Na o jei taip kalbant išgirs svetimtautis, tai ką jis pagalvos ir apie mūsų kariuomenę? <...> Pilnai suprantam, kad žydų, vokiečių, lenkų ir rusų tautybės kariui niekas nedraus eiti į savo maldos namus atlikti tikybinių pareigų ir t. t. ir pagaliau niekam nesimes į akis, jei savuose namuose, kur niekas nemato ir negirdi, tik saviškių tarpe kalbės ir nelietuviškai, bet tik jokiū būdu ne viešose vietose. <...> Tikrai negražu, o kiekvienam lietuviui gėda matant Lietuvos kariuomenės uniformuotą karį tarp keleto savo tautiečių

¹⁴⁶ N. Reikia paskatinti // Kardas, 1937, Nr. 12, p. 294.

¹⁴⁷ A. J. Savoji kalba // Kardas, 1938, Nr. 18, p. 406.

ir kalbantį ne lietuviškai, bet žydu – rusų – hebrajų – vokiečių ir lietuvių kalbų mišiniu. <...> Niekas negali šiandien pasiteisinti, kad su savo tautiečiais lietuviškai negali susikalbėti. Kas per 20 nepriklausomo gyvenimo metų nespėjo išmokti lietuvių kalbos tiek, kad galėtų namuose susikalbėti, tas jau nė neišmoks, bet užtatai jo vaikai jau spėjo užgimti ir užaugti Lietuvoje ir privalo mokėti tą kalbą, turi ją vartoti, o tuo labiau – uniformuoti kariai¹⁴⁸.

Panašiais klausimais pasisakė ir kriptonimu Lts. pasirašęs J. M. Laurinaitis: „Daug yra veiksmų, kurie mūsų kalbą daro gerą ar blogą. Tarp tų veiksmų yra ir svetimųjų kalbų žodžiai, trumpiau svetimybės vadinami.

Svetimybės, kaip ir bet kurį kitą dalyką, inteligentai vertina ir vartoja įvairiai: vieni svetimybės siurbia kaip sausa kempė vandenį ir vartoja jas be jokio saiko; kiti elgiasi apdairiau, svetimybės vartoja ten, kur būtinais reikiais; treči, jų mažiausia, svetimybių vengia kaip maro. Ūkininkai ir darbininkai – nemokytieji žmonės – pasilieka su patvaresne savo tėvų, namų kalba. Ne be to, kad prašmatnesni gaudo iš inteligentų lūpų svetimybės, bet dažniausiai, prisitaikydami prie savo tarties, iškraipo ir, nesuvokdami prasmės, ne vietoje vartoja. Tokių kraipymų pasitaiko ir tarp inteligentų. Neseniai girdėjau kaimietį sakant **ramontuoja** mūsų bažnyčią (=remontuoja), **igzistancija** (=egzistencija), o inteligentus mačiau rašant **traforetas** (=trafaretas), **ešalonas** (=ešelonas), **pailistruoti** (=pailiuostuoti), **dezinterija** (=dizenterija). Prie tų kraipymų reikia priskirti ir savų lietuviškų žodžių kraipymus, tų žodžių, kurių kilmės tarėjai nebežino. Pavyzdžiui, <...> **momenėlis**, kurį ne tik kareiviai, bet ir karininkai tardavo ir rašydavo **mamonėlis**, nejausdami, kad tas mažybinis daiktavardis padarytas iš **momuo**, **momens**, kaip **akmenėlis** iš **akmuo**, **akmens**¹⁴⁹. J. M. Laurinaitis teigė, kad svetimybių naudojimo klausimas yra svarbus ne tik kariuomenei, bet ir visai tautai. Bet svetimybių blogumą ypač ryškiai junta būtent

¹⁴⁸ Ten pat, p. 406.

¹⁴⁹ (**Laurinaitis J. M.**). Lts. Svetimybės ir karinė kalba // Kardas, 1938, Nr. 23, p. 558.

kariuomenė: „Juk į ją suvažiuoja visų mūsų tarmių tarmelių vyrų minia, kurių daugumas pradžios mokslo neturi. Tą minią reikia mokyti sudėtingų karybos ir technikos dalykų ir ne bet kaip, o kad visi vienodai išmoktų suprasti, galvoti ir veikti. Pabandyk tai miniai prašnekti: „Komandavimo punktas parengtas tinkamoje tereno vietoje. Iš to komandavimo punkto išcentriškai ir įcentriškai reguliariai ir punktualiai turi veikti transmisija“. Po šitokio vieno ar dviejų sakinių ir narsiems vyrams pasišaušia plaukai, o jei tokia pamoka eina ištiesai – galvos taip apsisuka, kad joms atsukti reikia daug laiko ir vargo: reikia nežinomų žodžių prasmę išaiškinti, tarmimą išlyginti. O kur to laiko imti, jei kita pamoka lies kitą dalyką ir gal panašia kalba, o programa turi būti išeita nustatytu laiku. Programą galime išeiti, bet kareivių nusimanymas bus miglotas, iškraipytas, įvairus. O jei **komandavimo punktą** pavadiname **vadoviete, tereną – vieta** ar **vieta, transmisija** – paprastais **ryšiais** ir p. – gauname kitą supratimą ir įsisaūmoninimą. Dvidešimties metų praktika parodė, kad **karinė kalba lemia kariuomenės mokymą: ji sunkina arba lengvina**. Dėl to vis labiau jaučiamas nusigrėžimas nuo svetimų kalbų įtakos ir artėjimas prie gimtosios. Tas posūkis yra toks ryškus, kad kai kurios kariuomenės dalys prašo sulietuvinti net tokius žodžius, kaip batalionas, baterija, divizija, kritika, taktika, kurių, rodos, nė viena Europos kalba dar nėra bandžiusi sutautinti. Iš anksto tenka pasakyti, kad visko nesulietuvinsime ir nėra reikalo viską lietuvinti: kalbų santykiavimo, kaip ir apskritai tautų kultūrinio santykiavimo, niekas neišvengė, neišvengsime ir mes“¹⁵⁰. Dabar, beje, vartojama *vadavietė, vietovė, ryšys*.

„Būtų gera, – tęsė J. M. Laurinaitis, – kad kalbos tautinimu susirūpintų visų profesijų inteligentai, ypač mokyklinių vadovėlių autoriai. Vadovėliai mirga ne tik nereikalingomis svetimybėmis, bet ir jų terminai nesuderinami arba nevartotini. <...> Plintanti anarchija išnyks, kai bus kas jungia ir nustato valstybiniu mastu. Kariuomenėje tas reikalas centralizuotas. Kai kada ji padeda civilinėms įstaigoms ar asmenims. Bet ji ne-

¹⁵⁰ Ten pat, p. 558.

gali apsisaugoti nuo netvarkos, einančios iš šonų¹⁵¹. Kalbos turtinimu, tautišku rūpinasi ir kitos Europos tautos: prancūzai „valėsi“ nuo anglų įtakos, vokiečiai ir lenkai po I pasaulinio karo ėmė vokiečinti prancūziškus žodžius, čekai beveik visus tarptautinius žodžius pakeitė čekiškais, t. y. „dabar **tautos siekia savas kalbas labiau sutautinti, kad jos turėtų daugiau savitumo, būtų atsparesnės kitoms kalboms, jungtų šviesuomenę ir visuomenę, duodamos daugiau žodinės jėgos kurti dvasiniams turtais ir galėjimo plačiau jais naudotis**. Taigi ir mūsų kariuomenės noras susikurti suprantamesnę karinę kalbą nėra išsišokimas, o visai prigimtinis reikalas, kurį matome ir kitose tautose“¹⁵². J. M. Laurinaitis pabrėžė, kad tas noras pasireiškė nuo pat pirmųjų Lietuvos kariuomenės egzistavimo dienų ir „jei karinė kalba buvo privisusi tokių žodžių, kaip *kreiskornas, brustveras, flangas, dežuras, amunicija, trasuoti* ir panašių, kurių gražią dalį ir dabar tebeturime, tai tik dėl to, kad visko iš karto negalima tobulai sukurti ir reikia aplinkos, kuri tokią kūrybą paremtų ir pripažintų. O kalbos kūrimui bręsti ir žmonių įsitikinimams persilaužti reikia laiko“¹⁵³. 1938 m. padėtis jau buvo žymiai pagerėjusi, tačiau prieštaravimų, nuomonių įvairovės buvo ir tada. Pasirodė eilė statutų su sulietuvintais terminais, žinoma, ne visais. Tačiau nuomonių įvairovė išlieka: „Vieni <...> *busolę, forsuoti* prašo būtinai palikti, o kiti prašo sulietuvinti *prožektorių, poziciją, kontrataką*. Visiško pažiūrų vienodumo niekada nesulauksime. Bet lietuvinimo srovė vis labiau veržiasi ir ji savo naudingą darbą padarys. **Artilerija, divizija, technika** ir panašūs žodžiai pasiliks, bet eibės kitų svetimybų turės išnykti. **Akcija** turės užleisti vietą **veiklai, aktyvus virs veikliu, ataką** atstos **puolis, debušuoti** (iš miško ir kt. uždangų) bus **išieiti** ar **išsiveržti, defilė** pasikeis **siauruma, dezertyras** galės būti **bėglys, dezertyruoti – pabėgti, dezorganizuoti – trikdyti, iškrikdyti, pakrikdyti** ir t. t. Kuris karys lietuvis nesigriebs tų savų suprantamų žodžių ir užsispyręs keverzos anas svetimybes? Ką lengviau kareivis supras: ar kad reikia

¹⁵¹ Ten pat, p. 558–559.

¹⁵² Ten pat, p. 559.

¹⁵³ Ten pat, p. 559.

reaguoti į priešo veiksmus, ar priešo veiksmus reikia **atveikti**? Arklio **eksterjeras** gražus, ar arklio **išorė** graži? Atvyko priešo **parlamentarai** ar **de-rybininkai** derėtis? Kariuomenėje turi daug **tolerancijos** ar **apykantos**, **apkantos**? <...> Maža to, tautindami žodžius, taip pat negalime išvengti netobulumų. Tik ką minėjau **kautynių fazes**, kurios dabar vadinamos **kautynių ruožtais**. <...> Čia labiau tiktų **kaità**, kiek mažiau <...> **tarpsnis**. Avangardas, ariergardas ir flangardas pavadinti priekine, užpakaline ir šonine saugomis. <...> Bet ar nebūtų geriau dvižodžius terminus <...> pavadinti vienazodžiais terminais **priešsauga**, **pasaugà ir šonisauga**? <...> Yra rimta priežastis, kuri kai kada sukliudo griežtesnį terminų keitimą – tai atsarginiai. Pagrindinai pakeitus kalbą, būtų sunku susikalbėti su atsarginiais. Tai tiesa, bet nebaisi: atsarginiai dabar jau nustatytais laikotarpiais šaukiami pakartoti mokymo arba į **atmokas** (tą žodį vertėtų įsidėmėti) ir palaipti su naujais žodžiais susipažintų. Be to, žinomas dėsnis, kad suprantami, vaizdūs žodžiai greitai įstringa į atmintį¹⁵⁴. Taigi, 1938 m. J. M. Laurinaitis, didžiausias autoritetas kalbos klausimais tarp tuometinių karininkų, reziumavo:

- 1) „svetimybių besaikis vartojimas kiekvienai kalbai yra žalingas, nes stabdo jos pačios kūrybingumą ir ją menkina;
- 2) svetimybų neapdairus vartojimas suskaldo kalbą į inteligentinę ir liaudinę, sutrukdydamas dvasinį ir protinį bendravimą;
- 3) svetimybės trukdo ir sunkina mokymo procesą;
- 4) svetimybų vengia ir senesnių kultūrų kalbos;
- 5) mūsų kariuomenėje, taip pat ir tautoje, žymu saikingas **nusigrėžimas nuo svetimybų ir linkimas labiau savo gimtąją kalbą turtinti**;
- 6) svetimybų šalinimas ir savosios kalbos turtinimas eis sklandžiai, kai tą darbą akinsime ir tvarkysime valstybiniu mastu¹⁵⁵.

Beje, dabar yra prigiję terminai *ataka*, *dezertyravimas*, *reaguoti*, *tolerancija*, *fazė*, *stadija*, *tarpsnis*, *avangardas*, *šoninė ir užnugarinė sauga*, *mokymai*.

Pasisakoma buvo ir prieš keiksmažodžių vartojimą, nusižiūrėtą iš ryti-

¹⁵⁴ Ten pat, p. 559.

¹⁵⁵ Ten pat, p. 559.

nių kaimynų (beje, dažnai irgi iš tų kaimynų pasiskolintų): „Įvairaus turinio keiksmai – tai viena iš XX amžiaus žmonių nemandagumo bei nepadorumo apraiškų.

<...>

Taip jau gyvenime daugumo priprasta, kad žmogus tesikeikia tik supykęs, ką nors praradęs ar apsirikęs. Bet yra ir tokių, kurie įvairausio turinio keiksmus vartoja ir pertarų vietoje.

Vadinasi, vadas, susipykęs su žmona <...> ar šiaip paimtas „pesimizmo“, išlieja savo apmaudą ir nepasitenkinimą ant valdinių galvos. Tai jau visai prasta ir seniai atgyventa kultūra!

Turint galvoje ypačiai ginklą ir karišką mankštą, pravartu neužmiršti padoraus auklėjimo ir mandagumo dėsnų. Nes ir kinų priežodis sako: „Karui rengiamės tūkstantį dienų, o tekariaujame vieną“.

Į kariuomenę yra imami sveikiausieji vyrai, kurių žymus daugumas iš kaimo. Ir štai šiuos, vos tepradedančius savarankišką gyvenimą vyrus, apiberia velniais, matuškomis etc. Šiuos „piktuosius diegus“ karių daugumas pasigauna ir, žinoma, jie tampa nepamainomais kasdieninio gyvenimo „pagražinimais“.

Taigi, esti neįvairių komandų, kuopų, batalionų girdint iš visų kampų plūdintis ir keiksmas. Iš to, žinoma, karių auklėtojams garbės neprideda, visa tai nukeliauja net į kaimą, o kas iš to gali išeiti, visiems aišku¹⁵⁶. Citata išėjo ilgoka, dėl to skaitytojo atsiprašome. Tačiau ši citata sukelia daug ir dabar aktualių minčių: 1) atkreiptinas gerbiamo skaitytojo dėmesys, kad straipsnį parašė aviacijos karininkas – karininkų elito atstovas, pirmas išdrįšęs pasisakyti prieš „vyriškus kalbos pagražinimus“, matyt, dažnokus ir tada, ir nepaprastai paplitusius dabar, ir ne vien tarp vyrų, bet, deja, ir tarp dailiosios lyties atstovių; Seimui dabar būtų labai gera proga priimti įstatymą ir už keikimąsi viešojoje vietoje bausti, sakysim, 100 Lt bauda, per metus galima būtų pataisyti pašlijusius biudžeto reikalus ir išauklėti tautą; 2) aiškiai primenama, kad karininkas yra pedagogas, jis turi ne tik mokyti, bet ir auklėti; vienas iš autorių (A. Ažubalis) šia pro-

¹⁵⁶ **Brazauskas B.** Dėl keikimosi tarnyboj // Kardas, 1933, Nr. 2, p. 35.

ga visada prisimena vieną tiesą, kurią jam, penkiolikmečiui, į galvą įkalė pedagogikos dėstytoja Adelė Bieliūnaitė-Kiubarienė: „Pedagogas, eidamas į užsiėmimą, turi eiti į jį, kaip aktorius eina į sceną, visus šeimyninius, buitinius ir kt. nemalonumus užmiršęs ir turintis tik vieną tikslą – gerai praveisti tą užsiėmimą“.

J. S. džiaugėsi, kad 1937 m. jau pasirodė 5 žurnalo „Gimtoji kalba“ numeriai. 5-ajame numeryje buvo daug aktualių ir kariams dalykų: „*Iskaita* – žodis uždirbtųjų pinigų ar išklausių mokslų dalykų įskaitymui reikšti, bet ne išlaidoms ar nuostoliams žymėti.

Iskaita – išskaityti, prarasti ar išėikvoti pinigai, kurie išskaitomi iš kaltininko algos ar jo pajamų.

Pasakymas: *nuorašas siunčiamas Jūsų žiniai* nėra vykęs, geriau sakyti: *nuorašas siunčiamas jums* arba *Jums žiniai*.

Iš principo vartotina ten, kur dažnai sakoma *principiniai* ar *principe: departamentas iš principo sutinka su Jūsų nusistatymu*.

Virš vartotinas tik erdvės santykiams žymėti: *kregždės skraido virš ežero*. Todėl nevertotini posakiai *virš normos*, *virš etatų*, *virš sąmatos*, taip pat *viršgamtinis*, *viršnorminis*, *viršetatinis*, *viršstarnybinis* ir kt. Šių žodžių vietoje galima vartoti: *antgamtinis*, *antnorminis*, *antetatinis*, taigi išėitų, kad vartotinas ir *antstarnybinis*, vietoj *viršstarnybinis*.

Iš kalno yra verstinė lenkybė (*z góry*), todėl geriau vartoti *iš anksto*.

Moterų pavardės su galūne *-ūtė* rašomos su ilguoju *ū*, pvz., *Juozapavičiūtė*. Priesaga

-vieniė moterų pavardėms dėtina tik tais atvejais, kai atitinkamos vyrų pavardės baigiasi galūne *-čius* arba *-džius*, pvz.: *Šalčius – Šalčiuvieniė*, *Saladžius – Saladžiuvieniė*, o *Juškus – Juškienė*.

Vokiškas žodis *Radio* verčiamas *radijas*, o *Radium* – *radis*, *radžio*.

Reikia vartoti *popierius*, o ne *popera*, *poperius* ar *poperis*.

Geriau vartoti *iki tos vietos*, nors galima sakyti ir *iki tai vietai*. Pasakymas *dokumentas pateiktas nuoraše* nevertotinas, geriau sakyti: *pristatytas dokumento nuorašas*.

Norėdami sekti mūsų kalbos reikalus, turime skaityti „Gimtąją Kalbą“, <...> nors dažnai ir „G. K-jė“, dėl vieno kito žodžio tarsenos ar rašysenos

mes taip pat nerandame griežto ir vienodo nusistatymo ar aiškios kalbininkų peršamos bendrinės linijos...

Ypač gyvą domėjimąsi lietuvių kalba pastaruju metu parodė laikraštiniškai tautininkai. Jie buvo surengę lietuvių kalbos tobulinimosi kursus, kuriuose dėstė dr. Salys ir dr. Skardžius. Iš viso buvo 12 paskaitų aktualiais kalbos reikalais, paliesta ir išnagrinėta visa eilė įdomių mūsų kalbos klausimų, kurie, nors ir trumpai, buvo atpasakoti „Lietuvos Aido“ skiltyse. Minėtų kalbininkų siūlymu įstaigų vardai rašytini didžiosiomis raidėmis, o viršininkų pavadinimai – mažosiomis, taigi turėtume rašyti: *Kariuomenės Štabas* ir *kariuomenės štabo v-kas*. Kalbininkai siūlo mažosiomis raidėmis rašyti ir ordinų vardus, kai jie neina oficialiais vardais, k. a., *vyčio kryžiumi apdovanota 10 žm.* Šokių ir gėralų vardai taip pat peršami rašyti mažosiomis raidėmis. Taigi, ne tik „martelis“, bet ir mūsų garsiojo Birštono mineralinių šaltinių vanduo pavirsta mažąja raide rašomu „vytautu“ ir „birute“!..¹⁵⁷.

Kriptonimu M. pasirašęs autorius perspėjo: „Skaitydami laikraščiuose dedamus straipsnius, ypač sporto žinias, užtinkame labai daug sutrumpintų pavadinimų – dažniausiai kelių raidžių junginių, kurių kai kada ir perskaityti nesiseka, o perskaitę dažnai nesusivokiame, ką autorius tuo raidžių junginiu norėjo pasakyti. Suprantama, kad autorius, trumpindamas pavadinimus, sutaupto laiką, rašinys užima mažiau vietos laikraščio skiltyse ir tuo būdu galima patiekti skaitytojams daugiau naudingų <...> žinių“¹⁵⁸. Bet reikia neužmiršti ir skaitytojų, kuriems laikas yra irgi brangus, o jį jie priversti gaišti iššifruodami tuos sutrumpinimus. O sutrumpinimai jau tapo tikra epidemija: savo pavadinimus trumpino sąjungos, organizacijos, firmos, savo titulus – asmenys ir t. t. „Pastaruju metu jau net modernieji mūsų įstatymai į tai atkreipė dėmesį ir reikalauja, kad draugijos, trumpindamos savo pavadinimus į vieną ar kelis sudurtinius žodžius, privalo žiūrėti, kad tie žodžiai nebūtų priešingi lietuvių kalbos dėsniams <...>. Taip pat turėtume žiūrėti, kad tas sutrumpinimas būtų supran-

¹⁵⁷ J. S. Kalbos ir rašybos reikalai // Kardas, 1937, Nr. 12, p. 295.

¹⁵⁸ M. Dėl pavadinimų trumpinimo // Kardas, 1937, Nr. 20, p. 470.

mas ir tiems, kurie jį skaitys. Negalime trumpinti taip, kaip kam atėjo į galvą. Pavyzdžiui, ką galės suprasti skaitytojas, jei aš vienos įstaigos pavadinimą sutrumpinsiu į tokį raidžių junginį : „Ppp“, nors mano supratimu tas sutrumpinimas galėtų reikšti ir „Pirmąjį pėstininkų pulką“. Be abejo, negalima atsisakyti nuo tų sutrumpintų pavadinimų, kurie vartojami mokslo reikalams ir kurie jau yra įgiję „piliėtines“ teises, bet čia kalbama tik apie mūsų pačių sugalvotus ir be jokios tvarkos brukamus „perlus“ į mūsų kalbą.

Suglaudę aukščiau pasakytą, turėkime mintyje, kad, trumpindami įvairius pavadinimus, nenusižengtumėme kalbos dėsniams ir praktiškam reikalui ir nesivaikykime svetimųjų pavyzdžiais, o juos mes vis vien nesuskubsime visais atvejais pamėgdžioti¹⁵⁹, – tęsė M. Reikalavo laikytis tokių karinių sutrumpinimų: leitenantas – ltn., kapitonas – kpt., majoras – mjr., pulkininkas – plk., generolas – gen. O matų pavadinimus reikalavo rašyti taip: tona – t, centneris – cnt, kilogramas – kg, gramas – g, litras – l, Celsijaus laipsnis – °C, Reomiūro laipsnis – °R, kilometras – km, metras – m, milimetras – mm, procentas – %, litas – Lt, centas – ct.

Pats paskutinis „Kardo“ straipsnis priklauso jaun. leitenanto Vinco Lapinsko plunksnai. Jis rašė: „Mums, kariams, lygiai turi rūpėti ne tik karo mokslas, karinis auklėjimas, karo menas, bet ir lietuviškosios karinės spaudos ir tarnybinių raštų kalbos grynumas ir taisyklingumas. Kalbos dalykuose daug jau pažengta pirmyn. Dabar tik reikia geros valios, noro ir pastangų pradėtąjį darbą tęsti iki galo ir greičiau užmiršti visokius „parėdymus“ ir kitas kalbos puošmenas. Tačiau bevartydami karinės spaudos, netgi karo mokslo žurnalo, puslapius, pasigendam tos geros valios ir pastangų rašomosios kalbos taisyklingumui ir grynumui puoselėti“¹⁶⁰. Straipsnyje smarkiai kritikuotas B. C. straipsnis „Ilgudė šauliai“, išspausdintas „Mūsų žinyne“ (1940, Nr. 2). Pateikta net 13 sakinių, kuriuose yra tokių „perliukų“: „randasi ant šautuvo“, „išgauti iš apmokomųjų mokėjimo“, „to pasėkoje, laike pratimo“, „kad parodyti ant kiek veikia“ ir pan. „Tokia kalba

¹⁵⁹ Ten pat, p. 470.

¹⁶⁰ **Lapinskas V.** Stambi smulkmena // Kardas, 1940, Nr. 12, p. 289.

prirašyti mūsų karo mokslo, karinio rengimo ir auklėjimo žurnalai mums garbės nedaro, – rašė V. Lapinskas. – Tik taip temokėdami rašyti, jau užkliudę trečiąjį nepriklausomo valstybinio gyvenimo dešimtmetį, geriau ir išmintingiau padarytume, jeigu literatūriniame darbe visai nesirodytume. Priešingai elgdamiesi, patys pasirašome gėdos dokumentą ir paliekame jį būsimosioms kartoms¹⁶¹. Žinoma, V. Lapinskas rašė kiek karštokai. Karinės spaudos, kaip ir visos lietuviškos spaudos kalba, 1940 m. jau buvo gana tobula. Jo aptartas straipsnis kažkaip, matyt, „praslydo“ pro redaktorių akis. Tačiau neliko nepastebėtas ir pelnė griežtą įvertinimą. Deja, pataisyti ką nors jau buvo vėlu, atėjo 1940 metų birželis...

¹⁶¹ Ten pat, p. 289.

3. ASMENYS, AKTYVIAUSIAI KŪRĘ LIETUVIŠKĄJĄ KARYBOS TERMINIJĄ IR DIEGĘ VALSTYBINĘ LIETUVIŲ KALBĄ KARIUOMENĖJE

Monografijoje apžvelgėme eilę straipsnių ir kitų darbų, susijusių su lietuviškosios karybos terminijos kūrimu ir valstybinės lietuvių kalbos Lietuvos kariuomenėje diegimu. Natūralu, kad monografija nebus išbaigta, jei skaitytojas nebus supažindintas su svarbiausių darbų autoriais bei iniciatoriais. Tad jam pateikiame 73 aktyviausių žmonių, dirbusių valstybinės kalbos diegimo kariuomenėje ir lietuviškosios karybos terminijos srityje, biografijas.

Abaras (Abaravičius) Kazys (1896 03 19 Švenčionių aps., Daugėliščio vlsč., Radeikiškės k. – 1950 10 01 Taišeto lag.), pulkininkas leitenantas. 1905–1914 m. mokėsi Vilniuje, po to Gardino realinėje gimnazijoje. Baigęs ją, 1914–1915 m. dirbo privačiu mokytoju, 1915–1917 m. gyveno tėviškėje. 1918 m. mokytojavo Daugėliškyje (Švenčionių aps.), Skraičionyse (Alytaus aps.). 1919 03 17 įstojo į Lietuvos kariuomenę, buvo savanoris eilinis, 1919 12 16 baigė Karo mokyklos II laidą, dalyvavo kovose su lenkais. Tarnaudamas Panevėžyje, baigė Miškų technikų mokyklą (apie 1924 m.), 1929 m. – Aukštųjų karininkų kursų artilerijos skyrių (II laida), 1933 m. – Vytauto Didžiojo karininkų kursų administracijos skyrių (I laida). 1934 09 07 suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. Nuo tada dirbo kariuomenės štabo artilerijos inspekcijoje. Kartu dėstė balistiką, šaudymo teoriją, artilerijos taktiką Karo mokyklos kariūnams, karo pedagogiką – liktiniams puskarininkiams. Apdovanotas Vytauto Didžiojo 5 laipsnio ordinu (1930), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino 3 laipsnio ordinu (1938), Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės medaliais (1928). 1940 09 02 paskirtas Raudonosios armijos (toliau – RA) 29 korpuso artilerijos štabo viršininku, pakeltas į RA pulkininkus. 1941 06 09 išsiųstas į kursus Maskvoje, 06 28 areštuotas, išvežtas į Norilską, Lenos lagerį. 1942 09 02 nuteistas 10 metų kalėti ir per-

keltas į Taišeto lagerį¹.

Adamkavičius Edvardas (1888 03 30 Mažeikių aps., Židikų vlsč., Pikelių k. – 1957 05 10 JAV, Vusteris), divizijos generolas. Baigė Liepojos gimnaziją, 1910 m. įstojo į Peterburgo universitetą, 1912 m. buvo pašauktas į Rusijos kariuomenę ir pasiūstas į Vladimiro karo mokyklą. Ją baigęs 1914 m. buvo paskirtas į 64 pėstininkų Kazanės pulką jaunesniuoju karininku. I pasaulinio karo metu kovojo vokiečių ir austrų frontuose. Už narumą paskirtas kuopos vadu. 1915 m. Galicijoje sunkiai sužeistas. Pasveikęs paskirtas pulko vado adjutantu, jam suteiktas štabo kapitono laipsnis. Po 1917 m. revoliucijos buvo Ukrainoje, tapo 16 ukrainiečių pulko vadu. Pradėjęs organizuoti lietuviškus dalinius, paliko šias pareigas, išvyko į Rovną, kur su karo valdininku Valdemaru Čarneckiu suorganizavo 700 vyrų lietuvių batalioną. Nuo 1918 05 vadovavo šiam Lietuvių atskirajam gurguolių batalionui Rovne. 1918 08 31 su batalionu atvyko į Vilnių ir įstojo į formuojamą Lietuvos kariuomenę. 1918 12 01 paskirtas Apsaugos ministerijos Asmeninės sudėties skyriaus lietuvių dalinių viršininku, 1918 12 26 – Rikiuotės skyriaus viršininku, 1919 m. m. pradžioje tapo kariuomenės štabo operatyvinės dalies viršininku. Buvo komisijos Lietuvos kariuomenės uniformai nustatyti nariu. 1919 03–04 ir 09 E. Adamkavičius ėjo generalinio štabo viršininko pareigas. 1919 10 07 jis buvo paskirtas Kauno bataliono laikiniu vadu, 1919 12 01 šį batalioną performavęs į 7 pėst. pulką, paskirtas jo vadu. Prieš tai jam suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. 1919–1920 m. plk. ltn. E. Adamkavičius dalyvavo kovose su bolševikais, pilsudskininkais-želigovskininkais ir bermontininkais. 1920 m. rudenį tapęs I divizijos vadu, iš jos būstinės Ukmergėje vadovavo Širvintų ir Giedraičių kautynėms. Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, plk. ltn. E. Adamkavičius buvo grąžintas į 7 pėst. pulko vado pareigas. 1922 m. kurį laiką buvo I rūšies ypatingų reikalų karininku

¹ **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F.** Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). Vilnius, 2007, p. 394–395; LKK, t. 2, p. 20.

prie kariuomenės vado, o 11 23 paskirtas Biržų apskrities komendantu, 1924 m. pradžioje – Biržų mobilizacinio rajono viršininku. 1928 m. pavasarį tapo 9 pėst. pulko vadu. 1930 m. birželio pabaigoje, baigęs trumpalaikius Aukštesniųjų kariuomenės vadų kursus ir tapęs pulkininku, E. Adamkavičius buvo paskirtas III karo apygardos viršininku. 1933 09 06, suteikęs generolo leitenanto laipsnį (1936 12 prilygintam brigados generolo laipsniui), paskirtas III pėstininkų divizijos vadu, 1935 02 06 – II divizijos vadu. 1937 02 16 E. Adamkavičius tapo divizijos generolu. Už narsą, atsidavimą Lietuvai E. Adamkavičius buvo apdovanotas: Rusijos kariuomenėje – šv. Stanislovo (1915), Lietuvoje – Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio (1921), Gedimino 3 laipsnio (1928), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1930), Latvijos Trijų žvaigždžių 2 laipsnio (1935) ordinais, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės (1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais, Lietuvos ugniagesių „Artimui pagalbon“ 1 laipsnio ženklu. SSRS okupavus Lietuvą, 1940 06 25 div. gen. E. Adamkavičius buvo paleistas į atsargą, karo metu gyveno savo dvare Pikeliuose. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, gyveno Augsburgėje, 1949 m. atvyko į JAV. Gyveno Vusteryje. Aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje, buvo „Ramovės“ skyriaus garbės narys, Lietuvos piliečių klubo garbės narys, Lietuvių bendrijos garbės narys. Palaidotas Broktone².

Antanaitis Saliamonas (1894 01 12 Šakių aps., Suodžių k. – 1973 10 15 Vokietijoje), pedagogas fizikas ir matematikas. Mokėsi Marijampolės ir Vilniaus gimnazijose. 1916–1919 m. dėstė matematiką Kauno „Saulės“ gimnazijoje, kuri laiką buvo jos inspektoriumi. Matematiką ir fiziką studijavo Karaliaučiaus, Leipcigo ir Fribūro universitetuose. Pastarąjį baigė licenciatu laipsniu 1926 m. 1924–1925 m. buvo Jurbarko „Saulės“ gimnazijos direktorius, vėliau mokytojavo Panevėžio ir Šiaulių mokytojų seminarijose, Alytaus ir Ukmergės valstybinėse gimnazijose. Bendradarbiavo „Aušrinėje“, „Ateityje“, „Lietuvos mokykloje“,

² JAV lietuviai, t. 2, p. 556–556; LE, t. 1, p. 29, t. 36, p. 16; LKK, t. 2, p. 27–28; VLE, t. 1, p. 73.

„Kariškių žodyje“, „Kosmose“, „Panevėžio balse“ ir kitur, pasirašinėdamas savo pavarde arba Paprūsės Beržo ir kt. slapyvardžiais. 1920 m. išleido knygą „Per karą į laisvę“. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją ir mokytojavo Vasario 16-osios gimnazijoje nuo pat jos įkūrimo. Studijuodamas bei stažuodamasis užsienyje, surinko daug medžiagos apie senovės graikų mokslininką matematiką ir mechaniką Archimedą (*Archimėdės*, apie 287 pr. Kr. – 212 pr. Kr.). Paskelbė apie jį straipsnių periodikoje: „Archimedo gyvenimas“ (Mokslo dienos, 1939, Nr. 9–10), „Archimedo aukso karūnos problema“ (Mokslo dienos, 1940, Nr. 1) ir kt. Karo pabaigoje spaustuvėje jau buvo išspausdinta S. Antanaičio knyga apie Archimedą, bet jos visas tiražas žuvo fronto liepsnose. 1955 m. Italijoje jis išleido II šios knygos leidimą. S. Antanaitis žuvo autokatastrofoje³.

Audronis (Krasnickas) Antanas (1910 08 20 Alytaus aps., Krokialaukio vlsč., Atesninkų k. – 1991 01 30 JAV), kapitonas. Baigė Alytaus gimnaziją ir VDU Teisių fakulteto 4 semestrus. 1930 10 25 baigė Karo mokyklą (XII laidą). Tarnavo 9 pėstininkų pulke, karo mokykloje. 1933 11 22 jam buvo suteiktas leitenanto laipsnis. 1935 06 19 baigė karo aviacijos kursus. 07 21 jam buvo suteiktas II eilės karo lakūno laipsnis. Buvo paskirtas į 6 eskadrilę. Naktinio skridimo metu per avariją buvo kontūzintas. Grįžęs iš ligoninės ėjo švietimo vadovo padėjėjo, komendantų adjutanto, Aviacijos štabo II dalies viršininko pareigas. 1937 01 21 tapo I eilės karo lakūnu, 09 07 – kapitonu. SSRS okupavus Lietuvą, 1940 08 05 paleistas į atsargą, 1941 03 07 – suimtas, kalintas Kaune. Kilus karui, iš kalėjimo išlaisvintas, pats kurį laiką buvo jo viršininku. Trumpai buvo Alytaus policijos vadu. Iki 1944 m. buvo Kauno miesto priešlėktuvinės

³ **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. Kaunas, 1993, p. 16–17; Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities (2-asis papild. leid.). Kaunas, 1997, p. 16–18; Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pr. – 1940 m.). Vilnius, 1997, p. 290; Supažindinęs Lietuvą su Archimedu // Alytaus naujienos, 1999 01 15; **Banionis J.** Saliamonas Antanaitis (1894–1973) ir jo senosios matematikos tyrinėjimai // Lietuvos matematikos rinkinys, t. 42. Vilnius, 2002, p. 375–381; LE, t. 1, p. 197; Lietuviškoji enciklopedija, t. 1, p. 733.

apsaugos vadas. Leido nelegalų laikraštėlį „Baltija“, už tai gestapo buvo suimtas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, po karo gyveno Gerviše, mokytojavo Eichštato lietuvių gimnazijoje. 1949 m. emigravo į JAV, apsigyveno Los Andželo mieste. Daug metų vadovavo to miesto Lietuvių bendruomenės (toliau – LB) skyriui, buvo „Ramovės“ pirmininkas⁴.

Banaitis Kazimieras Viktoras (1896 03 05 Šakių aps., Sintautų vlsč., Vaitiekupių k. – 1963 12 25 Brukline), kompozitorius. 1918 m. Nepriklausomybės Akto signataro Saliamono Banaičio (1866–1933) sūnus. 1908–1914 m. mokėsi Kauno gimnazijoje, kartu 1911–1914 m. – Ipo-Gechtmano (*Ipp-Gechtmann*) muzikos mokykloje. 1915 m. baigė gimnaziją Roslavlyje. 1915–1916 m. – lietuviškos Kauno „Saulės“ gimnazijos mokytojas, mišraus choro vadovas. 1917–1919 m. sirgo, gydėsi tėviškėje. 1919–1921 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje, buvo vertėju generaliniame štabe. Išvertė vadovėlį apie automobilizmą kariuomenėje, knyges apie lauko telefoną ir telegrafą. „Kariškių žodžio“ redakcijoje tvarkė užsienio žinių skyrių, rašė apie tuometinius Lietuvos priešus. Karo mokykloje vadovavo IV kariūnų laidos chorui. 1921 m. Prahoje studijavo kompoziciją, 1922–1925 m. Leipcige – filosofiją ir meno istoriją, šio miesto konservatorijoje 1922–1928 m. – kompoziciją, fortepijoną ir muzikos pedagogiką. 1928 m. Kauno valstybinėje muzikos mokykloje (nuo 1933 m. – konservatorija) dėstė teorines disciplinas ir fortepijono studijas. 1937 m. – konservatorijos direktorius, profesorius (1938). 1940 m. iš pareigų okupantai jį atleido. 1941 m. K. V. Banaitis vėl grįžo į jas. 1945–1949 m. Miūldorfo lietuvių stovykloje (Vokietija) vadovavo chorui, 1949 m. atvyko į JAV, apsigyveno Brukline. Dirbo su operetės choru, vyrų „Aidų“ oktetu, įsteigė privačią muzikos studiją. Daugelio muzikos kūrinių autorius (opera „Jūratė ir Kastytis“, kantatos, sonatos, instrumentinės pjesės, dainos). Nuo 1917 m. muzikos klausimais rašė „Lietuvos aide“, „Lietuvoje“, „Sekmojoje dienoje“, „Vaire“, „Naujojoje Romuvoje“, „Muzikoje ir teatre“ ir kt. leidi-

⁴ JAV lietuviai, t.1, p. 53; LKK, t. 2, p. 82–83.

niuose. Išleido knygą „Lietuvių muzikos ir dainų reikalų“ (1919) m.⁵.

Bistras Leonas (1890 10 20 Liepojoje – 1971 10 18 Kaune), valstybės veikėjas, filosofas, žurnalistas. 1911 m. baigė Liepojos gimnaziją, gavo „Motinėlės“ draugijos stipendiją ir įstojo į Ženevos (Šveicarija) universiteto medicinos fakultetą, greitai perėjo į Fribūro universitetą studijuoti filosofijos. 1912–1914 m. studijavo mediciną Tartu (Estija) universitete. 1914 m., nebaigęs studijų, Pirmojo pasaulinio karo pradžioje buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, buvo joje felčeriu (kai kuriuose šaltiniuose nurodoma, kad 1914 m. perėjo studijuoti į Žemaičių kunigų seminariją Kaune, bet tokiu atveju nebūtų buvęs mobilizuotas. Gal tai buvo tik keitinimai?). Voroneže su kun. Mykolu Krupavičiumi (1885–1970) redagavo lietuviams karo pabėgėliams skirtą laikraštį „Lietuvių balsas“. Telkė ataitininkus, skaitė paskaitas lietuviams karo pabėgėliams. 1918 m. grįžo į Lietuvą, buvo vienas Kauno savivaldybės steigėjų. 1919 m. buvo Spaudos biuro vedėju, laikraščio „Lietuva“ vyriausiuoju redaktoriumi. 1920 m. išvyko studijuoti į Šveicarijos Fribūro universitetą, kur 1921 m. apgynė filosofijos daktaro disertaciją. 1922–1940 m. buvo L(VD)U teologijos ir filosofijos fakulteto docentas, vadovavo Filosofijos sistemos katedrai. IX Ernesto Galvanausko (1882–1967) ir X Antano Tumėno (1880–1946) ministrų kabinetuose buvo švietimo ministras (1923 06 29–1925 02 04). 1923–1925 m. L. Bistras buvo ir Seimo pirmininkas. 1925 09 25–1926 06 16 vadovavo XII ministrų kabinetui ir kartu buvo krašto apsaugos ministras, o nuo 1926 04 21 pakeitė Mečislovą Reinį (1884–1953) ir užsienio reikalų ministro poste. 1926 12 17–1927 05 03 buvo švietimo ministras XIV Augustino Voldemaro (1883–1942) ministrų kabinete, 1939 03 28–1939 11 21 ėjo tas pačias pareigas XX Jono Černiaus (1898–1977) ministrų kabinete. 1926–1939 m. L. Bistras buvo faktiškasis „Ryto“ laikraščio redaktorius.

Nuo 1921 m. L. Bistras buvo Lietuvos krikščionių demokratų par-

⁵ JAV lietuviai, t. 1, p. 54–55; LE, t. 2, p. 160, t. 36, p. 88; LTE, t. 1, p. 627; MLTE, t. 1, p. 27; **Narbutienė O.** Kazimieras Viktoras Banaitis. Vilnius, 1996; TLE, t. 1, p. 200; VLE, t. 2, p. 594–595.

tijos narys, nuo 1922 m. – jos CK narys, 1926–1940 m. – pirmininkas. 1922 m. buvo Pavasarininkų sąjungos pirmininkas, rėmė žygininkus. Dirbo „Vilties“ redakcijoje, redagavo „Ateitį“, išvertė į lietuvių kalbą popiežiaus enciklikų.

1940 07 11 L. Bistrą bolševikiniai okupantai suėmė, 1941 03 08 Ypatingasis čekistų pasitarimas nuteisė 8 metams kalėti. 2 metus L. Bistras kalėjo Šiaurės Pečioroje, 1943 m. dėl prastos sveikatos iš lagerio paleistas, įsidarbino felčerių Atbasaro mieste (Kazachija). 1945 m. vėl suimtas neva už nedarbingumo lapelio išdavimą simuliuojančiam ligą žmogui. Tačiau greitai buvo amnestuotas ir grįžo į Lietuvą, Vilniuje iki 1949 m. dirbo arkivyskupijos kurijos bibliotekoje. 1950 08 14 vėl suimtas ir ištremtas į Krasnojarsko kraštą, keršijant už atsisakymą dalyvauti „tautinės“, nepavaldžios Vatikanui Lietuvos katalikų bažnyčios kūrime. Po Stalino mirties L. Bistras buvo amnestuotas ir 1954 m. grįžo į Lietuvą. Vilniuje, kur gyveno jo žmona, nebuvo registruojamas. Apsigyveno Kaune, negavo nei pensijos, nei darbo. Pragyvendavo iš siuntinių, kuriuos iš JAV siuntė kun. M. Krupavičius, teisininkas Pranas Viktoras Raulinaitis (1895–1969) ir kiti. Nuolat buvo sekamas KGB pareigūnų ir seklių (apie 30 žmonių). 1958 m. mirė L. Bistro žmona, jį patį 1962 m. ištiko pirmasis insultas. Apsigydęs neteko gyvenamojo ploto, glaudėsi pas pažįstamus. Po mirties buvo palaidotas šalia žmonos Petrašiūnų kapinėse. KGB neužmiršo pasidomėti, ar ant antkapio nėra „nacionalistinio“ užrašo⁶.

Brazys (Brazauskas) Balys (1904 04 06 Seinų aps., Lazdijų vlsč., Šventežerio k. – 1999 09 17 Kaune), pulkininkas leitenantas. 1927 09 08 baigė Karo mokyklos IX laidą ir buvo paskirtas į karą aviaciją Kaune. 1930 02 15 baigė Vytauto Didžiojo karininkų kursų Aviacijos skyrių (II laida). 1930 11 23 jam buvo suteiktas vyr. leitenanto, 1934 11 23 – kapi-

⁶ **Ažubalis A.** Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pr. – 1940 m.). Vilnius: Žiburys, 1997, p. 110; **Banevičius A.** 111 Lietuvos valstybės politikos veikėjų. Vilnius, 1991, p. 43; **Laukaitytė R.** Dr. Leonas Bistras // Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai, t. 2. Vilnius, 2009, p. 108–115.

tono laipsnis. SSRS okupavus Lietuvą, tarnavo karo aviacijoje 2 eskadrilės technikos karininku. 1940 07 12 buvo paskirtas bombonešių grupės vadu, 08 24 gavo majoro laipsnį. 1940 10 04 buvo perkeltas į Raudonosios armijos 29 šaulių teritorinio korpuso atskirąją aviaeskadrilę. Kilus karui, iš Raudonosios armijos pasitraukė. Karo metais dirbo buhalteriu Kaune. 1944 m. buvo mobilizuotas į Raudonąją armiją, kovojo Liepojos fronte. 1950 m. buvo suimtas, nuteistas 10 m. kalėti, 1955 m. paleistas, grįžo į Kauną ir iki 1991 m. dirbo buhalteriu. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, dalyvavo Lietuvos atsargos karininkų sąjungos veikloje. 1991 11 22 B. Braziui buvo suteiktas dimisijos pulkininko leitenanto laipsnis.

Buvo apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu (1928)⁷.

Brundza Jonas (1890 05 19 Vilkaviškio aps., Paežerių vlsč., Parausių k. – 1927 08 21 Palangoje), medicinos pulkininkas leitenantas. Baigęs Marijampolės gimnaziją, 1916 m. baigė Maskvos universiteto Medicinos fakultetą ir buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1919 01 05 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, iki 1920 03 25 tarnavo Karo sanitarijos skyriuje. 1920 03 25–1922 03 02 – Karo ligoninės jaunesnysis ordinatorius, 1920 04 03 – sanitarijos kapitonas. 1922 03 02 buvo paskirtas vyr. gydytojo padėjėju. 1922 m. pusei metų buvo pasiūstas specializuotis į Vokietiją. Grįžęs buvo paskirtas Karo ligoninės viršininko pavaduotoju ir vyriausiuoju ordinatoriumi. Karo ligoninėje įkūrė nervų ligų skyrių, buvo jo vedėju. J. Brundza – vienas iš žymiausių to meto Lietuvoje dirbusių neuropatologų. 1925 05 15 jam buvo suteiktas majoro, 1927 02 17 – pulkininko leitenanto laipsnis. Tragiškai, nuo ginkluoto užpuoliko rankos žuvo Palangoje. Buvo apdovanotas II rūšies Vyčio Kryžiaus 3 laipsnio ordinu (1927) ir Savanorių medaliu (po mirties)⁸.

Budrevičius Povilas (1892 01 23 Marijampolės aps., Kalvarijos

⁷ LKK, t. 2, p. 208.

⁸ LKK, t. 2, p. 216.

mstl. – 1956 01 31 Kaune), pulkininkas. I pasaulinio karo metais tarnavo Rusijos kariuomenėje, 1916 m. baigė Tbilisio karo mokyklą. Grįžęs į Lietuvą, 1918 12 10–1919 01 08 buvo Vyriausiojo tribunolo sekretoriaus padėjėjas. 1919 05 08 buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Krašto apsaugos ministerijos Juridinių skyrių. Nuo 1919 07 28 buvo Kariuomenės teismo sekretorius, 1919 10 18 jam buvo suteiktas vyr. leitenanto, 1921 06 25 – kapitono laipsnis. 1922 02 tapo Vyriausiojo teismo kandidatu, 1923 10 – Kariuomenės teismo valstybės gynėjo padėjėju. 1924 m. baigė LU Teisių fakultetą. 1925 05 15 P. Budrevičiui buvo suteiktas majoro, 1926 02 16 – pulkininko leitenanto laipsnis. 1927 03 31 jis tapo Kariuomenės teismo nuolatinio nariu brigados nario teisėmis. 1929 11 23 P. Budrevičius tapo pulkininku, 1930 04 – nuolatinio karo teisėju pulko vado teisėmis. 1934 06 30 išėjo į atsargą. Kurį laiką buvo LAKS pirmininku, Skautų sąjungos nariu. P. Budrevičius buvo apdovanotas II rūšies Vyčio Kryžiaus 3 laipsnio (1927) ir skautų Svastikos (1935) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928). 1936–1940 m. ir 1941–1944 m. P. Budrevičius – Apeliacinio teismo teisėjas. 1945 03 10 buvo sovietinių okupantų suimtas, kalintas Kaune. 1945 07 05–1946 03 10 kalintas Vorkutoje, Komijoje. 1946 10 04 Ypatingojo pasitarimo nuteistas 8 metus kalėti, kalintas iki 1953 m. Karagandoje, Kazachijoje. 1953 03 10 iš kalėjimo paleistas, 1955 m. grįžo į Lietuvą⁹.

Bukota Juozas Liudvikas (1896 11 08 Marijampolės aps., Krosnos vlsč., Išlandžių k. – ? JAV), leitenantas. 1917 m. baigė lietuvių gimnaziją Voroneže. Savanoriu įstojęs į Lietuvos kariuomenę, 1919 07 07 baigė Karo mokyklos I laidą karužo (vėliau pakeistas į leitenanto) laipsniu. 1919–1921 m. tarnavo artilerijoje. Nuo 1921 08 18 iki 1922 10 09 dirbo Karo mokslo skyriuje. Iš ten išėjo studijuoti į Lietuvos universitetą. Dirbo „Didžiojo lietuvių kalbos žodyno“ redakcijoje. Paryžiuje studijavo lyginamąją kalbotyrą pas profesorių Antuaną Mejė (*Meillet*, 1866–1936). 1931 m. parengė Alfonso Šolco „Vokiečių kalbos gramatikos“ lietuvišką

⁹ LKK, t. 2, p. 223; VLE, t. 3, p. 560.

tekstą. 1930 11 01 paskirtas Krašto apsaugos ministerijos užsienio kalbų vertėju (mokėjo 9 kalbas). 1931 m. gavo licenciato laipsnį. 1935 08 01 paskirtas Sporto ir švietimo skyriaus spaudos dalies karininku. Nuo 1936 03 31 iki Lietuvos okupacijos tarnavo Kariuomenės štabo II skyriaus punkto provincijoje karininku. Plk. Vincas Jasulaitis (1898–1988), jo mokslo dienų Voroneže draugas, rašė: „Juožą Bukotą po karo sutikdavau dažniau. Tai buvo lėtas, linkęs į profesoriaus Kazimiero Būgos mokslo sferą žmogus. Dažnai jį sutikdavau Kauno universitete. Vėliau jis kalbotyros mokslus studijavo Leipcige ir Berlyne. Dar vėliau sutikdavau jį Paryžiuje, studijuojantį Sorbonos universitete“¹⁰. Po SSRS okupacijos 1940 08 01 perkeltas į Lietuvos „liaudies“ kariuomenės Ginklavimo valdybos Tiekimo dalį. Likvidavus valdybą, 10 11 iš tarnybos atleistas. Karo pabaigoje pasitraukė į Vokietiją. Ten į lietuvių kalbą išvertė Jungtinių Tautų Chartą (1946). Vėliau persikėlė į JAV. Likimas nežinomas¹¹.

Butėnas Juozas (1898 02 04 Utenos aps., Anykščių vlsč., Vozgelių k. – 1976 10 Čikagoje), kapitonas. 1921 12 18 baigė Karo mokyklą (IV laidą), paskirtas į 3 pėstininkų pulką. 1925 04 08 paleistas į atsargą. 1928 08 20 vėl priimtas į kariuomenę, tarnavo 1 pėst. pulke ūkio dalyje, vėliau buvo pulko raštvedžiu, 1929 11 23 jam suteiktas vyr. leitenanto, 1937 04 22 – kapitono laipsnis. 1933 m. eksternu baigė gimnaziją. Nuo 1936 12 22 buvo perkeltas į Kėdainių aps. komendantūrą, vadovavo šauliams. 1937 10 11 toms pačioms pareigoms perkeltas į Raseinių apskrities komendantūrą. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928). 1940 m. pabaigoje paleistas į atsargą. II pasaulinio karo metais tarnavo lietuvių savisaugos daliniuose (raštvedžiu, bataliono vado pavaduotoju, bataliono vadu – Ukrainoje), 1944 m. – Vietinėje rinktinėje, buvo 306 bataliono 3 kuopos vadas. 1944 m. pasitraukė į Vakarų¹².

¹⁰ **Jasulaitis V.** Brendimo metai gimnazijoje // Jasulaitis V. Lietuvos kariuomenės artilerijos pulkininkas Vincas Jasulaitis. Vilnius, 1998, p. 16.

¹¹ JAV lietuviai, t. 1, p. 178; LE, t. 3, p. 334; LKK, t. 2, p. 229–230.

¹² LKK, t. 2, p. 245–246.

Dabušis Stasys (1898 06 05 Alytaus aps., Leipalingio vlsč., Vilkanastrų k. – 1974 11 02 Seirijuose), kalbininkas, vertėjas, kultūros veikėjas. Buvo J. Jablonskio sekretorius (1915–1920), vienas pirmųjų J. Jablonskio biografijos ir bibliografijos autorių. 1918 m. baigė lietuvių gimnaziją Voroneže. 1920 m. įstojo į Aukštuosius kursus Kaune, nuo 1922 m. tęsė studijas LU. Studijuodamas ir 1927–1938 m. dirbo Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijoje. 1923–1924 m. parengė rusų-lietuvių kalbų žodyną (išleistas nebuvo). 1941 m. sovietų valdžios suimtas, kalintas Komijos lageriuose. Apie 1950 m. grįžo į Lietuvą. Dar jaunystėje užrašė daugiau kaip 1000 džiukų dainų, žodžių lietuvių kalbos žodynui (apie 60 000 kortelių iš jo įsigijo K. Būga). Buvo terminologijos komisijos narys, puristinių nuostatų. Sukūrė daug naujadarų, iš kurių prigijio *aklāvietė*, *darbuotojas*, *indaujà*, *sántuoka*, *virỹklė* ir kt. Parašė mokslo populiarinimo knygų („Spaudos išradėjas Jonas Gutenbergas“ (1935), „Elektra ir jos burtai“, „Šimtajėgis žmogus“ (1937) ir kt.), prieš karą ir po lagerių išvertė Aleksandro Boičenkos (1903–1950), Antono Čechovo (1860–1904), Iljos Erenburgo (1891–1967), Nikolajaus Gogolio (1809–1852), Elizos Ožeškovos (*Orzeszkowa*, 1841–1910), Michailo Prišvino (1873–1934), Michailo Saltykovo-Ščedrino (1826–1899) ir kt. autorių kūrinių. Paskelbė daugiau nei 200 straipsnių lietuvių kalbos rašybos klausimais. Sovietinėse lietuviškose enciklopedijose apie lagerius nutylima¹³.

Dirmantas Stasys (1887 11 14 Raseiniuose – 1975 01 26 Čikagoje), geodezininkas, Lietuvos visuomenės ir karinis veikėjas, brigados generolas (1937). 1914 m. baigė Maskvos Konstantino matininkų institutą. Per I pasaulinį karą Rusijos kariuomenės karininkas. 1918 m. Kaune su kitais įkūrė Matininkų sąjungą, suorganizavo matininkų kursus. 1919 m. įstojo į Lietuvos kariuomenę, 1919–1924 m. dėstė Karo mokykloje. 1921–1922 m. – Aukštųjų kursų, nuo 1922 m. – Lietuvos universiteto Geodezijos katedros vedėjas, profesorius (1930). 1924–1927 m. – Aukštųjų karo technikos kursų, 1926–1927 m. – vyriausiojo štabo Karo mokslo

¹³ LE, t. 4, p. 219, t. 37, p. 118; LTE, t. 2, p. 519; MLTE, t. 1, p. 338; TLE, t. 1, p. 363; VLE, t. 4, p. 383.

valdybos, 1927–1929 m. – Karo technikos, 1929–1933 m. – Aukštųjų karininkų kursų viršininkas. 1935–1938 m. – krašto apsaugos ministras. Buvo labai reiklus ir principingas dėstytojas. A. Nakas rašo: „Buvo pasakojama, kad, priartėjus Raudonajai armijai prie Kauno, vienas studentas, skubotai atlikęs geodezijos pratybų darbus, sumanė gauti geodezijos įskaitą. Profesorius rado klaidų, liepė pataisyti. Studentas pasakė, kad nebėra laiko taisyti. „Nieko tokio, – pasakęs profesorius. – Pataisytus darbus atneši po karo.“¹⁴. 1942–1944 m. – VDU Statybos fakulteto dekanas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Nuo 1950 m. gyveno Čikagoje, buvo JAV lietuvių organizacijų narys, pirmininkavo Pasaulio lietuvių inžinierių ir architektų sąjungai (1959–1968) ir Lietuvių profesorių draugijai Amerikoje (1964–1974). 1919–1920 m. parašė pirmuosius lietuviškus vadovėlius artileristams, knygas „Topografija“ (1923), „Nivelyrų konstrukcijos“ (1932) ir kt. Apdovanotas Gedimino 2 laipsnio (1928), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1933), Šaulių žvaigždės (1936), Prancūzijos Garbės legiono 2 laipsnio (1937), Latvijos Trijų žvaigždžių 1 laipsnio (1937) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928) ir Šaulių žvaigždės ordino medaliais (1938), Ukrainos Liaudies Respublikos Karo kryžiumi (1967, JAV, Ukrainos emigracinės vadovybės)¹⁵.

Gabrys Juozas (1897 05 25 Šiaulių aps., Gasčiūnų vlsč., Mikšiūnų k. – 1963 07 07 JAV, Mičigano valstij., Ypsilanti), kapitonas. 1914 m. baigė Belovo realinę gimnaziją, studijavo Maskvos susisiekiimo inžinierių institute. 1916 m. buvo pašauktas į Rusijos kariuomenę, 1917 m. baigė Kijevo karo inžinerijos mokyklą, gavo praporščiko laipsnį. 1917 12 grįžo tęsti studijų, o 1918 m. – į Lietuvą. 1919 11 08 buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Elektrotechnikos batalioną jaunesniuoju karininku. 1919 12 14 J. Gabriui buvo suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1921 07 01 jis buvo perkeltas į Karo technikos valdybą, buvo paskirtas Susisiekiimo skyriaus ypatingų reikalų karininku. 1922 05 01 jam buvo

¹⁴ Nakas A. Inžinierius Vytautas Izbickas. Vilnius, 2000, p. 49.

¹⁵ JAV lietuviai, t. 1, p. 63; LE, t. 5, p. 63, t. 36, p. 186, t. 37, p. 136; LKK, t. 3, p. 63–64; LTE, t. 3, p. 105; VLE, t. 4, p. 803.

suteiktas kapitono laipsnis. 1924–1925 m. kpt. J. Gabrys buvo Aukštųjų karo technikos kursų mokymo dalies vedėjas. 1925 m. išėjo į atsargą ir iki 1927 m. studijavo LU Technikos fakultete. Jį baigęs 1927–1930 m. dirbo Susisiekimo ministerijos Plentų ir tiltų statybos skyriaus viršininku, 1930–1935 m. – Plentų ir vandens kelių valdybos direktoriumi. 1928–1936 m. J. Gabrys buvo L(VD)U vyr. asistentas, 1937–1941 m. – docentas, nuo 1941 m. – Kelių katedros vedėjas, profesorius. 1928–1940 m. dėstė Aukštesniojoje technikos mokykloje Kaune. Apibendrindamas Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos patirtį tyrė ir bandė kelių dangos konstrukcijas ir taikė jas Lietuvos kelių tiesimo srityje (ypač tiesiant Žemaičių, rekonstruojant Aukštaičių plentus). 1938 04 08 Latvijos universitete apgynė daktaro disertaciją. Parašė nemažai knygų: „Užtaisų sprogdinimas su elektra“ (1921), „Medinių sijinių tiltų tipai“ (1923), „Sauskeliai“ (2 d., 1930), „Plentai ir grįsti keliai“ (1930), „Gelžbetoniniai ir betoniniai tiltai“ (1931), „Žemės darbų skaičiavimai“ (1933), „Betoninės ir gelžbetoninės trijų šarnyrų arkos“ (1937), „Moderniosios kelių konstrukcijos“ (1938) ir kt. Rašė „Mūsų žinyne“, „Sąsiekoje“, „Savivaldybėje“. Kpt. J. Gabrys buvo apdovanotas Gedimino 4 laipsnio (1928), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio ir Latvijos Trijų žvaigždžių 3 laipsnio (1930) ordinais. 1944 m. J. Gabrys pasitraukė į Vokietiją. 1946–1948 m. dėstė Jungtinių Tautų paramos ir atstatymo administracijos (UNRA) universitete Miunchene, 1949 m. atvyko į JAV. Iki 1953 m. profesoriavo Masačusetso universitete, vėliau – Ohajo valstijos Deitono universitete¹⁶.

Gerdaitis (Gerdauskas) Antanas (1909 08 20 Vilkaviškio aps., Kybartų mstl. – 1963 08 21 Šiaulių raj. Meškuičių mstl.), jaunesnysis leitenantas. Baigė Kybartų „Žiburio“ aukštesniąją komercijos mokyklą, 1931 10 29 – Karo mokyklą (VI aspirantų laidą) ir buvo paleistas į atsargą, 1939 m. – VDU Teisių fakulteto Teisių skyrių. 1937 12 18 baigė ginkluotės karininkų kursų ir buvo paskirtas į karo aviaciją, nuo 1939 m. buvo karo aviacijos komendantūros techninės dalies Zoknių dirbtuvių techni-

¹⁶ JAV lietuviai, t. 1, p. 270; LE, t. 6, p. 449, t. 36, p. 207; LKK, t. 3, p. 123; VLE, t. 6, p. 313.

kos karininkas. 1940 10 04 buvo paskirtas į RA 29 ŠTK atskirosios eskadrilės ginklininku. Prasidėjus karui, iš RA pasitraukė. Nuo 1952 m. dirbo Šiaulių raj. „Raudonosios vėliavos“ kolūkio pirmininku. Kovo 11-sios Akto signatarės Miglutės Gerdaitytės tėvas¹⁷.

Grigaliūnas Mikalojus (Mikas) (1884 12 31 Kėdainių aps., Josvainių vlsč., Čiukiškių k. – 1955 07 09 Čikagoje), pulkininkas leitenantas. Baigė Josvainių liaudies mokyklą, po to – Mintaujos gimnaziją. 1905 m. buvo pašauktas į Rusijos kariuomenę, po tarnybos joje įstojo į Kauno kunigų seminariją. Jos nebaigęs, ėmė mokytojauti Deltuvoje. 1915 m. pasitraukė į Rusiją. 1919 01 01 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. 1920 01 15 jam buvo suteiktas karo valdininko laipsnis, ėjo 2 brigados intendanto pareigas. Dalyvavo mūšiuose: su bermontininkais prie Eglainės (Latvijoje), pilsudskininkais prie Širvintų ir Simno, bolševikais prie Utenos. 1926 05 26 jam suteiktas administracijos kapitono laipsnis. 1928 04 05 kpt. M. Grigaliūnas tapo II karo apygardos (vėliau II pėstininkų divizijos) intendantu. 1929 11 23 jam suteiktas majoro laipsnis. 1933 12 14 baigė Vytauto Didžiojo karininkų kursų Administracijos skyrių (I laida), 1934 03 01 tapo pulkininku leitenantu. 1937 11 10 plk. ltn. M. Grigaliūnas išėjo į atsargą, 1940 02 29 – į dimisiją. Plk. ltn. M. Grigaliūnas buvo apdovanotas: Gedimino 4 (1929) ir 3 (1937) laipsnio ordinais, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės medaliais (1928), ugniagesių „Artimui pagalbon“ 2 laipsnio kryžiumi (1935). Iki 1944 m. gyveno Kaune, 1944 m. pasitraukė į Austriją, 1950 m. apsigyveno JAV. Dirbo Nacionaliniame banke Čikagoje¹⁸.

Gustaitis Antanas (1898 03 27 Marijampolės aps., Sasnavos vlsč., Obelinės k. – 1941 10 16 Maskvoje, Butyrkų kalėjime), brigados generolas. 1916 05 28 baigė Marijampolės gimnaziją, evakuotą į Jaroslavlį, studijavo Peterburgo susisiekiimo inžinierių institute. 1917 m. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, pasiūstas į Konstantino artilerijos mo-

¹⁷ LKK, t. 3, p. 170, t. 7, p. 396.

¹⁸ LKK, t. 3, p. 216–217.

kyklą Peterburge, tačiau, prasidėjus revoliucijai, jos nebaigė ir grįžo į Lietuvą. 1919 03 15 įstojo į Lietuvos kariuomenę, buvo paskirtas mokiniu į Karo aviacijos mokyklą. 1919 12 16 ją baigė (I laida), gavo inžinerijos leitenanto laipsnį ir buvo paskirtas į Aviacijos dalį. 1920 01 18 ltn. A. Gustaitis paskirtas mokomojo būrio vado padėjėju, vėliau buvo oro eskadrilės lakūnu mokiniu, dalyvavo nepriklausomybės kovose su pilsudskininkais-želigovskininkais. 1920 10 04 su bombomis pakrautu lėktuvu patyrė avariją, bet, laimei, bombos nesprogo. Iki 1922 m. ltn. A. Gustaitis – karo lakūnas 2 oro eskadrilėje. 1922 m. jis baigė aukštojo pilotažo kursus, jam buvo suteiktas karo lakūno vardas, 1923 m. – vyr. leitenanto laipsnis. 1925 07 14 Kauno aerodrome jis išbandė savo suprojektuotą ir Aviacijos parko dirbtuvėse pagamintą vienvietį sportinę lėktuvą ANBO-I. 1925 09 22 A. Gustaitis buvo pasiūstas studijuoti į Aukštąją aeronautikos ir mechaninių konstrukcijų mokyklą Prancūzijoje. 1926 02 16 jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. A. Gustaitis – vienas iš Lietuvos aeroklubo (toliau – LAK) steigėjų ir globėjų, 1927 m. – jo vicepirmininkas. 1927 11 10 išbandė savo antrąjį lėktuvą ANBO-II. 1928 07 23 baigė mokslus Paryžiuje, įgijo aviacijos ir mechaninių konstrukcijų inžinieriaus diplomą. 1928 08 31 kpt. A. Gustaitis buvo paskirtas Lietuvos karo aviacijos viršininko padėjėju Technikos ir rikiuotės sričiai, 1928 10 10 tapo karo aviacijos štabo viršininku, 1928 11 23 jam buvo suteiktas majoro laipsnis. 1929 04 11 mjr. A. Gustaitis tapo karo aviacijos parko, kuriam priklausė ir karo aviacijos dirbtuvės, viršininku. 1930 11 23 jam suteiktas plk. leitenanto laipsnis. 1932 07 14 A. Gustaitis išbandė savąjį ANBO-IV, skirtą žvalgybai ir bombardavimui. 1932 10 13 plk. ltn. A. Gustaitis buvo paskirtas karo aviacijos Technikos skyriaus viršininku, 1934 05 09 – karo aviacijos viršininko pavaduotoju. 1934 06 25–07 19 jis vadovavo ANBO-IV eskadrilei, nepaprastai tiksliai apskridusiai Europą ir aplankiusiai 12 valstybių sostines. 1934 11 23 jam buvo suteiktas pulkininko laipsnis. 1934 05 14 plk. A. Gustaitis buvo patvirtintas karo aviacijos viršininku ir šias pareigas ėjo iki Lietuvos karo aviacijos likvidavimo. 1937 01 sėkmingai išbandė modernizuotą ANBO-IV versiją – ANBO-41. 1937 m. A. Gustaičiui buvo suteiktas brigados ge-

nerolo laipsnis. 1939 06 13 jis tapo Lietuvos karininkų ramovės seniūnų tarybos pirmininku. 1939 09 05 brg. gen. A. Gustaitis išbandė paskutinį savo kūrinį – ANBO-VIII. 1924–1940 m. jis sukonstravo ir karo aviacijos dirbtuvėse pastatė 9 tipų ANBO lėktuvus (sportinius, mokomuosius, žvalgybinius, bombonešius). 1940 01 01 pusė Lietuvos karo aviacijos lėktuvų buvo ANBO konstrukcijos. 1922–1925 ir 1928–1937 m. dėstė Aviacijos karininkų kursuose, 1933–1937 m. ir nuo 1940 03 dėstė Vytauto Didžiojo universitete, buvo docentas (1941). Parašė „Aviacijos teorijos konspektus“ (1935). A. Gustaitis buvo apdovanotais ordinais: II rūšies Vyčio Kryžiaus 3 laipsnio (1927), Vytauto Didžiojo 4 laipsnio (1930) ir 3 laipsnio (1939), Gedimino 3 laipsnio (1934), skautų Svastikos (1935), Šaulių žvaigždės (1939), Italijos Karūnos 4 laipsnio (1930) ir 3 laipsnio (1934), Čekoslovakijos Baltojo liūto 4 laipsnio su kardais (1935), Prancūzijos Garbės legiono 4 laipsnio (1935), Švedijos Vazos 3 laipsnio (1935), Latvijos Trijų žvaigždžių 2 laipsnio (1938), medaliais: Lietuvos nepriklausomybės (1928) ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929), ženklais: Karo lakūno piloto garbės (1927), „Plieno sparnų“ garbės (1932), Aviacijos pulko garbės (1933), Estijos Karo lakūno garbės (1933), Karo lakūno specialiuoju (1934) ir Aizsargų nuopelnų kryžiumi (1939). SSRS okupavus Lietuvą, A. Gustaitis 1940 08 27 buvo paskirtas karo aviacijos likvidacinės komisijos pirmininku. 1940 12 31, pasirašius komisijos aktą, iš pareigų atleistas. Šeimai padėjo susitvarkyti dokumentus repatrijavimui į Vokietiją. Pats bandė pereiti Vokietijos sieną nelegaliai ir 1941 03 06 prie Šeštokų buvo NKVD suimtas. 1941 03 07 SSRS NKVD komisaro V. Merkulovo įsakymu su spec. sargyba atvežtas į Maskvos Lubiankos kalėjimą. 1941 07 07 SSRS Aukščiausiojo teismo karinės kolegijos uždarame posėdyje nuteistas mirties bausme ir sušaudytas¹⁹.

Gužas Petras (1892 10 15 Rokiškio aps., Skapiškio vlsč., Kreipšių k. – 1945 01 24 Rokiškyje), pulkininkas leitenantas. Stara Rusoje 1912 m. baigė 6 realinės gimnazijos klases. 1914 m. buvo pašauktas į Rusijos kariuomenę ir iki 1917 11 tarnavo joje laisvai samdomu karo valdininku (iždinin-

¹⁹ LE, t. 8, p. 61–62; LKK, t. 3, p. 254–255; VLE, t. 7, p. 294.

ko, ūkio dalies vedėjo ir kt. pareigose) 361 pėstininkų pulke. Dalyvavo kovose su vokiečiais Šiaurės fronte, prie Rygos 1917 m. sužeistas. 1917 11–1918 05 – lietuviškų karinių dalinių Rusijos kariuomenėje komisijos pirmininkas. 1918 11 23 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę kaip karo valdininkas. Paskirtas Apsaugos ministerijos valdytojo adjutantu, nuo 1918 12 01 – Rikiuotės skyriaus raštvedžiu. 1918 12 24 perkeltas į Vilniaus komendantūrą adjutantu. 1919 01 01 dalyvavo iškeliant Lietuvos vėliavą Gedimino pilies bokšte. Nuo 1919 01 11 – Kauno komandanto adjutantas. 1919 08 01 perkeltas į I raitelių pulką ūkio dalies vedėju. 1919 11 25 išlaikė Karo mokyklos kurso egzaminus, jam suteiktas leitenanto laipsnis. 1919 12 01 ltn. P. Gužas buvo perkeltas į Joniškėlio batalioną (vėliau tapusį 9 pėstininkų pulku) kuopos vadu, vėliau – pulko vado adjutantu. 1919 12 20–1920 01 03 dalyvavo kovose su bolševikais prie Dauguvos, 1920 01 30 – 07 15 ir 1920 10 08–11 21 – su pilsudskininkais-želigovskininkais prie Pikeliškių, Giedraičių, Dubingių, Molėtų. 1920 12 22 perkeltas į 3 raitelių „Geležinio Vilko“ pulką, paskirtas pulko vado adjutantu. 1922 10 06 baigė Aukštuosius karininkų kursus (II laidą). 1922 12 24 perkeltas į kavalerijos divizijos štabą, 1923 03 30 jam suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1923–1925 m. 1 husarų pulke buvo eskadrono vadu. 1925 05 15 tapo kapitonu. 1927 m. ėmė dirbti Kariuomenės teisme jaunesniuju kandidatu, nuo 1928 m. – vyresniuju kandidatu. 1928 01 29 baigė LU Teisių fakulteto Teisių skyrių. 1929 m. jam suteiktas majoro, 1930 m. – pulkininko leitenanto laipsnis. Tada pačiam prašant išleistas į atsargą. 1931–1940 m. Kaune vertėsi advokato praktika. Nuo 1931 m. mjr. P. Gužas – Lietuvos kariuomenės savanorių kūrėjų sąjungos pirmininkas. Apdovanotas ordinais: Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio (1921), Gedimino 3 laipsnio (1936), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio, Šaulių žvaigždės, Prancūzijos Garbės legiono 5 laipsnio (visi 1938), medaliais: Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės (1928), Šaulių žvaigždės ordino (1939). Sovietams okupavus Lietuvą, P. Gužas pasitraukė į Vokietiją, kur Lietuvos vyriausybėje išėmė jam patikėtas vidaus reikalų ministro postas. 1943 m. P. Gužas grįžo į Lietuvą, mokytojavo Rokiškio gimnazijoje²⁰.

²⁰ LE, t. 8, p. 70; LKK, t. 3, p. 259–260; VLE, t. 7, p. 303–304.

Ingelevičius Vladas (1889 11 24 Rokiškio aps., Beržuonių k. – 1985 02 05 JAV, Niujorke), sanitarijos pulkininkas. 1908 m. baigė gimnaziją Peterburge, 1913 m. – Karo medicinos akademiją. Mokydamasis joje aktyviai dalyvavo lietuvių studentų veikloje, kartu su kitais įkūrė slapta lietuvių medikų korporaciją „*Fraternitas Lithuanica*“. 1913–1917 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje, tarnybos pabaigoje – 226 lauko ligoninėje Rumunijos fronte. Iš ten kartu su kitais lietuviais 1918 06 grįžo į Lietuvą. 1918 12 19 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Apsaugos ministerijos štabą laikinai einančiu Sanitarijos skyriaus viršininko pareigas. 1919 06 09 šio skyriaus viršininko padėjėju ir šias pareigas ėjo iki sovietinės okupacijos. 1919 11 18 V. Ingelevičiui buvo suteiktas sanitarijos pulkininko laipsnis. Buvo vienas iš Lietuvos Raudonojo Kryžiaus organizacijos steigėjų, 1919–1932 ir 1938–1944 m. – jo vyriausiosios valdybos narys. 1934–1940 m. V. Ingelevičius atstovavo Lietuvai tarptautiniame karo medicinos kongresų komitete ir kongresuose Lježe (1932, 1934), Ženevoje (1936), Bukarešte (1937). Rašė „Mūsų žinyne“ ir „Medicinoje“. Buvo apdovanotas II rūšies 1 laipsnio Vyčio kryžiumi (1921), Gedimino 3 laipsnio (1928), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1932) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės ir Savanorių (1928) medaliais. 1940 06 27 plk. V. Ingelevičius buvo paskirtas Karo sanitarijos skyriaus viršininku, likvidavus Lietuvos kariuomenę 1940 10 27 paleistas į atsargą. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, po to persikėlė į Austriją, gyveno Bregence, kur 1945 m. atgaivino Lietuvos Raudonojo Kryžiaus organizacijos veiklą, atkūrė jos ryšius su komitetu Ženevoje. Vėliau su šeima išvyko į JAV. Dirbo Bruklino ligoninėje. Priklausė Amerikos lietuvių gydytojų draugijai, nuo 1969 m. – jos garbės narys²¹.

Jagučanskas Marijonas (1890 09 11 Raseinių aps., Betygalos vlsč., Skirvainių dv. – ?), kapitonas. Baigė Peterburgo žemės ūkio institutą, vėliau Aleksejaus karo inžinerijos mokyklą Kijeve. 1912–1918 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje, turėjo paporučikio laipsnį. Grįžęs į Lietuvą, įsto-

²¹ JAV lietuviai, t. 1, p. 358; LE, t. 8, p. 505; LKK, t. 3, p. 273–274; VLE, t. 8, p. 129–130.

jo į Lietuvos kariuomenę. 1919 02 21 paskirtas Krašto apsaugos ministerijos instruktoriumi, vėliau – ūkio vedėju. 1919 10 18 suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1920 m. paskirtas jaunesniuoju karininku ypatingiems pavedimams Artilerijos skyriuje. 1920 03 01 dėl sveikatos pripažintas netinkamu rikiuotės tarnybai. 1920 09 01 pakeltas kapitonu, 1920 09 15 perkeltas jaunesniuoju karininku į 8 pėstininkų pulko ne rikiuotės kuopą. 1921 05 23 paskirtas ryšių karininku prie Prancūzijos karinės misijos Lietuvoje. 1923 11 23 pačiam prašant išleistas į atsargą. 1930 10 25 už įvairius sukčiavimus ir žmonių apgaulinėjimą nuteistas 4 m. kalėti sunkiųjų darbų kalėjime. 1933 05 11 kaip teistas išbrauktas iš karininkų sąrašo²².

Jakštas Petras (1899 10 28 Rokiškio aps., Stramilių k. – 1988 11 14 Šilutėje), majoras, žurnalistas, istorikas, bibliofilas. I pasaulinio karo metu 1915–1918 m. mokėsi šv. Kotrynos gimnazijoje Peterburge. 1921 12 baigė Karo mokyklą Kaune. 1922–1927 m. tarnavo 7 pėstininkų pulke, nuo 1927 04 – vyriausiojo štabo Ūkio, Spaudos ir švietimo skyriuose. 1927–1932 m. studijavo L(VD)U Humanitarinių mokslų fakultete. Nuo 1931 m. buvo XXVII knygos mėgėjų draugijos narys. SSRS okupavus Lietuvą 1940 12 iš kariuomenės pasitraukė. 1941 12–1943 04 dirbo Lietuvos MA Lietuvių kalbos institute sekretoriumi, asistentu. Nuo 1943 m. gyveno nelegaliai: iš pradžių Traupyje, buvo klebonijos ūkvedžiu, 1948–1955 m. – Latvijoje, svetima pavarde, buvo sandėlio sargu. 1955 m. legalizavosi, apsigyveno Šilutėje, dirbo statybinėse organizacijose sandėlininku, ūkvedžiu, techniku-normuotoju. Nuo 1916 m., išskyrus slapstymosi periodą, bendradarbiavo periodinėje spaudoje. Sudarė bibliografinę apžvalgą „Lietuvos karinė spauda 1918–1938“ (1939). Apdovanotas Gedimino 4 laipsnio ordinu (1934). Po II pasaulinio karo rinko medžiagą apie Lietuvos bei Mažosios Lietuvos istoriją. Parengė apie 40 istorijos ir knygotyros rankraštinių darbų. Dalis jų po P. Jakšto mirties išspausdinta: „Senoji Šilutė“ (1994), „Knygos“ (2003), „Tilžės bažnyčios“, „Kuršiai

²² LKK, t. 4, p. 19.

ir jų kalba“ (2003), „Atsiminimų tėkmėje“ (2004)²³.

Janavičius (Jonavičius) Vaclovas (1887 12 03 Seinų aps., Šventežerio k. – 1952 03 09 Australijoje, Adelaidėje), pulkininkas. 1909 m. baigė Suvalkų gimnaziją, trumpai studijavo Peterburgo universitete, 1911 m. Peterburge baigė Vladimiro karo mokyklą ir iki 1917 m. tarnavo 55 artilerijos brigadoje. Kovojo Vakarų fronte, du kartus buvo sužeistas. 1917 m. gavo papulkininkio (pulkininko leitenanto) laipsnį. 1921 m. grįžo į Lietuvą, 1922 07 17 buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, buvo paskirtas Karo mokyklos būrio vadu, dėstė artilerijos specialybės dalykus. 1922 11 15 jam buvo pripažintas pulkininko leitenanto laipsnis. 1922 12 05 plk. ltn. V. Jonavičius buvo paskirtas Artilerijos poligono viršininku, 1924 03 13 – Artilerijos valdybos viršininko padėjėju, 1925 05 15 tapo pulkininku. 1927 01 12 plk. V. Jonavičius buvo paskirtas Aukštųjų karininkų kursų lektoriumi, 02 02 – ir Karo mokyklos lektoriumi. Rusijos kariuomenėje buvo apdovanotas šv. Georgijaus 4 laipsnio kryžiumi, Lietuvoje: Gedimino 3 laipsnio (1932) ir Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1938) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės medaliu. 1932 09 17 savo noru išėjo į atsargą. SSRS okupavus Lietuvą slapstėsi. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. išvyko į Australiją, buvo Adelaidės lietuvių karininkų „Ramovės“ narys²⁴.

Jokubėnas (Jakubėnas) Juozas (1891 12 27 Panevėžio aps., Andrioniškio vlsč., Zabalionių k. – ?), majoras. Baigė Panevėžio realinę gimnaziją, 1909 m. – matininkų mokyklą. Nuo 1913 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje, 1915 m. baigė praporščikų mokyklą Tbilisyje. Kaukazo 7 šaulių pulko sudėtyje kovojo fronte, buvo sužeistas. Apdovanotas šv. Anos 3 ir šv. Stanislovo 4 laipsnio ordinais. 1917 12 23 buvo demobilizuotas, 1918 m. pabaigoje grįžo į Lietuvą. 1918 10 27 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę ir paskirtas į Atskirąjį Vilniaus batalioną mokomosios kuo-

²³ **Kaunas D.** Knygos kultūros karininkas. Vilnius, 2004; LKK, t. 4, p. 24–25; VLE, t. 8, p. 484.

²⁴ LKK, t. 4, p. 34.

pos jaunesniuoju karininku. 1919 10 18 jam suteiktas kapitono laipsnis. Iki 1921 09 21 tarnavo 5 pėst. pulke, generaliniame štabe, Kauno komendantūroje. Po to perkeltas į Elektrotechnikos batalioną kuopos vadu, 1924 01 16 – į Aukštuosius karo technikos kursus, paskirtas jų bibliotekininku. 1927 07 02 jam suteiktas majoro laipsnis ir dėl sveikatos būklės išleistas į dimisiją. Likimas nežinomas²⁵.

Jurskis Alfonsas (1894 08 04 Panevėžio apskr. Pumpėnų vlsč., Akmenytės vnk. – 1966 07 31 JAV, Filadelfijoje), pulkininkas leitenantas, docentas. 1905–1912 m. mokėsi Mintaujos realinėje gimnazijoje, 1912–1916 m. – Peterburgo politechnikos institute. Baigęs studijas, 1916 m. baigė trumpalaikius radiomechanikų kursus ir iki 1919 m. dirbo radistu ledlaužyje Archangelsko uoste. 1919 m. grįžo į Lietuvą, įstojo į Lietuvos kariuomenės Elektrotechnikos batalioną laisvai samdomu inžinieriumi. 1920 m. jam suteiktas karo valdininko statusas. 1923–1924 m. studijavo ir baigė *École Supérieure d'Électricité* (Aukštąją elektrotechnikos mokyklą) Paryžiuje. Mokydamasis dirbo Eifelio bokšto radijo stotyje. 1924–1926 m. dėstė radiotechniką, elektrotechniką, matematiką Aukštuosiuose karo technikos kursuose. 1925 05–1930 m. – Kauno radijo stoties viršininkas, 1926 06 12 jam vadovaujant ši stotis pradėjo transliacijas. 1926 m. A. Jurskiui suteiktas kapitono laipsnis. 1927–1929 m. jis buvo radijo tarybos sekretoriumi. Nuo 1927 m. – LU dėstytojas, docentas, Radiotechnikos katedros vedėjas, Technologijos fakulteto prodekanas. 1928 m. A. Jurskiui suteiktas majoro laipsnis. 1930 m. jis buvo paskirtas Vytauto Didžiojo karininkų kursų radijo kabineto vedėju. 1934 m. A. Jurskiui suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis, 1935 m. jis buvo paskirtas Karo technikos valdybos Tyrimų komisijos nariu. Buvo apdovanotas: Gedimino 4 laipsnio ordinu (1929) ir Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928). Rašė „Bangų“ savaitraštyje (skyriaus „Radijo visiems“ vedėjas), paskelbė daug mokslinių straipsnių, išleido keletą knygų ir vadovėlių: „Kreipiamoji radiotelegrafija ir radiogoniometrija“,

²⁵ LKK, t. 4, p. 82.

„Akustika ir patalpų igarsinimas“, „Mūsų galingoji radijo stotis“ (1926), „Radiotechnika. Pirmoji knyga. Radiotelegrafija“ (1927). Įkūrė Lietuvos karių ir civilių radijo mėgėjų draugijas, joms vadovavo. Buvo Lietuvos jūrininkų sąjungos valdybos sekretorius. 1940 10 03 A. Jurskis buvo paskirtas Raudonosios armijos pėstininkų karo mokyklos dėstytoju, tačiau jau 12 11 buvo iš tų pareigų atleistas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, gyveno Augsburgėje, buvo Haunštetenos pabėgėlių stovyklos švietimo vadovu, dėstė Niurtingeno aukštesniojoje technikos mokykloje. 1949 m. atvyko į JAV, gyveno Filadelfijoje. Iki 1960 m. dėstė Templo universiteto Technikos institute. 1950 m. įsteigė ALIAS Filadelfijos skyrių ir jam vadovavo. Buvo Lietuvos karių veteranų sąjungos „Ramovė“ skyriaus vicepirmininkas, Didžiosios Britanijos, JAV ir Prancūzijos radijo organizacijų narys. Bendradarbiavo LE²⁶.

Kamantauskas Viktoras (1899 10 28 Kauno aps., Rumšiškių mstl. – 1951 11 01 JAV, Masačusetso valstij., Norvude), kalbininkas, vertėjas. 1906 m. išvyko į JAV pas tėvą, vargonininką P. Kamantauską. 1919–1921 m. Jeilio universitete studijavo klasikinę filologiją. Grįžęs į Lietuvą, kurį laiką LU studijavo kalbotyrą pas prof. K. Būgą, 1923–1924 m. studijavo prancūzų kalbą Montpelje universitete Prancūzijoje. 1924–1927 m. mokytojavo Telšiuose, 1927–1929 m. – Plungėje. 1929 m. ėmė dirbti Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje, nuo 1931 m. buvo Eltos vyr. redaktorius, 1933 m. – dar ir „Gimtosios kalbos“ redaktorius. Nuo 1938 m. – Lietuvos konsulas Liepojoje. Aktyviai veikė Lietuvos skautų sąjungoje (buvo užsienio dalies vedėjas), apdovanotas Svastikos ordinu. Dalyvavo XXVII knygos mėgėjų draugijoje, Didžiosios ir Mažosios Lietuvos kultūrinio bendravimo sąjungos vienas steigėjų (1933). Parašė vadovėlių: „Trumpas lietuvių kalbos kirčio mokslas“ (2 kn., 1928–1929), „Anglų kalbos gramatika“ (1931, VII leid. 1947), „Praktiškas etiketo vadovėlis“ (1935), „Ispanų kalbos vadovėlis“ (1947), žodynėlių: „Trumpas kalbos netaisyklingumų ir barbarizmų žodynėlis“ (1928), „Kalbėjimo lie-

²⁶ JAV lietuviai, t. 1, p. 421; LE, t. 10, p. 104–105, t. 36, p. 281; LKK, t. 4, p. 119; VLE, t. 9, p. 67.

tuviškai“ (1933), mokomųjų leidinių: „Ir aš esu vyras“ (1935), „Jaunam moksleiviui“ (1936), skautams „Skiltininko vadovą“ (su A. Saulaičiu, 1938), sudarė „Kirčiuotą lietuvių literatūros chrestomatiją aukštesniajai mokyklai“ (1929) ir kt. Išvertė per 40 knygų iš anglų, prancūzų ir kt. kalbų (S. Cveigo, Č. Dikenso, H. R. Hagardo, V. Hugo, Moljero, R. Rolano). Buvo aktyvus Žurnalistų sąjungos narys, kalbos klausimais rašė „Švietimo darbe“, „Lietuvos aide“ ir kitur. 1941–1943 m. dėstė anglų kalbą VDU. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, buvo aktyvus VLIK'co, Raudonojo Kryžiaus draugijos narys. 1950 m. persikėlė į JAV, dalyvavo lietuviškoje veikloje²⁷.

Kancleris-Drapas Justinas (1890 03 30 Ukmergės aps., Musninkų vlsč., Kaimynėlių k. – 1971 Širvintose), kapitonas. 1916 m. baigė Varšuvos veterinarijos institutą Novočerkaske. Nuo 1917 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje, buvo 44 ligoninės veterinarijos gydytojas. 1918 01 09 – 05 29 buvo Lietuviškojo gurguolių bataliono Rovne veterinarijos gydytojas ir Rovno Lietuvių komiteto vicepirmininkas. 1918 m. rudenį grįžo į Lietuvą, 1918 10 tapo Lietuvos mokslo draugijos nariu. Nuo 1919 01 25 – Lietuvos kariuomenės savanoris, 02 01 buvo paskirtas Krašto apsaugos ministerijos Tiekimo skyriaus Veterinarijos dalies viršininku. 1919 11 18 jam buvo suteiktas vyr. leitenanto, 1920 09 01 – kapitono laipsnis. 1921–1923 m. tarnavo veterinarijos gydytoju kavalerijos ir artilerijos dalyse. 1923 m. pervestas Žemės ūkio ministerijos žinion, iki 1927 m. buvo LU Veterinarinės chirurgijos katedros lektorius, vyr. asistentas. Vėliau – Žemės ūkio ministerijos Veterinarijos departamento direktorius. Nuo 1938 m. – veterinarijos gydytojas Širvintose. Apdovanotas Gedimino 4 laipsnio ordinu (1928), Savanorių medaliu (1934)²⁸. Šalia Širvintų buvo įsigijęs 60 ha žemės, įkūręs pavyzdinį ūkį. Po karo, vengdamas išvežimo į Sibirą, ūkį paliko ir dirbo veterinarijos gydytoju įvairiose Lietuvos vietose: Trakuose,

²⁷ JAV lietuviai, t. 1, p. 438; MLTE, t. 2, p. 36; LE, t. 10, p. 372–373; LTE, t. 5, p. 227; TLE, t. 2, p. 14; VLE, t. 9, p. 249.

²⁸ LE, t. 10, p. 430; LKK, t. 4, p. 150.

Vabalninke, Žeimiuose. Tik po Stalino mirties grįžo į Širvintas. Jo sūnus Vytautas Kancleris (1925–1997) buvo žymus Lietuvos aktorius, dirbęs Klaipėdos dramos teatre, anūkas – fizikas, habil. dr. Žilvinas Andrius Kancleris, dirba Puslaidininkų fizikos institute²⁹.

Kasakaitis Juozas (? Marijampolės aps., Antanavo vlsč., Kampinių k. – 1919 04 25 Marijampolėje), karininkas. Būdamas V klasės gimnazistas, dalyvavo 1905 m. revoliucijos įvykiuose, susirėmime su žandais Žiūrių ir Gudelių kaimuose. Suimtas ir įkalintas. Kilus I pasauliniam karui iš kalėjimo paleistas, Rusijoje baigė karo mokyklą ir tarnavo kariuomenėje. 1918 m. pabaigoje grįžęs į Lietuvą savanoriu įstojo į kariuomenę, 1919 01 08 paskirtas 1 pėst. pulko karininku. 1919 02 13 kovojo su bolševikais Alytuje, po mūšio pasitraukė į Marijampolę, kur susirgo šiltine ir mirė. Palaidotas senosiose miesto kapinėse³⁰.

Kepalas Kazys (1891 02 28 Rokiškio aps., Kamajų vlsč., Petraukos k. – 1966 06 12 Niujorke, JAV), vyr. leitenantas. 1912 m. baigė gimnaziją Vilniuje, 1912–1915 m. studijavo Peterburgo universiteto Istorijos-filologijos fakultete. K. Kepalas 1915–1918 m. dirbo Peterburgo I gimnazijos lotynų ir senosios graikų kalbų mokytoju. Grįžęs į Lietuvą, 1919 02 14 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, pasiūstas į mokomąją kuopą. 1919 07 06 baigė Karo mokyklos I laidą karužo laipsniu, paliktas mokykloje instruktoriumi ir dėstė joje lietuvių kalbą bei istoriją. 1919 09 13 suteiktas leitenanto laipsnis. 1920 10 11 K. Kepalas buvo perkeltas į generalinio štabo Karo mokslo valdybą leidinių redaktoriaus padėjėju. 1921–1922 m. buvo „Kario“ redaktoriumi. 1923 m. jam buvo suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1925 m. paties prašymu K. Kepalas buvo išleistas į atsargą ir įstojo į LU tęsti studijų. 1926 m. jis baigė LU Humanitarinių mokslų fakultetą. 1923–1944 m. Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijoje dėstė lotynų kalbą, 1923–1929 m. LU dėstė lietuvių, vėliau – lotynų kalbą. 1930–1932 m. buvo Vytauto Didžiojo universite-

²⁹ AAAAA. Interviu su Ž. A. Kancleriu medžiaga.

³⁰ LKK, t. 4, p. 167.

to Klasikinės filologijos katedros dėstytojas. Beje, mokytojauti K. Kepalas pradėjo dar tarnaudamas kariuomenėje, vakarais, Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos įsteigtoje Kauno suaugusiųjų gimnazijoje, ir iš karto pasižymėjo kaip puikus pedagogas. Štai ką apie tai rašo V. Michalauškas: „Pranas Lembertas visada su dėkingumu ir šiokia tokia juokdario gaidele prisimindavo Kazį Kepalą, klasikinių kalbų specialistą, bet tada tarnavusį kariuomenėje, turėjusį leitenanto laipsnį ir gimnazijoje dėčiusį lietuvių kalbą. Labai reiklus mokytojas sugebėjo pasiekti, kad mokiniai mokytųsi sistemingai, ne priešokiais. Jei pamoką šiandien atsakinėjai, niekada nebuvai tikras, kad rytoj Kepalas nepanorės rytoj su tavim pasikalbėti. „Atleisti vadžiū“ niekas neturėjo teisės. Tinkamai paruošti pamoką turėjo visi – ir tie, kurie civilinėse įstaigose dirbo, ir tie, kurie tarnavo kariuomenėje ir buvo aukštesnio laipsnio už savo mokytoją karininkai“³¹. Čia V. Michalauškas turėjo omeny tuometinius kapitonus Stasį Raštikį ir Antaną Šimkų, kurie greitai kilo ir aukštai pakilo tarnybos laiptais. Priklausė Lietuvos savanorių kūrėjų, Lietuvos šaulių (nuo 1937 m.) sąjungoms, LAK. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės (1928) ir Savanorių (1929) medaliais. 1944 m. pasitraukė į Vakarų, iki 1948 m. mokytojavo Miuncheno gimnazijoje. 1949 m. atvyko į JAV, gyveno Niujorke, bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje. Parengė keletą veikalų: K. Ivanovo „Senovės istoriją“ (1920), „*Chrestomatia latina*“, N. Sančurskio „Trumpą lotynų kalbos sintaksę“, „Parinktos Kvinto Horacijaus Flakko giesmės (odės) su komentarais“ (1928)³².

Kirvelaitis Pijus (1896 09 03 Vilkaviškio aps., Pilviškių vlsč., Šakmušio k. – 1953 10 25 Čikagoje), kunigas. 1919 m. baigė Seinų kunigų seminariją. 1923 11 06 buvo paskirtas Kavalерijos divizijos karo kapelionu, 1924 01 01 – 1 husarų pulko karo kapelionu. 1926 08 28 iš kariuomenės atleistas. 1926–1929 m. buvo gimnazijos kapelionu Kaune.

³¹ **Michalauškas V.** Svajonių sparnams nuskraidinus į Kauną. Biržų padangėje// Gėrio šviesa. Kaunas, 2003. p. 28–29.

³² JAV lietuviai, t. 1, p. 481; LE, t. 11, p. 371, t. 36, p. 302; LKK, t. 4, p. 211.

1926 m. baigė filosofijos studijas LU. Nuo 1929 m. – Alytaus gimnazijos tikybos mokytojas. Parašė ir išleido vadovėlius ir knygas: „Katalikų dorovės mokslas“ (1929), „Šviesa ir gyvenimas“ (2 d., 1932–1933), „Kristaus bažnyčia“ (1933), „Liturgika“ (1938), taip pat maldaknyges: jaunimui „Jėzau, pas mane ateik“ (1930), moterims „Dangaus karalienė“ (1936), vyrams „Vyrų broliai“ (su kun. P. Dambrausku, 1940), išvertė teologijos veikalų. Daug pamokslų išspausdino „Židinyje“ ir „Tiesos kelyje“. 1944 m. pasitraukė į Vakarų, vėliau atvyko į JAV³³.

Klimaitis Pranas (1885 01 08 Šakių aps., Sintautų vlsč., Papartynų k. – 1940 02 01 Vilniuje), majoras. 1903 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją (toliau – MS), mokytojavo. Nuo 1904 12 dirbo „Vilniaus žinių“ redakcijoje, 1905 m. buvo Didžiojo Vilniaus seimo organizacinio komiteto narys, vienas jo sekretorių. Vienas iš Lietuvos mokytojų sąjungos (toliau – LMS) steigėjų. 1906–1907 m. Vilniuje redagavo laikraštį „Lietuvis“. Išlaikęs matininko egzaminus, dirbo matininku Kauno žemės tvarkymo komisijoje. Mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, 1916 m. baigė Maskvos Aleksejaus karo mokyklą praporščiko laipsniu. 1917 m. tapo paporučikiu. Dalyvavo Rusijos lietuvių seime Peterburge. Organizavo lietuvių karinius dalinius. Bolševikų buvo suimtas ir 1918 01–05 kalin-tas. 1918 07 Sibire mobilizuotas į admirolo Aleksandro Kolčiako (1874–1947) armiją; nuo 1919 07 19 tarnavo Vytauto Didžiojo lietuvių batalione, buvo kuopos vadas. Batalioną bolševikams nuginklavus, buvo suimtas. 1920 m., pasikeitus su sovietine Rusija politiniais kaliniais, grįžo į Lietuvą. 1920 09 03 P. Klimaitis buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Atsargos batalioną jaunesniuoju karininku. 1920 10 02 jam suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. P. Klimaitis dalyvavo kovose su pil-sudskininkais-želigovskininkais. 1921 06 08 vyr. ltn. P. Klimaitis ėmė dirbti generalinio štabo Žvalgybos skyriuje, dirbo juridinėje dalyje, vėliau buvo žvalgų punktų viršininku. 1922 01 06 jam suteiktas kapitono laipsnis. 1922 10 12 kpt. P. Klimaitis buvo paskirtas Lietuvos šaulių sąjungos

³³ JAV lietuviai, t. 1, p. 496; LKK, t. 4, p. 229.

vadu, 1923 01 09 – 22 dalyvavo išvaduojant Klaipėdą, ėjo sukilėlių armijos vado pavaduotojo pareigas. 1925 08 24 P. Klimaičiui suteiktas majoro laipsnis ir jis išėjo į atsargą. Dirbo žurnalistu, buvo aktyvus 1926 12 17 perversmo dalyvis. Nepatenkintas tautininkų veiksmais, 1928 01 bandė rengti naują perversmą, buvo suimtas. Išleido keletą knygų: „Lietuvos istorija“ (1918, vadovėlis pr. mokykloms), „Trumpa mūsų kalbos gramatika“ (1922), „Lietuvių spauda“ (1933), „Publicistika“ (1933), „Kova dėl pajūrio“ (1935), redagavo leidinį „Kražių skerdynės“. Išvertė knygų iš rusų kalbos. Straipsnius dažnai pasirašinėdavo Prano slapyvardžiu. Apdovanotas Šaulių žvaigždės ordino medaliu (1939). Mjr. P. Klimaitis palaidotas Rasų kapinėse³⁴.

Kundrotas Adolfas (1897 08 11 Kauno aps., Aukštosios Panemunės mstl. - ?), admin. ats. leitenantas. 1915–1918 m. mokėsi Voronežo gimnazijoje, čia pakliuvo bolševikų įtakon. Grįžęs į Lietuvą, bendravo su Vilniaus LKP organizacija. Savanoriu įstojęs į Lietuvos kariuomenę, 1919 m. mokėsi Karo aviacijos mokykloje, tarnavo Raseinių ir Švenčionių komendantūrose, platino komunistinę literatūrą. 1920–1926 m. tarnavo administracijos valdininku kavalerijos pulkuose, 1926 m. rudenį išėjo į administracijos karininkų atsargą. 1926–1928 m. studijavo LU Teisų fakultete, iki 1941 m. tarnavo Žemės ūkio rūmuose. Apdovanotas Savanorių medaliu, Latvijos Trijų žvaigždžių 4 laipsnio (1932), Gedimino 4 laipsnio (1939) ordinais. 1937 m. jam buvo suteiktas administracijos ats. leitenanto laipsnis. 1941 06 A. Kundrotas pasitraukė į Rusiją, 1942–1943 m. tarnavo RA 16-oje lietuviškojoje divizijoje. Nuo 1943 m. buvo LSSR Liaudies komisarų tarybos Karo invalidų ir sužeistų karių aprūpinimo skyriaus viršininkas, vėliau – Reikalų valdybos viršininko pavaduotojas. 1944–1945 m. – vyriausiasis LSSR įgaliotinis repatriacijos reikalams Lenkijoje, 1945–1948 m. LSSR socialinio aprūpinimo ministro pavaduotojas³⁵.

Kuzmickis Zigmas (1898 03 10 Rembuve, Plocko gub., Lenkijoje

³⁴ LE, t. 12, p. 118; LKK, t. 4, p. 239; VLE, t. 10, p. 266–267.

³⁵ LKK, t. 4, p. 314; MLTE, t. 2, p. 249.

(LKK T. 4 rašoma: 1897 03 10 Marijampolės aps., Pakeklio k.) – 1976 07 30 Kaune), pedagogas, literatūros ir kalbos tyrinėtojas, filologijos mokslų kandidatas (1966). 1917 m. baigė gimnaziją, 1919 m. – buhalterijos ir kooperacijos kursas. 1919 m. buvo pašauktas į Lietuvos kariuomenę, tarnavo Etapo skirstomajame punkte raštvedžiu, 1919 11 20 gavo karo valdininko laipsnį. Nuo 1919 12 08 tarnavo Intendantūros skyriuje transporto kuopos raštvedžiu, ypatingų reikalų karininku, valdininku ypatingiems reikalams. 1922 09–12 02 buvo „Kario“ redaktorius. 1922 m. pabaigoje paleistas iš kariuomenės ir įstojo į LU. 1926 m. baigė LU Humanitarinių mokslų fakultetą. 1926–1928 m. redagavo dienraščio „Lietuva“ priedus „Sekmoji diena“ ir „Iliustruotoji Lietuva“, 1927 m. išleido almanachą „Gubos“. 1933–1937 m. Z. Kuzmickis buvo Švietimo ministerijos mokyklų inspektorius, 1937 11 23 jam buvo suteiktas administracijos atsargos jaun. leitenanto laipsnis. 1937–1939 m. Z. Kuzmickis dėstė Kauno „Aušros“ mergaičių gimnazijoje, Respublikos pedagoginiame institute (Klaipėdoje, Panevėžyje, Vilniuje), 1939–1941 m. buvo Vilniaus V gimnazijos direktorius, 1941–1953 m. mokytojavo Kauno gimnazijose, 1951–1971 m. dėstė KPI, nuo 1968 m. docentas. Paskelbė straipsnių apie mokyklą, pedagogiką, kalbos, literatūros ir jų dėstymo klausimais, nagrinėjo dorovines kultūros ir auklėjimo problemas. Nepriklausomoje Lietuvoje išleido 5 kalbos ir literatūros vadovėlius. Ypač platus buvo 5 d. vadovėlis „Lietuvių literatūra“ gimnazijoms, tai buvo pirmoji išsamesnė lietuvių literatūros istorija. Visi vadovėliai buvo gerai metodiškai parengti, juose pateikiami klausimai, didaktinės užduotys. Z. Kuzmickis parašė ir atsiminimų apie Juozą Tumą-Vaižgantą, Balį Sruogą (1896–1947), Vilių Storostą-Vydūną, J. Jablonskį ir kitus žymius Lietuvos žmones³⁶.

Kvedaras Pranas (1889 02 03 Žagarėje – 1935 02 03 Kaune), pulkininkas. Mokėsi Mintaujos gimnazijoje, nuo 3 klasės dalyvavo slaptame lie-

³⁶ LE, t. 13, p. 451–452, t. 36, p. 459; LKK, t. 4, p. 330; LTE, t. 6, p. 289; MLTE, t. 2, p. 270; TLE, t. 2, p. 456; VLE, t. 11, p. 350.

tuvių gimnazistų ratelyje, gimnaziją baigė 1910 m. 1914 m. baigė Varšuvos veterinarijos institutą. Besimokydamas priklausė lietuvių studentų savišalpos draugijai. Atostogų metu Žagarėje organizuodavo lietuviškus vaidinimus. Negavęs darbo Lietuvoje, dirbo Tobolsko gubernijoje. 1920 m. grįžo į Lietuvą ir buvo mobilizuotas į kariuomenę. Buvo 2 raitelių pulko, vėliau – Veterinarijos inspekcijos veterinarijos gydytoju. Nuo 1921 01 10 buvo paskirtas eiti kariuomenės centrinės veterinarijos ligoninės vyriausiuoju gydytoju. 1921 04 07 jam suteiktas kapitono, 1923 05 19 – majoro laipsnis. 1926 06 01 mjr. P. Kvedaras tapo kariuomenės vyriausiojo štabo karo veterinarijos inspektoriumi. 1927 m. jam suteiktas pulkininko leitenanto, 1930 m. – pulkininko laipsnis. Dėstė hipologiją Aukštuosiuose karininkų kursuose. P. Kvedaro rūpesčiu įsteigtos veterinarijos puskarininkių ir arklių kaustytojų mokyklos. Apdovanotas Gedimino 3 laipsnio ordinu ir Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928)³⁷.

Lapinskas Vincas (1905 05 06 Marijampolės apskr., Mikališkės vlsč., Žemaitkiemio k. – 1949 06 15 Irkutsko sr., Šamankos lag.), jaunesnysis leitenantas. 1929 m. baigė Prienų „Žiburio“ gimnaziją, 1930 11 30 – Karo mokyklą (V aspirantų laidą) ir buvo paleistas į atsargą. 1931 05 01 ėmė dirbti Karinio tiekimo valdybos kanceliarijoje kaip civilinis tarnautojas, 1935 08 01 buvo paskirtas Krašto apsaugos ministerijos kanceliarijos raštininku. 1936 m. baigė VDU Teisių fakulteto Ekonomikos skyrių. 1937 12 18 priimtas į Ginklavimo valdybą skaitvedžių komandos viršininku. 1937 12 18 baigė ginklavimo karininkų kursus (III laidą) ir buvo paskirtas 4 pėst. pulko 2 bataliono ginklininku. Buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino 3 laipsnio medaliu (1936). SSRS okupavus Lietuvą, 1940 10 03 V. Lapinskas buvo paskirtas RA 29 ŠTK 184 šaulių divizijos 262 šaulių bataliono sandėlių ūkio viršininku. 1941 06 14 jis buvo suimtas, išvežtas į Norilsko lagerį. 1942 09 05 SSRS NKVD Ypatingojo pasitarimo nuteistas 8 m. kalėti. Žuvo lageryje³⁸.

³⁷ LE, t. 13, p. 462; LKK, t. 4, p. 334; VLE, t. 11, p. 374.

³⁸ LKK, t. 5, p. 24.

Laurinaitis Jonas Martynas (1894 02 01 Šiaulių aps., Joniškio vlsč., Aleknaičių k. – 1966 09 25 Čikagoje), pulkininkas leitenantas. 1915 m. baigė Veiverių pedagoginius kursus, 1916 m. – Maskvos karo mokyklą, kovojo Galicijos fronte, sužeistas, 1917 m. baigė Oranienbaumo karo mokyklą. 1917 m. išrinktas Lietuvių karių sąjungos pirmininku (Peterburge). Išgavo iš Nikolajaus Krylenkos (praporščiko, po 1917 m. perversmo bolševikų paskirto vyriausioju Rusijos kariuomenės vadu) leidimą steigti Smolenske lietuvių pėstininkų batalioną. 1918 m. tapo Lietuvos krašto apsaugos ministerijos literatūros komisijos pirmininku, nuo 1920 m. buvo kariuomenės vyriausiojo štabo Spaudos ir švietimo skyriaus Spaudos poskyrio vedėju. 1920 m. baigė Kauno AK Humanitarinių mokslų skyrių. Buvo Krašto apsaugos ministerijos terminologijos komisijos pirmininkas, Karo mokyklos lietuvių kalbos lektorius. 1941–1944 m. – MA Lietuvių kalbos instituto vyr. asistentas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. atvyko į JAV. Dalyvavo lietuviškoje veikloje.

Nepriklausomybės metais aktyviai veikė Žurnalistų ir rašytojų, Lietuvių kalbos, Lietuvių–latvių draugijose. 1920–1922 m. redagavo „Kariškių žodį“ ir „Kari“, 1921 m. – „Mūsų žinyną“. Lietuvių kalbos, jos terminijos ir karo istorijos klausimais rašė periodikoje. 1928 m. išleido knygas „Lietuvos kariuomenė“ ir „Mūsų kariškoji spauda“, su kitais – „Lietuvių kalbos vadovą“ (JAV, 1950), išvertė T. Zeiferto „Trumpą Latvijos istoriją“ (1927).

J. M. Laurinaitis buvo apdovanotas 2 ordinais Rusijos kariuomenėje, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu (1928), Gedimino 3 (1932) ir Latvijos Trijų žvaigždžių 3 (1933) laipsnio ordinais³⁹.

³⁹ **Ažubalis A., Kazlauskaitė -Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F.** Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). Vilnius, 2007, p. 420; **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Žilėnienė V.** Karinis rengimas Lietuvoje mokykloje (1929–1940 m.). Vilnius, 2009, p. 231–232; **Ažubalis A.** Pulkininkui leitenantui J. M. Laurinaičiui – 115 // Sidabrė (Joniškis), 2009 01 07; JAV lietuviai, t. 1, p. 575–576; LE, t. 14, p. 284, t. 36, p. 336; LKK, t. 5, p. 34–35; VLE, t. 11, p. 622–623.

Liatukas Pranas (1876 01 29 Tauragės aps., Kvėdarnos vlsč., Padievaičio k. – 1945 09 02 Vilniaus Lukiškių kalėjime), generolas leitenantas. Baigė 4 klases Palangos progimnazijoje, po to 7 klases Nikolajaus gimnazijoje Rygoje. 1901 m. savanoriu įstojo į Rusijos kariuomenę, 1905 m. baigė Vilniaus karo mokyklą paporučikio laipsniu, buvo paskirtas į 199 Svyrių pėstininkų pulką, vėliau tarnavo 318 Černojarosko pėstininkų pulke Penzoje. I pasaulinį karą pradėjo kuopos, baigė pulko vadu. 1909 m. gavęs poručiko, 1913 m. – štabskapitono laipsnius, už pasižymėjimą kautynėse prie Krokuvos 1915 03 23 tapo kapitonu, o 12 11 – papulkininkiu, 1917 m. – pulkininku. 1915, 1916 ir 1917 m. buvo kautynėse sužeistas. Grįžęs į Lietuvą, savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas 2 pėstininkų pulko vadu, pats jį ir suformavo. 1918 12 24 plk. P. Liatukas buvo paskirtas Krašto apsaugos ministerijos Štabo viršininku, 1919 03 04 – vėl paskirtas 2 pėst. pulko vadu, 05 04 – 3 pėstininkų pulko vadu, jį formavo Raseiniuose, 07 08 – I pėstininkų brigados vadu. 1919 10 07 jam suteikus generolo leitenanto laipsnį, Prezidento buvo paskirtas Krašto apsaugos ministerijos valdytoju ir vyriausiuoju kariuomenės vadu. 1920 02 23 gen. ltn. P. Liatukas – Vietinės kariuomenės brigados vadas, 07 15 – ypatingų reikalų generolas prie vyriausiojo kariuomenės vado. 1920 08 05 P. Liatukas išėjo į atsargą. 1920–1924 m. jis dirbo Valstybės izdo vyriausiojo izdininko pavaduotoju, Lietuvos banko Emisijos skyriaus vedėju, 1924–1926 m. buvo Šakių apskrities viršininkas. P. Liatukas Rusijos kariuomenėje buvo apdovanotas šv. Anos 4 ir 3, šv. Stanislovo 3 ir 2 laipsnių ordinais, Lietuvoje – Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio ordinu (1919) ir Savanorių medaliu (1928). 1926 m. išėjo į pensiją, gyveno tėviškėje, vėliau – savo, kaip savanorio, gautame ūkyje Kaišiadorių aps., Žaslių vlsč., Kurniškių k., nuo 1933 m. – Kaune. 1945 01 31 kartu su sūnumi Vytautu suimtas, kalintas Kaune, perkėlus į Lukiškių kalėjimą jame nukankintas. Sūnus buvo ištremtas į lagerį Komijoje⁴⁰.

Linkevičius (Kazilionis-Linkevičius, Linkus) Petras (1898 12 02 Šiaulių aps., Pakruojo vlsč., Lizdeikių k. – 1981 06 16 Čikagoje), majoras.

⁴⁰ LE, t. 14, p. 500–501; LKK, t. 5, p. 61–62.

1917 m. baigė Rygos realinę mokyklą, buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, baigė Vladimiro karo mokyklą Peterburge. 1917 10 01 jam buvo suteiktas praporščiko, 1918 05 01 – paporučikio, 1918 10 01 – poručiko laipsnis. 1918 m. tarnavo lietuvių batalione Vitebske, Čeliabinsko karininkų kuopoje, 1918 08 19–1919 11 25 buvo Sibiro Vytauto Didžiojo lietuvių bataliono kuopos, o po to – ir paties bataliono vadas. Kovojo su bolševikais, buvo sužeistas. Apdovanotas šv. Georgijaus 4 laipsnio kryžiumi. Išvengęs komunistinių partizanų susidorojimo, 1920 m. grįžo į Lietuvą, 1920 11 20 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Atsargos bataliono karininku, 12 21 jam buvo suteiktas leitenanto laipsnis. 1922–1924 m. tarnavo generalinio štabo žvalgybos skyriuje, 1922 05 01 tapo vyr. leitenantu. 1924 02 15 tapo Krašto apsaugos ministerijos korespondentu, 1925 m. jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. Tais pačiais metais baigė LU Teisių fakultetą. 1925–1926 m. buvo Ūkio ir finansų valdybos ypatingų reikalų karininkas, tarnavo kariuomenės vyriausiojo štabo Informacijos skyriuje. 1926 m. P. Linkevičiui buvo suteiktas majoro laipsnis. Po to greitai jis išėjo į atsargą. 1926–1927 m. P. Linkevičius – Šiaulių taikos teisėjas, 1928–1938 m. – advokatas, 1938–1940 ir 1941–1944 m. – Šiaulių miesto burmistras. 1941 m. trumpai buvo Kauno miesto karo komendantūros Apsaugos valdybos viršininku. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1947 m. – į JAV. 1948–1954 m. buvo „Margučio“ redaktorius. Vienas Amerikos lietuvių tautinės sąjungos (toliau – ALTS) steigėjų, Čikagos skyriaus pirmininkas. Prieš II pasaulinį karą bendradarbiavo „Karyje“, „Karo archyve“, „Mūsų žinyne“, išleido atsiminimus „Sibiro batalionas“ (1939)⁴¹.

Listopadskis Juozas (1899 03 27 Marijampolės aps., Antanavo vlsč., Griešių km. – 1971 06 09 Kaune), generalinio štabo pulkininkas leitenantas. 1919 m. įstojo į Lietuvos kariuomenę, bet susirgo ir dėl ligos buvo iš jos paleistas. Baigęs Marijampolės realinės mokyklos 5 klases, įstojo į Karo mokyklą ir 1921 12 18 baigė jos IV laidą. 1921–1926 m. tarnavo 3 pės-

⁴¹ JAV lietuviai, t. 1, p. 591; LE, t. 16, p. 242, t. 37, p. 354; **Linkevičius P.** Sibiro batalionas. Kaunas, 1939; LKK, t. 5, p. 76.

tininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto pulke. 1925 m. baigė fizinio lavinimo kursus (Aukštųjų karininkų kursų II laidą), aktyviai sportavo, vadovavo karių sporto treniruotėms ir varžyboms. 1926–1931 m. tarnavo 1 pėstininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino pulke. 1931–1934 m. kapitonas J. Listopadskis mokėsi Vytauto Didžiojo karininkų kursuose, juos baigė (Respublikos Prezidento A. Smetonos laida), buvo pakeltas generalinio štabo majoru ir paskirtas 3 pėstininkų divizijos štabo Žvalgybos skyriaus viršininku (Šiauliuose). Po vienerių metų stažuotės 8 pėstininkų Kauno kunigaikščio Vaidoto pulke pakeltas į generalinio štabo pulkininkus leitenantus ir paskirtas 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margirio pulko bataliono vadu (Plungėje), kuris 1939 m. buvo perkeltas į Telšius, įkuriant Telšių įgulą. 1940 03 J. Listopadskis tapo Karo mokyklos kariūnų bataliono vadu. Grįžtant visai mokyklai iš Švenčionielių poligono buvo sužinota apie sovietinę okupaciją. J. Listopadskis skiriamas 5-ojo pėstininkų pulko vadu. Sovietizavus Lietuvos kariuomenę jis tapo RA 29 ŠTK 184 šaulių divizijos 262 šaulių pulko vadu. 1941 06 21 ėmė mokyti Frunzės karo akademijoje Maskvoje. 1941 11 11 po akademijos evakuacijos atvyko į Taškentą. Baigęs mokslus tapo akademijos dėstytoju. 1943 04 kartu su akademija grįžo į Maskvą. 1944 08 04 J. Listopadskis buvo paskirtas RA 50-osios lietuviškosios pėstininkų atsargos divizijos štabo viršininku. Į ją buvo siunčiami iš „išvaduotos“ Lietuvos sugaudyti lietuviai. Divizija stovėjo Jarcevo raj. netoli Maskvos, buvo labai blogai aprūpinama. Kariai gyveno pusbadžiu, blogomis sąlygomis. Po ilgų apeliacijų į marionetinę Lietuvos SSR vyriausybę divizija buvo perkelta į Lietuvą. Materialinis aprūpinimas ir čia nepagerėjo. Kareiviai masiškai ėmė dezertyruoti, dauguma su ginklais, ir stėjo į partizanų eiles. J. Listopadskis vos išvengė arešto, bandant apkaltinti jį dėl karių dezertyravimo. Buvo perkeltas į 16-ąją lietuviškąją diviziją, paskirtas jos vado gen. A. Urbšo pavaduotoju. Teko kautis su vokiečiais „Kuršo katile“ Vainiuodės rajone (Latvija). 1945 m. J. Listopadskis pradėjo dirbti Kauno universiteto karinio rengimo katedros viršininku. Dėl nesutarimų su rusais dėstytojais, kuriuos visokeriopai rėmė Pabaltijo karinė apygarda, maždaug po metų iš viršininko pareigų atleistas, tapo vyr. dėstytoju. Nesutarimai tęsėsi, tad 1951 m.

perėjo į LŽŪA karinę katedrą vyr. dėstytoju. Vėl dėl įvairių skundų teko patirti daugelį nemalonumų iš „vyresniųjų brolių“. 1956 m. vasaros pabaigoje absoliuti dauguma lietuvių karininkų iš aukštųjų mokyklų karinių katedrų buvo atleisti. Gavo invalidumo pensiją. Parašė antisovietinę atsiminimų knygą „Laisvės ir vergijos metai“ (1960), kuri išleista tik atkūrus nepriklausomybę (1993). Nepriklausomoje Lietuvoje J. Listopadskis buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo 5 laipsnio (1930) ir Gedimino 4 laipsnio (1938) ordinais ir Lietuvos nepriklausomybės (1928) medaliu⁴².

Mačiuika Antanas (1901 12 06 Ukmergės aps., Gelvonų vlsč., buv. Gelvankos k. – 1940 03 25 Kaune), pulkininkas leitenantas. 1919 m. baigė Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos 6 klases. 1919 07 04 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, buvo paskirtas į Širvintų komendantūros kuopą. 1919 09 15–12 16 kovojo su pilsudskininkais prie Širvintų ir Veprių, buvo sužeistas. 1920 10 17 baigė Karo mokyklą (III laida) ir tarnavo pėstininkų dalyse. 1922 09 25 ltn. A. Mačiuika buvo perkeltas į karo aviaciją ir paskirtas mokomosios eskadrilės mokiniu žvalgu. 1923 07 30 baigė aviacijos teorijos kursą, 08 27 pradėjo skraidyti savarankiškai. 1924 06 15 buvo paskirtas 2 oro eskadrilės karo lakūnu. 1924 07 29 aviakatastrofoje buvo sunkiai sužeistas. 1925 01 08 A. Mačiuikai suteiktas inžinerijos vyr. leitenanto laipsnis, 1925 10 05 jis baigė aukštojo pilotažo kursus, 1926 07 05 gavo karo lakūno vardą. Kaip rašė prof. Mykolas Biržiška (1882–1962), A. Mačiuika dar prieš 1926 m. Seimo rinkimus (kai nugalėjo kairieji) karininkų vardu, kaip buvęs jo mokinys, pasiūlė vadovauti judėjimui, kuris įvestų tvarką Lietuvoje, nuversdamas pavojingą Nepriklausomybei kairiųjų ir tautinių mažumų sudarytą vyriausybę. M. Biržiška atsisakė⁴³. Nepaisant to, A. Mačiuika buvo vienas iš aktyviausių 1926 m. gruodžio perversmo organizatorių ir vykdytojų, kartu su kitais privertęs išsiskirstyti kairuolišką seimą ir jo dešiniajai pusei rekomendavęs išrinkti prezidentu Antaną

⁴² LKK, t. 5, p. 84; **Listopadskis J.** Laisvės ir vergijos metai. Vilnius, 1993; VLE, t. 13, p. 449.

⁴³ AAAA. Mykolo Biržiškos 1953 01 03 laiškas Jonui Mašiotui.

Smetoną. 1927 02 23 vyr. ltn. A. Mačiuika buvo paskirtas 1 (naikintuvų) eskadrilės karo lakūnu. 1927 m. jis baigė dr. J. Tumėno brandos kursus. 1927 m. aviakatastrofoje vėl susižeidė. 1927 10 17 tapo eskadrilės vado pavaduotoju, 1928 01 10 – vadu. 1928 02 16 A. Mačiukai suteiktas kapitono laipsnis. 1929 08 21 skridimo aplink Lietuvą metu kpt. A. Mačiuika peršalo, gydėsi Lietuvoje ir Italijoje. 1932 11 21 A. Mačiukai buvo suteiktas majoro laipsnis. Iki 1936 01 11 jis tarnavo karo aviacijos naikintuvų grupės vadu, aerodromo komendantu. Aviacijos reikalais buvo komandiruotas į Angliją, Čekoslovakiją, Daniją, Italiją, Prancūziją. 1935 11 23 gavo pulkininko leitenanto laipsnį. Dėl sveikatos būklės išėjo į atsargą, 1936 12 31 – į dimisiją. 1938 m. baigė VDU Teisių fakulteto Teisių skyrių. Buvo karininkų ir puskarininkų karo lakūnų mokyklų lektoriumi.

A. Mačiuika aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. 1918 m. kartu su I. Kriaučiūnaičiu ir P. Jurgėla Vilniuje įkūrė Skautų organizaciją, vėliau ją atkūrė Kaune, iki 1928 m. buvo pirmasis Kauno apygardos tuntininkas. Buvo vienas iš lietuvių aeroklubo, studentų korporacijos „*Neo Lithuania*“, slaptos „Geležinio Vilko“ organizacijos steigėjas, Savanorių kūrėjų sąjungos narys, 1938–1939 m. – jos CV pirmininkas. Karo aviacijos, kultūros, politikos temomis rašė „Karyje“, „Karde“, „Trimite“, „Plieno sparnuose“, „Mūsų žinyne“ ir kitur. Parašė stambų darbą „Iš praeities“, kuriame aprašyti ir nuotraukomis bei planais iliustruoti įvairūs archeologijos paminklai. Išleido knygas: „Būsimasis karas ir aviacija“ (1934), „Oreivybė. Aviacijos atsiradimas ir pažanga“ (1937). A. Mačiuika buvo apdovanotas Gedimino 4 laipsnio (1928), Italijos Karūnos 4 laipsnio (1930), skautų Lelijos (1933) ordinais, Savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės medaliais (1928)⁴⁴.

Majus Antanas (1895 11 22 Tauragės aps., Šilalės vlsč., Šiaudalių k. – 1972 12 21 Brazilijoje, San Paule), kapitonas. 1915 m. baigė Raseinių miesto mokyklos 4 klases, po to – „Ryto“ draugijos pedagoginius kursus Vilniuje. 1916–1919 m. mokytojavo Barčių, Varėnos, Jakėnų, Jiezno ir Aukštadvario pradžios mokyklose. 1919 04 15 pradėjo tarnauti Lietuvos

⁴⁴ LKK, t. 5, p. 125; VLE, t. 13, p. 756-757.

kariuomenėje, 1919 12 16 baigė Karo mokyklą (II laidą) ir buvo paskirtas į 7 pėstininkų pulką. 1920 01–12 dalyvavo kovose su bermontininkais ir pilsudskininkais–želigovskininkais. 1920 12 12 pateko į pastarųjų nelaisvę, bet pabėgo. 1921 09 01 buvo paskirtas į I pėstininkų divizijos štabą, 1922 09 25 tapo Karo mokslo skyriaus periodinių leidinių redaktoriaus padėjėju. 1923 05 18 A. Majui buvo suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1923 12 31 jis buvo paskirtas į 2 pėst. pulką, 1924 08 28 – į minosvaidžių batalioną. 1924 08 15 vyr. ltn. A. Majus baigė Aukštųjų karininkų kursų IV laidą, 1925 04 23 buvo gražintas į Karo mokslo skyrių. 1925 11 12–1926 02 03 redagavo „Kari“. 1926 07 31 A. Majus buvo paskirtas į vyriausiojo štabo informacijos skyrių, 08 01 jam buvo suteiktas kapitono laipsnis, 12 24 savo prašymu išėjo į atsargą. 1927 m. A. Majus buvo įtartas ryšiais su Tauragės sukilėliais, bet, kaltės neįrodžius, byla buvo nutraukta. 1928 m. jis išvyko į Berlyną, vėliau – Braziliją, gyveno San Paule, dirbo banke, vėliau įsigijo viešbutį. Dalyvavo lietuviškoje veikloje, iki 1936 m. buvo Brazilijos lietuvių sąjungos pirmininkas⁴⁵.

Mašiotas Justinas Juozas (1901 09 13 Šakių aps., Būblelių vlsč., Vaitiškių k. – 1987 08 01 Čikagoje), majoras. Mokėsi Kybartų ir Marijampolės gimnazijose, baigė 5 klases, įstojo ir 1921 12 18 baigė Karo mokyklą (IV laidą). Tarnavo pėstininkų dalyse, vėliau – Elektrotechnikos batalione. 1925 01 08 jam suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1926 01 01 vyr. ltn. J. J. Mašiotas buvo perkeltas į Technikos pulką, 1927 09 03 – į Ryšių batalioną, 12 22 – į 9 pėstininkų pulką, 1928 01 27 baigė Aukštųjų karininkų kursų Technikos skyrių (II laidą), vėliau – fizinio lavinimo karininkų kursus (I laidą), 1932 05 24 jam suteiktas kapitono laipsnis. 1934 12 15 kpt. J. J. Mašiotas buvo paskirtas II pėstininkų divizijos štabo ryšių kuopos vadu, 1936 11 23 jam buvo suteiktas majoro laipsnis. Tarnaudamas Marijampolėje, kartu mokytojavo realinėje ir marijonų gimnazijose, Kaune dėstė Aukštuosiuose kūno kultūros ir divizijos liktinių puskarininkų kursuose, Karo mokykloje. Redagavo kariuomenės dalių laikraščius: „Žaibas“ (Elektrotechnikos bataliono), „Perkūnas“

⁴⁵ LKK, t. 5, p. 131–132.

(Technikos pulko), „Vytenietis“ (9 pėst. pulko), bendradarbiavo „Karyje“, „Karde“, „Pavasaryje“, parašė populiarių kariškų dainų (Justo Tylos slapyvardžiu). Buvo apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928), Gedimino 4 laipsnio ordinu (1938). SSRS likviduojant Lietuvos kariuomenę, 1940 10 03 mjr. J. J. Mašiotas buvo paskirtas RA 29 ŠTK atskirojo ryšių bataliono vyr. adjutantu. Kilus karui, iš RA pasitraukė. 1944 08 pasitraukė į Vokietiją, gyveno Augsburgio pabėgėlių stovykloje, 1950 m. atvyko į JAV⁴⁶.

Mataitis Mykolas (Mikas) (1889 12 04 Šiaulių aps., Kriukų vlsč., Viekių k. – 1942 12 01 Rusijoje, Sverdlovsko sr., Serovo raj., Sosvos lageryje), majoras. 1910 m. baigė Aleksandro gimnaziją Rygoje, 1910–1915 m. studijavo Tartu universiteto Teisių skyriuje. Besimokydamas gimnazijoje, dalyvavo slaptoje lietuvių moksleivių kuopelėje, studijuodamas priklausė lietuvių studentų draugijai. Nuo 1916 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje, kovojo Šiaurės fronte, gavo praporščiko laipsnį, 1918 02 pateko į vokiečių nelaisvę. Grįžęs į Lietuvą, 1919 02 15 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, tarnavo 2 pėstininkų pulke, vėliau buvo artilerijos pulko teismo pirmininkas. 1919 10 07 gavo vyr. leitenanto laipsnį. 1919–1920 m. kovojo su bolševikais, pilsudskininkais–želigovskininkais. 1921 02 12 vyr. ltn. M. Mataitis buvo paskirtas Kariuomenės teismo kandidatu, 1922 01 06 jam suteiktas kapitono, 1925 05 15 – majoro laipsnis. 1926 m. išėjo į atsargą, baigė LU Teisių fakultetą. 1926–1928 m. M. Mataitis buvo Panevėžio apygardos svarbių bylų tardytoju, vėliau Kaune – ypač svarbių bylų tardytoju. Nuo 1929 m. – Kauno apygardos teismo, nuo 1933 m. – Apeliacinio teismo teisėjas, nuo 1935 m. – Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas, nuo 1938 m. – Vyriausiojo tribunolo teisėjas. M. Mataitis 1931 m. buvo apdovanotas Gedimino 3 laipsnio ordinu. Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą, išvežtas į lagerį, jame žuvo. Šeima irgi buvo ištremta į Sibirą⁴⁷.

⁴⁶ JAV lietuviai, t. 2, p. 163–164; LE, t. 17, p. 484; LKK, t. 5, p. 173.

⁴⁷ LKK, t. 5, p. 174; LE, t. 17, p. 491.

Mironas Petras (1872 06 23 Rokiškio aps., Panemunio vlsč., Veseliškių k. – 1933 06 19 Kaune), veterinarijos gydytojas, pulkininkas leitenantas. Mokėsi Mintaujos gimnazijoje, dalyvavo slaptose lietuvių moksleivių veikloje. Baigė Tartu veterinarijos institutą. 1896–1912 m. dirbo Rusijoje. 1912 m. persikėlė į Vilnių, dalyvavo lietuviškų organizacijų veikloje, jas šelpė. 1914 m. buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, buvo daliniuose, kurie kovojo Rytprūsiuose, vėliau tarnavo Kaukaze. Po 1917 m. tarnavo A. Kolčiako daliniuose, bolševikų paimtas į nelaisvę ir nuteistas sušaudyti, bet, pakeitus nuosprendį, paimtas į Raudonąją armiją. 1921 m. suklastojo dokumentus ir grįžo į Lietuvą, buvo Lietuvos kariuomenės Veterinarijos ligoninės viršininkas. 1923 m. pervestas Žemės ūkio ministerijos žinion, buvo veterinarijos inspektorius, departamento direktorius (1928–1933). Rūpinosi Veterinarijos akademijos statyba, jos steigimu. Buvo Lietuvos veterinarijos gydytojų sąjungos Centro valdybos narys (1927–1933), kurį laiką redagavo „Veterinariją ir zootechniją“. Veterinarijos klausimais jau prieš I pasaulinį karą rašė Rusijos spaudoje, Lietuvoje – „Mūsų rytojui“, „Ūkininko patarėjui“. P. Mironas Rusijoje buvo apdovanotas šv. Anos ir šv. Stanislovo 3 laipsnio, Lietuvoje – Gedimino 3 laipsnio (1928) ordinais. Jo sūnus Ričardas (1908–1979) tapo žinomu filologu, dukra Monika (1913–2000) – garsia aktore⁴⁸.

Naginskas (Naginskis) Stasys (Stajė) (1891 02 17 Panevėžio aps. (dab. Radviliškio raj.) Smilgių vls. Bružių k. – 1955 04 12 Rokiškyje), pedagogas. Mokėsi Panevėžio realinėje gimnazijoje, kurią baigė 1911 m. ir įstojo į Maskvos geodezijos institutą. 1917 m. drauge su Petru Šalčiumi (1893–1958) ir Rapolu Skipičiu (1887–1976) Peterburge redagavo „Santarą“. 1919–1922 m. mokytojavo Vytauto Didžiojo gimnazijoje Vilniuje, po to persikėlė į Rokiškio gimnaziją, dirbo vicedirektoriumi. Jau prieš I pasaulinį karą ėmė aktyviai rašyti periodinėje spaudoje, ypač daug rašė kalbos klausimais⁴⁹.

⁴⁸ LE, t. 19, p. 20–21; LKK, t. 5, p. 260.

⁴⁹ LE, t. 19, p. 477; **Jodeikienė Z.** Nusipelnęs Rokiškiui // Gimtasis Rokiškis, 1991 02 13

Namajūnas Juozas (1909 12 13 Zarasų aps., Dusetų vlsč., Avižių k. – 1968 12 Kaune), leitenantas. Baigė Zarasų aukštesniąją komercijos mokyklą, 1933 m. – Karo mokyklą (XV laidą). Tarnavo 7 pėst. pulke Tauragėje. Bendradarbiavo karinėje periodinėje spaudoje. 1936 11 23 jam buvo suteiktas leitenanto laipsnis. Apdovanotas Gedimino 5 laipsnio ordinu (1938). 1938–1940 m. mokėsi Vytauto Didžiojo Aukštojoje karo mokykloje. SSRS okupavus Lietuvą, buvo 7 pėst. pulko 8 kuopos vadas. Tokias pat pareigas ėjo ir RA 29 ŠTK. Kilus karui, iš RA pasitraukė. 1941–1942 m. buvo Vilniaus senelių namų direktorius, dalyvavo pasipriešinimo judėjime. Bėgdamas nuo persekiojimų, persikėlė į Vidžius (dab. Baltarusijoje), kur įsigijo valgyklą. 1944 m. traukėsi į Vokietiją. Vokiečių kariuomenės sulaikytas ir priverstas kasti apkasus, pateko į RA apsupimą, pasitraukti nebespėjo. Gyveno Kaune, 1945–1946 m. kalėjo filtracijos stovykloje prie Leningrado. Dirbo statybinėse organizacijose Kaune, Vilniuje, Marijampolėje darbų vykdytoju, normuotoju, buhalteriu. Kaune prie savo namų buvo žiauriai sumuštas ir po to greitai mirė⁵⁰.

Nastopka Stasys (1881 06 19 Biržų aps., Rinkuškių k. – 1939 10 19 Biržuose), generolas leitenantas. Baigė Biržų liaudies, 1901 m. – Bauskės miesto mokyklą. 1902 m. Vilniuje eksternu išlaikė realinės gimnazijos 6 klasių egzaminus ir savanoriu įstojo į Rusijos kariuomenę, tarnavo Kauno tvirtovės 3 pėstininkų pulke. 1904–1907 m. mokėsi Vilniaus karo mokykloje, gavo paporučikio laipsnį ir vėl grįžo į tą patį pulką. Vėliau iki 1910 m. tarnavo 2 Varšuvos tvirtovės pėstininkų, dar vėliau – Vendeno pulke. 1914–1918 m. S. Nastopka kariavo frontuose Lenkijoje, Galicijoje, Lietuvoje, Estijoje ir Suomijoje, buvo 2 kartus sužeistas. 1916 09 02 gavo papulkininkio laipsnį, 1917 08 04 buvo paskirtas Vendeno pulko vadu. 1918 01 23 papulkininkis S. Nastopka buvo paskirtas Atskirojo lietuvių bataliono Vitebske vadu. 1918 04 18 jis grįžo į Lietuvą, 11 23 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, buvo paskirtas Krašto apsaugos tarybos nariu, buvo valdybos viršininko padėjėju, Tiekimo skyriaus viršininku.

⁵⁰ LKK, t. 5, p. 302.

1919 03 11 jis buvo paskirtas Atskirosios brigados vadu, kovojo su bolševikais prie Vilniaus, Ukmergės, Panevėžio. 1919 05 S. Nastopka tapo II brigados vadu, 1919 10 05 – generalinio štabo viršininku, 1919 10 08 jam buvo suteiktas generolo leitenanto laipsnis. 1920 01 01 paskirtas Kauno ėgulos viršininku, tų pačių metų vasario mėn. 22–23 d. malšino bolševikų sukeltą maištą Aukštosios Panemunės kareivinėse. 1920 05 15 vėl tapo generalinio štabo viršininku, 1920 07 13 – 08 23 buvo kariuomenės vadu, o 1920 08 23 buvo paskirtas I pėstininkų divizijos vadu ir pasiūstas kovoti su pilsudskinininkais-želigovskininkais. 1920 10 22 prie Juodenių kaimo (Širvintų vlsč.) gen. ltn. S. Nastopka pateko į nelaisvę, buvo paleistas iš jos 1920 12 04, pasirašius paliaubų sutartį. Nuo 1921 m. gen. ltn. S. Nastopka buvo kariuomenės inspektoriumi, ypatingų reikalų karininku. 1924 m. dėl sveikatos būklės išėjo į atsargą, 1928 m. – į dimisiją. Buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio ordinu (1919), Lietuvos nepriklausomybės (1928) ir Savanorių (1929) medaliais⁵¹.

Navakas Kazys (1894 12 09 Panevėžio aps., Pumpėnų vlsč., Vilkiškių k. – 1945 04 02 Lemborke, Lenkijoje), brigados generolas. 1912 m. baigė Panevėžio realinę gimnaziją, studijavo Peterburge, Tomske, jame 1916 m. baigė Technologijos institutą. 1916 m. baigė Vladimiro karo mokyklą Peterburge, tarnavo 38 atskirajame Lietuvių Sibiro batalione, kovojo su bolševikais. 1920 m. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. Dėstė karo mokykloje, dalyvavo vaduojant Klaipėdą. 1929 m. baigė Čekoslovakijos intendantų akademiją. Iki 1940 m. dirbo kariuomenės tiekimo skyriuje, daug kartų buvo jo viršininkas. 1940 m. bolševikų išleistas į atsargą. Ūkininkavo savo ūkyje Panevėžio apskrityje. 1944 08 18 savanoriu įstojo į Tėvynės apsaugos rinktinę, po Sedos kautynių su šeima traukėsi į Vokietiją, Raudonajai armijai atkirtus, liko Lenkijoje.

K. Navakas buvo Lietuvos karininkų ramovės seniūnų tarybos narys, valdybos vicepirmininkas. Lietuvos šaulių sąjungos garbės narys. Apdovanotas Gedimino 3 (1928), Vytauto Didžiojo 3 (1931), Šaulių

⁵¹ LE, t. 20, p. 23; LKK, t. 5, p. 315; VLE, t. 16, p. 81.

žvaigždės (1937) ordinais, pastarojo ordino (1939), taip pat Klaipėdos išvadavimo (1923), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais, ugniagesių „Artimui pagalbon“ 1 laipsnio kryžiumi (1938)⁵².

Pašilys (Podgaiskis) Ignas (1897 11 26 Tauragės aps., Kvėdarnos mstl. – 1941 06 24 Zarasų kalėjime), pulkininkas leitenantas. 1916 baigė 6 gimnazijos klases Vladivostoke. Nuo 1916 tarnavo eiliniu Rusijos kariuomenės kareiviu Vladivostoko tvirtovės 4 artilerijos pulke. 1917 m. baigė Irkutsko karo mokyklą, gavo praporščiko laipsnį. Tarnavo Sibiro 15 šaulių, 527 Belebėjaus pėstininkų pulke, 1917 m. kovojo su vokiečiais Vakarų fronte. 1918 m. tarnavo I Sibiro korpuse intendantūros sandėlyje, 1918 pakeltas į paporučikius. 1918 06 20–10 15 A. Kolčiako kariuomenės Jenisiejaus pėstininkų pulke kovojo su bolševikais. 1918 11 01 įstojo į Samaros gubernijos Buguruslano mieste organizuotą atskirąją lietuvių kuopą. 1918 11 01–12 03 kovojo su bolševikais Ufos fronte prie Verchnij Sardyko ir Nikolajevsko, prie Belebėjaus miesto sužeistas. Kuopą performavus į I atskirąjį Sibiro Vytauto Didžiojo lietuvių batalioną, 1919 06 27 tapo jo vado adjutantu. 1919 11 25 pateko į bolševikų nelaisvę, nuteistas 10 metų kalėti, kalėjo Omsko, vėliau Ilecko kalėjimuose. 1920 12 05 pagal Lietuvos – Rusijos sutartį paleistas, grįžo į Lietuvą. 1921 01 07 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Atsargos batalioną, vėliau komandiruotas į Lietuvos šaulių sąjungą. Buvo Kauno skyriaus vado padėjėjas, Panevėžio skyriaus vadas. 1921 05 20 jam suteiktas leitenanto laipsnis. 1921–1933 m. tarnavo Kariuomenės štabe, ėjo įvairias pareigas. 1928 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus (VII laida). 1933–1936 m. tarnavo pėstininkų pulkuose, buvo Kauno miesto komendanto padėjėju. 1936–1940 m. plk. ltn I. Pašilys buvo Zarasų apskrities karo komendantu. Apdovanotas Vytauto Didžiojo 5 laipsnio (1930) ir Šaulių žvaigždės (1931) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės (1928) ir Šaulių žvaigždės ordino (1939) medaliais. 1940 m. apie pusę metų buvo Trakų aps-

⁵² **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Žilėnienė V.** Karinis rengimas Lietuvos mokykloje (1929–1940 m.). Vilnius, 2009, p. 245–246; LKK, t. 5, p. 328–329; VLE, t. 16, p. 150–151.

krities kariniu viršininku, atleistas ir suimtas, kalintas Zarasų kalėjime. 1941 06 24 RA paniškai bėgant iš Lietuvos, Zarasų milicijos komisaro A. Petrovo įsakymu kalėjimo kieme sušaudytas ir sudegintas. Žmona, irgi kalinta tame pačiame kalėjime, pabėgus bolševikams, išlaisvinta⁵³.

Pažemėnas (Pažemeckas – iki 1954) **Kazys** (1890 03 16 Biržų aps., Saločių vlsč., Telšių k. – 1976 Los Andžele, JAV), pulkininkas leitenantas. 1907 m. baigė Joniškėlio žemės ūkio mokyklą, 1908 m. – „Saulės“ draugijos mokytojų kursus Kaune. Iki I pasaulinio karo pradžios mokytojavo Rozalimo pradžios mokykloje. Mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, tarnavo Kauno tvirtovės intendantūroje, 1917 m. baigė Aleksejaus karo mokyklą Maskvoje, tarnavo Sibire. 1918 01 09 kaip mokytojas iš kariuomenės atleistas, mokytojavo Omske. 06 06 mobilizuotas į A. Kolčiako kariuomenę, paskirtas į 1 Novonikolajevsko pulką, 07 05 kaip Lietuvos pilietis demobilizuotas. 1918 11 grįžo į Lietuvą, mokytojavo Rozalime. 1919 04 06 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, 1919 11 18 jam buvo suteiktas leitenanto, 1920 11 19 – vyr. leitenanto laipsnis. 1919 08 17–1920 12 01 kovoje frontuose su pilsudskininkais-želigovskininkais, 1923 12 01 gavo kapitono laipsnį. 1924 08 15 baigė Aukštuosius karininkų kursus (IV laida), tarnavo pėstininkų pulkuose, buvo karo technikos valdybos statistikos skyriaus raštvedys. Nuo 1928 02 08 perėjo į kariuomenės intendantūrą, 1929 11 23 tapo majoru, 1932 11 21 – administracijos pulkininku leitenantu. 1933 m. eksternu išlaikė brandos atestato egzaminus, 06 11 baigė VDU Teisių fakulteto Ekonomikos skyrių, kuriame studijavo kaip laisvas klausytojas. Nuo 1935 02 26 – Kariuomenės tiekimo valdybos Mobilizacijos dalies reikalų vedėjas, nuo 1940 01 01 – jos viršininkas. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928) ir Vytauto Didžiojo 4 laipsnio ordinu (1935). „Mūsų žinyne“ ir kitur paskelbė straipsnių (daugiausia kariuomenės ūkio reikalais). 1940 10 24 paskirtas LSSR respublikinio karinio komisariato 5 skyriaus viršininku. Kilus karui, iš RA pasitraukė. Dalyvavo Birželio sukilime Kaune. Baigiantis karui pasitraukė

⁵³ LKK, t. 6, p. 55.

į Vokietiją, aktyviai dalyvavo lietuvių veikloje, tą patį darė, atvykęs į JAV, apsigyvenęs Baltimorėje nuo 1949 m. Buvo Baltimorės „Ramovės“ skyriaus steigėjas, jo pirmininkas, ALTS skyriaus pirmininkas, šeštadieninės mokyklos vedėjas ir mokytojas. Nuo 1964 m. gyveno Los Andžele⁵⁴.

Pranckevičius Juozas (1899 08 06 Kauno aps., Garliavos vlsč., Pavytės k. – 1926 03 25 Kaune), vyr. leitenantas. Voroneže baigęs 6 gimnazijos klases, savanoriu 1919 01 25 įstojo į Lietuvos kariuomenę, dirbo (ūkvedžiu, adjutantu) ir mokėsi Karo mokykloje, studijavo aviaciją. Ją baigė 1919 12 16 (II laida, Karo aviacijos mokyklos I laida) inžinieriaus leitenanto laipsniu ir buvo paskirtas į karo aviaciją. 1920 07 09 su generolu leitenantu Juozu Kraucevičiumi (1879–1964) atliko pirmąjį Lietuvos karo aviacijoje žvalgomąjį skrydį į pilsudskininkų frontą. 1920 07 09–10 04 dalyvavo kovose tame fronte, atliko 13 kovinių skrydžių (bendra jų trukmė – 31 val 42 min). 1921 04 01 inž. ltn. J. Pranckevičiui pirmajam iš Lietuvos lakūnų buvo suteiktas karo lakūno – oro žvalgo vardas. 1920 10 04 bombarduojant Varėnos geležinkelio stotį ir pilsudskininkams sužeidus pilotą ltn. Juozą Kumpį (1901–1920), jų lėktuvus nukrito prie Varėnos, lakūnai pateko į nelaisvę (ltn. J. Kumpis nuo sužeidimo mirė). 1921 04 12 ltn. J. Pranckevičius nusilpus sveikatai buvo iš nelaisvės paleistas ir grįžo į Kauną. Buvo paskirtas I oro eskadrilės vado padėjėju, 1924 01 01 jam buvo suteiktas vyr. leitenanto laipsnis, tapo eskadrilės ūkio vedėju. 1925 12 15 vyr. ltn. J. Pranckevičius buvo paskirtas mokomosios oro eskadrilės vadu ir aviacijos kursų viršininku. Deja, pašlijusi sveikata nebeatsistatė ir po kelių mėnesių vyr. ltn. J. Pranckevičius mirė. Už kovinius nuopelnus jis buvo apdovanotas I laipsnio Vyčio Kryžiumi (1920) ir Savanorių medaliu (1932, po mirties)⁵⁵.

Rapšys Juozas (1899 01 18 Panevėžio aps., Krekenavos vlsč., Gražčių k. – 1972 07 24 Čikagoje), generalinio štabo pulkininkas. Baigė Krekenavos

⁵⁴ LE, t. 22, p. 224; LKK, t. 6, p. 73.

⁵⁵ LKK, t. 6, p. 161.

progimnaziją, mokėsi Panevėžio lietuvių gimnazijoje, 1916 m. baigė mokytojų kursus ir iki 1918 m. mokytojavo Barkainių pradžios mokykloje. 1919 01 07 savanoriu įstojo į Panevėžio srities apsaugos būrį (vėliau – Panevėžio atskirasis batalionas). Kovojo su bolševikais prie Žaslių, Vievio, Subačiaus, Rokiškio, Eglainės, Daugpilio. 1919 07 11 Latvijoje buvo sužeistas. 1919 12 16 baigė Karo mokyklą (II laidą) ir buvo paskirtas į 4 pėst. pulko 2 kulkosvaidininkų kuopą. Kovojo su pilsudskininkais prie Sudervės, Musninkų, Maišiagalos. 1922 06 22 paskirtas į I pėst. divizijos štabą Panevėžyje. 1923 12 01 J. Rapšui buvo suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1927 07 14 jis baigė Aukštųjų karininkų kursų Aviacijos skyrių (I laidą). 1928 02 16 jam buvo suteiktas aviacijos kpt. laipsnis. 1928 m. jis baigė suaugusiųjų gimnaziją Kaune. 1930 m. kpt. J. Rapšys su mjr. S. Raštikiu buvo išsiųsti mokytis į Vokietijos generalinio štabo akademią. Ją baigęs su pagyrimu, buvo paskirtas į generalinio kariuomenės štabo valdybos III (Operacijų) skyrių mokomosios dalies karininku. 1932 11 21 J. Rapšui buvo suteiktas generalinio štabo majoro laipsnis. Išleido knygą „Lauko pratimai“ (1933). 1934 08 01 mjr. J. Rapšys buvo paskirtas Karo aviacijos viršininko padėjėju. 1934 jam buvo suteiktas gen. štabo pulkininko leitenanto laipsnis. 1935 09 26 plk. ltn. J. Rapšys buvo paskirtas Karo aviacijos štabo viršininku. Dėstė Karo mokykloje ir Vytauto Didžiojo aukštojoje karo mokykloje. 1938 m. atstovavo Lietuvos karo aviacijai Berlyno konferencijoje. Karo aviacijoje išskraidė 825 val. Buvo apdovanotas Gedimino 4 laipsnio ordinu (1933), Lietuvos nepriklausomybės (1928), Savanorių ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais (1929), „Plieno sparnų“ garbės ženklų (1939). SSRS okupavus Lietuvą, plk. ltn. J. Rapšys 1940 06 30 buvo paskirtas kariuomenės štabo ypatingų reikalų karininku, 09 11 – Karo mokyklos mokymo dalies viršininko padėjėju, 12 11 iš kariuomenės atleistas. 1941 03 su šeima repatriavo į Vokietiją. Karo metu gyveno Lietuvoje, kurį laiką dirbo generalinio tarėjo įstaigoje, vėliau – „Pieno centre“. 1944 m. pasitraukė į Vakarų, 1949 m. atvyko į JAV. Gyveno Čikagoje, iki 1965 m. dirbo „American Airlines“ bendrovėje. Aktyviai dalyvavo lietuvių išeivių veikloje⁵⁶.

⁵⁶ JAV lietuviai, t. 2, p. 163–164; LE, t. 24, p. 499, t. 36, p. 464, t. 37, p. 490; LKK, t. 6, p. 226–227.

Rėklaitis Mikas (1895 09 06 Alytaus aps., Daugirdėlių k. – 1976 03 31 JAV, Čikagoje), divizijos generolas. 1915 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją, 1916 m. – Maskvos Aleksejaus karo mokyklą, kovojo fronte prieš austrus, vokiečius. Grįždamas į Lietuvą, pateko į vokiečių nelaisvę, buvo joje 1918 11. Grįžęs Lietuvą, buvo Alytaus apskrities milicijos vadu. 1919 m. savanoriu įstojo į 1 pėstininkų pulką, dalyvavo nepriklausomybės kovose su bolševikais prie Kurklių (ties Valtūnų ir Didžiasalio kaimais), Utenos, Zarasų ir Salako. 1930 m. paskirtas šio pulko vadu, 1935 m. tapo 3 divizijos vadu. 1922 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus (I laida).

Parašė Lietuvos kariuomenės statuto I dalies projektą. 1939 m. buvo Lietuvos komisijos derybose su SSRS kariuomenės vadovybe dėl jos įgultų išdėstymo Lietuvoje pirmininkas, 1940 06 lydėjo premjerą V. Merkį į Maskvą, kur aiškinosi dėl tariamų sovietinių karių dingimo Lietuvoje. Bolševikų okupacijos metu suimtas ir kalintas Kaune, bet nespėtas išvežti į SSRS gilumą. Šeima buvo ištremta į Sibirą. 1941 m. Laikinosios vyriausybės buvo paskirtas Krašto gynimo tarybos nariu. Naciams nutraukus vyriausybės veiklą, gyveno žmonos tėviškėje Balsupiuose.

Pasitraukė į Vokietiją, gyveno Kaselio pabėgėlių stovykloje, atvykęs į JAV, gyveno Čikagoje, aktyviai dalyvavo lietuvių bendruomenės veikloje: buvo „Ramovės“ vicepirmininkas, įsteigė Lietuvos laisvės kovų muziejų (1958), pirmininkavo Lietuvos laisvės kovų paminklo statybos Čikagoje (1960) komitetui, buvo komisijos pirmininkas rengiant knygą „Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1920–1923 m.“, I t.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio (su kardais) (1919), Gedimino 3 laipsnio (1928), skautų Svastikos (1935), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1937), Šaulių žvaigždės (1938), Rusijoje – šv. Anos 4 laipsnio ordinu bei Savanorių, Lietuvos nepriklausomybės (1928) ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais, Aizsargų nuopelnų kryžiumi (1939)⁵⁷.

⁵⁷ **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F.** Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). Vilnius, 2007, p. 431–432; **Jankauskas V.** Nepriklausomos Lietuvos generolai. Vilnius, 1998, p. 228–234; JAV lietuviai, t. 2, p. 180–181; LE, t. 22, p. 98, t. 35, p. 467; LKK, t. 6, p. 249.

Ruseckas Petras (1883 07 20 netoli Panemunėlio, Baubliškių k., tuom. Zarasų aps. – 1945 12 08 Kazachijoje, Džezkazgano sr., Prostornensko lageryje), ats. majoras. Augo veikiamas dvarų kultūros. Ieškodamas pragyvenimo šaltinių 20 metų atsidūrė Odesoje, dirbo lenkų bibliotekoje, eksternu išlaikė 4 klasės egzaminus. Čia begyvendamas apsisprendė tautiškai – subrendo kaip sąmoningas lietuvis. Tuo metu Odesoje gyveno apie 400 lietuvių. Čia buvo ištremti knygnešiai: kun. Juozas Šmulskštys (1866–1931), Juozas Rimša (1875– ?), taip pat Veiverių mokytojų seminarijos auklėtiniai: Juozas Jasaitis, Mečislovas Vasiliauskas (1877–1957) ir Juozas Gabrys-Paršaitis (1880–1951). Kartu su jais P. Ruseckas kūrė slaptą draugiją, tapo jos knygnešiu, rūpinosi slaptos spaudos pristatymu į Odesą, jos platinimu. Siūsdavo knygas lietuviams net į Čiornaja Padiną. Nuo 1903 m. pats P. Ruseckas pradėjo bendradarbiauti spaudoje, parašė 1-ąją korespondenciją „Vienybei lietuvininkų“. Sulaukęs 21 metų P. Ruseckas buvo pašauktas į kariuomenę. Tarnavo Ufoje (Baškirija), dalyvavo kareivių bruzdėjimuose (vyko 1905–1907 m. revoliucija). Už tai P. Ruseckui grėšė karo lauko teismas. Iš kariuomenės pabėgo, su svetimu pasu gyveno Vilniuje. Buvo suimtas, pusmetį kalintas Kalvarijos kalėjime (Suvalkų gub.). Palyginti lengvai ištrūkęs į laisvę, visą savo energiją skyrė Lietuvos valstiečių sąjungos kūrimui, dirbo „Lietuvos ūkininko“ redakcijoje, daug šiame laikraštyje rašė ir pats.

1908 m. išvyko į Sankt Peterburgą tęsti mokslo, įkliuvo kaip buvęs dezertyras. Iš kalėjimo išėjo 1911 m. pabaigoje, grįžo į Vilnių, 1912 m. ėmė dirbti „Lietuvos žinių“ redakcijoje, aktyviai pats rašė šiame laikraštyje.

I pasaulinio karo metu P. Ruseckas buvo mobilizuotas į kariuomenę, Kijeve baigė karo mokyklą, fronte vadovavo kuopai, pateko į vokiečių nelaisvę. 1918 m. iš jos paleistas, P. Ruseckas stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, Krašto apsaugos ministerijoje suorganizavo literatūros skyrių ir jam vadovavo. Rašė atsišaukimus dėl savanorių šaukimo, rengė pirmuosius kariuomenės statutus, rūpinosi laikraščių kariams redagavimu ir leidimu. Daug pats rašė krašto gynimo temomis. 1920–1922 m. P. Ruseckas buvo Steigiamojo seimo narys (Valstiečių sąjungos frakcija). Paskui vėl grįžo į kariuomenę, redagavo „Kari“, Bendradarbiavo „Trimite“. 1926 m.

išėjo į atsargą, turėdamas majoro laipsnį, tapo Šaulių sąjungos centro valdybos nariu. Buvo Lietuvių–latvių vienybės draugijos valdybos sekretorius, Draugijos užsienio lietuviams remti sekretorius, aktyviai bendradarbiavo „Lietuvos žiniose“, „Lietuvos ūkininke“, „Karyje“, „Trimite“, „Mūsų žinyne“, „Lietuvos aide“ ir kt. Surinko ir išleido 4 didelius atsiminimų rinkinius: „Baudžiava“ (1936), „Lietuva Didžiąjame kare“ (1939), „Knygnešys“, t. 1–2 (1926–1928), „Savanorių žygiai“, t. 1–2 (1937) bei dar apie 20 įvairių smulkesnių leidinių. Buvo apdovanotas II rūšies Vyčio Kryžiaus 3 laipsnio (1928) ir Vytauto Didžiojo 4 laipsnio (1938) ordinais, Savanorių medaliu (1928). 1944 m. Valstybinių egzaminų komisijoje prie Švietimo valdybos išlaikė brandos atestato egzaminus.

1944 12 14 P. Ruseckas sovietinio saugumo buvo suimtas. Kalintas už tarnavimą savanoriu Lietuvos kariuomenėje, rašymą apie kovas su bolševikais, už vokiečių okupacijos metais paskelbtus straipsnius, smerkiančius bolševizmą. Nubaustas 10 metų kalėjimo, ištvėrė mažiau kaip 1 metus. Kapas nežinomas⁵⁸.

Šarauskas Juozas (1894 01 20 Kėdainių aps., Baisogalos vlsč., Komariškių vnk. – 1941 06 26 Červenėje, Baltarusija), pulkininkas. 1913 m. baigė vidurinę mokyklą Šiauliuose, 1914 m. įgijo matininko specialybę Kijeve, tais pačiais metais mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1915 m. kovojo su vokiečiais Vilniaus, Gardino ir Suvalkų apylinkėse, prie Punios buvo sunkiai sužeistas. Po to baigė pėstininkų karo mokyklą. 1917 m. buvo Rusijos lietuvių seimo Peterburge atstovas, vėliau lankėsi Voroneže, kur su kitais kūrė terminus ir komandas, būtinas Lietuvos kariuomenei. Po to tarnavo Polocke, savo prašymu buvo perkeltas į Lietuvių batalioną Vitebske, buvo jo vado padėjėjas. Išformavus batalioną, 1918 m. grįžo į Lietuvą. Organizavo valsčių savivaldybes Kėdainių apskrityje, o

⁵⁸ **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F.** Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). Vilnius, 2007, p. 432–433; **Ažubalis A.** Petru Ruseckui – 125-eri // Gimtasis Rokiškis, 2008 07 16; LE, t. 22, p. 140; LKK, t. 6, p. 290–291; LTE, t. 8, p. 538; **Merkys V.** Įvadas // Knygnešys, t. 3. Vilnius, 1997; MLTE, t. 1, p. 121; TLE, t. 2, p. 589.

1918 12 28 m. su broliais Mykolu (ūkininku), Broniumi (ats. kpt.) ir Vincu (ats. ltn.) įstojo savanoriais į Lietuvos kariuomenę. 1918 12 31 paskirtas Kėdainių apskrities apsaugos viršininku, sutelkė apie 80 savanorių. 1918 02 07–08 su jais atrėmė bolševikus, puolusius Kėdainingus. 1919 03 20 paskirtas Kėdainių srities karo komendantu. Vėliau dirbo kariuomenės štabe, Šaulių sąjungoje. 1922 baigė Aukštųjų karininkų kursų I laidą. 1923 01 dalyvavo Klaipėdos išvadavimo kovose, buvo sukilėlių štabo viršininko padėjėjas (slap. Juozapaitis). 1929–1940 m. – Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininkas. Labai rūpinosi karinės periodinės spaudos tobulinimu ir platinimu. Nuo 1930 m. plk. J. Šarauskas buvo Fizinio auklėjimo draugijos narys. 1935–1940 m. buvo Lietuvos skautų sąjungos vyr. skautininkas, nuo 1936 m. – brolijos vadas, organizavo stovyklas, ekskursijas, paskaitas ir kt. renginius. Rūpinosi Vytauto Didžiojo karo muziejaus statyba, ekspozicijos įrengimu. 1940 m., po sovietinės okupacijos, kurį laiką buvo Karo muziejaus direktorius, vėliau iš darbo atleistas, 1941 04 26 NKVD suimtas, kalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime. Kilus karui, 1941 06 23 išvežtas į Minsko kalėjimą, iš ten su kitais nuvarytas į Červenę ir 1941 06 26 sušaudytas.

Nepriklausomybės metais bendradarbiavo „Savanoryje“, „Karyje“, „Lietuvos aide“, „Skautų aide“ ir kt. leidiniuose. Buvo apdovanotas ordinais: Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio (su kardais, už pergalę prieš bolševikus prie Kėdainių) ir 3 laipsnio (1928), Latvijos Trijų žvaigždžių (1927), Gedimino 3 laipsnio (1929), Šaulių žvaigždės (1931), skautų Lelijos (1931) ir Gedimino Vilko (1932), Estijos skautų Lelijos (1932), Latvijos skautų Baltosios Lelijos (1934) ir Pilkojo Vilko (1937), medaliais: Savanorių, Lietuvos nepriklausomybės (1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929), Vengrijos skautų (1934), Šaulių žvaigždės ordino (1939), garbės ženklu „Plieno sparnai“ (1938)⁵⁹.

⁵⁹ **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F.** Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). Vilnius, 2007, p. 436–437; **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Žilėnienė V.** Karinis rengimas Lietuvos mokykloje (1929–1940 m.). Vilnius, 2009, p. 272–273; LE, t. 28, p. 348–349; LKK, t. 7, p. 258–259.

Šidlauskas Domininkas (1878 08 17 Mažeikių aps., Reivyčių k. – 1944?, ten pat), leitenantas, filosofas, prekybininkas. Baigė Liepojos gimnazijos 6 klases, studijavo Tartu ir Leipcigo universitetuose filosofiją, indologiją, baigė Leipcigo aukštąją prekybos mokyklą. 1901 m. Rusijos kariuomenėje išlaikė egzaminus praporščiko laipsniui gauti. 1903 m. iš Rusijos kariuomenės pabėgo į Vokietiją, iš ten 1904–1906 m. siuntė ginklus revoliucionieriams. Grįžęs dirbo prekyboje, bendradarbiavo „Lietuvos ūkininko“, „Lietuvos žinių“ redakcijose, nuo 1910 m. Rygoje redagavo „Rygos garsą“, „Rygos naujienas“. Išleido brošiūrų apskaitos prekyboje klausimais. Prieš I pasaulinį karą išstremtas į Šiaurės Kaukazą, organizavo ten gyvenusius lietuvius. Grįžęs į Lietuvą, 1920 10 12 buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, 10 25 jam suteiktas leitenanto laipsnis, buvo ypatingų reikalų karininkas prie Tiekimo valdybos, jos Statistikos dalies viršininkas. Vėliau tarnavo Kauno komendantūroje. 1922 m. pervestas Finansų ministerijos žinion, 1928 m. išėjo į dimisiją. 1929 m. apsigyveno Dusetų apylinkėse, kur kūrė Visuomybės bendriją, tyrinėjo apylinkes, daug eksponatų perdavė Dusetų K. Būgos muziejui. 1937 m. išvyko į JAV. Išleido knygas: „Visuomybė: naujos, tyros tikybos mokslas, dorovė, apeigos ir organizacija“ (1926), „Iš pranašo Visuomio gyvenimo“ (slap. Pirmūnas, 1931), „Kokie lietuvių ir lietuvių uždaviniai“ (1937). Jo kurta naujoji religija iš esmės buvo pagonybės, gamtos kulto gaivinimas. Karo metais per Vokietiją grįžo į tėviškę, kur ir mirė⁶⁰.

Šilingas Stasys (1885 11 23 Vilniuje – 1962 11 13 Kelmėje), teisininkas, žurnalistas, valstybės ir visuomenės veikėjas. 1905 m. baigė Vilniaus I gimnaziją, 1912 m. – Maskvos universiteto Teisių fakultetą. Iki I pasaulinio karo gyveno Vilniuje, dirbo Lietuvių banke. 1915–1917 m. atstovavo lietuvių organizacijoms Rusijos vidaus reikalų ministerijos Atskirojoje taryboje tremtinių gyvenimui tvarkyti. Naudodamasis barono titulu, daug padėjo karo pabėgėliams, nes galėdavo bendrauti su labai aukštais asmenimis Rusijos valdžioje. 1918 m. grįžo į Vilnių, buvo išrinktas

⁶⁰ LE, t. 29, p. 468–469; LKK, t. 7, p. 284; **Trinkūnas J.** Sartų krašto Romuva // Obeliai. Vilnius, 1998.

Lietuvos Valstybės Tarybos nariu, 1919–1920 m buvo jos pirmininkas. 1920–1926 m. S. Šilingas advokatavo Kaune. 1926 12 19–1928 01 31 ir 1934 06 12–1938 03 24 buvo teisingumo ministras. 1938 m. iš valstybinės tarnybos pasitraukė.

Lietuviškoje veikloje S. Šilingas ėmė reikštis studijuodamas Maskvoje, buvo vienas „Aušrinės“ leidėjų. Dar carinės Rusijos valdymo metais rūpinosi Mikalojaus Konstantino Čiurlionio (1875–1911) paveikslų nupirkimu ir jų išsaugojimu Lietuvai. Buvo Santaros, Ūkininkų, Lietuvos šaulių sąjungų narys (1924 06 06–1925 03 04 – pastarosios pirmininkas). 1930 m. aktyviai dalyvavo organizuojant Vytauto Didžiojo metų renginius. Parengė daug Lietuvos įstatymų projektų, buvo vienas iš artimiausių ilgamečio Lietuvos prezidento Antano Smetonos patarėjų.

Savo testamente Lietuvai jis rašė: „Istoriniai paminklai ir praeities kūriniai, bylodami apie brangią Lietuviių Tautai praeitį, stiprina gyvųjų tautinę sąmonę ir pasiryžimą. Gyvųjų pareiga – saugoti juos ir gobti pagarba ir meile“⁶¹. Šitie žodžiai skatino ir šios monografijos autorius.

1941–1954 m. S. Šilingas – lagerių kalinys, 1954–1961 m. – invalidų namų išlaikytinis Ukrainoje. Kadangi tremtyje mirė jo žmona, garsaus lietuvių filosofo ir psichologo Romano Bytauto (1886–1915) sesuo Emilija Bytautaitė-Šilingienė ir dukra Raminta Šilingaitė, Lietuvoje S. Šilingas 1961 11 17 apsigyveno Kelmėje pas žmonos seserį Feliciją Bytautaitę. Kadangi lageriuose prarado sveikatą, greitai mirė⁶².

Štuopsis Jurgis (1897 01 11 Kauno aps., Garliavos vlsč., Pajiesio k. – 1937 01 19 Tauragėje), mokytojas. Mokėsi Prienuose, Seinų „Žiburio“ progimnazijoje, Vilkaviškio, Voronežo ir Kauno „Aušros“ gimnazijose. 1919–1922 – Lietuvos kariuomenės savanoris, generalinio štabo Literatūros skyriaus darbuotojas, „Kario“ pirmasis administratorius. Vėliau studijavo LU Humanitarinių mokslų fakultete istoriją ir lietuvių kalbą bei

⁶¹ **Vaičiūnas A.** Stasio Šilingo gyvenimo kelias. Vilnius, 2009, p. 58.

⁶² **Banevičius A.** 111 Lietuvos valstybės politikos veikėjų. Vilnius, 1991, p. 135; LE, t. 29, p. 491–493; LTE, t. 10, p. 589; MLTE, t. 3, p. 399; TLE, t. 4, p. 194.

literatūrą. 1927 02 01 paskirtas Tauragės aukštesniosios komercijos mokyklos mokytoju, nuo 1934 m. – jos inspektorius. Buvo savanorių organizatorius, daug dirbo su ateitininkais, pavasarininkais. Bendradarbiavo „Karyje“, „Lietuvos sporte“, „Jėgoje ir grožyje“, „Lietuvoje“, „Židinyje“, „Sargyboje“ ir kt. 1925–1926 m. redagavo „Rytą“, „Tėvynės sargą“. Parašė plačią studiją apie Augustiną Rotundą (apie 1520–1582) (išspausdinta „Lietuvoje“, 1925)⁶³.

Tallat-Kelpša Kazys (1893 10 28 Tauragės aps., Laukuvos vlsč., Padievyčio vnk. – 1968 02 22 JAV, Klivlande), brigados generolas. 1914 m. baigė Kauno komercinę gimnaziją. 1914 11 15 savanoriu įstojo į Rusijos kariuomenę, tarnavo kavalerijos dalinyje. Dalyvavo mūšiuose Lietuvoje, Baltarusijoje, Rytų Galicijoje, Rumunijoje. Rumunijos fronte buvo sužeistas. 1915 m. gavo karininko laipsnį. 1918 m. grįžo į Lietuvą ir 1919 01 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. Tarnavo kavalerijoje. 1919 m. buvo karinės misijos narys prie Lietuvos delegacijos taikos derybose Paryžiuje, 1920 m. – karinis atstovas Latvijoje ir Estijoje (būstinė – Ryga). 1926 m. baigė Belgijos karo akademiją (*École de Guerre*) Briuselyje. 1928–1931 m. buvo I, 1934 m. – II pėstininkų divizijos štabo viršininkas, 1931–1932 m. – 4 pėstininkų pulko vadas, 1934–1940 m. – Lietuvos kavalerijos viršininkas. Su kitais atkūrė 3 dragūnų Geležinio Vilko pulką, buvo iniciatoriumi aprūpinant kavaleriją šarvuočiais ir artilerija. 1932–1937 m. dėstė taktiką ir karo istoriją Karo mokykloje ir Vytauto Didžiojo aukštojoje karo mokykloje. 1940 06 16 kariuomenės vadovybės nurodymu su generolu Vincu Žiliu (1898–1972) sustabdė iš Marijampolės į Vokietiją besitraukusį 9 pėstininkų pulką. 1940 m. iš sovietinės kariuomenės atleistas. 1944 m. pasitraukė į Austriją, 1944 m. persikėlė į Vokietiją, 1949 m. – į JAV. Nepriklausomoje Lietuvoje ir emigracijoje bendradarbiavo periodinėje spaudoje. Išleido knygą „Kitų valstybių kariuomenės. Čekoslovakija“ (1923) ir leidinį apie kariuomenės dalinio žygio organizavimą (1930). JAV hektografu išleido 3 d. studiją apie Napoleono I Bonaparto (*Napoléon*, 1769–1821) karus, taip pat knygą „Iš

⁶³ LE, t. 30, p. 92.

I pasaulinio karo istorijos. Karo veiksmai Lietuvoje 1915 m.“

Rusijos kariuomenėje K. Tallat-Kelpša buvo apdovanotas šv. Stanislovo (1916) ir Šv. Anos (1917) 3 laipsnio su kardais ir kaspinais ordinais, šv. Georgijaus 4 laipsnio kryžiumi ir šv. Georgijaus kardui, Lietuvoje: Gedimino 3 laipsnio (1928), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio ir Latvijos Trijų žvaigždžių 2 laipsnio (1937) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės (1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) ir Savanorių (1932) medaliais⁶⁴.

Tomkus Juozas (1896 03 25 Raseiniuose – 1940 07 13 Kauno kalėjime), atsargos majoras, teisininkas, žurnalistas. 1915 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją. Mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, praporščiko laipsniu baigė Vilniaus karo mokyklą (evakuotą į Poltavą). Kovojo Rumunijos fronte. Kurį laiką tarnavo lietuvių batalione Vitebske, atamano Aleksandro Dutovo (1879–1921) kariuomenėje kovėsi su bolševikais, 1918 m. tarnavo Lietuvių Sibiro batalione, 9 mėn. buvo bolševikų nelaisvėje (Krasnojarsko, Irkutsko kalėjimuose). Kurį laiką Maskvoje buvo Lietuvos pasiuntinybės II sekretoriumi. 1921 m. ėmė tarnauti Lietuvos kariuomenėje, 1922 m. ėmė dirbti vyr. kariuomenės štabo karo mokslo (vėliau – spaudos ir švietimo) skyriuje. 1923 m. aktyviai dalyvavo Klaipėdos sukilime (slap. Oksas). 1926 m. kurį laiką buvo „Kario“ redaktorius, Karo mokslo skyriaus viršininkas. 1926 08 30 išėjo į atsargą. 1929 m. baigė LU Teisių fakultetą, dirbo Valstybės kontrolėje ir taryboje. Į LŠS ats. mjr. J. Tomkus įstojo 1926 10 13. Nuo 1938 04 06 buvo LŠS I Kauno rinktinės tarybos narys. 1940 m. bolševikų areštuotas ir sušaudytas. Generolas V. Grigaliūnas-Glovackis (1885–1964) apie tai rašė: „Suėmė mano 1926 m. leidžiamo savaitraščio „Tautos valios“ vyriausią bendradarbį ir bičiulį majorą Tomkų ir po savaitės Kauno sunkių darbų kalėjime kieme nužudė. Kūną norėta sudeginti, bet krematoriumo tarnautojų būta savo žmonių, tai kankinio Tomkaus kūnas buvo išsaugotas ir bolševikams pasitraukus buvo iškilmingai Kauno kapinėse palaidotas“⁶⁵.

⁶⁴ JAV lietuviai, t. 2, p. 372; LE, t. 30, p. 309, t. 36, p. 504; LKK, t. 8, p. 15–16.

⁶⁵ Prunskis J. Bėgome nuo teroro. Čikaga, 1980, p. 224–225.

J. Tomkus buvo aktyvus Lietuvos periodinės spaudos bendradarbis, daug rašė „Karde“, „Karyje“, „Trimite“, „Vaire“. 1927 m. išvertė ir išleido F. Touhy „Špionažo paslaptys Didžiojo karo metu 1914–1918 m.“ Rusijos kariuomenėje J. Tomkus buvo apdovanotas šv. Anos ir šv. Stanislovo 3 laipsnio ordinais, Lietuvoje: Gedimino 4 laipsnio (1930) ir Šaulių žvaigždės (1935) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės (1928) ir Klaipėdos išdavimo sidabro medaliais⁶⁶.

Trečiokas Jokūbas (1887 01 29 Biržų aps., Papilio vlsč., Raščiūnų k. – ?), kapitonas. Baigė Panevėžio gimnazijos 4 klases. 1912 m. išlaikė egzaminus prie Vilniaus karo mokyklos apygardos intendantūros karo valdininko laipsniui įgyti. Tarnavo Rusijos kariuomenėje. Grįžus į Lietuvą, 1919 07 29 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas karo valdininku į Tiekimo skyrių. 1919 08 16–11 05 dalyvavo nepriklausomybės kovoje. 1919 08 11 paskirtas Utenos lauko sandėlio viršininku, 1920 11 08 – Šakių aps. intendantu. 1923 04 20 perkeltas Panevėžio sandėlio viršininku. 1928 08 06 suteiktas administracijos kapitano laipsnis. 1929 01 10 išlaikė KAM nustatytus lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos ir geografijos egzaminus. 1929 05 03 paskirtas I pėst. pulko Ukmergės kepyklos viršininku. 1929 06 09–1935 08 31 ėjo I pėst. pulko raštvedžio, išdininko, maito tiekėjo, krautuvės vedėjo pareigas. 1935 08 31 perkeltas į Kariuomenės intendantūrą. 1937 10 07 pačiam prašant dėl amžiaus paleistas į administracijos karininkų atsargą, 1938 12 31 – į dimisiją. Apdovanotas Vytauto Didžiojo 5 laipsnio ordinu (1937), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928). Likimas nežinomas⁶⁷.

Tvaronas (Tvaranavičius) Pranas (1891 06 12 Kėdainių aps., Grinkišio vlsč., Juodžių k. – 1980 08 21 Vilniuje), pulkininkas. 1911 baigė Kauno gimnaziją. Mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, 1914 m. bai-

⁶⁶ **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F.** Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). Vilnius, 2007, p. 440; LE, t. 31, p. 303; LKK, t. 8, p. 57–58.

⁶⁷ LKK, t. 8, p. 61.

gė Kazanės karo mokyklą praporščiko laipsniu. Kovojo I pasaulinio karo frontuose. Lietuvoje ir kitur 3 kartus sužeistas. 1918 m. grįžo į Lietuvą, 1918 11 23 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę 1919 01 30 paskirtas Karo mokyklos viršininko pavaduotoju, nuo 03 10 – šios mokyklos taktikos dėstytojas, 1919 10 18 suteiktas majoro laipsnis. 1920 01 15 pakeltas į plk. leitenantus. 1920 03 01 patvirtintas Karo mokyklos viršininku. 1921 07 12–12 18 ėjo Kauno įgulos viršininko pareigas. 1921 12 18 paskirtas eiti 6 pėst. pulko vado pareigas, 1922 03 08 patvirtintas pulko vadu. 1922 09 14–1923 02 20 dalyvavo mūšiuose su lenkais prie Leipūnų k. ir Valkininkų geležinkelio stoties. 1925 05 15 pakeltas į pulkininkus. 1926 01 22 perkeltas į Karo mokslo valdybą eiti Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko pareigas. 1927 01 21 paskirtas ypatingų reikalų karininku prie KA ministro. 1927 02 11 perkeltas į 8 pėst. pulką eiti vado pareigas, 05 10 patvirtintas pulko vadu. 1927 12 05 paskirtas ypatingų reikalų karininku prie KA ministro, 1929 03 08 – prie vyr. kariuomenės štabo viršininko. 1931 12 31 įtrauktas į Vyčio Kryžiaus ordino tarybą. 1932 12 23 pačiam prašant paleistas į pėstininkų karininkų atsargą. 1934 m. – Vilijampolės lietuvių žemės sklypų ir namų savininkų draugijos steigėjas ir valdybos išdininkas. Nuo 1936 m. susisiekimo garlaiviais Kaunas–Jurbarkas–Smalininkai–Klaipėda savininkų įgaliotinis. Antrosios sovietinės okupacijos metais okupantų spec. tarnybų buvo pasiūstas nuvežti gen. Stasiui Raštikiui į Vokietiją sovietinio „prezidento“ Justo Paleckio (1899–1980) ir gen. Vinco Vitkausko (1890–1965) laiškus, kuriais generolas S. Raštikis buvo viliojamas grįžti į Lietuvą. Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio ordinu (1923), Savanorių (1928) ir Lietuvos nepriklausomybės (1928) medaliais; Rusijos kariuomenėje – šv. Stanislovo 2 ir 3 laipsnio, šv. Anos 2, 3, 4 laipsnio, šv. Vladimiro 4 laipsnio ordinais⁶⁸.

Vachauzas Osvaldas Voldemaras (1899 09 02 Vilkaviškio aps., Kybartų vlsč., Daugėlaičių k. – ?), kapitonas. 1914 m. baigė Kybartų pradžios mokyklą, 1917 m. – Kostromos 2-osios vyrų gimnazijos 4 klases. 1917 10 01–1919 09 01 tarnavo paštininku geležinkelio stotyje Peterburge.

⁶⁸ LKK, t. 8, p. 82–83.

Grįžęs į Lietuvą 1919 10 01 įstojo laisvai samdomu tarnautoju į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Eglaitės lauko sandėlio raštininku. 1919 10 15 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Kariuomenės intendantūrą. 1919 11 08, likvidavus Eglaitės sandėlį, perkeltas į Bendrąją kanceliariją, 1920 03 01 paskirtas vyr. raštininku. 1921 12 15 išlaikė egzaminus karo valdininko laipsniui įgyti, 1922 01 31 suteiktas karo valdininko laipsnis, 10 05 paskirtas maisto dalies mėsos tiekimo vedėju, 1926 01 04 – pašaro tiekėju. 1926 09 13–12 23 mokėsi Aukštuosiuose karininkų kursuose karo valdininkams. 1927 05 14 suteiktas administracijos vyr. leitenanto laipsnis. 1928 06 02 baigė autokuopos automobilininkų kursų. 1929 10 01 paskirtas Intendantūros dirbtuvių raštvedžiu. 1930 11 23 pakeltas į kapitonus. Ėjo išdininko, viršininko padėjėjo, buhalterio pareigas. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą 1940 07 02 iš kariuomenės atleistas. Mokėsi Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos Kauno gimnazijoje suaugusiems, 1941 m. išlaikė brandos egzaminus. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928)⁶⁹.

Valiulis Jonas (1905 05 20 Šiaulių aps., Žeimelio vlsč., Petronių k. – 1941 06 26 Vilniuje), gen. štabo kapitonas. 1928 m. baigė Linkuvos gimnaziją. 1930 10 25 baigus Karo mokyklą (XII laida) suteiktas pėstininkų leitenanto laipsnis, paskirtas 5 pėst. pulko mokomosios kuopos jaunesnioju karininku. 1931 01 01 pagal Karininkų laipsnių įstatymą laipsnis pakeistas į jaunesniojo leitenanto. 1931 04 27 perkeltas į Karo mokyklą. 1933 11 20 pakeltas į leitenantus. 1934 07 31 baigė Vytauto Didžiojo karininkų kursų Kulkosvainininkų skyrių (II laida). 1937 11 23 pakeltas į kapitonus. 1938 03 22 perkeltas į Kariuomenės štabą. 1939 07 08 baigė Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos generalinio štabo skyrių, įgijo aukštojo karo mokslo teises ir gen. štabo karininko vardą. 1939 07 08 perkeltas į III pėst. divizijos štabo I skyrių. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą ir likviduojant Lietuvos kariuomenę 1940 10 03 paskirtas RA pėstininkų karo mokyklos kuopos vadu. Vokietijos–SSRS karo pradžioje prie Maladečinos sunkiai sužeistas. Mirė ligoninėje Vilniuje, palaido-

⁶⁹ LKK, t. 8, p. 122–123.

tas Rasų kapinėse. Apdovanotas Gedimino 4 laipsnio ordinu (1938), Lietuvos nepriklausomybės (1928) ir Vytauto Didžiojo ordino 3 laipsnio (1930) medaliais⁷⁰.

Valkūnas Leonas (1900 04 11 Panevėžio aps., Piniavos vlsč., Bliūdžių k. – 1954 12 08 Silsdene, Anglijoje), pulkininkas leitenantas. 1919 01 10 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, tarnavo Panevėžio aps. apsaugos kuopoje. 1919 01 10–03 10 dalyvavo nepriklausomybės kovose prie Kaplių, Kėdainių, Šėtos, Truskavos. 1919 07 06 baigė Karo mokyklą (I laida) karužo laipsniu, paskirtas Artilerijos pulko I baterijos jaunesniuoju karininku. 1919 09 13 pagal Lietuvos kariuomenės laipsnių įstatymą karužo laipsnis pakeistas į leitenanto. 1919 08 05–12 13 dalyvavo nepriklausomybės kovose su bolševikais, 1920 04 25–09 28 – su lenkais. 1920 12 01 paskirtas artilerijos brigados ryšių karininku. 1921 05 14 baigė ryšių karininkų kursus prie Elektrotechnikos bataliono, paskirtas mokomosios baterijos jaun. karininku, 08 01 – mokomosios atsargos baterijos vyresniuoju karininku, 08 08 – švietimo komisijos pirmininku, 1922 04 07 – mokomosios komandos viršininku. 1923 04 03 pakeltas į vyr. leitenantus. 1924 m. eksternu išlaikė brandos egzaminus prie Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijos. 1924 09 01 perkeltas į 2 artilerijos pulką 2 baterijos vyresniuoju karininku. 1924 11 09 paskirtas eiti 5 baterijos vado pareigas. 1926 01 01 perkeltas į vyr. kariuomenės štabą I (Mobilizacijos) skyriaus organizacijos dalies instruktoriumi. 1926 02 16 pakeltas į kapitonus. 1926 07 15 baigė Aukštųjų karininkų kursų Bendrąjį skyrių (VI laida). 1928 02 28 paskirtas Karo prievolių įstatymo persvarstymo komisijos sekretoriumi. 1929 11 23 pakeltas į majorus. 1931 02 15 paskirtas I (Mobilizacijos) skyriaus komplektavimo ir rezervų dalies karininku. 1937 10 02 perkeltas į Ginklavimo valdybą priešcheminės apsaugos referentu, 1937 11 01 paskirtas sąmatos vykdymo dalies vedėju. 1937 11 23 pakeltas į plk. leitenantus. 1938 11 07 paskirtas Bendrojo skyriaus pirmųjų dalies vedėju. 1939 02 01 komandiruotas į Čekoslovakiją. Sovietų

⁷⁰ LKK, t. 8, p. 174.

Sajungai okupuojant Lietuvą buvo komandiruotėje Čekoslovakijoje, į Lietuvą negrįžo, persikėlė į Vokietiją. Kilus Vokietijos–SSRS karui buvo įtrauktas į vokiečių kariuomenę, paskirtas motorizuoto pulko vado padėjėju. Nužygiavęs iki Minsko, pasitraukė iš pulko, grįžo į savo ūkį, netrukus pradėjo dirbti apskrities viršininko įstaigoje. 1943 m. nacių suimtas, kalintas Lietuvoje ir Vokietijoje už dalyvavimą lietuvių pogrindyje, tačiau nesurinkus įrodymų paleistas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Buvo lietuvių pabėgėlių stovyklos komendantas. 1947 m. emigravo į Angliją, gyveno Silsdene, dirbo tekstilės pramonės įmonėje.

Apdovanotas Vytauto Didžiojo 5 laipsnio ordinu (1931), Savanorių (1928), Lietuvos nepriklausomybės (1928) ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais⁷¹.

Variakojis Jonas (1892 05 30 Biržų aps., Rinkuškių k. – 1963 10 31 Čikagoje, Ilinojaus valstij., JAV), pulkininkas leitenantas, valstybės veikėjas. 1913 m. baigė Pernu gimnaziją (Estija). Dirbo „Vilties“ ir „Lietuvių balso“ redakcijose, tų pačių metų rudenį įstojo į Peterburgo universiteto Teisės fakultetą. Iš III kurso mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1917 m. baigė Vladimiro karo mokyklą Peterburge ir buvo nusiųstas į Austrijos frontą. Buvo sužeistas. Po revoliucijos dirbo Voroneže (čia kartu su J. Jablonskiu kūrė pirmuosius lietuviškus karybos terminus), Vilniuje, Orštoje. 1918 m. grįžo į Vilnių, dirbo Prekybos ir pramonės rūmuose. 1918 12 29 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę. Tapo Panevėžio srities apsaugos viršininku. Kėdainiuose organizavo savanorių būrį, vėliau tapusį Panevėžio batalionu, dar vėliau – 4-uju Lietuvos karaliaus Mindaugo pėstininkų pulku. Dalyvavo mūšiuose su bolševikais, bermontininkais, želigovskininkais. Kovose su bermontininkais J. Variakojo pulkas, netikėtai užėmęs Meškuičius ir Kryžių kalną, vos nepaėmė į nelaisvę pulkininko Pavelo Bermonto-Avalovo (*Bermond-Avalov*, 1877 – po 1941). Daug reikšmingų pasipriešinimo želigovskininkams žingsnių stebima ir J. Variakojo vadovaujamo pulko kovose ties Jašiūnais,

⁷¹ LKK, t. 8, p. 177.

Musninkais. 1921 m. J. Variakojis paskirtas pėstininkų divizijos, vėliau – III karo apygardos ŗtabo virŗininku. 1924 m. baigė Aukŗtuosius karininkų kursus. 1926 m. iŗŗėjo iŗ kariuomenės, apsigyveno Ukmergės apskrityje, ŗirvintų valsčiuje, ŗeŗuolėlių dvare. XIV A. Voldemaro ministrų kabinete 1928 11 22–1929 09 23 buvo Susisiekimo ministras. 1929 m. grįžo į kariuomenę. XV J. Tūbelio ministrų kabinete 1929 09 24–1930 06 28 buvo kraŗto apsaugos ministras, bet atsistatydino dėl sveikatos bŗklės. 1930 m. iŗŗėjo į atsargą, apsigyveno savo ŗkyje. Drauge su kitais įsteigė Zibalų pieno perdirbimo bendrovę, buvo jo pirmininkas. Dirbo ir kitose draugijose. Buvo Tautininkų sąjungos narys. Pirmaisiais bolŗevikinės okupacijos metais slapstėsi su ŗeima ir taip išvengė deportavimo į Sibirą. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. emigravo į JAV. Apsigyvenęs netoli ŗikagos, kartu su ŗmona sunkiai dirbo fabrikuose, kad galėtŗ išmokslinti vaikus. Tačiau aktyviai dalyvavo steigiant karių veteranų sąjungą „Ramovė“ ir LLKS, evangelikų reformatų baŗnyčios veikloje ŗikagoje. Paraŗė knygą „4 pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas“. Ją po J. Variakojos mirties išleido jo sūnus inŗ. Jonas Variakojis.

Uŗ sėkmingą vadovavimą kovoms su bolŗevikais 1919 m. prezidento A. Smetonos įsakymu J. Variakojis apdovanotas 5-ojo ir 4-ojo laipsnio Vyčio kryŗiaus ordinais. Vėliau jis dar buvo apdovanotas Latvijos Lačplėsis 3 (1926), Gedimino 3 (1928), Vytauto Didŗiojo 2 (1930) laipsnio ordinais, Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio (1928), Savanorių ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais⁷².

Vėbra Juozas (1901 04 20 Rokiŗkio aps., Jŗzintų vlsč., Gentyniŗ vnk. – 1994 02 09 Darame, Konektikuto valstij., JAV), pulkininkas, chemikas. 1918 m. baigė Panevėžio vyrų gimnazijos 6 klases. Su keliais bendraklasiais savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenės besikuriantį Panevėžio

⁷² **Aŗubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., ŗilėnienė V.** Karinis rengimas Lietuvos mokykloje (1929–1940 m.). Vilnius, 2009, p. 278; **Banevičius A.** 111 Lietuvos valstybės politikos veikėjų. Vilnius, 1991, p. 149; JAV lietuviai, t. 2, p. 446; **Lesčius V.** Pulkininkas leitenantas Jonas Variakojis // Lietuvos kraŗto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai, t. 2. Vilnius, 2008, p. 125–136; LE, t. 33, p. 133–34; LKK, t. 8, p. 184–185.

apsaugos būrį, dalyvavo nepriklausomybės kovose su bolševikais prie Ramygalos. 1919 03 07 įstojo į Karo mokyklą. 1919 07 06 ją baigus (I laida) karužo laipsniu paskirtas Artilerijos pulko mokomosios komandos jaun. karininku. 1919 09 13 pagal Karininkų laipsnių įstatymą karužo laipsnis pakeistas į leitenanto. 1919 11 13 paskirtas 6 baterijos jaunesnioju karininku. 1919 12 04–1920 01 04 dalyvavo nepriklausomybės kovose su bolševikais Dauguvos fronte, 09 21–10 01 – su lenkais prie Seirijų, Lazdijų, Vievio, Rykantų. 1920 03 09 paskirtas į 1 haubicų bateriją, 07 25 – į 2 haubicų bateriją jaunesnioju karininku, 12 16 – į 1 bateriją vyr. karininku. 1921 06 10 perkeltas vyr. karininku į 7 bateriją. 11 07 pasiūstas į Fontenblo aukštąją Artilerijos mokyklą Prancūzijoje. Baigęs studijas 1923 08 21 grįžo į Lietuvą, paskirtas Aukštųjų karininkų kursų lektoriumi. 1923 m. eksternu baigė Kauno „Aušros“ berniukų gimnaziją. 1923 10 13 baigė Aukštuosius karininkų kursus (III laida). 1924 05 02 pakeltas į vyr. leitenantus, 1925 05 15 – į kapitonus. 1923–25 m. lankė LU vakarinius kursus, kuriuose studijavo bendrąją chemiją. 1925 10 02 perkeltas į Karo mokslo skyrių, pasiūstas į Tulūzos technikos universitetą Prancūzijoje. 1928 11 09 baigęs universitetą įgijo chemijos inžinieriaus kvalifikaciją. Už tyrinėjimus studijų metu Tulūzos inžinierių chemikų draugijos apdovanotas medaliu „Už nuopelnus mokslui“. 1928 11 23 pakeltas į majorus. 1930 07 03 Tulūzoje įgijo gamtos ir matematikos licenciatų diplomą, 07 18 apgynė chemijos daktaro disertaciją. 1930 06 23 perkeltas į Ginklavimo valdybą, paskirtas Chemijos dalies viršininku. 1930 11 23 pakeltas į plk. leitenantus. Pasiūlius įkurti Ginklavimo valdybos tyrimų laboratoriją komandiruotas į užsienį susipažinti su geriausiomis laboratorijomis Prancūzijoje, Vokietijoje, Šveicarijoje, Belgijoje, Ispanijoje. Grįžęs parengė moderniausios to meto Šiaurės ir Rytų Europoje laboratorijos projektą. Vadovėlių „Chemijos pagrindai“ (1932), „Bendroji chemija“ (1934) ir kt. autorius. 1932 10 27 paskirtas Artilerijos komiteto pirmininku. 1933 m. pavesta kontroliuoti tyrimų laboratorijos statybą. 1934 11 23 pakeltas į pulkininkus. 1935 07 19 paskirtas Ginklavimo valdybos viršininko padėjėju, nuo 08 07 pavesta organizuoti ir administruoti mokslinius tyrimus tyrimų laboratorijoje. Dalyvavo ku-

riant Linkaičių ginklų dirbtuves, 1935–39 m. buvo techninis patarėjas. 1936 03 25 pavesta eiti pareigas, 1938 11 03 paskirtas tyrimų laboratorijos viršininku. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą ir likviduojant Lietuvos kariuomenę 1940 10 09 iš kariuomenės atleistas. Nuo 1940 09 21 dirbo VDU Technologijos fakulteto Organinės chemijos katedros vedėju. 1940 m. įkūrus LAF tapo jo štabo nariu. Kilus Vokietijos—SSRS karui aktyviai dalyvavo Birželio sukilime, vienas sukilimo organizatorių ir vadovų, dalyvavo rengiant Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo aktą, kurį 06 23 ryte Kauno radiofone perskaitė prancūzų kalba. Vokiečių okupacijos metu įsitraukė į antinacinę rezistenciją. 1941 09 15 kartu su kitais LAF atstovais pasirašė memorandumą Vokietijos reichskancleriui Adolfui Hitleriui (*Hitler*, 1889–1945). 1942–1944 m. dalyvavo LAF pagrindinės karinės organizacijos „Kęstutis“ veikloje, 1943 m. kooptuotas į jos štabą, buvo vienas LAF vadų. 1944 06 13 gestapo suimtas, išvežtas į Vokietiją, kalintas Įsručio, Olštyno ir kt. kalėjimuose. 1945 04 14 amerikiečių kariuomenės išlaisvintas iš Bairoito kalėjimo. Gyveno lietuvių pabėgėlių stovykloje Viurcburge, iš kur persikėlė į Prancūziją. 1946–1949 Paryžiuje dirbo *Ambra* laboratorijų techniniu vedėju ir vyr. chemiku. 1949 m. emigravo į JAV, iki 1951 m. gyveno Čikagoje. Dirbo chemiku tyrėju *A. F. Bowles Co*, vėliau *American Synthetics Inc.*, sprogstamųjų medžiagų tyrėju Vinčesterio gamykloje, 1952 09–1965 – vyr. tyrėju tyrimų laboratorijoje Niu Heivene, Konektikuto valstij., vėliau konsultantu *Technichem Co* Volingforde, Konektikuto valstij. Paskelbė 18 chemijos mokslo darbų, užpatentavo 13 naujų organinių junginių bei kitų išradimų chemijos pramonei. 1950 m. Lietuvių rezistencinės santarvės organizacijos išeivijoje steigėjas, jos valdybos narys. 1951–1958 m. „Santarvės“ žurnalo redakcinio sambūrio narys, daug metų VLIK'o tarybos narys, 1976–1977 m. jos pirmininkas. Mirė 1994 02 09 Durhame, Konektikuto valstijoje, palaikai pervežti į Lietuvą, palaidoti Antakalnio kapinėse Vilniuje.

Apdovanotas Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1938), Gedimino 3 laipsnio (1932) ordinais, Savanorių (1928), Lietuvos nepriklausomybės (1928) medaliais, Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžiumi (2001, po mirties).

Sūnus – Evaldas Augustinas Vėbra (g. 1932) – gamtos mokslų dak-

taras, žymus Lietuvos ekologas, dukterė – Vaiva Radasta Vėbraitė-Gust (1954–2008), gimusi ir gyvenusi JAV, atkūrus nepriklausomybę buvo viena iš A.P.P.L.E. veiklos organizatorių, teikė didelę pagalbą Lietuvos mokytojų kvalifikacijos kėlimo srityje, kurį laiką buvo Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos viceministrė⁷³.

Vėžys Jonas (1896 03 16 Ukmergės aps., Traupio vlsč., Repšėnų k. – ?), jaunesnysis leitenantas. 1917 m. baigė Martyno Yčo (1885–1941) įsteigtą lietuvių karo pabėgėlių vyrų gimnaziją Voroneže, studijavo Maskvos komercijos institute. 1917 m. dirbo Voronežo darbo biržoje viršininko padėjėju. Mobilizuotas į Rusijos kariuomenę tarnavo Čiugujevo atsargos dalinyje. Grįžęs į Lietuvą 1919 10 05 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Intendantūros dalį, 1920 05 01 – vyr. raštvedžiu. 1920 05 21 suteiktas karo valdininko laipsnis. 1920 11 01 perkeltas į Armijos teismą. 1921 08 25 perkeltas į Kariuomenės intendantūrą prekių dalies viršininko padėjėju. 1923 12 05 pačiam prašant paleistas į atsargą. 1937 m. dirbo Kauno audinių fabrike „Liteksas“. 1937 11 23 kaip buvusiam karo valdininkui, laikomam karininkų atsargoje, suteiktas administracijos atsargos jaun. leitenanto laipsnis. Nuo 1939 09 12 LŠS narys. Likimas nežinomas⁷⁴.

Vimeris Emilis (1885 09 28 Vilkaviškio aps., Pajevonio vlsč., Ančlaukio vnk. – 1974 10 28 Berlyne), teisininkas, brigados generolas. 1906 m. baigė Marijampolės gimnaziją, 1906–1907 m. atliko karo tarnybą Rusijos kariuomenėje ir gavo praporščiko laipsnį. 1907–1911 m. studijavo Kijevo universiteto Teisės fakultete. Iki 1914 m. tarnavo Suvalkų apygardos teisme. 1914 m. buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, tarnavo artilerijos daliniuose, gavo poručiko laipsnį. 1918 m. rudenį grįžo į Lietuvą, 1919 01 03 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę ir buvo paskirtas Krašto apsaugos ministerijos karininku ypatingiems reikalams. 1919 07 07 E. Vimeris

⁷³ LKK, t. 8, p. 203–204.

⁷⁴ LKK, t. 8, p. 229–230.

buvo paskirtas Kariuomenės teismo nariu, nuo 1923 09 20 – Kariuomenės teismo prokuroru. 1921–1922 m. E. Vimeris – Kariuomenės teismo terminijos komisijos pirmininkas. Ilgą laiką buvo Karininkų ramovės seniūnas. 1923–1925 m. E. Vimeris dėstė teisę Aukštuosiuose karininkų kursuose, 1924–1926 m. – Aukštojoje policijos mokykloje. Rašė „Teisėje“. 1929 11 23 E. Vimeriui buvo suteiktas brigados generolo laipsnis. 1934–1935 m. E. Vimeris pirmininkavo Klaipėdos krašto hitlerininkų teismo posėdžiuose. 1940 m. sovietizuojant Lietuvos kariuomenę paleistas į atsargą. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, ten ir gyveno iki mirties.

E. Vimeris buvo apdovanotas II rūšies Vyčio kryžiaus 3 laipsnio (1928), Gedimino 2 laipsnio (1929) ir Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1933) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės (1928) ir Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929) medaliais⁷⁵.

Vyšniauskas Jeronimas (1888 09 30 Marijampolės aps., Šunskų vlsč., Meškučių k. – ?), pulkininkas. 1910 m. baigė Marijampolės gimnaziją. 1910–1914 m. studijavo Peterburgo universiteto Matematikos fakultete. 1915 01 20 mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1915 08 01 baigė Michailo artilerijos mokyklą Peterburge, paskirtas 24 artilerijos brigados I baterijos jaunesniuju karininku, vėliau diviziono vado adjutantu, 1916 06 – korpuso vado adjutantu. 1915–1918 m. dalyvavo I pasauliniame kare, buvo kontūzytas. 1916 06 pakeltas į poručikus, 1917 06 – į štabskapitonus. 1917 11–1918 01 – 5 armijos lietuviškojo komiteto pirmininkas. Grįžęs į Lietuvą 1919 04 13 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Artilerijos pulko mokomosios komandos viršininku. 1919 11 30 suteiktas artilerijos majoro laipsnis. 1920 07 10 perkeltas į Tiekimų valdybą, paskirtas tiekimo viršininko vyr. padėjėju, 1922 01 01 – ypatingų reikalų karininkas prie kariuomenės vado. 1922 10 13 baigė Aukštųjų karininkų kursus (II laida), 10 20 perkeltas į Artilerijos valdybą, 11 20 paskirtas eiti 3 artilerijos pulko vado pareigas, 1922 12 05 – artilerijos viršininko padėjėjas, nuo 1923 03 03 – kartu Artilerijos terminologijos komisijos pirmininkas. 1923 05 18 pakeltas į plk. leitenantus. Nuo 1924 m. studijavo LU

⁷⁵ LE, t. 34, p. 255, t. 37, p. 658; LKK, t. 8, p. 251.

Matematikos-gamtos fakultete. 1924 03 13 perkeltas į Karo mokyklą etatiniu lektoriumi. 1927 02 12 paskirtas Aukštųjų karininkų kursų etatiniu lektoriumi, dėstė fiziką, chemiją, aukštąją matematiką, analizinę ir braižomąją geometriją. 1930 11 23 pakeltas į pulkininkus. Nuo 1931 01 01 dėstė karo topografiją ir optikos instrumentus. 1933 08 24 pačiam prašant paleistas į administracijos karininkų atsargą. 1934–1940 m. mokytojo Lietuvos mokytojų profsąjungos Kauno gimnazijoje suaugusiems, nuo 1940 09 16 – Kauno 8 vidurinės mokyklos mokytojas. Apdovanotas Gedimino 3 laipsnio ordinu (1933), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928); Rusijos kariuomenėje – šv. Anos 3, 4 laipsnio, šv. Stanislovo 3, 4 laipsnio ordinais. Likimas nežinomas⁷⁶.

Žadeika Vaclovas (1889 06 30 Alytaus aps., Krokialaukio vlsč., Daugirių k. – 1943 07 25 Taišeto lag., Irkutsko sr., Rusijoje), generalinio štabo pulkininkas. Baigęs Marijampolės gimnaziją studijavo Peterburgo universiteto Matematikos-gamtos fakultete. 1916 09 01 mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, pasiūstas į Pavelo karo mokyklą Peterburge. 1917 06 01 ją baigus suteiktas praporščiko laipsnis, paskirtas I pėst. atsargos pulko jaunesniuju karininku, 07 14 – į mokomąją komandą. 1917 09 01–10 15 dalyvavo I pasaulinio karo kovose Šiaurės fronte. 1917 11 06 perkeltas į atskirąją lietuvių batalioną Galicijoje. 1917 11 20–1918 02 18 ėjo 2 kuopos jaunesniojo karininko, kuopos vado padėjėjo pareigas. 1918 03 12 demobilizuotas. Grįžęs į Lietuvą 1919 01 27 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas I pėst. pulko adjutantu. 1919 10 18 suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1919 01 27–1920 06 25 dalyvavo nepriklausomybės kovose. 1920 02 17 paskirtas 2 kuopos vadu. 1920 06 25 perkeltas į krašto apsaugos ministro kanceliariją, paskirtas kanceliarijos viršininko padėjėju. 1920 11 08 perkeltas į Karo mokyklą, paskirtas I kuopos 3 būrio vyresniuju karininku, buvo lietuvių kalbos lektorius. 1921 05 21 perkeltas į kariuomenės generalinį štabą, paskirtas karo cenzoriumi. 1922 05 01 pakeltas į kapitonus. 1923 12 15 perkeltas į kariuomenės generalinio štabo

⁷⁶ LKK, t. 8, p. 264.

I (Mobilizacijos) skyrių organizacinės dalies vedėju. 1924 10 01 paskirtas I (Mobilizacijos) skyriaus atskaitomybės dalies vedėju. 1925 05 15 pakeltas į majorus. 1925 12 22 paskirtas vyr. kariuomenės štabo Rikiuotės skyriaus viršininku. 1926 10 01–1928 08 01 su KAM stipendija studijavo ir baigė Prahos karo akademiją (*Škola Valečna*). Grįžus 1928 09 15 paskirtas 4 pėst. pulko vado padėjėju. 1928 11 09 įskaitytas į generalinio štabo karininkus. 1929 06 09 perkeltas į vyr. kariuomenės štabą, paskirtas ypatingų reikalų karininku, 02 26 – šarvuočių taktikos vadovėliams rengti komisijos nariu, 05 29 – ypatingų reikalų karininku prie vyr. kariuomenės štabo viršininko. 1929 11 23 pakeltas į gen. štabo plk. leitenantus. Leidinių „1920 m. lenkų-rusų karo apžvalga“ (1929), „Chemijos ginklo vartojimas kautynėse“ (1930) autorius. Bendradarbiavo karinėje periodinėje spaudoje. Mokėjo rusų, čekų, prancūzų ir vokiečių kalbas, susikalbėdavo ir lenkiškai. Mėgo muziką, meną. Kaupė klasikos įrašų patefono plokšteles, bendravo su savo pusbroliu choro dirigentu, muzikologu, kurį laiką Valstybės teatro direktoriumi Viktoru Žadeika (1891 ar 1893–1972), rašytoju kun. Julijonu Linde-Dobilu (1872–1932), skulptoriumi Juozu Zikaru (1881–1968). 1930 06 27 V. Žadeika paskirtas eiti vyr. kariuomenės štabo IV (Tarnybų) skyriaus viršininko pareigas. 1931 08 17–09 02 dalyvavo švedų kariuomenės manevruose Švedijoje. 1932 05 24 pakeltas į gen. štabo pulkininkus. 1933 02 01 patvirtintas vyr. kariuomenės štabo IV (Tarnybų) skyriaus viršininku. 1934 10 25 paskirtas II pėst. divizijos štabo viršininku, 1935 05 16 – 4 pėst. pulko vadu. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą 1940 06 30 paskirtas 3 pėst. pulko vadu. Likviduojant Lietuvos kariuomenę 1940 11 15 paskirtas RA 29 ŠTK štabo chemijos tarnybos viršininku. 1941 06 14 Varėnos poligone suimtas, išvežtas į lagerį Norilske, Krasnojarsko kr. 1943 05 23 perkeltas į lagerį Taišete, Irkutsko sr. 1943 05 15 SSRS NKVD Ypatingojo pasitarimo nuteistas 10 metų. Žuvo lageryje. Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5 laipsnio (1923), Gedimino 4 laipsnio (1929) ir 3 laipsnio (1934), Švedijos Vazos 3 laipsnio ordinu (1932), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio (1937), Šaulių žvaigždės (1938) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės (1928), Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio (1929), Savanorių (1940) medaliais, Latvijos Aizsargų

nuopelnų kryžiumi (1939)⁷⁷.

1991 m. pastatytame memorialie Norilske įrašyta ir V. Žadeikos pavardė. 1996 07 05 Daugirduose, dalyvaujant dukroms Laimai (jau mirusi) ir Ramintai, vaikaičiams, kitiems artimiesiems, visuomenės atstovams, V. Žadeikos gimtinėje buvo atidengta atminimo lenta. 1997 11 23 Vilniuje, A. Mickevičiaus gatvėje prie namo Nr. 19, kuriame V. Žadeika gyveno, atidengta memorialinė lenta su jo bareljefu⁷⁸.

Žebriūnas (Žebrauskas) Pranas (1901 05 20 Telšių aps., Alsėdžių vlsč., Paežerių k. – 1981 04 11 Vilniuje), kapitonas. Baigė Skuodo progimnaziją. 1921 10 18 įstojo į Karo mokyklą. 1923 01 09–19 su kitais kariūnais dalyvavo Klaipėdos išvadavime. 1923 10 15 baigė Karo mokyklą (V laida), gavo pėstininkų leitenanto laipsnį. Tarnavo 5 pėst. pulke. 1925–1927 m. dirbo Kaune, LŠS. 1927–1930 m. buvo LŠS IV rinktinės vadas Tauragėje, kartu buvo kūno kultūros ir karinio rengimo mokytojas Tauragės aukštesniojoje komercijos mokykloje. 1928 m. suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1930–1933 m. vėl tarnavo LŠS Kaune. Nuo 1933 09 27 tarnavo vyr. kariuomenės štabe. Išlaikęs atitinkamus egzaminus, 1935 11 23 gavo kapitono laipsnį. 1939 09 12 Valstybinėje egzaminų komisijoje prie Švietimo ministerijos gavo brandos atestatą, prieš tai joje išlaikęs visus gimnazijos kurso egzaminus. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 10 09 iš kariuomenės atleistas. 1941 01–06 dirbo draudimo inspektoriumi Telšių aps. savivaldybėje. Kilus Vokietijos–SSRS karui dalyvavo Birželio sukilime, iki 1941 08 15 tarnavo raštvedžiu Telšių komendantūroje. 1941 08–11 dirbo Telšių aps. savivaldybės ūkio vedėju, 1941 11–1944 03 – jos darbo inspektoriumi. Nuo 1944 03 tarnavo raštvedžiu Vietinės rinktinės Telšių aps. komendantūroje. Antrosios sovietų okupacijos pradžioje gyveno Telšių aps., Želvaičių k., mokytojavo Telšiu

⁷⁷ LE, t. 35, p. 141–142; LKK, t. 8, p. 320.

⁷⁸ **Januškevičienė V.** Lietuvos kariuomenės generalinio štabo pulkininko Vaclovo Žadeikos (1889–1943) gyvenimo puslapiai // Mokslo ir technikos raida Lietuvoje. Vilnius, 2009, p. 99.

gimnazijoje. 1945 01 06 suimtas, 1945 07 10 LSSR NKVD karo tribunolo nuteistas 10 metų lagerio ir 5 metams tremties, kalėjo Vorkutlage ir Minlage, Komijoje. Nuo 1954 10 12 buvo tremtyje Intoje, Komijoje.

P. Žebriūnas buvo apdovanotas Gedimino 4 laipsnio ordinu (1937), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1930), Klaipėdos išvadavimo bronzos medaliu.

P. Žebriūno sūnus Arūnas Vytautas (g. 1930) – kino režisierius, docentas, aktyvus Sąjūdžio dalyvis⁷⁹.

Žilys Antanas (1887 07 24 Kretingos aps., Kartenos vlsč., Raguviškių k. – ?), leitenantas. Baigė gimnazijos 4 klases Palangoje. 1913 09 28, išlaikius atitinkamus egzaminus, Maskvos universiteto Medicinos fakulteto tarybos nutarimu suteiktas provizoriaus padėjėjo laipsnis. Dirbo vaistinėse Kretingoje, Varniuose, Peterburge, Maskvoje. Mobilizuotas į Rusijos kariuomenę 1916 05 01 baigė Aleksandro karo mokyklą Maskvoje praporščiko laipsniu, paskirtas 148 atsargos pulko priešdujinės komandos viršininku. Nuo 1917 02 tarnavo 20 brigadoje Viazmoje, vėliau 292 atsargos pulke. Nuo 1917 03 25 tarnavo I Rybinsko pasienio pulke. 1917 07 25 pakeltas į paporučikius. 1918 02 15 demobilizuotas. Iki 1921 08 20 dirbo vaistinėje. 1921 09 26 grįžo į Lietuvą. 1921 10 12 mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Kauno m. komendantūros I sargybos kuopos jaunesnioju karininku. 1921 12 30 suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1922 02 03 paskirtas komendantūros ginklininku, 11 01 – komendantūros kuopos jaun. karininku. 1923 07 06 perkeltas į 2 pėst. pulką, paskirtas 3 kuopos, 10 19 – 7 kuopos jaunesnioju karininku. 1924 01 31 pačiam prašant paleistas į pėstininkų karininkų atsargą. 1924 05 07–1929 02 16 tarnavo provizoriaus padėjėju Centriniame vaistų sandėlyje. 1929 01 28 priimtas į kariuomenę, paskirtas Karo ligoninės vaistinės asistentu. 1931 01 01 pagal Karininkų laipsnių įstatymą vyr. leitenanto laipsnis pakeistas į leitenanto. 1932 10 28 pačiam prašant paleistas į sanitarijos karininkų atsargą, 1936 12 31 – į dimisiją. Apdovanotas Lietuvos ne-

⁷⁹ Kas yra kas Lietuvoje, 2002. Kaunas, 2002, p. 762; LKK, t. 8, p. 328.

priklausomybės medaliu (1928). Likimas nežinomas⁸⁰.

Žlabys Juozas (1899 04 24 Šiaulių aps., Žagarės (kt. šaltinyje – Skaistgirio⁸¹) vlsč., Gimbučių k. – 1992 09 09 Kaune), kapitonas, žurnalistas, rašytojas. 1915 m. baigė Žagarės prekybos mokyklos 5 klases. Skelbė eilėraščius bei straipsnelius „Lietuvos ūkininke“ ir „Rygos naujienose“. 1919 06 19 savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas raštininku. 1920 11 15 įstojo į Karo mokyklą. 1921 12 18 ją baigęs (IV laida) gavo kavalerijos leitenanto laipsnį, paskirtas 3 raitelių pulko I eskadrono jaunesniuoju karininku. 1922 06 11 perkeltas į I husarų pulką. 1923 02 19 komandiruotas į Klaipėdą, ėjo I eskadrono vado pareigas. 1923 12 03 paskirtas pulko bibliotekininku, spausdinosi „Karyje“, „Mūsų žinyne“, „Karde“ ir kt. laikraščiuose. 1924 01 12 perkeltas į mokomąją eskadroną, ėjo eskadrono vado pareigas, paskirtas kulkosvaidžių grupės viršininku, 1924 12 09 – 2 eskadrono būrio vadu, ėjo pulko adjutanto pareigas. 1926 02 16 pakeltas į vyr. leitenantus. 1926 07 15 baigė Aukštųjų karininkų kursų Bendrąjį skyrių (VI laida). 1927 02 17 paskirtas vyr. karininku, ėjo 2 eskadrono vado pareigas. 1927 07 18 paskirtas mokomosios komandos vyresniuoju karininku. Nuo 1929 04 03 ėjo 3 eskadrono vado pareigas. 1929 11 23 pakeltas į kapitonus. 1930 03 12 patvirtintas mokomosios komandos viršininku. 1931 04 15–05 09 buvo priešcheminės apsaugos karininkų kursuose prie Ginklavimo valdybos. 1931 06 12 dalyvavo karininkų žirginio sporto varžybose Įsrutyje, Vokietijoje, 08 20 – Rygoje, Latvijoje. 1931 12 01 paskirtas mokomojo eskadrono, 1932 11 02 – 3 eskadrono vadu. 1933 03 17 baigė slidininkų kursų (I laida) prie Vytauto Didžiojo karininkų kursų. 1934 02 27 paskirtas pulko komendantu, 04 03 – pulko švietimo karininku. 1934 06, nors vadinamajame voldemarininkų maište tiesiogiai nedalyvavo, komisijos įvykiams tirti nutarimu laikytas areštuotu savo bute. 1934 07 09 paleistas į kavalerijos karininkų atsargą. 1934 m. eksternu baigė gimnazi-

⁸⁰ LKK, t. 8, p. 351–352.

⁸¹ LE, t. 35, p. 376.

ją. Nuo 1934 m. dirbo „Lietuvos aid“ žurnalistu. 1934 11 16 priimtas į Lietuvos žurnalistų sąjungą. Bendradarbiavo spaudoje, daug rašė karinė tematika „Karyje“, „Mūsų žinyne“, „Karde“. Nuo 1935 VDU Teisų fakulteto Ekonomikos skyriaus studentas. Literatūrinio sąjūdžio „Keturi vėjai“ dalyvis. Modernistinės („nervuotos“⁸²) poemos „Anykščių šilėlis“ (1930), prozos rinkinio „Gyvenimo novelės“ (1940) autorius, pasirašinėjo Juozo Žengės slapyvardžiu. „Savo poezija Ž. priklauso prie pačių žymiausių mūsų futuristų, – rašoma LE. – Jo futurizmas yra grynai lietuviškas; dažniausiai pasitaikantys motyvai – meilė, gamta; šiai literatūros srovei būdingo mašinizmo – nė žymės. Gražiausi Ž. eilėraščiai (Pavasario gramatika, Pavasario futurizmas, dangaus pavasaris etc.) liudija gana žymų futuristinio poeto temperamentą. Didžiausios jo poezijos dorybės – originaliai sukonstruota metafora bei sugebėjimas kurti poetinę nuotaiką eilėraščio formos dinamika“⁸³. Kilus Vokietijos–SSRS karui 1941 07–1943 01 dienraščio „Į laisvę“ redaktorius. Prasidėjęs antrajai sovietinei okupacijai įsidarbino Karo muziejuje vyr. moksliniu bendradarbiu. 1945 05 04 Kauno m. NKGB suimtas. 1945 05 26 išvežtas į lagerį Kožvoje, Vorkutlage, Komijoje. 1946 05 10 SSRS MVD karo tribunolo prie kombinato „*Vorkutugolj*“ nuteistas 10 metų lagerio ir 5 metams tremties. Nuo 1949 07 01 kalėjo lageryje Rečlage, Komijoje, dirbo anglių kasyklose. 1954 11 28 iš lagerio paleistas, gyveno Ajag-Jagos mstl. 1958 grįžo į Lietuvą. Atkūrus nepriklausomybę nuo 1990 m. Lietuvos rašytojų sąjungos narys. Poezijos rinktinės „Pavasarių gramatikos“ (1992) autorius. 1991 11 22 suteiktas dimisijos plk. leitenanto laipsnis. Palaidotas Raktuvės kapinėse Žagarėje. Jo pageidavimu ant paminklo užrašyta: „Lietuvos savanoris karininkas ir poetas Juozas Žlabys“. Apdovanotas Vytauto Didžiojo 5 laipsnio ordinu (1931), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928)⁸⁴.

Pirmiausia pastebėsime, kad plk. lt. J. M. Laurinaičio ir J. Šarausko

⁸² Ten pat, p. 376.

⁸³ Ten pat, p. 376.

⁸⁴ LKK, t. 8, p. 362.

biografijos jau buvo pateiktos pirmosiose dviejose mūsų ciklo monografijose⁸⁵. Plk. ltn. K. Abaro (Abaravičiaus), gen. št. plk. ltn. J. Listopadskio, div. gen. M. Rėklaičio, mjr. P. Rusecko, mjr. J. Tomkaus ir plk. P. Tvarono biografijos buvo pateiktos pirmojoje, o brigados generolų S. Dirmanto ir K. Navako bei plk. ltn. J. Variakojo – antrojoje monografijoje. Tai liudija apie šių karininkų ypatingą aktyvumą karinės pedagogikos srityje.

Kaip ir pirmosiose dviejose monografijose, apibendrinsime čia aprašytųjų asmenų likimus. Daugiausia jų bėgdami nuo bolševikinio teroro po karo atsidūrė Vakaruose – net 28 (38,36 proc.). K. Navakas mirė Lenkijoje, taip ir nepasiekęs Vakarų. Iš pasiekusių juos 21 per Vokietiją atvyko į JAV: E. Adamkavičius, A. Audronis, K. Banaitis, J. Bukota, J. Butėnas, S. Dirmantas, J. Gabrys, M. Grigaliūnas, V. Ingelevičius, A. Jurskis, V. Kamantauskas, K. Kepalas, P. Kirvelaitis, J. M. Laurinaitis, P. Linkevičius, J. J. Mašiotas, K. Pažemėnas, J. Rapšys, M. Rėklaitis, K. Tallat-Kelpša, J. Variakojis, J. Vėbra, o S. Antanaitis, P. Gužas, E. Vimeris liko Vokietijoje, V. Janavičius išvyko į Australiją, L. Valkūnas – į Angliją. Deja, visi jau yra mirę. Sibiro tremties, lagerių, bolševikinių kalėjimų baisumus patyrė 18 (24,66 proc.) asmenų. P. Liatukas, I. Pašilis, J. Šarauskas, J. Tomkus buvo bolševikų nukankinti ir nužudyti, K. Abaras, A. Gustaitis, V. Lapinskas, M. Mataitis, P. Ruseckas, V. Žadeika žuvo tremtyje ar lageriuose, iš jų grįžo ir persekiojami baigė savo gyvenimą Lietuvoje L. Bistras, B. Brazys, P. Budrevičius, S. Dabušis, J. Namajūnas, S. Šilingas, P. Žebriūnas, J. Žlabys. Slapstydamiesi Lietuvoje represijų išvengė 2 asmenys – P. Jakštas ir J. Kancleris. Karo pradžioje RA gretose buvo sužeistas ir mirė J. Valiulis. Taiigi net 49 (67,12 proc.) yra arba labai daug, arba daugiau ar mažiau nukentėję nuo bolševizmo. Prieš karą ar jo metu mirė J. Brundza, J. Kasakaitis, P. Klimaitis, P. Kvedaras, A. Mačiuka, P. Mironas, S. Naginskas, S. Nastopka, J. Prancėvičius,

⁸⁵ **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F.** Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). Vilnius, 2007; **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Žilėnienė V.** Karinis rengimas Lietuvos mokykloje (1929–1940 m.). Vilnius, 2009.

D. Šidlauskas, J. Štuopis. Nežinomas 5 asmenų (6,85 proc.): J. Jakubėno, J. Trečioko, O. V. Vachauzo, J. Vėžio ir J. Žilio likimas. Iš kariuomenės dar Nepriklausomojoje Lietuvoje buvo pašalintas, teistas M. Jagučanskas. LSSR vyriausybėje dirbo A. Kundrotas. A. Gerdaitis dirbo kolūkio pirmininku. Karinį rengimą aukštosiose mokyklose sovietmečiu dėstė J. Listopadskis, bet vėliau kaip „nacionalistas“ buvo iš šių pareigų atleistas. Aukštojoje mokykloje docentu dirbo Z. Kuzmickis. Atrodo, kad rimtesnių represijų, parodęs lojalumą sovietų valdžiai, išvengė P. Tvaronas.

Galime pasidžiaugti, kad šioje monografijoje jau galėjome pasinaudoti užbaigtu puikiu aštuonių tomų enciklopediniu leidiniu „Lietuvos kariuomenės karininkai“ bei taip pat truputį pasididžiuoti, kad kai kurias jame pateiktas biografijas mums pavyko ir šiek tiek papildyti.

IŠVADOS

1. Jau svajojant apie būsimą nepriklausomą Lietuvą ir kuriant dar Rusijos kariuomenės sudėtyje lietuviškus dalinius, imta galvoti apie lietuviškosios karybos terminijos kūrimą.

2. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir kuriantis bei stiprėjant Lietuvos kariuomenei, imtasi aktyviai kurti lietuviškus karybos terminus. Ypač svarbų vaidmenį suvaidino tos veiklos organizatoriai mjr. P. Ruseckas, plk. lt. J. M. Laurinaitis ir plk. J. Šarauskas. Pamažu susiformavo ir didesnis aktyvas iš karininkų bei inteligentų civilių. Karybos terminijos klausimai aktyviai aptarinėti karinėje periodinėje spaudoje. Nors ne viskas, kas tuomet buvo svarstoma ir priimta, yra prigiję dabar, tačiau rodytos didelės pastangos nusipelno pagarbos. Beje, panašiai buvo ir su visų kitų sričių terminais, pvz., matematikos, fizikos ir t. t.

3. Aktyviai imtasi ir diegti lietuvių kalbą kariuomenės gyvenime. Karininkai, kurie buvo mokęsi nelietuviškose mokyklose, taip pat ne lietuvių tautybės karininkai privalėjo arba pakankamai išmokti lietuvių kalbą, Lietuvos istoriją bei geografiją, arba palikti tarnybą Lietuvos kariuomenėje. Tikriausiai neatsitiktinai šioje srityje didžiausią principingumą parodė krašto apsaugos ministras, buvęs taip pat švietimo ministru dr. L. Bistras.

4. Monografijoje aptartos 73 biografijos asmenų, aktyviausiai dalyvavusių visoje aukščiau minėtoje veikloje. Neatsitiktinai net 49 (67,12 proc.) jų labai ar kiek mažiau nukentėjo nuo sovietinių okupantų: lietuvių, kova už ją visada buvo norinčių pavergti Lietuvą baisiausias priešas.

5. Monografijoje pateikta medžiaga turi pirmiausia istorinę reikšmę, tačiau dar didesnė, autorių manymu, jos hodegetinė (auklėjamoji) reikšmė, parodanti būsimiesiems karininkams ar jau tikriems kariams, kiek daug pastangų sudėta kuriant lietuvišką karybos terminiją, diegiant ją ir apskritai lietuvių kalbą į Lietuvos kariuomenę: kai kas tam paaukojo sveikatą ar patyrė didelių grėsmių, kitaip, daugiausia nepalankia linkme, pasukusių likimą.

SANTRAUKA

Monografijoje paliečiami bendrieji lietuviškos terminijos kūrimo klausimai. Daugiausia dėmesio skiriama karybos lietuviškosios terminijos kūrimo istorijai ir pasiektiems šioje srityje rezultatams. Aptariant šį klausimą, remtasi pulkininko leitenanto J. M. Laurinaičio straipsniais, paskelbtais karinėje periodinėje spaudoje iki 1940 m. Taip pat naudotasi ir kitų autorių straipsniais, archyviniais dokumentais, memuarine literatūra bei karinės periodinės spaudos informacija. Aptariama, kaip lietuvių kalbos buvo mokomi Lietuvos kariuomenės karininkai. Pirmuoju nepriklausomos Lietuvos egzistavimo dešimtmečiu ši problema buvo itin aktuali: dauguma karininkų buvo baigę nelietuviškas mokyklas, kai kurie jų buvo ir nelietuviai.

Prasminiai žodžiai: lietuviškoji terminija, karybos terminija, terminų kūrimas, Lietuvos kariuomenė, karininkai.

SUMMARY

In the monograph, general issues of creation of Lithuanian terminology are discussed upon. The attention is focused on history of creation of Lithuanian military terminology and the results of the achievements in this sphere. In discussing this issue, the articles by colonel lieutenant J. M. Laurinaitis published in Lithuanian military periodicals before the year 1940 were used as a base. Articles by other authors, archival documents and memoirs as well as information from military periodicals were used, too. Teaching Lithuanian to the officers of Lithuanian Army is discussed upon as well. In the first decennary after restoration of the Independence of Lithuania, this problem was urgent: a majority of officers had finished non-Lithuanian schools and some of them were not Lithuanians.

Keywords: Lithuanian terminology, military terminology, their creation, Lithuanian Army, officers.

SUTRUMPINIMAI

AAAA – Algirdo Ažubalio asmeninis archyvas

AK – Aukštieji kursai

ALIAS – Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjunga

ALTS – Amerikos lietuvių tautinė sąjunga

ANBO – ANtanas, BrOnė – A. Gustaičio konstruotų lėktuvų pavadinimai, sudaryti paimant jo ir žmonos vardų padidintas raides

A.P.P.L.E. – *American Professional Partnership for Lithuanian Education* (Amerikos mokytojų pagalba Lietuvos mokyklai)

CK – Centro komitetas

CV – centro valdyba

LDK – Lietuvos didysis kunigaikštis

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

KA – krašto apsauga

KAM – Krašto apsaugos ministerija

KGB – *Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti* (Valstybės saugumo komitetas)

KPI – Kauno politechnikos institutas

LAF – Lietuvos aktyvistų frontas

LAK – Lietuvos aviaklubas

LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas

LE – Lietuvių enciklopedija

LKK – Lietuvos kariuomenės karininkai

LLKS – Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga

LKP – Lietuvos komunistų partija

LMS – Lietuvos mokytojų sąjunga

LSSR – Lietuvos sovietų socialistinė respublika

LU – Lietuvos universitetas

LŽŪA – Lietuvos žemės ūkio akademija

MA – Mokslų akademija

MGB – *Ministerstvo gosudarstvennoj bezopasnosti* (Valstybės saugumo ministerija)

- MLTE – Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija
- NATO – *North Atlantic Treaty Organization* (Šiaurės Atlanto sutarties organizacija)
- NKGB – *Narodnyj komissariat gosudarstvennoj bezopasnosti* (Valstybės saugumo liaudies komisariatas)
- NKVD – *Narodnyj komissariat vnutrennych del* (Vidaus reikalų liaudies komisariatas)
- RA – Raudonoji armija
- SSRS – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
- ŠTK – šaulių teritorinis korpusas
- TLE – Tarybų Lietuvos enciklopedija
- UNRA – *United Nations Relief and Rehabilitation Administration* (Jungtinių Tautų pagalbos ir atkūrimo administracija)
- VDU – Vytauto Didžiojo universitetas
- VLE – Visuotinė lietuvių enciklopedija
- VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Knygos ir straipsniai

1. **Abaras K.** Pavardžių lietuvinimas // Kardas, 1933, Nr. 5.
2. **A. J.** Savoji kalba // Kardas, 1938, Nr. 18.
3. Artilerijos terminai // Mūsų žinynas, 1923, Nr. 13, 16, 17.
4. (**Audronis A.**) **Krasnickas A.** Patrulininkas ar žvalgas? // Kardas, 1931, Nr. 11.
5. **Ažubalis A., Builienė D.** Pirmoji lietuviška matematinė knyga // Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai, t. 17. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1999.
6. **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities. Kaunas: Šviesa, 1993.
7. **Ažubalis A.** Iš Lietuvos matematinio švietimo praeities (2-as papild. leid.). Kaunas: Šviesa, 1997.
8. **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Petrauskaitė A., Puzinavičius B., Žigaras F.** Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.). Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2007.
9. **Ažubalis A., R. Kazlauskaitė-Markelienė, Žilėnienė V.** Karinis rengimas Lietuvos mokykloje (1929–1940 m.). Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2009.
10. **Ažubalis A., Kazlauskaitė-Markelienė R., Žilėnienė V.** Karinis rengimas Lietuvos pradžios mokykloje (1929–1940 m.) // Kultūra – ugdymas – visuomenė. Kaunas: Akademija, 2010.
11. **Ažubalis A.** Matematika lietuviškoje mokykloje (XIX a. pr. – 1940 m.). Vilnius: Žiburys, 1997.
12. **Ažubalis A.** Petrui Ruseckui – 125-ri // Gimtasis Rokiškis, 2008 07 16.
13. **Ažubalis A.** Pulkininkui leitenantui J. M. Laurinaičiui – 115 // Sidabrė (Joniškis), 2009 01 07.
14. **Ažubalis A.** Supažindinęs Lietuvą su Archimedu // Alytaus naujienos, 1999 01 15.

15. **Banevičius A.** 111 Lietuvos valstybės politikos veikėjų. Vilnius, 1991.
16. **Banionis J.** Saliamonas Antanaitis (1894–1973) ir jo senosios matematikos tyrinėjimai // Lietuvos matematikos rinkinys, t. 42. Vilnius, 2002.
17. **Brazauskas B.** Dėl keikimosi tarnyboj // Kardas, 1933, Nr. 2.
18. **Brundza J.** Dar žodis kalbos reikalui // Kardas. 1926, Nr. 12.
19. **Bukota J. L.** Dėl kariškų terminų keitimo // Kardas, 1931, Nr. 10.
20. **Būtėnas J.** Dėl „viršilos“ termino // Kardas, 1934, Nr. 4.
21. **B. V.** Dažnesniųjų kariuomenėje vartojamų žodžių kirčiavimas // Kardas, 1937, Nr. 2.
22. **B. V.** Mūsų terminai // Kardas, 1936, Nr. 23.
23. **B. V.** Tvarkinys ar tvarkytojas? // Kardas, 1937, Nr. 2.
24. Civilinės aviacijos terminų žodynas. Vilnius, 1996.
25. **Čiočys P. A., Janukevičius J., Jasiulionis E., Kisinas E. S., Kopūstas R., Lapinskas R., Norgėla J., Venckus A., Žarys P.** Enciklopedinis karybos žodynas. Vilnius, 2008.
26. **Dabušis S.** Kodėl nemokam savosios kalbos? // Kardas, 1929, Nr. 5.
27. **Gerdaitis A.** Ginklavimo turto terminologija // Kardas, 1940, Nr. 7.
28. **(Grigaliūnas M.) N. Gr-as.** Šis tas iš kalbos // Kardas, 1927, Nr. 21.
29. **(Grigaliūnas M.) N. Gr.** Kalbos reikalai // Kardas, 1926, Nr. 14.
30. **Grigas N.** Mokykimės savos kalbos // Kardas. 1926, Nr. 6.
31. Husaras, ulonas, dragūnas // Kardas, 1938, Nr. 15.
32. **Januškevičienė V.** Lietuvos kariuomenės generalinio štabo pulkininko Vaclovo Žadeikos (1889–1943) gyvenimo puslapiai // Mokslo ir technikos raida Lietuvoje. Vilnius, 2009.
33. **Jakštas P.** Kalbos kraitelė // Kardas, 1936, Nr. 3.
34. **Jakštas P.** Kalbos kraitelė // Kardas, 1936, Nr. 6.
35. **Jakštas P.** Kalbos kraitelė. *Pėstininkas vis dėlto nori ginti raitininkus* // Kardas, 1936, Nr. 5.

36. **Jakubėnas J.** Kalbos mažmožiai // Kardas, 1925, Nr. 6.
37. **Jankauskas V.** Nepriklausomos Lietuvos generolai. Vilnius, 1998.
38. **Jasulaitis V.** Brendimo metai gimnazijoje // Jasulaitis V. Lietuvos kariuomenės artilerijos pulkininkas Vincas Jasulaitis. Vilnius, 1998.
39. **J. N.** Kalbos kertelė // Kardas, 1936, Nr. 11.
40. **Jodeikienė Z.** Nusipelnęs Rokiškiui // Gimtasis Rokiškis, 1991 02 13
41. **J. P.** Kalbos dalykai // Kardas, 1931, Nr. 11.
42. **J. S.** Kalbos ir rašybos reikalai // Kardas, 1937, Nr. 12.
43. Kalbos kertelė // Kardas, 1936, Nr. 23.
44. **Kamantauskas V.** Butegeidis, Vaidatas // Kardas, Nr. 3.
45. **Kamantauskas V.** Gusaras, gaubica // Kardas, 1933, Nr. 15.
46. Kariuomenės Intendantūros tiekiamų dalykų terminai // Mūsų žinynas, 1923, Nr. 18.
47. **Kaunas D.** Knygos kultūros karininkas. Vilnius, 2004.
48. Kavalerijos terminai // Mūsų žinynas, 1923, Nr. 19.
49. **Kisinas E.** Apsaugos nuo naikinimo priemonių enciklopedinis žodynas. Vilnius, 2002.
50. **Kisinas E.** Artilerijos ir raketų enciklopedinis žodynas. Vilnius, 2003.
51. **Kuzmickis Z.** Praktinė ir grožinė kalba // Kardas, 1932, Nr. 9.
52. **(Kuzmickis Z.). Z. K.** Tautos dvasia // Kardas, 1929, Nr. 7.
53. **(Kuzmickis Z.). Z.** Nektartokime praeities klaidų // Kardas, 1935, Nr. 5.
54. **(Kuzmickis Z.). Z.** Ženeva ar Geneva? // Kardas, 1935, Nr. 4.
55. **Lapinskas V.** Stambi smulkmena // Kardas, 1940, Nr. 12.
56. **Laukaitytė R.** Dr. Leonas Bistras // Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai, t. 2. Vilnius, 2009.
57. **Laurinaitis J. M.** Dėl artilerijos terminų // Kardas, 1938, Nr. 10.
58. **Laurinaitis J. M.** Dėl karių tarnybinio kreipimosi // Kardas, 1933, Nr. 3.
59. **(Laurinaitis J. M.) J. Lts.** Šis tas iš kalbos // Kardas. 1927, Nr. 7 – 8.
60. **(Laurinaitis J. M.) J. M. Ls.** Ar „marš“ gadina mūsų kalbą // Kardas. 1925, Nr. 17.

61. **(Laurinaitis J. M.) J. M. Ls.** Terminologijos darbo esmė // Kardas, 1925, Nr. 8.
62. **(Laurinaitis J. M.) J. M. L-tis.** Mūsų kalbos negalavimai // Kardas, 1927, Nr. 28.
63. **(Laurinaitis J. M.) J. M. L-tis.** Mūsų kalbos negalavimai // Kardas, 1927, Nr. 29.
64. **Laurinaitis J. M.** Kalbos naujienos ir senienos // Kardas, 1938, Nr. 4.
65. **Laurinaitis J.** Kalbos reikalai // Mūsų žinynas, 1923, t. 4, Nr. 10.
66. **Laurinaitis J. M.** Karinės kalbos brendimas // Karys, 1938, Nr. 10.
67. **Laurinaitis J. M.** Kariškojo žodyno reikalu // Mūsų žinynas, 1927, t. 13, Nr. 37.
68. **(Laurinaitis J. M.). Lts.** Svetimybės ir karinė kalba // Kardas, 1938, Nr. 23.
69. **Laurinaitis J. M.** Prof. Jono Jablonskio atminimui // Kardas, 1930, Nr. 4.
70. **Laurinaitis J. M.** Terminologijos darbas mūsų kariuomenėje. 1917 – 1923 // Mūsų žinynas, t. 6, Nr. 16.
71. **Lesčius V.** Pulkininkas leitenantas Jonas Variakojis // Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai, t. 2. Vilnius, 2009.
72. Lietuvių kalbos egzaminai... // Kardas, 1926, Nr. 10.
73. **Linkevičius P.** Sibiro batalionas. Kaunas, 1939.
74. **Listopadskis J.** Laisvės ir vergijos metai. Vilnius, 1993.
75. **Mackevičienė A.** Literatūros skyriaus veikla pirmaisiais Nepriklausomos Lietuvos metais // Ugdymo problemos realijų ir retrospektyvų kontekste. Marijampolė, 2004.
76. **Mackonis J.** Boružės odisėjos. Vilnius, 2003.
77. **Mašiotas J. J.** Netikslumai naujokų formuliaruose // Kardas, 1935, Nr. 13.
78. **M.** Dėl pavadinimų trumpinimo // Kardas, 1937, Nr. 20.
79. **Merkys V.** Įvadas // Knygnešys, t. 3. Vilnius, 1997.
80. **Michalaukas V.** Svajonių sparnams nuskraidinus į Kauną. Biržų padangėje // Gėrio šviesa. Kaunas, 2003. P. 28–29

81. Minosvaidžių technikos terminai // Mūsų žinynas, 1923, Nr. 18.
82. **M. Klaida** // Kardas, 1926, Nr. 11.
83. **Nakas A.** Inžinierius Vytautas Izbickas. Vilnius, 2000, p. 49.
84. **Namajūnas J.** Parolė, leidimas ir atsiliepinimas // Kardas, 1937, Nr. 10.
85. **Narbutienė O.** Kazimieras Viktoras Banaitis. Vilnius, 1996.
86. NATO terminų žodynas. Vilnius, 2006.
87. **N. N.** Raštvedybos vadovėlio belaukiant // Kardas, 1926, Nr. 18.
88. **N.** Reikia paskatinti // Kardas, 1937, Nr. 12.
89. **Pažemeckas K.** Dėl vietovardžių tarimo taktiškuose pratimuose // Kardas, 1937, Nr. 20.
90. **P.** Nevartokime „parėdymo“ įsakymo prasme // Kardas, 1938, Nr. 11.
91. Profesorius Zigmas Žemaitis. Vilnius, 2008.
92. **Prunskis J.** Bėgome nuo teroro. Čikaga, 1980.
93. **Puskalbininkis.** Dėl vieno netaisyklingo kariuomenės kalbos posakio // Kardas, 1931, Nr. 8.
94. **Rapšys J.** Dėl pavardžių atlietuvinimo spartos // Kardas, 1939, Nr. 2.
95. **Rapšys J.** Svetimieji žodžiai mūsų statutuose // Kardas, 1934, Nr. 6.
96. **Smetona A.** Karybos žodynas. Vilnius, 1995.
97. **S. St.** Lietuvių kalbos kursai // Kardas, 1926, Nr. 7.
98. **St. Č.** Žengte ženkl! (arba: Žingsniais ženkl). Bėgte bėk! // Kardas, 1925, Nr. 14.
99. Terminai aviacijos reikalams // Mūsų žinynas, 1923, Nr. 10.
100. Terminai Kariuomenės Teismo reikalams // Mūsų žinynas, 1923, Nr. 14.
101. Terminai kelių reikalams // Mūsų žinynas, 1923, Nr. 10.
102. Terminai telefonijos reikalams // Mūsų žinynas, 1923, Nr. 10, 11.
103. **TILI.** Terminologijos palaidumo vaisiai // Kardas, 1934, Nr. 6.
104. **Valiulis J.** Reikėtų suvienodinti pavadinimus // Kardas, 1931, Nr. 7.

105. **Vireliūnas A.** Apie Terminologijos komisiją // Lietuva, 1923, Nr. 23.
106. **Vireliūnas A.** Ką reiškia mūsų kalboj priesagos -iškas, -inis ir -ingas // Kardas. 1925, Nr. 8.
107. **V. V.** Kalbos kraitelė. *Kavalerija ar raitininkai?* // Kardas, 1936, Nr. 5.
108. (**Žlabys J.**). **Žlabis J.** Gusaras dėl „gusaro“ // Kardas, 1934, Nr. 2.
109. **Ажубалис А., Буйлене Д.** Тартуский университет и Литва // Matematika бретамine ja бретajate koolitamine, Tartu: Tartu ūlikool, 1997.

Archyviniai dokumentai, enciklopedijos

110. AAAA. Interviu su E. Kisinu medžiaga.
111. AAAA. Interviu su A. Smetona medžiaga.
112. AAAA. Interviu su Ž. A. Kancleriu medžiaga.
113. AAAA. Mykolo Biržiškos 1953 01 03 laiškas Jonui Mašiotui.
114. JAV lietuviai. T. 1.
115. JAV lietuviai. T. 2.
116. Kas yra kas Lietuvoje 2002. Kaunas, 2002.
117. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 73.
118. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 73. L. 33.
119. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 73. L. 34.
120. LCVA. F. 929. Ap. 6. B. 111. L. 10, 14.
121. LE. T. 1.
122. LE. T. 2.
123. LE. T. 6.
124. LE. T. 8.
125. LE. T. 22.
126. LE. T. 28.
127. LE. T. 30.
128. LE. T. 33.

129. LE. T. 34.
130. LE. T. 36.
131. LE. T. 37.
132. Lietuviškoji enciklopedija. T. 1.
133. LKK. T. 2.
134. LKK. T. 3.
135. LKK. T. 4.
136. LKK. T. 5.
137. LKK. T. 6.
138. LKK. T. 7.
139. LKK. T. 8.
140. LTE. T. 1.
141. LTE. T. 2.
142. LTE. T. 5.
143. LTE. T. 6.
144. LTE. T. 10.
145. MLTE. T. 1.
146. MLTE. T. 2.
147. MLTE. T. 3.
148. TLE. T. 1.
149. TLE. T. 2.
150. TLE. T. 4.
151. VLE. T. 1.
152. VLE. T. 2.
153. VLE. T. 4.
154. VLE. T. 6.
155. VLE. T. 7.
156. VLE. T. 8.
157. VLE. T. 9.
158. VLE. T. 10.
159. VLE. T. 11.
160. VLE. T. 13.
161. VLE. T. 16.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Abaras (Abaravičius) K. 76, 77,
113, 181, 188
Adamkavičius E. 16, 114, 115, 181
Aleksandras 149, 178
Aleksejus 130, 138, 154, 157
Algirdas 65
šv. Ana 132, 143, 150, 157, 164–
166, 175
Antanaitis S. 16, 115, 116, 181,
189
Archimedas (*Archimėdės*) 116, 188
Audronis (Krasnickas) A. 50, 116,
181, 188
Avižonis J. 8

B

Balčikonis J. 53, 88
Banaitis K. V. 16, 117, 118, 192
Banaitis S. 117, 118
Banevičius A. 119, 162, 170, 189
Banionis J. 116, 189
Bermontas-Avalovas P. (*Bermond-
Avalov*) 169
Bieliūnaitė-Kiubarienė A. 109
Biliūnas J. 93
Binkis K. 96
Bistras L. 29, 30, 118, 119, 181,
183, 190
Birutė 65
Biržiška M. 146, 193
Bytautaitė F. 162

Bytautaitė-Šilingienė E. 162
Bytautas R. 162
Bložė V. 74
Bložys A. 74
Bogušas K. P. (*Bohusz*) 59
Boičenka A. 123
Brazys (Brazauskas) B. 108, 119,
120, 181, 189
Brugmanas K. (*Brugmann*) 63
Brundza J. 19, 85, 120, 181, 189
Budrevičius P. 19, 120, 121, 181
Būga K. 8, 9, 25–27, 34–36, 42,
49, 63, 82, 88, 93, 94, 122, 123,
134, 161
Bukota J. L. 17, 18, 50, 121, 122,
181, 189
Busilas A. 89, 90
Butėnas J. 30, 31, 54, 122, 181, 189
Butigeidis 53, 190

C

Celsijus A. (*Celsius*) 111
Cveigas S. (*Zweig*) 135

Č

Čarneckis V. 12, 114
Čechovas A. 123
Černeckis P. 13
Černius J. 118
Čiočys P. A. 4, 38, 40, 41, 46, 61,
69, 189
Čiurlionis M. K. 162

D

Dabušis S. 89–91, 93, 123, 181, 189
 Dambrauskas A.-Jakštas 8
 Dambrauskas P. 138
 Darvinas Č. R. (Darwin) 57
 Daukantas S. 7, 59
 Daukilas S. 2
 Deksnys A. 12
 Dikensas Č. (Dickens) 135
 Dirmantas S. 16, 123, 181
 Dovboras-Musnickis J. (*Dowbor-Musnicki*) 10
 Dovydaitis P. 8
 Dragomirovas M. (*Dragomirov*) 94
 Durys-Durickis M. 89
 Dutovas A. 164
 Džiugašvilis J.-Stalinas 75, 119, 136

E

Eidukas J. 13
 Elena 98
 Erenburgas I. 123

F

Flakas K. H. (*Flakk*) 137
 Frydrichas Vilhelmas I (*Friedrich Wilhelm I*) 52
 Frunzė T. 145

G

Gabrys J. 19, 124, 125, 181
 Gabrys J.-Paršaitis 158
 Galvanauskas E. 118

Gediminas 31, 53, 65, 113, 115, 124–126, 128–133, 135, 141, 142, 145–147, 149–152, 156, 157, 160, 164, 165, 168, 170, 172, 174–176, 178
 šv. Georgijus 132, 144, 164
 Gerdaitis (Gerdauskas) A. 71–73, 125, 182, 189
 Gerdaitytė M. 126
 Gogolis N. 123
 Grigaliūnas-Glovackis V. 164
 Grigaliūnas M. 21, 86, 87, 126, 181, 189
 Grigas N. 84, 85, 189
 Gustaitis A. 19, 126, 127, 181, 186
 Gutenbergas J. (*Gutenberg*) 123
 Gužas P. 19, 128, 129, 181

H

Hagardas H. R. (*Haggard*) 135
 Hircelis S. (*Hirzel*) 65
 Hitleris A. (*Hitler*) 172
 Huffas M. 30, 31
 Hugo V. 135

Y, I

Yčas M. 173.
 Ingelevičius V. 19, 130
 Ipas-Gechtmanas (*Ipp-Gechtmann*) 117
 Ivanovas K. 137
 Izbickas V. 124, 192

J

Jablonskis J.- Rygiškių Jonas 8, 9, 14, 25–28, 36, 49, 50, 53, 65, 83, 84, 88, 93, 123, 140, 169, 191
 Jackus J. 32
 Jagučanskas M. 16, 130, 182
 Jakštas P. 58–61, 63, 65, 131, 181, 189
 Jakubėnas J. 22, 132, 182, 190
 Janavičius (Jonavičius) V. 19, 132, 181
 Jankauskas V. 157, 190
 Janukevičius J. 4, 38, 40, 41, 46, 61, 69, 189
 Januškevičienė V. 177, 189
 Jarošekas 19
 Jasaitis J. 158
 Jasulaitis Vincas 122, 190
 Jasulaitis Vytautas 122, 190
 Jasiulionis E. 4, 38, 40, 41, 46, 69, 189
 Jaunius K. 35
 Jeneris 28
 Jėzus Kristus 138
 Jodauga J. 32
 Jodeikienė Z. 150, 190
 Jurašas J., karininkas 30, 31
 Jurašas J., režisierius 31
 Jurgėla P. 147
 Jurskis A. 19, 133, 134, 181
 Juška A. 37

K

Kamantauskas P. 134
 Kamantauskas V. 50, 51, 53, 134, 181, 190
 Kancleris-Drapas J. 11, 12, 19, 135, 181
 Kancleris V. 136
 Kancleris Ž. A. 136, 193
 Kasakaitis J. 13, 136, 193
 Kasakaitis V. 13
 Kaunas D. 132, 190
 Kazanas A. 30, 31
 Kazanas I. 31
 Kazanas M. 31
 Kepalas K. 17, 18, 22, 73–76, 136, 137, 181
 Kęstutis 65, 172
 Kirša F. 90
 Kirvelaitis P. 53, 137, 181
 Kiseliovas A. 2
 Kisinis E. S. 4, 38, 40, 41, 46, 61, 69, 189, 190, 193
 Klimaitis P. 13, 138, 139, 181
 Kliugė F. (*Kluge*) 63
 Kolčiakas A. 138, 150, 153, 154
 Kondratavičius K. 15
 Konstantinas 123, 126
 Kopūstas R. 4, 38, 40, 41, 46, 61, 69, 189
 Korvinas M. (*Korvin, Corvinus*) 51 šv. Kotryna 131
 Kraucevičius J. 155
 Kriaučiūnaitis I. 147

Krylenka N. 9, 142
Krupavičius M. 118, 119

Kudirka V. 94

Kumpis J. K. 155

Kundrotas A. 19, 139, 182

Kuršaitis F. (*Kurszatis, Kurschat*)
60, 63, 71, 93

Kuzmickis Z. 93–96, 100, 101,
139, 140, 182, 190

Kuznecovas Z. 30, 31

Kvedaras P. 19, 140, 141, 181

L

Lačplėsis 170

Lapinskas R. 4, 38, 40, 41, 46, 61,
69, 189

Lapinskas V. 111, 112, 141, 181

Lapuchinas 28

Laukaitytė R. 30, 119, 190

Laurinaitis J. M. 8–12, 14–18, 20,
21, 23–27, 33, 35–42, 44–49, 69,
70, 81–83, 88, 104–107, 114, 142,
181, 183–185, 188, 190, 191

Lembertas P. 137

Lesčius V. 170, 171

Leskynas A. (*Leskien*) 65

Liatukas P. 16, 143, 181

Liatukas V. 143

Lindė J.-Dobilas 176

Linkevičius (Kazilionis-Linkevičius,
Linkus) P. 13, 14, 143, 144, 181,
191

Listopadskis J. 28, 29, 32, 144–
146, 181, 182, 191

Loid Džordžas D. (*Lloyd George*)
76

M

Mackevičienė A. 4, 191

Mackonis J. 30, 191

Mačiulis J.-Maironis 34, 80, 96

Mačiuika A. 54, 57, 146, 147, 182

Majus A. 22, 147, 148

Malioris S. 13

Margiris 145

Mašiotas J. J. 77, 148, 149, 181,
191

Mašiotas J. 146, 193

Mašiotas P. 8

Mataitis M. 19, 149, 181

Matulionis P. 37, 41–43

Mejė A. (*Meillet*) 121

Merkys V. (istorikas) 159, 192

Merkys V. (Lietuvos premjeras)
157

Merkulovas V. 128

Michailas 128

Michalauskas V. 137, 191

Mickevičius A. (*Mickiewicz*) 177

Milkus, Milkė K. G. 71

Mindaugas 30, 65, 169, 170

Mironaitė M. 150

Mironas P. 19, 150, 182

Mironas R. 150

Moljeras (*Molière*) 97, 135

Morkelis M. 8

Morkūnas P. 90

N

Naginskas (Naginskis) S. 14, 27, 150, 182
 Nakas A. 124, 192
 Namajūnas J. 65–68, 150, 181, 192
 Napoleonas I Bonapartas (*Napoléon*) 164
 Narbutienė O. 118, 192
 Navakas K. 13, 152, 181
 Navikas A. 13
 Nastopka S. 16, 151, 152, 182
 Nikolajus 142
 Norgėla J. 4, 38, 40, 41, 46, 61, 69, 189

O

Oginskiai 79
 Ožeškova, Ožeškienė E. (*Orzeszkowa*) 123

P

Paleckis J. 166
 Pašilys (Podgaiskis) I. 13, 153, 181
 Pavelas 175
 Pažemėnas (Pažemeckas) K. 80, 154, 181, 182
 Petkevičaitė G.-Bitė 76
 Petrauskaitė A. 4, 114, 142, 157, 159, 160, 165, 181, 188
 Petrovas A. 154
 Pilsudskis J. (*Pilsudski*) 10
 Požėla V. 14
 Pranckevičius J. 19, 155, 181

Prišvinas M. 123

Prunskis J. 164, 192
 Pšibiliauskienė S.-Lazdynų Pelėda 90
 Puida K. 90
 Purėnas A. 14
 Puzinavičius B. 4, 114, 142, 157, 159, 160, 165, 181, 188

R

Rapšys J. 57, 58, 78, 79, 155, 156, 181, 192
 Raštikis S. 137, 156, 166
 Raulinaitis P. M. 119
 Rėklaitis M. 30, 157, 181
 Reinys M. 118
 Reomiūras R. A. (*Réaumur*) 111
 Rimša J. 158
 Rolanas R. (*Rolland*) 135
 Rotundas A. 163
 Ruseckas P. 14–16, 18, 158, 159, 181, 183, 188

S

Salys A. 25, 51, 110
 Saltykovas-Ščedrinas M. 123
 Sančurskis N. 137
 Saulaitis A. 134
 Sirvydas (Širvydas) K. 58–61
 Skardžius P. 25, 51, 68, 110
 Skorulis J. 30, 31
 Skipitis R. 150
 Smetona A. (docentas, daktaras) 4, 192, 193

Smetona A. (Lietuvos prezidentas)

145–147, 162, 170

Sokratas (*Sokratės*) 26

Sprangauskas K. 32

Sruoga B. 140

šv. Stanislovas 115, 132, 143, 150,

164–166, 175

Steponaitis 14

Storosta V.-Vydūnas 93, 140

Stoukus J. 74

Š

Šalčius P. 150

Šarauskas B. 160

Šarauskas J. 10, 26, 159, 181, 183

Šarauskas M. 160

Šarauskas V. 160

Šekspyras V. (*Shakespeare*) 97

Šidlauskas D.-Visuomis 19, 161,

182

Šinkūnas P. 96

Šikšnys M. 38, 39

Šilingaitė R. 162

Šilingas S.

Šimkus A. 137

Šmulktys J. 158

Šrijnenas J. (*Scrijnen*) 63

Šolcas A. (*Scholc*) 121

Štuopis J. 16, 162, 182

Šukevičius B. 13

T

Tallat-Kelpša K. 30, 163, 164,
181

Tamošaitis I. 8

Tolstojus L. 29

Tomkus J. 13, 164, 165, 181

Trečiokas J. 30, 165, 182

Trinkūnas J. 161

Tūbelis J. 170

Tujis F. (*Touhy*) 165

Tumas J.-Vaižgantas 8. 55, 140

Tumėnas A. 118

Tumėnas J. 146

Tvaronas P. 14, 165, 181, 182

U

Ulanas A. 52

Urbšas A. 145

V

Vachauzas O. V. 19, 166, 182

Vaičiūnas A. 162

Vaidotas 53, 145, 190

Valančius M. 7, 35

Valiulis J. 49, 167, 181, 193

Valkūnas L. 19, 168, 181

Variakojis J. (inžinierius) 170

Variakojis J. (pulkininkas leitenan-
tas) 10, 26, 169, 170, 181, 191

Varnas A. 8

Varšukas 28

Vasiliauskas B. 11

Vasiliauskas M. 158

Vaza (šved. *Vasa*, lenk. *Waza*) 128,
176

- Vėbra E. A. 173
 Vėbraiė-Gust V. 173
 Vėbra J. 19, 170, 181
 Venckus A. 4, 38, 40, 41, 46, 61, 69, 189
 Vėžys J. 19, 173, 182
 Vileišis P. 26
 Vimeris E. 19, 173, 174, 181
 Vireliūnas A. 7–9, 82–84, 193
 Vyšniauskas J. 19, 174
 Vytautas Didysis 9, 13, 31, 32, 113, 115, 119, 124–126, 128–130, 132, 133, 137, 138, 141, 144–146, 150–154, 156, 157, 159, 160, 162–165, 167–170, 172, 174, 176, 178, 180, 187
 Vitkauskas V. 166
 Vladimiras 114, 132, 144, 152, 169
 šv. Vladimiras 166
 Voldemaras A. 118, 170
- Z**
- Zeifertas T. 142
 Zikaras J. 176
 Zinkevičaitė M. 8
 Zmychovas 28
- Ž**
- Žadeikaitė L. 177
 Žadeikaitė R. 177
 Žadeika V. (muzikas) 176
 Žadeika V. (pulkininkas) 30, 175–177, 181, 189
 Žadeikis P. 19
 Žalinkevičaitė-Petrauskienė A. 76
 Žarys P. 4, 38, 40, 41, 46, 61, 69, 189
 Žebriūnas A. V. 178
 Žebriūnas (Žebrauskas) P. 19, 177, 178, 181
 Žemaitis J. 1, 2, 4
 Žemaitis Z. 35, 38, 39, 192
 Žigaras F. 4, 114, 142, 157, 159, 160, 165, 181, 189
 Žilėnienė V. 142, 153, 160, 170, 181, 188
 Žilys A. 19, 178, 182
 Žilius V. 163
 Žymantienė J.-Žemaitė 26, 90, 93
 Žlabys (Žlabis) J.-Žengė 52, 53, 179–181, 193

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Abiejų Tautų Respublika 152
 Adelaidė 132
 Afrika 99
 Alag-Jaga 180
 Akmenytė 133
 Alanta, Alunta 35
 Aleksandrija (Truikinai) 43
 Alytus 62, 81, 113, 115, 116, 123,
 136, 138, 157, 175, 188
 Alsėdžiai 177
 Amerika 99, 100, 124, 130, 144,
 186
 Anapolis 4
 Ančlaukis 173
 Andrioniškis 132
 Anglija, Didžioji Britanija (*England*,
Great Britain) 125, 134, 146, 168,
 169, 181
 Anykščiai 28, 122, 180
 Antakalnio kapinės 172
 Antanas 136, 144
 Archangelskas 133
 Atbasaras 119
 Atesninkai 116
 Augsburgas (*Augsburg*) 115, 134,
 149
 Aukštadvaris 117
 Aukštaičiai 125
 Aukštoji Panemunė 221, 139, 152
 Australija 132, 181

Austrija (*Österreich*) 126, 130, 163,
 169
 Avižiai 151

B

Bairoitas (*Bayreuth*) 172
 Baisogala 159
 Bakšėnai 43
 Balsupiai 157
 Baltarusija 10, 151, 159, 163
 Baltimorė (*Baltimore*) 155
 Barčiai 147
 Barkainiai 156
 Baškirija 158
 Batakiai 41
 Baubliškiečiai 158
 Bauskė (*Bauska*) 151
 Beinorava 43
 Belebėjus 153
 Belgija (*Belgique*) 163, 171
 Belovas 124
 Berlynas (*Berlin*) 122, 148, 156, 173
 Beržuoniai 130
 Betygala 130
 Birštonas 53, 110
 Biržai 75, 115, 136, 151, 154,
 165, 169
 Bliūdžiai 168
 Brazilija (*Brasil*) 147, 148
 Bregencas (*Bregenz*) 130
 Briuselis (*Bruxelles*) 163
 Broktonas (*Brockton*) 115

Bruklinas (*Brooklyn*) 117, 130
 Brunava 43
 Bružiai 150
 Bubiai 43
 Būbleliai 148
 Buguruslanas 153
 Bukareštas (*București*) 130
 Būtingė 43
 Butyrkų kalėjimas 126

Č

Čekoslovakija (*Československo*) 128,
 146, 152, 163, 169
 Čeliabinskas 144
 Čerepanovas 13
 Černojarskas 143
 Červenė 159, 160
 Čikaga (*Chicago*) 122–124, 126,
 137, 141, 143, 144, 148, 155–
 157, 164, 169, 170, 172, 192
 Čiornaja Padina 158
 Čiugujevas 173
 Čiukiškės 126

D

Danija (*Danmark*) 146
 Daramas (*Durham*) 170, 172
 Daugėlaičiai 166
 Daugėliškis 113
 Daugirdai 175, 177
 Daugirdėliai 157
 Daugpilis (*Daugavpils*) 156
 Dauguva (*Daugava*) 129, 171
 Daukšiai 41
 Deitonas (*Dayton*) 125

Deltuva 126
 Didkiemis 43
 Didžiasalis 157
 Dotnuva 43
 Dubingiai 129
 Dusetos 31, 35, 151, 161
 Džezkazganas 158

E

Eglainė (*Eglaine*) 126, 156
 Eglaitė 167
 Eichštetas (*Eichstätt*) 117
 Eifelio bokštas 133
 Estija (*Eesti*) 7, 118, 128, 151,
 160, 163, 169
 Europa 47, 52, 76, 105, 106, 127,
 171
 Filadelfija (*Philadelphia*) 133, 134
 Fontenblo (*Fontainebleau*) 171
 Fribūras (pranc. *Fribourg*, vok.
Freiburg) 115, 118

G

Galicija 10, 114, 142, 151, 175
 Gardinas 113, 159
 Garliava 155, 162
 Gasčiūnai 124
 Gegedžiai 43
 Gelvonai 146
 Gelvanka 146
 Gentyiniai 170
 Gervišas (*Gerwich*) 117
 Giedraičiai 114, 129
 Gimbučiai 179
 Girkalnis 62

Gota (*Gotha*) 42

Graučiai 43

Graužiečiai 43

Grąžčiai 155

Griešiai 144

Grinkiškis 166

Gruzdžiai 43

Gudeliai 136

H

Haunštetenas (*Haunstetten*) 134

I

Ileckas 153

Ilinojus (*Illinois*) 169

Inta 178

Ipsilanti (*Ypsilanti*) 124

Irkutskas 141, 164, 175, 176

Ispanija (*España*) 171

Įsritis (*Insterburg*) 172, 179

Išlandžiai 121

Italija (*Italia*) 116, 128, 147

J

Jakėnai 147

Jakutskas 74, 75

Jarcevas 145

Jaroslavlis 126

Jašiūnai 170

JAV (*USA*) 31, 114, 115, 117, 119, 121, 122, 124–126, 130, 133–138, 142, 144, 149, 155, 156, 157, 161, 163, 169, 170, 172, 173, 181, 186, 193

Jeilis (*Yale*) 134

Jekaterinburgas, Sverdlovskas 149

Jelgava, Mintauja 126, 133, 140, 150

Jenisiejus 153

Jieznas 147

Joniškėlis 129, 154

Joniškis 41, 141, 142, 188

Josvainiai 126

Juodeniai 152

Juodžiai 166

Jurbarkas 115, 166

Jūžintai 170

K

Kaimynėliai 135

Kaišiadorys 37, 41, 143

Kalvarija (Suvalkų) 120, 158

Kamajai 41, 136

Kampiniai 136

Kapliai 168

Karaganda 121

Karaliaučius (*Königsberg*) 115

Kartena 178

Kaselis (*Kassel*) 157

Kaukazas 9, 132, 150

Kaunas 5, 7, 13–16, 27, 33, 36, 53, 64, 85, 94, 99, 114–127, 129, 131–134, 136–140, 142–155, 157, 160–168, 171–173, 175, 178–180, 186, 188, 193

Kazachija 119, 121, 158

Kazanė 114, 166

Kazlų Rūda 37, 42

Kėdainiai 30, 122, 126, 159, 160,

165, 169
 Kelmė 161, 162
 Kybartai 125, 148, 166
 Kijevas 94, 124, 130, 158, 159, 173
 Klaipėda 34, 135, 138, 140, 152,
 160, 164–166, 174, 177–179
 Klivlandas (*Cleveland*) 163
 Komariškiai 159
 Komija 121, 123, 143, 178, 180
 Konektikutas (*Connecticut*) 170,
 172
 Kostroma 167
 Kožva 180
 Krasnojarskas 119, 164, 176
 Kražiai 139
 Kreipšiai 128
 Krekenava 155
 Kretinga 178
 Kriukai 149
 Kryžių kalnas 169
 Krokialaukis 116, 175
 Krokuva (*Kraków*) 143
 Krosna 121
 Kulva 75
 Kupiškis 36, 41, 64
 Kurkliai 157
 Kurniškiei 143
 Kuros upė 43
 Kuršas (*Kurzeme*) 145
 Kvėdarna 36, 142, 153
 Kvietiškis 41

L

Latvija 115, 124–127, 131, 142,

145, 153, 156, 157, 160, 163,
 164, 169, 170, 174, 176, 177
 Laukuva 163
 Lazdijai 119, 171
 Leipcigas (*Leipzig*) 65, 115, 117,
 122, 161
 Leipalingis 123
 Leipūnai 166
 Lemborkas (*Lębork*) 152
 Lena 113
 Lenkija (*Polska*) 10, 139, 151, 152,
 181
 Liepoja (*Liepāja*) 114, 118, 119,
 134, 161
 Linkaičiai 172
 Linkmenys 36
 Linkuva 167
 Lizdeikiai 143
 Lježas (*Liège*) 130
 Los Andželas (*Los Angeles*) 117,
 154
 Lubiankos kalėjimas 128
 Lukiškių kalėjimas 143

M

Maišiagala 156
 Maladečina 168
 Marijampolė 4, 115, 120, 126,
 136, 140, 141, 144, 148, 151,
 163, 173–175, 191
 Masačusetas (*Massachusetts*) 125,
 134
 Maskva 113, 120, 123, 124, 126,
 128, 138, 142, 145, 150, 154,

157, 161, 162, 164, 173, 178
 Mažeikiai 114, 161
 Mažoji Lietuva 34, 51, 131, 134
 Merkinė 62
 Meškučiai 125, 174
 Meškučiai 169
 Mičiganas (*Michigan*) 124
 Mikališkė 141
 Mikšiūnai 124
 Minlagas 178
 Minskas 160, 169
 Miuldorfas (*Müldorf*) 117
 Miunchenas (*München*) 125, 137
 Molėtai 129
 Monpeljė (*Montpellier*) 134
 Musninkai 135, 156, 170

N

Naujaulyčiai 43
 Nemajūnai 43
 Nevočiai 43
 Nikolajevskas 153
 Niu Heivenas (*New Haven*) 172
 Niujorkas (*New York*) 129, 136, 137
 Njirtingenas (*Nürtingen*) 134
 Norilskas 113, 141, 176, 177
 Norvudas (*Norwoode*) 134
 Novočerkaskas 135
 Novosibirskas, Novonikolajevskas
 13, 154

O

Obeliai 161
 Obelinė 126

Odesa 158
 Ohajas (*Ohio*) 125
 Olštynas (*Olsztyn*) 172
 Omskas 153, 154
 Onuškis 43
 Oranienbaumas 142
 Orša 169

P

Pabaltijis 145
 Padievaitis 143
 Padievytis 163
 Paežeriai 120, 177
 Pajevonys 173
 Pajiesis 162
 Pakeklys 140
 Pakriauniai 43
 Pakruojis 143
 Palanga 74, 120, 142, 178
 Panemunėlis 158
 Panemunis 150
 Panevėžys 13, 30, 41, 113, 116,
 132, 133, 140, 149–150, 152–
 153, 155, 156, 168, 169, 171
 Papartynai 138
 Papilys 165
 Papio ežeras 43
 Parausiai 12
 Paryžius (*Paris*) 121, 122, 127,
 133, 163, 172
 Pasvalys 41
 Pavytė 155
 Pažėrai 36

- Penza 143
 Pernu (*Pärnu*) 169
 Peterburgas, Sankt Peterburgas,
 Petrogradas, Leningradas 114,
 127, 130–133, 136, 138, 142,
 144, 150–152, 158, 159, 167,
 174, 175, 178
 Petrašiūnai 119
 Petrauka 136
 Petronys 167
 Pikeliai 114, 115
 Pilviškiai 137
 Pikeliškės 129
 Pilėnai 145
 Piniava 168
 Plockas (*Plock*) 139
 Plokščiai 36
 Plungė 134, 145
 Polockas 159
 Poltava 164
 Praha 117, 176
 Prancūzija (*France*) 124, 125, 127–
 129, 131, 134, 146, 171, 172
 Prienai 141, 162
 Prostornenskas 158
 Prūsija (*Preussen*) 7
 Pumpėnai 133, 152
 Punia 159
- R**
- Radeikiškė 113
 Radviliškis 150
 Raguviškiai 178
 Raitininkai 62
 Raktuvės kapinės 180
 Ramygala 171
 Raseiniai 62, 122, 123, 130, 139,
 143, 147, 164
 Rasų kapinės 139, 168
 Raščiūnai 165
 Rečlagas 180
 Reivyčiai 161
 Rembuvas (*Rembów*) 139
 Repšėnai 173
 Rybinskas 178
 Ryga (*Rīga*) 13, 129, 144, 149,
 161, 163, 178
 Rykantai 171
 Rinkušiai 151, 169
 Rytprūsiai 150
 Rytų Galicija 151, 169
 Rytų Rusija 13
 Rodūnė 53
 Rokiškis 128, 130, 131, 136, 150,
 156, 170, 188
 Roslavlis 117
 Rovnas 114, 135
 Rozalimas 154
 Rumšiškės 134
 Rumunija (*România*) 130, 163,
 164
 Rusija 7, 9, 10, 14, 26–28, 33–
 35, 100, 114, 115, 118, 120, 123,
 124, 126, 128, 130, 132, 135,
 136, 138, 139, 142, 144, 149–
 151, 153, 154, 159, 162–166,
 169, 173–175, 178, 183

S

- Salakas 157
 Saločiai 154
 Samara 153
 San Paulas (*São Paulo*) 147, 148
 Sartai 161
 Sasnava 126
 Seda 152
 Seinai (*Sejny*) 119, 132, 137, 162
 Seirijai 123, 171
 Serovas 149
 Sibiras 9, 13, 14, 31, 135, 138, 144, 149, 152–154, 157, 164, 170, 181, 191
 Silsdenas (*Silsden*) 168, 169
 Simnas 126
 Sintautai 117, 138
 Skaistgirys 43, 179
 Skapiškis 128
 Skersabalčiai 43
 Skirvainiai 130
 Skraičionys 113
 Skuodas 177
 Smalininkai 166
 Smilgiai 150
 Smolenskas 9, 10, 142
 Sovietų sąjunga, SSRS 115, 116, 119, 122, 128, 131, 132, 149, 151, 156, 167–169, 172, 176, 177, 180, 187
 Sorbonos universitetas 122
 Sosva 149
 Stara Rusa 128
 Stramiliai 131
 Stulgiai 75
 Subačius 156
 Sudervė 156
 Suodžiai 115
 Suomija (*Suomi*) 151
 Suostas 43
 Suvainiškis 43
 Suvalkai (*Suwałki*) 132, 158, 159, 173
 Svėdasai 52
 Svyriai 143
- Š
- Šakiai 115, 117, 138, 143, 148, 165
 Šakmušis 137
 Šamanka 141
 Šeštokai 42, 128
 Šešuolėliai 170
 Šėta 168
 Šiaudaliai 147
 Šiauliai 2, 13, 115, 124–126, 141, 143–145, 149, 159, 167, 179
 Šiaurės Atlantas 187
 Šiaurės Kaukazas 161
 Šiaurės Pečiora 119
 Širvintos 114, 126, 136, 146, 152, 170
 Šiladis 43
 Šilagalys 43
 Šilalė 147
 Šilutė 131
 Šiupyliai 43

Šunskai 174

Švedija (*Sverige*) 128, 176

Šveicarija (vok. *Schweiz*, pranc. *Suisse*, it. *Svizzera*, retomoraniškai *Svizzra*) 118, 171

Švenčionėliai 145

Švenčionys, Šventėnai 35, 41, 113, 139

Šventežeris 119, 132

T

Taišetas 113, 114, 175, 176

Tartu (*Tartu*) 7, 118, 149, 150, 161, 193

Taškentas 145

Tauragė 143, 147, 148, 151, 153, 162, 163, 177

Tbilisis 120, 132

Telšiai 74, 81, 134, 145, 177, 178

Telžiai 154

Templis (*Temple*) 134

Tilžė (*Tilsit*) 131

Tobolskas 141

Tolimieji Rytai 13

Tomskas 152

Trakai 135, 153

Traupis 131, 173

Troja (*Troia*) 98

Truskava 168

Tūbinės 43

Tulūza (*Toulouse*) 171

Tverečius 35

U

Ubiškė 74

Ufa 153, 158

Ukmergė 43, 81, 114, 115, 135, 146, 152, 165, 170, 173

Ukraina 114, 122, 124, 162

Upyna 43

Utena 122, 126, 157, 165

Užpaliai 52

V

Vabalninkas 136

Vadaktėliai 43

Vainiuodė (*Vainode*) 145

Vaitiekupiai 117

Vaitiškiai 148

Vakarų Europa, Vakarai 50, 122, 137, 138, 156, 181

Vakarų Lietuva 34

Volingfordas (*Wallingford*) 172

Valkininkai 166

Valtūnai 157

Varėna 147, 155, 176

Varniai 81, 178

Varšuva (*Warszawa*) 135, 141, 151

Vatikanas (*Vaticano*) 119

Veiveriai 138, 142, 157, 158, 164

Vendenas (*Wenden*) 151

Vengrija (*Magyarország*) 51, 160

Veipriai 146

Verchnij Sardykas 153

Veseliškės 150

Viazma 178

Viekšiai 149

Vievis 156, 171

Vidžiai 151

Vilijampolė 166

Vilkanastrai 123

Vilkaviškis 120, 125, 137, 162,
166, 173

Vilkiškiai 152

Vilnius 1, 2, 4, 5, 7, 14, 15, 27,
30–33, 35, 38, 40, 41, 46, 49, 61,
69, 113–116, 118, 119, 122, 124,
129, 131, 132, 136, 138–140,
142, 143, 146, 147, 150–153,
157–162, 164, 166, 168–170,
177, 181, 188–192

Vinčesteris (*Winchester*) 172

Virbalis 28, 34

Vitebskas 10, 26, 144, 151, 159,
164

Viurcburgas (*Würzburg*) 172

Vladivostokas 153

Vokietija (*Deutschland*) 51, 115–
117, 120, 122, 124, 125, 128–
130, 132, 133, 135, 142, 144,
149, 151, 152, 155, 156, 168,
178, 180, 181

Vorkuta 31, 121

Vorkutlagas 178, 180

Voronežas 10, 16, 26, 118, 121–
123, 139, 155, 159, 162, 169, 173

Vozgeliai 122

Vusteris (*Worcester*) 114, 115

Z

Zabalionys 132

Zarasai, Azarasai, Ežerėnai 31, 33,
35, 151, 154, 157, 158

Zibalai 170

Zokniai 125

Ž

Žagarė 141, 179, 180

Žagariškiai 36

Žasliai 143, 156

Žeimelis 167

Žeimiai 136

Želvaičiai 178

Žemaitija, Žemaičiai 36, 118, 125

Žemaitkiemis 141

Ženeva (*Genève*) 99, 118, 130,
190

Židikai 114

Žiūriai 136

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS KARO AKADEMIJA

**VALSTYBINĖ KALBA LIETUVOS KARIUOMENĖJE
(1918–1940 M.)**

Redagavo Eulialija Stankevičienė
Maketavo Jolanta Girnytė
Viršelio dizainerė Loreta Keršytė

20010-10-07. Tiražas 150 egz. Užsakymas GL-95SS.

Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius

Spausdino Krašto apsaugos ministerijos Bendrųjų reikalų departamento
Informacinio aprūpinimo tarnybos Spaudinių skyrius,
Totorių g. 25/3, LT-01121 Vilnius

UŽ LAISVĘ MIRTIS NEPRAŽŪSTA Veltu!

V.

BROLIUKAI, MEILĘ ATGAIVINKIM,
VISAS PIKTYBES IŠNAIKINKIM -
DORA, KILNUMS, SIELOS SKAISTUMAS
TEBUS KAREIVIŠKAS GRAŽUMAS.
IR KAIP VISI MES SUSIPRASIM,
| ŠVIESIĄ LAIMĘ KELIĄ RASIM,
TUOMET TVIRTA BUS MŪS' JIEGA
IR DŽIAUGSIS MUMIS LIETUVA!..

X-ra kulkosv. kuopa.

Ištrauka iš 9-ojo pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko
laikraščio „Tėvynės Gynėjas“. 1920 m. rugpjūčio 23 d. (VDKM)